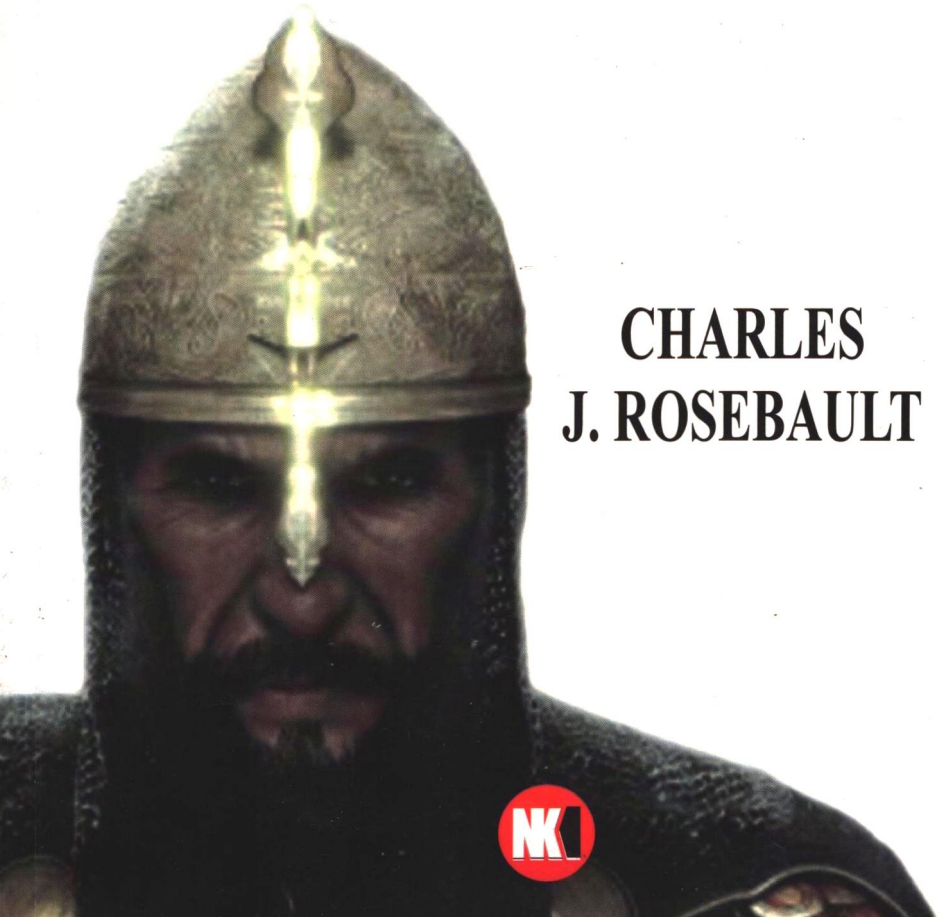

İSLAM'IN KILICI. SELAHATTİN EYYUBİ

CHARLES
J. ROSEBAULT

SELAHATTİN EYYUBİ

Charles J. Rosebault

NOKTA KİTAP

Abide-i Hürriyet Cad. Hak Apt. No: 27 Daire: 2

Şişli/İstanbul

Tel: 0212 343 10 23 (pbx) Fax 0212 343 10 24

www.noktakitap.com.tr/e-mail: info@noktakitap.com.tr

1. Baskı: Eylül 2010

GENEL YAYIN YÖNETMENİ: OYA UĞUR

EDİTÖR: AHMET SEYREK

ÇEVİREN: ÖZGÜR ÖZOL

BİLGİSAYAR UYGULAMA: DENİZ KARATAĞ

KAPAK TASARIM: DENİZ KARATAĞ

FİLM-GRAFİK: BERK GRAFİK

BASKI-CİLT: EGE BASIM

Sertifika No: 13304

*Davutpaşa Cad.
Güven Sanayi Sitesi
D Blok - No: 127/128
Zeytinburnu - İstanbul
Tel: 0212 544 75 72*

SELAHATTİN EYYUBİ

CHARLES J. ROSEBAULT

NOKTA KİTAP

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM Selahattin'in Şövalyeliği	7
İKİNCİ BÖLÜM Tanrı Böyle İstiyor!	15
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Kutsal Topraklar	25
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Görkemli Kentler	35
BEŞİNCİ BÖLÜM Yol Taşları	47
ALTINCI BÖLÜM Savaşçıların Soyundan	61
YEDİNCİ BÖLÜM Mısır Sultanı	71
SEKİZİNCİ BÖLÜM Kıskançlık İlleti	85
DOKUZUNCU BÖLÜM Suriye'ye Giriş	97
ONUNCU BÖLÜM Dağdaki İhtiyar	111
ON BİRİNCİ BÖLÜM Tek Başına	121
ON İKİNCİ BÖLÜM Sultanla Bir Gece	137
ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Sultanın Görevleri	149
ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Eli Açık Selahattin	161
ON BEŞİNCİ BÖLÜM Kutsal Savaşa Hazırlık	175
ON ALTINCI BÖLÜM Hittin Çarpışması	185
ON YEDİNCİ BÖLÜM Kudüs'e Doğru	199
ON SEKİZİNCİ BÖLÜM Talih Dönüyor	215
ON DOKUZUNCU BÖLÜM Akka'da Çarpışma	237
YİRMİNCİ BÖLÜM Selahattin ve Richard	255
YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM Aşkelon'un Harap Edilişi	267
YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM Uzlaşma	277
YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Selahattin'in Ölümü	291

BİRİNCİ BÖLÜM

Selahattin'in Şövalyeliği

1167 yılında Kral Amalric'in İskenderiye'nin dışındaki ordugâhında iki adam karşı karşıya geldiler. Birisi, Hristiyan şövalye Toronlu Humphrey'di. Diğeri, Eyüp'ün oğlu, Şam hükümdarı, amcası Şirkuh'un sağ kolu ve Hristiyanlara karşı koyan Türkmen savaşçılarının komutanı olan Selahattin'di. Amalric'in İskenderiye üzerine yaptığı taarruzları yetmiş beş gün boyunca püskürtmüş, ateşkes ilanından sonra da kralın konuğu olarak Hristiyan ordugâhına gelmişti.

Humphrey, henüz otuzunda bile olmayan konuğundan yaşça büyüktü. Silah arkadaşlarının birçoğunun aksine, konuğunun temsil ettiği insanların diline ve geleneklerine aşinaydı, hatta bazılarıyla arkadaşlık bile kurmuştu. Durumun gerektirdiği nezaketi gösterdi ve konuğunun da iyi niyetli tavrı sayesinde, bu nezaket kısa bir tanışma faslından sonra cana yakın bir uzlaşmaya dönüştü. Ne de olsa, koşullar düşünlüdüğünde bu iki düşman arasında çok ortak nokta vardı.

Selahattin Eyyubi

Her şeyden önce, ikisi de üstün adamlarda takdir edilen cesaret, zekâ, beden zindeliği ve kabiliyet gibi nitelikleri görür görmez tanıyabiliyorlardı. Adı duyulmamış bir savaşçı olsa da, Selahattin elindeki küçük destek birlikleriyle, güçlü bir ordunun taarruzlarını göğüsleyerek yığıtliğini kanıtlamıştı. Kendi soyunun ikinci kuşağı olan Humphrey ise miras aldığı adına layık olduğunu pek çok savaş meydanında göstermişti.

Soylu Hristiyan şövalyelerinin mahremine girmiş olan Müslüman konuk etkilenmişti. Bunlar, muazzam başarıları doğuda efsane halini almış, iri yarı, güçlü adamlardı. Ağır zırhları içinde tek başlarına bir sürü düşmanla başa çıkabiliyor, ağır kılıçlarını ve hantal mızraklarını sazdan kamışlarmış gibi rahatça taşıyabiliyorlardı. Kendilerine güvendiklerinin kanıtı olan kibirli duruşlarıyla, yalnızca seçkinlere verilen şövalyelik onurunu hak eden sıra dışı adamlar olduklarını kanıtlar gibiydiler. Müslüman bu kadarını biliyordu ve merakını gidebilecek kadar daha öğrenmek fırsatını yakalamıştı. Yeni arkadaşından bu ünlü organizasyonun ilkelerini ve şövalyeliğin nasıl edinildiğini kendisine anlatmasını istedi.

Humphrey bilgi vermekten çekinmiyordu. Adayın şövalyeliğe kabulünün, genellikle her birinin simgesel anlamları olan, karmaşık dini törenlerle gerçekleştiğini anlattı. Talibin saf ve alçakgönüllü olması gerekiyordu; çünkü gurur bir lekeydi ve hiçbir gerçek şövalye bedeninin ölümlü, güç ve göste-

rişin geçici olduğunu ve öbür dünyada anlamları olmadığını da unutmamalıydı. Selahattin, bir şövalyenin ömrü boyunca onurunun, Tanrı'nın ve Kutsal Kilise'nin hizmetinde ve aynı zamanda zayıfın savunulması ve erdemlinin korunması adına uygulamaya ant içtiği görevleri yerine getirebilmesi için her bir ayrıntısı önemli olan törenleri açıklayan ev sahibinin ardı sıra yürürken, ara sıra şaşkınlıkla sözünü bölüyordu: "Allahım bu çok güzel, bunu duymak çok güzel."

Temellere karşı duyulan bu şevk ve yeni kurulan arkadaşlıklarından kaynaklanan anlayış, aslında şövalye tarikatına katılmak isteyen çırağın sorup, ustanın yanıtlamasından çok daha doğal bir süreçti. Elbette, sabaha birbirleriyle savaşıyor olacaklardı ve ne kadar hoşgörülü ve açık görüşlü olursa olsun, bu konuk eninde sonunda, her Hristiyan'ın gözünde nedamet getirip, melun inançlarından sıyrılıp, gerçek dini kucaklamadığı sürece cehennem azabında kavrulacak olan bir Müslüman'dı. Dahası, şövalyeliğin temel varoluş nedeni de Kilise'yi desteklemektir. Kibar Humphrey'nin bu hassas sorunu nasıl bertaraf etmiş olduğu tartışmaya açıktır, ama herhalde bu soylu ve tutkulu Arap'ın şövalyelik yeminlerini etmesinin, konuşmayı umduğu gibi yapabilmelerini sağlayacağı düşünmüş olduğunu varsaymak fazla ileri gitmek olmayacaktır.

Peki, "dinin ve dünyanın refahı" anlamına gelen Selahattin adlı bile dini sadakatının belirtisi olan bu Müslüman ne dü-

şünüyordu? Bilgelerin öğretilerini ve peygamberin hikmetinin mirasını unutmuş muydu? “Gerçek İnancın” kılıcına olan bağlılığı ve düşmanlarını cezalandırmak isteği, şövalyeliğin ülkülerine duyduğu hayranlık içinde unutulmuş muydu? Pek mümkün görünmüyor. Selahattin, ömrü boyunca tek bir karsızlık ya da kafa karışıklığı belirtisi göstermemiştir.

Ona göre, şövalyeliğin biraz önce ifade edilen temelleri, Kilise’ye ya da Hristiyanlığa adanmakla değil, şövalyenin üç temel görevinde yatıyordu: Haklıyı savunmak ve adaletsizliğe neden olmamak; hiçbir kadını kandırmamak ve gerektiğinde onların yanında olmak; nefsinin inkâr etmek ve oruç yoluyla bedensel arzularını bastırmak. Dördüncüsü, yani ayinlere katılmak, yalnızca Peygamber’in yol gösterici ışığına erişememiş olanlar içindi. Kendisi için bu kural, Kuran’ın ve Peygamber hadislerinin buyurduğu gibi, saatlerce titizlikle dua etmek anlamına geliyordu.

Bütün bunlar tarihi kaynaklarla kanıtlanmış mıdır? Tek bir sözcüğü bile İslam kâtipleri tarafından yazılmış değildir. Genç adam, olasılıkla bunlardan evde de, buyruğu altında olduğu amcasının yanında da söz etmemeyi uygun bulmuştu. Pek çok kere görüldüğü gibi gençlik, eski kuşağın mantığa ve tartışmaya karşı sıklıkla önyargılı olduğunun farkına varır ve kimi zaman ite dalaşacağına çalıyı dolaşmayı yeğler.

Ancak Hristiyan yazarlar, yalnız şiirde değil, olayların ciddiyetle ele alındığı kayıtlarda da bu konuda çok yazmışlardır.

Kimi zaman, bu tören doğrulansa da tarzı değişir. Gelecek zamanların Haçlılarından biri olan Vinsauflu Geoffrey şöyle yazar:

“Zaman içinde olgulaşıp, savaşıma uygun duruma geldiğinde, hilat kuşanmak için gizlice Filistin’in meşhur prensi Tourslu Enfrid’e geldi ve Frenklere karşı olumlu tavırları sonucunda şövalyelik kuşağını kuşandı.”

Çok sonraları, ömrünün sonuna doğru, içinde Aslan Yürekli Richard’ın da bulunduğu koca bir Hristiyan ordusu önünde yeğeninin şövalyelik unvanı almasına onay verdi. Dolayısıyla, bütün bunları kendisinin de şövalyeliği kabul etmiş olduğuna dair kanıt kabul etmesek bile, şövalyeliğin altındaki ilkeleri onayladığını biliyoruz. Aslında, bütün yaşamını incelediğimizde, kendisine Sör Humphrey tarafından çizilmiş olan ilkelere azimle sadık kalmanın en öne çıkan özelliği olduğunu da görebiliyoruz.

Yoldan çıkma dürtüsünün çok güçlü, kimi zaman karşı konulmaz olduğu anlar da gelmiştir. Kimi zaman, rakiplerinin vakur antlar içip, sonradan bunları aynı titizlikle yerine getirmemiş olmaları buna neden olmuştur. Ancak, Hristiyanlığın şövalyeleri kimi zaman sözlerini tutmazlarken ve hırsları yüzünden özveri antlarını bile unuturlarken, kayıtlar bu Müslüman’ın andına sadakatle bağlı kaldığını göstermiştir. Hristiyan vakanüvisleri, neredeyse istisnasız olarak kâfir bir Müslüman olduğu için Selahattin’e söverken bile, onun

sözünün eri olduğuna, şaşmaz nezaketine, merhametine ve cömertliğine tanıklık etmişlerdir.

Ondan önce pek çok büyük sultan gelmiş, “bilge”, “muhteşem”, “yürekli” unvanlarını almışlar, Selahattin’e Chivalrous unvanı kalmıştır. Talihsiz Hristiyan esirler, son ricalarında adaleti sağlayacağından kuşkusuz ve merhametli davranacağından ümitli olarak ona başvurmuşlardır. Gözü yaşlı dular ve yetimler yardım dilemek için ona gelmiş ve hiçbir eli boş dönmemiştir. Yenilen düşmanları, kendileri kazanmış olsa asla kabul etmeyecekleri koşulları o kabul ettiğinde güvenmişlerdir. Bağışlayıcılıkta tedbirsizce savurgan, yardımseverlikte müsrif ama kendi yaşam tarzında olabildiğince yalın olan Selahattin, yoksul ölmüştür. “Sultan” sözcüğünün çoğumuzda çağrıştırdığı diktatörlük kavramı, yaşamı boyunca ona yaklaşmamış. “enayilik” denebilecek kadar cömert ve sabırlı davranmıştır. Sonuçta, bütün ulusların ve ırkların gözünde yiğit bir kahramana dönüşmüş, uygar dünyanın her yerinde hevesli yazarların, şairlerin ve ozanların hayranlığını kazanmış ve çoğu için Prince of Chivalry olmuştur.

Bir uzmanın dediği gibi, o çağlar, üst sınıfa ayrıcalıklar tanınmasını sağlayan, onura dayalı bir töre geliştirmiş olmanın görkemini her zaman yaşayacaktır. Bir başkası, şövalyeliğin dünyaya soylu hizmet görevi kavramını tanıttığını söyler. Cesareti ve yönetimde itaati kurumsallaştırdığını, askeri mahareti Kilise’nin hizmetinde kutsallaştırdığını, özgürlükçülük,

Charles J. Rosebault

iyilik, inançlılık, cömertlik ve nezaket erdemlerini yüceltmış olduğunu anlatır. Öte yanda, Hristiyan zihinlerin Kilise'nin seçkin hizmetkârları için icat etmek durumunda kaldıkları "soylu öncülük" öğretisine kendini fanatiklik derecesinde adanmış bir Müslüman durmaktadır.

10

İKİNCİ BÖLÜM

Tanrı Böyle İstiyor!

Resimlere konu olmaya değdiği kadar, tüyleri de ürperten zamanlardı. Denizlerin ötesindeki dağların ardından her türlü hıristan ya da zenginlik umudundan daha güçlü bir ülküyle kışkırtılmış insan sürüleri Anadolu'ya gelmişlerdi. Tanrı, -kendi Tanrı'ları- onları evlerinden uzaklara yollamıştı. Yıllar önce, Clermont Konseyi'nde Papa II. Urban ve Keşiş Pierre l'Ermite, Tanrı'nın onlardan kutsal mekânlarını kurtarmalarını istediği söylediklerinde, çağrının meşru ve haklı olduğuna inanan kalabalıklar, hep bir ağızdan yanıtlamışlardı. Papanın vaazının sonunda binlerce gırtlaktan "Tanrı böyle istiyor!" sesleri yükselmişti ve onun kelâmı, elektriğin hayal bile edilemediği o günlerde sanki çağdaş dönemin radyosu kullanılmış kadar mucizevî bir hızla yayılmıştı.

İster kilise, ister meyhane olsun, aşağı tabakanın toplandığı yerlerde insanlar birdenbire kendilerini yüce amaçların

çağrısıyla hareketlenir bulmuşlardı. Güçlülerin saraylarında ve kalçelerinde de içki yarışmaları da, bildik savaş, kumar ve av muhabbeleri de unutulmuştu; yeni bir girişim ilgi çekiyordu. Doğru dürtü, doğru zamanda verildiğinde insan kitlelerini kahraman adaylarına dönüştürmekten kolay bir şey yoktu ve gereken ilham da bulunmuştu. Evini, ocağını, tezgâhını, sabanını, kalesini ve kulübesini fukaralığın gamsızlığıyla geride bırakıveren kitleler, tehlikelerle dolu bir dünyanın bilinmezine atıldılar. O güne kadar maceraya karşı böylesine kendiliğinden ve topyekûn bir şevk görülmüş değildi, o günden sonra da görülmedi. On sekizinci yüzyılın Fransız yazarlarından biri, dönemin kibar sinik düşüncesine kapılmış olsa gerek, ilk Kırmızı Haç savaşçılarını (Haçlılar sağ omuzluklarına kırmızı bir haç takarlardı) farklı dürtülerin etkilediğini iddia etti ve çoğunun fedakârlıkla ilgisi olmadığını ileri sürdü. "Önderler şöhret ve toprak peşindeydiler, papazlar ilgi ve hürmet istiyorlardı, sıradan insanlar özgürlük ve yağma istiyorlardı. Keşişler ise Haç'a olan yeni yeminlerinin arkasına sığınıp, Tanrı'ya olan yeminlerini günaha girmeden bozmanın yolunu arıyorlardı. Yalnızca tek tük sade insan gerçekten Kutsal Topraklar'a ulaşmanın tutkusuyla harekete geçmişti." Bu, günahların ve ayıpların insanlara yapıştığı ve inancın ve adanışın sorgulanamadığı o dönemin koşullarını görmezden gelmekti. Yaşam koşullarının erdem ve ahlaka pek de izin vermediği Karanlık Çağların düşüncesini daha aydınlık bir

dönemin büyütecisi altında inceleyip eleştirmek bir sonuca varmayacaktır.

İnsanların sefil kulübelerde köpekler gibi yaşadıkları ve daha güzel şeylere duydukları özlemleri bir dahaki yaşama erteledikleri bir dönemdi. Tanrı inancı, büyük bir çoğunluk için bu dünyada yaşamayı dayanılır kılan tek şeydi. Yol kavşağında gözünü kırpmadan gırtlak kesen haydut bile azizlerin çilesi anlatılırken ağlayabilir ve evliyanın heykeli sokaktan geçerken, çaldıklarını hâlâ kucığında sımsıkı tutuyor olsa da, takva içinde diz üstü çökebilirdi. Yemesi içmesi gerektiği için, insan zayıf ve günahkârdı ama günahlar son kertede tövbe gözyaşlarıyla yıkanabilirlerdi. Eşkıya darağacında tövbe eder ve kurtuluş umudu içinde günah çıkarırdı.

Kötülük yapanlar ve yozlaşanlar bile Tanrı'ya ve yarattıklarına inancını koruyabiliyorduyorsa, yalnızca küçük hatalar yapan sokaktaki adam onlardan daha da fazla koruyordu. Şimdi, Tanrı'nın ordusuna çağrı yapan borazanlar bencil hırslarını körüklüyorsa, bunun nedeni sağduyularını boğan ve onları bilinmezin tehlikelerine karşı bile kaygısız kılan bu görev duygusuydu.

Kaderin bu hayalci çağrısına kapılan yüz binlerin arasında, yağmayı güçlü ve birincil öncelikli bir dürtü olarak algılayanlar elbette olmuş olabilir. Ancak, inançsızları soymanın Tanrı'nın gözünde haklı ve saf görüldüğüne inanmış olmaları, servet avcılığını onların gözünde bile saf çıkarıcılıktan

yüce bir konuma getiriyordu. İsa'nın doğum yeri ve türbesi kurtarılacaktı ve bu başarının şerefi yanında biraz mülk edinmek ve keseyi doldurmak da elbette kaçınılmazdı.

İdealizm ateşi o günün Avrupa'sında kor gibi yanıyordu ve geride terk edilmiş evler ve düzeni bozulmuş toplumlar bıraksa da yangın yayılmayı sürdürdü. Piskoposlar bölgelerini, papazlar kiliselerini, keşişler hücrelerini, ustalar tezgâhlarını, tüccarlar işlerini terk ettiler. Geride bırakılan kadınlar kadar, erkekler de oldu.

İngiltere'den, İskoçya'dan, İrlanda'dan, Fransa'dan ve İtalya'dan gözleri parlayarak, tehlikeye ve zorluklara karşı kayıtsız yürüdüler. Bu kaygısız ve gözü pek maceracılar, Tanrı adına ıssız ormanlara daldılar, hırçın denizleri geçtiler ve geçit vermez dağlara tırmandılar. Akıl almaz zorluklara katlandılar, kavurucu güneşin ve donduran yelin işkencelerine, açlığa ve susuzluğa dayandılar ve sonunda Vaat Edilmiş Topraklar'a vardıklarında, isimsiz mezarlara gömülmek üzere, cesur ve genellikle kendilerinden kalabalık bir düşmanla kapıştılar.

Bu sırada yaklaşan çıgın söylentisi Kutsal Topraklar'a ve komşu ülkelere ulaşmıştı. Haberler ne kadar korkutucuysa, Hz. Muhammed'i reddeden, haç biçimli bir puta tapanların; Tanrı'nın bir olduğunu, tek ve bölünmez olduğunu ve İsa'nın her ne kadar peygamber olsa da, Tanrı olmadığını bir türlü kabul etmeyen bu kibirli, münafık köpeklerden intikam almak kararı da o kadar güçlüydü. Eğer ölüm, cennete ulaşmak

ve dünyada imkânsız olan sonsuz bir mutluluğa kavuşmak anlamına geliyorsa, bu deli sürüsüne haddini bildirmekten ve onlarla ölümüne çarpışmaktan daha görkemli bir şey olabilir miydi?

Bir ülkü, benzeri bir başkasıyla karşı karşıya gelmişti. İkisi de Tanrı'nın vahyini kendinde hissediyorlardı ve davalarının haklı olduğundan, dürtülerinin saflığından, ödüllерinin kesin olduğundan eminlerdi. Uygarlığın ağır aksak yürüyüşü boyunca, o günden sonra da benzer bir öfkeyle, harap etme şevkiyle, iki tarafın da kendi haklılığına sarsılmaz inancıyla dolmuş olarak defalarca yüzleştiler. Aslında bu tür olaylar, onları mümkün kılan çılgınlığı anlayamayacağımız kadar bizlere de uzak değildir ama Haçlı Seferleri, şiddeti, süresi ve iki tarafın da duygusal yoğunluğu açısından farklılıklar gösterir.

Haçlıların adil tavırdan saptıkları dönemler olduğu itiraf edilmelidir. Aynı zamanda, Mısır lükslerinin pek çok kere ler Tanrı yoluna hizmetten daha çekici geldiğini de görmek gereklidir. Sorumsuz maceraperestlerin buyruğundaki ayak takımı, masumları katletmeye, yağma ve tecavüze yönlendirilmiştir. Yolculuk boyunca gördükleri konukseverliğin karşılığını, soygunlar ve yangınlarla ödemişlerdir. Kurbanlar, dindaş Hristiyanlarla değişmez günah keçileri olan Yahudiler olmuştur.

Köln'de başpiskoposun koruması bile Yahudileri, Kont Emicho'nun başpiskoposluğun kapısını kırarak girmesine ve

kadın, erkek ve çocukları katletmesine engel olamamıştı. Ankara yakınlarındaki bir köyün Hristiyan halkı, haçın ardından yürüdüğünü gördükleri işgalcilere kucak açmak için çıktıklarında acımasızca yağmalandılar. İmparator Konstantin Haçlılara yiyecek ve barınak sağlarken, tebaası soyuldu ve eziyete uğradı. Macar kralı kentlerinin kontrolünü sağlamak için savaşmak zorunda kaldı. Ancak unutulmaması gerekir ki, bunlar aşırı heyecanlanmış, ilahi müdahaleyi çağrıştıracak herhangi bir işarete aç, kararları bu saman yığınına ateşleyecek kıvılcımı çakabilecek ilk çılgına ya da dolandırıcıya bağlı olan cahil bir yığındı. Şehitlik kavramını yalnızca kötü düşünenler tarafından yaratılmadı.

Tanrı'nın o günlerde gerçekten ne istemiş olduğu bugün de anlaşılabilmiş değildir ama Tanrı'nın onuru için mücadele vermiş olan iki taraf arasında karşılıklı inişler çıkışlar olduğunu biliyoruz. 1096 yılının farklı zamanlarında -dört tanesi yürekli ve sonuç alabilen şövalyelerden oluşan- Avrupa'dan beş ordu yola çıktı: Lorraine Dükü Bouillonlu Godfrey; Apulia ve Kalabriya Dükü'nün oğlu Bohemond; Narbonne Dükü Raymond ve Fatih William'ın oğlu Normandiyalı Robert... Anadolu'ya ilk ulaşan dağınık sürünün başında Çulsuz Walter ve Papa II. Urban'ın bütün bu hareketi başlatmasına ön ayak olan keşiş Pierre l'Ermite vardı.

Bu ikili, neredeyse bir anda yok edildiler ama diğerleri ciddi zorlukların ardından pek çok kenti ve nihayetinde Kudüs'ü

ele geçirmeyi başardılar. Kıskançlıklardan ve rekabetten kaynaklanan birçok hasis olay bu hedefe gölge düşürse de, dengeyi sağlayabilecek kadar cesurca girişimler ve kahramanca direnişler de oldu.

Antakya kuşatmasında Normandiyalı Robert, büyük kılıcıyla Arap rakibinin başını tek hamlede keserken, Bouillonlu Godfrey geride kalmamış, düşmanın arasındaki bir devle kapışmıştı. Arap'ın darbesi Godfrey'in kalkanını titretse de kendisi üzengide sükûnetle dikilip, rakibini tek bir darbede ikiye böldü. Adamın bedeninin üst yarısı yere düştüğünde, ayakları hâlâ atın üzengisindeydi. "Sükûnetle" tanımına dikkat çekerim. Herhalde şövalyemizin sıradan bir askermiş gibi şiddetle ya da güç harcadığını gösterecek biçimde bir şey yapması beklenmiyordu.

Antakya, uzun bir kuşatmanın ardından, Feirus adlı bir Ermeni'nin içeriden ihaneti sonucunda düştü. Haçlılar, bu uzun direnişi halktan altı bin kişiyi bir gecede katlederek cezalandırdılar. Ancak bunun ardından büyük bir Arap ordusu Haçlıları kuşattı ve içeridekilerin çektiği cefayı bu kez işgalciler çekmeye başladılar. Önderlerin çoğu kaçtı, çözülme ufukta göründü ama bu yılmaz savaşçıların defalarca yaptıkları gibi, en can alıcı anda kalabalık rakiplerinin üzerine hücumla çıktılar ve düşmanlarını dağıttılar. Haçlıların o bunaltıcı duruma karşı koyabilmelerini sağlayan mucize, Romalı askerin İsa'ya saplamış olduğu Kutsal Mızrak'ın bulunmuş olmasıydı.

Bir de herhalde Mızrak'ın varlığıyla uyanmış olan beyaz atlı, beyaz sancaklı hayaletlerin birdenbire görünmeleri...

Gariptir ki, Peter Bartholomew'in Mızrak'ı buluvermesini sağlayan ve sonrasında başka görkemli mucizelere de neden olan görülerine inanmayanlar o zaman da oldu, hatta Haçlıların arasından bile böyle düşünen inançsızlar çıktı. Peter kırk bin Haçlının önünde ateş sınavını geçtiğinde bile bazıları ikna olmadılar. Bu kişiler, Peter birkaç gün sonra ölünce, şevke gelen inananların onu kucaklarken fazla hırpaladıkları konusunda ısrar edenleri de elbette dinlemediler ve ölümünü yanıklarıyla ilişkilendirmekte inat ettiler.

Birkaç ay sonra, tarihi kesin olarak belirlenemiyor olsa da, büyük olasılıkla 1099 yılının Mayıs sonlarında kıyı boyunca Kudüs'e yürüyor, yolda bazı kasaba ve kentleri ele geçiriyorlardı. Yola çıkan ve sayısı yüz bin ile altı yüz bin arasındaki geniş bir yelpazede tahmin edilmiş olan kalabalıktan, şimdi on beş bini şövalye olmak üzere elli bin kişi kalmıştı.

6 Haziran'da Kutsal Kent'in duvarlarını ve kulelerini ilk kez gördüler. Vakanüvislere göre ne o güne kadar, ne de o günden sonra öylesi bir toplu duygu patlaması yaşandı. Dışışmeler, rekabet, dünyevi şeylere olan özlem unutulmuştu. İnanılması güç zorluklara ve yoksunluklara göğüs germiş, gözünü kırpmadan savaşmış, can almış, insan şakılatmış iri yarı, güçlü adamlar yüksek sesle ağlıyor ve kavuşmanın coşkusuyla dizüstü gelip toprağı öpüyorlardı. Hedeflerini görünce, yü-

rekleri de zihinleri de başlangıca dönmüş ve tek ülküye adanmaya odaklanmıştı. Ne yazık ki, nefisleri onların bu düzeyde uzun süre kalmasına olanak veremeyecekti.

Üç dinin kutsal kenti olan, Yahudilerin, Müslümanların ve Hristiyanların kutsal anılarıyla dolup taşan Kudüs, insan kanını da, insan acısını da çok görmüş olsa da, olasılıkla Hristiyanlığın yiğit savaşçılarının savunmaları kırıp tarihi sokaklarına doluştukları o günkü -15 Temmuz olarak kabul edilir- kadarını görmemişti. İsa'nın ruhu, gözlerini bürüyen kanın içinde unutuldu gitti.

Müslümanlar güvende olduklarını sanırlarken Hristiyanlarla uzaktan alay etmiş, gözlerinin önünde İsa'nın insanoglundun kefareti için kanını akıttığı haç olduğuna inanılan Kutsal Çarmıhı dövmüşler, alaycı şivelerle "Franklar, bakın bu kutsal haç!" diye bağırıyorlardı ve şimdi saygısızlıklarının bedelini ödeyeceklerdi. Kadınların ve bakirelerin ırzına geçildi; susamış kılıçlar kana doydular.

Sokaklarda mağluplar kaçıyor ve boş yere saklanacak yer arıyorlardı. Bir tanığın yazdığına göre: "Kulelerden atılanların bazılarının kafası kopmuş, bazıları oklarla delik deşik olmuştu. Kimi uzun işkenceler sonunda ateşe atıldı. Sokaklarda ve meydanlarda kellelerden, ellerden ve ayaklardan yığınlar seçiliyor, insan ayakları ve at toynakları kaldırımlardan ancak cesetleri çiğneyerek geçiyorlardı."

Önderlerden bazıları biraz merhamet gösterdiler. Sicilyalı Tancred, Tapınak'taki altın pilili perdeleri kendi için ayır-

dıktan sonra, oraya sığınmak isteyenleri korumayı vaat etmiş olsa da sözünü tutamadı. Raymond, Davut Kulesi'ne ulaşabilenleri sahiden kurtardı ama katliam kollarında kılıçları ve hançerleri kaldıracak derman kalmayınca kadar sürdü. Ertesi gün, öldürmeye ve işkenceye kaldıkları yerden devam ettiler. "Putperestlerin böylesi katledildiği ne görüşmüş, ne duyulmuştur" diyordu bir vakanüvis, "ölü sayısını yalnız Tanrı biliyor."

İki katliam arasında seferin yüce amacı bir an için akla geldi. Kıyımdan çekilen Godfrey, Kutsal Mezar Kilisesi (Kıyamet Kilisesi) ilk yönelen oldu. Yalnız keten bir giysi kuşanıp, İsa'nın türbesine çıplak ayakla gitti. Oradaki herkes onu izledi. Silahlar ve kanlı pusatlar kenara bırakıldı. Onlar da çıplak ayakla, başları açık, sevinç gözyaşları dökerek, yakararak ve tövbe şarkıları söyleyerek yürüdüler.

Beş yüz yıl sonra, savaştan çıkmış bir askeri birlik, Papalık sarayının resimleriyle heykellerini yapan adamı çalışırken görmek için Mikelanj'ın atölyesini işgal ettiler. Oradan da hâlâ mızraklara takılı gözleri, kulakları ve burunları alıp kiliseye gittiler. Muzafferlerin kana susamışlığının dizginlenmesi uzun bir zaman almış oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kutsal Topraklar

Bir Arap gezgini olan Makdisi, Haçlıların ele geçirdikleri toprakları “Bir güzelin yüzündeki lekeler gibi kıızıllı, beyazlı, karalı tarlalar ve bahçeler vardır” diye anlatır ve dört kuşağa ayırır: İlki, Akdeniz kıyısındaki, yer yer tarım alanları ile bölünen beyaz kumluklardır. Buralarda kıyı kentleri bulunur. İkinci kuşak, pınarlar, yakın köyler ve tarlalarla dolu dağlık ve sık ormanlık bir bölgedir. Kudüs ve Antakya kentleri bu kuşakta yer alırlar. Üçüncü kuşak, köyleri, dereleri, bakımlı tarlaları ve çivit yataklarıyla, Ürdün Vadisi’ni kapsar. Burada Jericho ve Taberiye kentleri bulunur. Dördüncü kuşak, çöle komşudur. Dağları yüksek ve kel olsa da köyleri, su pınarları ve ağaçlık alanları vardır. Bu kuşakta Şam ve Halep gibi önemli kentler bulunur. Huleh Suyu ile Seir Dağı arasındaki bölümü dışında iklimi ılımandır. Oraları da, çivit ağacının, muzun ve palmyenin yetiştiği sıcak yörelerdir. “Suriye” diye devam eder Makdisi, “bir ucuzluklar ülkesidir; çeşitli mey-

velerle dolu, pek çok kutsal adamın yaşadığı bir nimetler diyarıdır. Yunanlıların memleketine yakın olan yukarı eyaletin dereleri de mahsulü de zengindir ve iklimi soğuktur. Aşağı eyaletse, lezzetli meyveleri ve bir sürü palmyesi olduğu için daha da harikadır.” Yalnız Filistin bölgesinde, başka hiçbir yerde bir arada bulunamayan otuz altı ürün sayar. “Dünyada ve ahrette huzur da bir sorun değildir” diye bitirir sözünü, “çünkü bu ülkede yürekler yumuşar ve insanların kolları ibadet için yukarı kalkmaya başlar.”

Haçlı seferlerinden önce bu topraklar pek çok iniş çıkış görmüştür. Hz. Muhammed’in halefleri İslam’ın karşı konulmaz orduları sayesinde geniş topraklara hükmetmiş, halifenin gücü bir noktada Mısır, İran, Suriye, Kuzey Afrika ve hatta İspanya’ya kadar uzanmıştı. 9. yüzyılda gücü azalmaya ve 10. yüzyılın sonlarında iktidarı tükenmeye başladığında yerel Arapların yönettiği birçok küçük emirlik öne çıksa da, 11. yüzyılın başından itibaren İran’ı, Mezopotamya’yı, Suriye’yi ve Filistin’i ele geçiriveren yeni ve etkili bir güç, bunların hepsini temizlemiştir. Türkistan’dan gelen bu kabileler, Türklerin Oğuz boyunun beyi olan Selçuk’un torunları, bu bölgenin giderek yozlaşan sakinlerinin üzerine bir gazap rüzgârı gibi çökmüş ve hemen hiç direnç görmeden, fatihler olarak karşılanmışlardı. Yeni tebaalarının dinini zaten daha önceden kabul etmiş oldukları için, bölgeye yeni bir coşku aşılamayı başarmışlardır. Kısa zamanda, Afganistan’ın batısından Akde-

niz kıyılarına kadar, Asya'nın batısı bütünüyle onların idaresini kabul etmişti.

Selçuklu sultanları bölgeye sıkıca yerleşir yerleşmez ilk işleri ortamı düzeltip cilalamak olmuştur. 1072'de Melikşah iktidara geçtiğinde, Müslüman Asya benzeri nadir görülmüş bir sorumluluk duygusuyla hareket eden bir hükümdarın buyruğuna girmiş durumdadır. Avrupa, bu insancıl ve aydın hükümdarın yönetimine benzer bir sisteme o anda sahip değildir, daha uzun süre de benzerini geliştiremeyecektir. Melikşah'ın iktidarı, benzeri görülmemiş, sağlam ve tam bir mutlakıyetti. Eşsiz gücüne, yönettiklerine karşı tartışmasız bir sorumluluk duygusu eşlik ediyordu. Tebaası, bencil arzular, eğilimler ya da kaprisler araya girmeksizin, hükümdarın düzenli ilgisine ve kabulüne sahipti. Yükümlülüğü, görevlerinin bilincinde, ayrıcalıklarını yalnızca daha iyi hizmet vermek için kullandığı yiğitçe bir yükü. Melikşah'ın veziri olan ve onun ülküsünün sorumluluğunu taşıyan Nizamülmülk, sultanın isteği üzerine, yönetim ilkelerini ve hükümdarların yükümlülüklerini herkesin anlayabileceği biçimde anlatan ve o günden beri dünyada hayranlık uyandıran bir siyasetname yazmıştı.

Bu katı zorunluluklar arasında gösteriş ve lükse en ufak yer yoktu. Hükümdarlık mesleğinin kolay ve eğlenceli olduğunu sanan sokaktaki adam için pek de çekici bir tanımlama değildi. Nizamülmülk'ün tarif ettiği hükümdar, sıradan insana kıyasla gerçekten üstün tanımlanmıştı. Kızgınlık, nefret, kıs-

kançlık, gurur, hırs, tamah, garaz, şehvet, bencillik, düşünce-sizlik, yalan, vefasızlık ya da hoppalık gibi zayıflıklar ona göre değildi. O kendini alçakgönüllü, kibar, edepli, merhametli ve kendine hâkim olarak eğitmeliydi. Yumuşak başlı, minnettar, cömert ve sadık davranmalı, bilgiye ve adalete âşık olmalıydı. Asıl şaşılacak olan şey, bu melekler standardına kendisinin de bir insanın başarabileceği kadar yaklaşmış olmasıdır. Kuşkusuz, iktidara geldiğinde Selahattin'in aklında da bu örnek yer etmiş durumdaydı.

Melikşah'ın katı vekilinin sıraladığı belirgin görevler, bu sayılan erdemlerin pek çoğunu barındırmayı gerektiriyordu. Hükümdar haftada iki kez görüşe çıkmalı ve gelen herkesi kabul etmeli, talep ve şikâyetlerini dinlemeliydi. Katılım hakkı en sıradan kula bile açık olmalı ve arabuluculuk yapılmalıydı. Gelen haftalardır yıkanmamış olsa da, lavanta kokuyor olsa da hükümdar şahsen onunla ilgilenmeli, onu sabırla dinlemeli ve her şeyi tarttıktan sonra karar kılmalıydı. "Hatırı sayılır tek bir karar" demişti vezir, "hükümdarlık için güçlü bir ordudan çok daha etkilidir."

Nizamülmülk, uyarılarının önemini vurgulamak için, sorumluluklarını yerine getirmeye özen göstermeyen başka hükümdarlardan örnekler vermişti: Bir hükümdar, danışmanlarının boynu bükük olanlarla kendisinin arasına girme eğilimini bildiği için, maruzatı olanların kızıl cübbeler giyerek gelmelerini ve kalabalığın içinde bile kolay seçilmelerini is-

temişti. Bir başkası, geniş bir düzlükte at üstünde durur ve yanaşanları da, araya girmeye çalışanları da böyle seçermiş. Son olarak, bir Buhara hükümdarının vicdanı o kadar sızlamış ki, aşırı gayretkeş kullarından biri tarafından gündüzün geri çevrilmiş olan bir garibana tesadüfen tekrar rastlayabilmek umuduyla bütün bir geceyi kar fırtınası altında kent meydanında geçirmişti.

Valilerden kapı nöbetçilerine kadar, devlet memurlarının halka baskı yapmaları tehlikesine karşı uyarıları da aynı derecede vakurdur ve bunların teftiş yöntemleri de özenle belirlenmiştir. Gezici tüccar, hatta din adamı kılığına sokulmuş casusların ülkenin dört bir yanına gönderilip, tanık oldukları olaylar hakkında ayrıntılı raporlar vermesi söz konusudur. Bir başka önlem de memurların sık tayin edilmesi ve yerlerinin değiştirilmesidir. Böylece, bir yerde oraya hâkim olduklarını düşünebilecek kadar kalmalarının engellenmesidir. Benzer biçimde, hiç kimseye müsamaha gösterilmemesi ve kimse-nin kayırılmaması esastır.

Bütün bunlar, sorumluluğun sultanın üzerine bindirilmesi anlamına geliyordu. Denetleyici kendisi olacaktı ve kimseye güvenmeyecekti. Ülkesi Çin'den Fenike'ye, Semerkant'tan Maverâünnehir'e, hatta Türkistan kentlerine doğru yayıldıkça bütün yönetimin onun tam denetimi altında olabilmesi için dev bir örgütlenme gerekiyor olsa da ve yalnızca raporların gelmesi sultanın hareket etmesi için yeterli zaman bırakmı-

yorsa da, Nizamülmülk çok sertti. Bu kadarla kalmıyordu; saltanat alışkanlıklarına bile sükûnetle ve korkusuzca karışıyordu. Hükümdarın kendine karşı sert olması gereklidir, kadehe nadiren el uzatmalıdır, havailiği de engellemelidir diyordu. Onun görevi her konuda örnek oluşturmaktır, oruç tutmalıdır, dini görevlerini yerine getirmelidir, zekâtını vermelidir diye ısrar ediyordu.

Doğulu vakanüvislerin tarafsızlığını göz önünden ayırmadan düşünecek olsak bile, yönetimin erdemli ve başarılı olduğu da, Melikşah'ın ve sıra dışı vezirinin altlarındaki emirlerle ve valilere örnek oldukları da, halkın kalkındığı ve refaha ulaştığı da apaçık ortadadır. Hepsinden önemlisi, Avrupa'da güvenliğin mumla arandığı bir çağda, bu ülkede herkes canının ve malının güvenliğinden emindi. Roma'ya giden hacılar bile hem gidiş, hem de dönüş yolunda soyuladursunlar, sultanın geniş topraklarında isteyen istediği yere, taşıdığı malını da kendi canını da dert etmeden yolculuk edebiliyordu. Sorumluluğu yerel halkın üzerine yükleyen ustaca bir yasa sayesinde, yolcu malını istediği yerde bırakabiliyor ve oradaki herkesin kendisini koruyacağından sonuna kadar emin olabiliyordu. Nadiren mala bir şey olduğu durumlarda da tazminat doğrudan bölge halkına ödetiliyordu.

Kalkınma konusunda da estetik alanda olsun, maddi alanda olsun büyük atılımlar yapılmıştı. Bilginler, şairler ve düşünürler hem huzura gelmeye teşvik ediliyorlardı, hem

de Nizamülmülk onları çekmek için her türlü çabayı gösteriyordu. Eskiçağ Yunan eserlerini Arapçaya çevirtmek için Konstantinopolis'ten özel olarak bilginler getirtmişti. Her türlü yetenek destekleniyordu ve bütün bunlardan önemli olarak, tüm görüşlere hoşgörü gösteriliyordu. Aydın vezir, günümüz Londra'sındaki tüm nifakçıların kalplerine kazınması gereken şu sözleri söylüyordu: "Bir devlet için fanatiklik, tüm görüş ayrılıklarından daha tehlikelidir."

Nizamülmülk parasını kendi vakfettiği görkemli okullar ve kütüphaneler dikerken, Melikşah cömertlikte ondan geri kalmıyor ve bütün bunların giderleri fazlasıyla karşılanıyordu. Bir bütün olarak, Mussolini'nin 'Hayırsever despotizmin faydaları' biçiminde alıntı yapabileceği, son derece etkili bir yönetim kurulmuştu.

Elbette, barışın huzuru içinde sık sık kan aktığı da oluyordu. Savaş alışılmadık bir şey değildi ve kılıcın bırakılıp sabana yapışılması biçimindeki çağdaş düşünce, Melikşah'ın sarayında şaşkınlık, hatta öfkeyle karşılanıyordu. O dönemin kahramanı akıllı olduğu kadar güçlü de bir adam olmak durumundaydı ve sağduyu sahibi olan kimse insanın doğal olarak savaştan bir hayvan olduğu kuramına karşı çıkmıyordu.

Asya'nın Avrupa'ya kıyasla durumu işte böyleydi. Dünya hükümdarları inançları için, kâr için, hatta zevk için savaşıyorlarken, ancak istisnai olanlar savaşlarını haklı göstermeye kafa yoruyorlardı. Kazanan her şeyi alıyordu ve evine dö-

nen fatih, saldırgan da olsa savunan taraf da olsa kulaklarına aynı kutlama sesleri geliyordu. Zaferin eğlencesine gölge düşürecek eleştirilerin ya da şikâyetin pek görülmediği bir dünyaydı. Hristiyan ülkelerde kilise çanları çınlarken, İslam topraklarında horular ötüyor ve davullar gümlüyordu. Kaybedenler, kazananın önünde çamurda sürükleniyor, kişiliğinin elverdiğince metin davranıyor, yüreğinde herhangi bir yanlışlık duygusu değil, yalnızca intikam isteği oluyordu. Mülkü kazananın eline geçiyordu ve onun kararlarının herhangi bir biçimde kısıtlanması kimsenin aklına bile gelmiyordu. Tamamen siyaset gereği ya da kazananın merhametli bir adam olması yüzünden kimi mağlup bağışlanabiliyordu ama zincire vurulup sürüklenecek de olsa, ne doğrudan ilgisi olanlar, ne de izleyenler bunu yadırgarlardı.

Birlikleri tarafından terk edilen Aksungur, muzaffer rakibi Tacüddeve 'Tutuş'un huzuruna getirildiğinde "Eğer sen beni esir almış olsan ne yapardın?" diye sordu kazanan. "Öldürürdüm" diye alacı bir yanıt geldi. Ne olduğunu bilmek için çok zeki olmaya gerek yok. Tüm zamanlara uzaktan ve genel bakıldığında, onurlu yiğitlik sahneleriyle acı vahşet sahneleri arasındaki tezada karşı, biraz da dehşetten kaynaklanan bir hayranlık duyulmuştur. Kibar bir şövalye esirlerinin gözlerine mil çekip, burunlarını, ayaklarını ve ellerini kesip, onu yoldaşlarına bir uyarı olması için geri yollar. Bir başkası kafalarını kesip kızartır ve bunların şölen sofrasını süsleyecekleri

söylencesine neden olur. Aslan Yürekli Richard'ın da konuk olduğu bir şölenin çok daha gaddarca tasvir edildiği şiiri olaydan çok daha sonraları duyup da yazan şair, ilham kaynağını bu duygudan almış olabilir. Erkekler, kadınlar ve çocuklar yerle bir olmuş kentlerin sokaklarında, bir veba kaynağı gibi üst üste yığılırlar. Esirler zincirler içinde yürütülür ve binlercesi soğukkanlılık içinde doğranır.

12. yüzyılda Irak hükümdarı olan başka bir Melikşah, veziri tarafından zincire vurulup hapsedilir ve vezir, hırsın kan bağından daha güçlü olabileceğini düşünerek, devirdiği hükümdarın kardeşini tahta davet eder. Kardeş tahta oturduğunda ilk işi vezirin kafasını yandaşlarının gözü önünde kestirmek olur. Bedenini de köpeklere atar. Bağdat'ın gururlu emiri İbn Atir, bir hükümlünün cesedini sokaklarda süründürüp yaktırır. Dört gün sonra kendi öldüğünde cenaze alayı aynı sokaktan geçerken kalabalık üşüşür, bedenini ele geçirir ve ona da aynı şeyi yaparlar. Roha başpapazı, kent hükümdarının yokluğunda, kent savunmasını desteklemek kisvesi altında, kendi kesesini doldurmak amacıyla yeni bir vergi koyar. Düşman kente ulaştığında, altını cübbesinin altına sokup tapınağından çıkıp, düşman giremeden iç kaleye ulaşmaya çalışır. Ancak geç kalmıştır ve kapılar çoktan zorlanmaktadır. Kaçmaya çalışır ama haram zenginlikleri onu hantallaştırır. İşgalcilerin atlarının önünde tökezler ve toynaklar altında ezilir.

Selahattin Eyyubi

Bu şiddet ve bencillik örneklerine karşı, ateşli kahramanlıkları, zafer anında gösterilen cömert hoşgörüler, yiğitçe lütufları, duyguları tetikleyen durumlara karşı içgüdüsel tepkileri anlatan örnekler de verilebilir. Ancak bunların, genel tavrı pek de doğru yansıtmayan istisnai hareketler olduğunu görebilmek gereklidir. İşte bu istisnai durumları kendi yaşamında sıradanlaştıracak kadar özgün bir insan olan Selahattin adlı bir adamın yaptıkları bu satırlarda sık geçecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Görkemli Kentler

Haçlıların hedefi Kudüs olsa da, yol boyunca birçok şehri ele geçirmişlerdi ve bunların hepsinde rahatlıkla ve çekicilikle karşılaştılar. Nizamülmülk'ün ve efendisinin yedi yıl kadar önce ölmelerinden beri koşullar değişmişti. Melikşah'ın oğulları ve dul karısı onun kadar erdemli değillerdi ve sarayda ikilik çıktığında daha sultanın bedeni soğumamıştı bile. Dul kalan Terken Hatun, o zaman dört yaşında olan oğlunun tahta geçmesini sağlama almak için sultanın ölümünü gizlemişti ve orduyu teftiştan geçirip, herkes çocuğa biat edene dek cenaze bile yapılmadı. Yine de bu çabası pek verimli olmadı, çünkü küçük hükümdar birkaç yıl içinde öldü. Melikşah'ın büyük oğlu Berkjaruk ile kardeşi Muhammet Tapar taht için kavgaya tutuştular ve babalarının özenle kurduğu koca imparatorluk parçalanıverdi. Kısa zamanda İslam dünyası karıştı ve küçük emirliklere bölündü. Çoğunlukla memluk olan -as-

linda köle olan, yetenekleri ve sadakatleri yüzünden sultan tarafından önemli mevkilere getirilmiş olan ve çoğu bu mevkileri taşıyabilecek kadar becerikli adamlar- eyalet valileri bağımsızlıklarını ilan etmek için bu fırsatı değerlendirdiler. Haçlıların başarısını mümkün kılan asıl etmen, Melikşah'ın ülkesinin parçalanması ve ardından gelen yıkıcı savaşlar oldu. Bütün ülke güçlü bir hükümdar altında birlik olabilseydi, Hristiyan işgalcilerin pek şansı olamazdı.

Urfa ve Antakya gibi kentlerin cazibesi Birinci Haçlı Seferi'nin önderlerine o kadar çekici gelmişti ki, Kudüs'e yürüyüşleri uzun süre aksamıştı. Eski dünyanın en büyük kentlerinden biri olan Antakya, bir zamanlar İskenderiye ile birlikte Roma İmparatorluğu'nun doğusuna merkezlik yapmış bir kentti ve o büyük kudretini artık kaybetmiş olsa bile, çepeçevre bağları ve bahçeleriyle hâlâ çok güzeldi. İnanılması zor güçlüklerle dayanmış askerler için harika bir konak yeri idi ve çevreye yapılacak ganimet harekâtları için de bulunmaz bir merkezdi.

Urfa da, tarihi eski çağlara dayanan, Roma döneminde Hristiyanların elinde bulunmuş olan, mozaik kaplanmış görkemli kubbe tavanı bir Arap yazar tarafından dünyanın dört harikasından biri olarak betimlenmiş eski bir kentti. Üç yüzden fazla kilise barındırıyordu. Çeşitli dönemlerde Yunanlılar, Romalılar ve Araplar tarafından süslenmişti ve dünyaca ünlüydü. Gelecekte Haçlıların elinden alınması Avrupa'da

yoğun duyguları tetikleyecek ve İkinci Haçlı Seferi'nin başlamasında önemli etkisi olacaktı. Boullionlu Godfrey ve kardeşi Baldwin yönetimindeki ordu, bu kentte bir süre oyalandı.

Araplarla Haçlılar arasında gelecekteki mücadelelerde önemli bir rol oynayacak olan Fenike kökenli iki kent olan Trablus ve Sur, Urfa'dan sonra Hristiyanların eline geçti. İkisi de etkili kentlerdi ve özellikle Sur, güçlü savunmalara ve gösterişli yapılara sahipti. Beyrut çarşıları o kadar gösterişli süslenmişti ki, Makdisi burayı gezdiğinde sultanın ziyaret etmek üzere olduğunu düşünmüştü. Bağları ve bahçeleri, "bir hükümdarın keyfine yakışacak kadar" güzellerdi.

Haçlıların Kudüs'ün işgaliyle kazandıkları başarıyı geliştirerek ele geçirmeyi istedikleri önemli başka kentler hâlâ Müslümanların elindeydi. Bu şehirlerden olan Halep, çok sayıda saldırıya uğradı. "Güzel, korunaklı, harika bir kent" diye yazmıştı Makdisi, "sakinleri de aydın, varlıklı ve anlayışlı insanlar." Evleri taşlandı ve yedi kapısı olan beş kilometrelik bir surla çevrelenmişti. Hoş bir ırmak boyunca uzanan yaylaya kurulmuş olan, çevresinde kilometrelerce bahçeler uzanan, alışılmadık derecede de serin ve sağlıklı bir iklimi olan bu meşgul ve çalışkan kent, kervan ticaretinin önemli bir durağıydı.

Humus kenti, Mısır ve Filistin'den kuzeye çıkan büyük yola da, Asi Irmağı'na da hâkimci ve tarih boyunca çok savaş görmüştü. Güneş Tanrısı Baal'a adanmış, yıkıntıları bu-

gün de durmakta olan olağanüstü bir tapınağı vardı. Sağlam kalesi ve muazzam duvarlarıyla, Suriye’de Arapların elindeki en güçlü kentlerden biriydi. Emevi halifelerinin elindeki askeri bir merkez olduğu dönemde, etkisi Tadmur’dan denize kadar uzanırdı. “Kadınları güzellikleriyle, erkekleri yiğitlikleriyle ünlüdür, toprakları ve bahçeleri verimlidir” diye kıvrıveren Makdisi’nin burada hoş olmayan bir şeyler yaşamış olduğunu varsayıyorum. “Kentin yükseklerinde, uzaklardan bile seçilen bir kalesi var. Müslümanlar burayı ele geçirdiklerinde kiliseye el koymuşlar ve yarısını cami yapmışlar” diye yazmış Makdisi. “Bu cami pazar meydanında ve kubbesinin tepesinde dört bir yana doğru bakan, dökme pirinçten balık üzerinde adam heykelleri var. Bu heykeller hakkında rivayet çeşitli ama güvenilir olanı yok. Kentin başına pek çok talih-sizlikler gelmiş, hatta da şimdi bile yok olma tehdidi altında. İnsanları budala.”

Haçlılar, Suriye’nin en büyük kenti olan ve hatta dünyanın hâlâ ayakta kalan en eski kenti olduğu söylenen Şam üzerine pek çok girişimde bulundular. Dördüncü Halife Ali katledildikten sonra hilafet merkezi Mekke’den buraya taşınmıştı ve Şam bir süre Emevi hilafetinin başkentliğini yapmıştı. Hristiyanların eline geçeceği düşünülen bir an gelse de, Haçlı önderleri kötü danışmanları yüzünden bu kentten püskürtüldüler. Burası tarihin başlamasından bile önce büyük bir kentti ve bilinen her dönemde görenlerde coşku uyandırmıştı. Kuzey

sınırında iki ırmak tarafından sulanan, olağanüstü bereketli bağlar ve bahçelerle dolu geniş bir ova vardı. Yunanlılar, Romalılar, Mısırlılar ve Araplar buranın mimarisine ellerinden gelenin en iyisini katmışlardı ve kentin evleri görkemli mozaiklerle, oymalarla bezenmiş duvarlarıyla ve tavanlarıyla ünlüydü. Yunanlılar buraya “En Güzel” derdi, Araplar ise “Dünyanın Gelini.” Doğunun tüm kentleriyle yapılan ticaretin en büyük merkeziydi. Sayısız kervan buraya uğrardı. Sergileri, yalnız doğu zanaatkârının elinden çıkmış nadide eşyalar satıldığı için değil, Asya’nın tüm toplumlarından gelen her çeşit insanla dolu olduğu için de görmeye değirdi.

Makdisi’nin söz ettiği o günlere kıyasla, Haçlı istilasası döneminde de saraylar, anıtlar, halifelerin diktirdiği görkemli yapılar, hatta kenti boydan boya geçen bir kapalı çarşı olan “Düz Sokak” bile pek değişmiş değildi. “Derelerle bölünmüş, ağaçtan yoksun” olan bu kentte her eve kanallarla su sağlanıyordu. “Burada fiyatlar ortalamadır. Meyve de çeşni de bol bulunur. Satılık kar bile vardır. Başka bir yerde bu kadar görkemli hamamlar, bu kadar güzel çeşmeler, bu kadar dikkate değer insanlar görmedim.”

Romalılar arkalarında güçlü duvarlar ve göreni hayran bırakan kapılar bırakmış olsalar da, Şamlıların asıl gururu çok eskiden de bir tapınak olan, sonrasında Aziz John Kilisesi olarak kullanılan Ulu Cami idi. Kapısındaki “Yüce İsa, hükmün sonsuzdur ve saltanatın kuşaklarca dayanacaktır” yazılı kitabe

dışında, geri kalan her şeyiyle camiye çevrilmişti. Girip çıkan insanın sayısız olması, Makdisi'nin merakını uyandırmıştır. Caminin görkemini öve öve bitiremez: Dış duvarları eşit kesilmiş dört köşe taştandır. Tepelerinde şahane burçlar bulunur. Çatıyı taşıyan kara cilalı sütunlar, geniş aralıklarla üçlü sıralanmışlardır. Mihrabın tepesinde büyük bir kubbe bulunur. Bembeyaz mermer döşeli avlusunu, tepelerinde pencereler olan yüksek kemerler çevirir. Caminin alaca mermer duvarları iki adam boyundadır. Tepelerinde, tavan hizasında, ebruli renklerle ve altınla işlenmiş zarif ağaçlar, kentler ve yazılar bulunur. Sütunların kaideleri altın kaplıdır ve kemerlerin tonozları mozaiklerle bezenmiştir. Tapınağın içinde de, çevresinde de akikler, firuzeler ve yüzüklerde kullanılan diğer değerli taşlar kakılmıştır. "Mozaikleri yapmak için Halife Velid İran'dan, Hindistan'dan, Batı Afrika'dan ve Bizans'tan ustalar getirtmiş ve bunlara Suriye'nin yedi yıllık geliriyle birlikte on sekiz gemi yükü altın ve gümüş harcamıştır. Hem de buna Bizans imparatorunun hediye ettiği mücevherler de dâhil değildir."

Yapımı sekiz yıl sürmüştür ve tamamlandığında yazmanların tüm masrafları gösteren kayıtları halifeye götürebilmeleri için on sekiz deve gerekmişti. Halife Velid'in bilgeliği konusunda bir kanıt gerekiyorsa, bu kâğıtlar konusunda verdiği kararı göstermek yeterli olacaktır. Kayıtlara göz bile atmamış ve tümünü yakmalarını buyurmuş, hem her türlü savurgan-

İğın kanıtını bir anda yok etmiş, hem de onları okumak zahmetinden kurtuluvermiştir. Konumunun üstünlüklerinin farkında olan bir hükümdardı. Fazla masrafı şurada burada yeni birkaç vergi koyarak halledebilecekse, müteahhitle olası bir anlaşmazlığı neden göze alsın ki? Mümkün olanın en iyisini istemişti ve elde de etmişti. Halifenin ibadeti için ayrılan kafesin kapısı altındandır. Caminin içini altın zincirlere asılı altı yüz lamba aydınlatır. Yirmi bin kişinin birlikte namaz kılabilmesine yeterli yer bulunur.

Filistin Müslümanların elindeyken başkenti Kudüs değil Ramlah (Ramla ya da Ramleh) oldu. Makdisi, burası için, "Akan suyu olsa, tartışmasız, İslam'ın en güzel kenti olurdu" tanımını yapmıştı. Evleri beyaz, yeşil, mavi ya da kırmızı mermerden yapılmış, büyük bölümü heykellerle ve süslemelerle donanmıştı. Çarşının ortasında bulunan ulu cami, doğu mimarisinin mücevherlerinden biriydi. Adı "Ak Cami" idi ve Şam'daki Ulu Cami ile rekabet edebilecek kadar önemliydi. Mısır ticaretinin pazarlarından biri olarak iki denize de ulaşabilen bir duraktı. Müşkülpesent Makdisi her ne kadar insanların anlatırken "cömert ama biraz aptal" diyor olsa da, kent, hoş iklimi ve lezzetli meyveleriyle Müslümanların gözünde bile yüce bir yerdeydi.

Kudüs'e gelince, zaman içinde mimarları buradaki kutsal yerlerin önemini yansıtmak için ellerinden geleni artlarına koymamış olsalar da, genel görünümünü de korumuşlardı.

Gerek Müslüman, gerekse Hristiyan yazarların aktardığına göre, başka hiçbir yerde bu kentin taştan binalarının mimarisinin sağlamlığına rastlanamazdı. Devasa duvarlarla çevriliydi. Sokakları taş döşenmişti. Doğu işi, taştan çatılarla örtülmüş çarşıları genişti ve yerlilerin de hacıların da aradıklarını buralarda bulabilmeleri mümkündü. Haçlı seferleri öncesinde "her çeşit âlimin ve hekimin bulunabildiğini, çünkü bu kentin kafası çalışan her insanın yüreğine hitap ettiğini" söyleyerek övünebiliyorlardı.

Harem-i Şerif adı verilen bölgede, Müslümanlar için kutsal olan Mescid-i Aksa, Kubbet'üs Sahra, Kubbet'ül Silsile ve birçok küçük tapınak vardı. Hz. Muhammed'in Cebrail kılavuzluğunda Burak adlı atı üzerinde uçarak geldiği ve İbrahim, Musa ve İsa peygamberlerle karşılaştığı yer, Cebrail Kayası'ydı. Burada hep birlikte secdeye gelmişlerdi ve Hz. Muhammed ile melek, Işıktan Merdiven'i tırmanarak buradan cennete çıkmış, gelecekteki tüm ibadetin biçimini belirleyecek olan Allah ile görüşmeye gitmişlerdi. Süleyman Tapınağı'nın ortasında duran Tabutü'l Ahd da aynı kayadaydı. Cennetten düştüğü için kökeni ilahiydi ve altında Allah'ın kıyamet gününde inançlıların ruhlarını bir araya getireceği Ruhlar Mağarası vardı. Dolayısıyla, Müslüman banilerin ilk işlerinden biri, daha peygamberin vahyinin üzerinden yüz yıl bile geçmeden bu kayayı korumak üzere sekizgen bir kubbe dikmek olmuştu. Beyaz mermerden yapılmıştı ve bazı tas-

virlere göre çatısı kızıl altınla kaplanmıştı. Aslında on iki payanda ve otuz sütunla desteklenen, üst üste iki kubbe vardı. İç kubbenin tavanı altın mozaiklerle bezenmişti ve her biri beş metreden yüksek, bir buçuk metreden geniş, farklı renklerdeki elli altı pencereden süzülen parlak doğu güneşinin ışığında, içerisi herhalde olağanüstü pırıltılara boğuluyordu. Gece bile, tavandan sarkan üç yüz gümüş lambanın tümü yandı. Görkemli yapının çevresi iki yüz kırk metre, yüksekliği kırk beş metreydi ve çevredeki dağlardan gelen yolların her birinden seçilebilirdi. İnananlar, hepsi mermer sundurmali clört ayrı gösterişli kapıdan girerlerdi.

Hristiyanların Ömer Cami dediği El-Aksa Camisi'ni yaptıran Halife Abdülmelik, burayı muhtemelen Justinian'ın Mer-yem Kilisesi'nden sökülen taşlardan yaptırmıştı, özellikle altın ve gümüş kapılarının sağlam olduğu ilk günlerinde muhteşem görünüyordu. Bu cami, güzelliği bakımından Şam Camisi'nden bile yüksek tutuluyordu, çünkü açıklamaya göre, halifenin ve mimarlarının gözleri önünde duran ve Müslümanları özendirip, ilham almalarını sağlayan Kutsal Mezar Kilisesi vardı. El-Aksa Camisi'nin yalnız küçük bir bölümünün üstü kapalıydı. İnananlar, mermer sütunlarla desteklenen kemerlerin altında etkileyici kalabalıklar halinde toplanırlardı. Muazzam bir çatısı ve bunun üzerinde de görkemli kubbesi vardı.

Harem-i Şerif bölgesinin tümü altı yüz elli metreye iki yüz otuz metrelik, kurşun köşeli, taş döşenmiş yollarla kaplı

bir alandı ve içinde her biri ayrı bir mucizeyi anlatan, başka kubbeli yapılar barındırırdı. Müslüman hacı da, Hristiyan da, Kutsal Kent'i gördüklerinde muhtemelen aynı coşkuyu yaşarlardı. Kentin güneydoğu köşesinde kendi surlarıyla çevrili bu bölüm, İslam'ın çocukları için kutsal bir hazineydi. Kubbetü'l Silsile adı, Davut'un Cebrail'den bir tanığın doğru söyleyip söylemediği bilgisini alışını çağrıştırıyordu. Kimine göre Davut'un Adalet Sarayı'nda bir değneğe bağlı bir çan, masum ile yalancı dokunduğunda farklı çınlardı. Kubbeyi inşa ettiren halifeler de dâhil olmak üzere, kimileri de bunun bir değnek değil zincir olduğunu söyler ve çanı bütünüyle atarlardı. Zincirin sihirli özellikleri vardı ve yalnız doğru söyleyen onu tutabilirdi, sahtekâr ise ne kadar uğraşırsa uğraşsın dokunamazdı bile.

Bunların dışında, minberin arkasındaki mermer kazınmış çifte yazı olan El-Aksa Tilsımı vardı: "Muhammed Allah'ın sözcüsüdür" ve "Bağışlayan ve esirgeyen Allah'ın adıyla..." Bu yazılar akrebin de örümceğin de ısırığını zararsız kılarlardı. İbn Asakir'in, eski bir kitap ta Kudüs'te bu ölümcül hayvanlardan çok bulunduğunu ve herhalde çok da korkulduğunu, Hristiyanların bile bunlara karşı Kutsal Mezar Kilisesi'nde bulunan yılan başlıklı iki sütun sayesinde korunduklarını okuduğu söylenir. Denildiğine göre; ısırılan bir kişi kent surları içinde üç yüz altmış gün kaldığı takdirde, bu sütunlar sayesinde zehirden etkilenmezmiş ama sur dışına bir gün olsun çıkarsa

ölümü kaçınılmazmış. Kutsal Topraklar'da benzeri pek çok utsalım vardır. Humus kentinde, ısırılan kişiler kubbedeki yarı insan, yarı akrep biçimli bir figüre bir avuç kil basturarak ve kil karıştırılmış su içerek etkileneceklermiş. Marat-ün Numan'da akreplerin girmesini engelleyen ve içeri taşınanların da en kısa yoldan kaçmalarını sağlayan bir kolon bulunurdu.

Cehennem Vadisi'nin girişinde duran bir kişi, cezalandırılanların çığlıklarını duyabilirdi. Gerçi, bir Arap yazar olan Nasır Kûsra uzun süre dinleyip bir şey duyamamış olsa da, herhalde bu çığlıkları duymak için belli bir kulak yapısı gerekiyordu. Günümüzde de bozuk bir notayı bile ayırt edemeyen kulaklar bulunmaktadır.

Elbette Hristiyanların da efsaneleri vardı ve yazarlarının anlattıkları mucizeler külliyeler doldururdu. Bunlar genellikle İsa'nın çarmıha gerilmesi ve ardından yaşananlar hakkındaydı ama ancak doğaüstü güçlerin Hristiyanları kurtarabileceği durumlarda evliyaların yardıma koşuşunu anlatan öyküler de yok değildi. Bunlar arasında en ilginç olanları, Müslüman kaynaklarında anlatılan aynı kutsal yerlerin kökenleri ve önemleri hakkındaki yorumları ve buraların bir zamanlar Hristiyanların elinde bulunduklarını ve aslında onlara ait olduklarını öne sürenlerdir. Konstantin tarafından kurulmuş olduğu kesin olan ve başka bir Bizans imparatoru tarafından yıkılıp, sonra tekrar yapılmış olan Kutsal Mezar Kilisesi dışında pek az yer aslında öyleydi. Kubbetü's-Sahra da, Kubbetü'l Silsile

Selahattin Eyyubi

de, Mescid-i Aksa da, pek çok başka yer ve yapı da Hristiyan kaynaklarda, Müslümanların anlattıklarından farklı kökenlere sahip gösterilmişti.

İki taraf, tek bir konuda anlaşıyorlardı: Kudüs insanın karnını kaynatıyordu ve ruhunu coşturuyordu. Sihirli etkisini görebilmek için büyük zorluklara katlanan hacıların beklentisini fazlasıyla karşılıyordu ve herkes için aynı düzeyde güzel ve büyüleyici bir kentti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yol Taşları

Selahattin doğduğunda, ilk Haçlı seferinin Anadolu'ya dalmasından beri kırk yıl geçmişti. Hristiyanlar, yerlilerin deyişiyle 'Frenkler' Kudüs kentinin, Suriye kıyılarının ve Antakya, Urfa, Trablus, Sayda ve Akka gibi kentlerin hâkimiydiler. Sıradan bir yaşam sürmeye alışıkça ve eski düşmanlarıyla barışıl ilişkiler kurmak zorunda kaldıkça, fanatik ateşleri ağır ağır sönmüştü. Doğunun durağan havası ve dingin ruhu karşı konulması kolay bir şey değildi. 'Bırakın yapsınlar' tavrı, hoşgörü ve müsamaha, hatta kardeşlik duyguları gemleri ele almıştı. Hristiyan erkekler Müslüman kadınlarla evlenmişlerdi; Hristiyan ve Müslüman hükümdarlar arasında ittifaklar bile kurulmuştu.

Shayzar (Şayzer) Kalesi'nin hâkimi olan, aynı zamanda şair ve betimleyici bir tarihçi olan Usame b. Munkız, Kudüs'teki Tapınak Şövalyeleri'nin konduğu olduğunda ibadet edebilmesi için ona bir küçük mabet tahsis ettiklerini anlatır. Kiliseye

bağlı askeri bir örgütün, kendi kutsal alanlarının Peygamber'e övgülerle kirletlenmesine bile izin vermesinde, barış güvercininin çok etkili olduğu açıktır. Usame b. Munkız, bu olayın ilk Haçlıların bölgenin ruhuna yenik düşmeleriyle İkinci Haçlı Seferi'nin başlaması arasındaki döneme denk geldiğini anlatır. Bu iki dönem arasında gelen Avrupalı hacılar, buraların geleneklerine ve etkisine aşina olmadıkları için, eski dindaşlarıyla "kâfirler" arasındaki dostça ilişkilere çok öfkelenmişler, hatta açıkça bu ilişkileri baltalamaya çalışmışlardı. En temel uyuşmazlıkların üstesinden gelinmiş değildi, görmezden geliniyorlardı. Hristiyanlar haçlarına, Müslümanlar peygamberlerine eskisi kadar sıkı bağlıydılar ve ikisi arasındaki rekabet dindirilmiş değildi. Kudüs'ün ikisinden birinin elinde bulunması, dışarıda kalanın etine saplı bir diken oluyordu. Araplar buraya 'Kutsal Ev' (Beytü'l Mukaddes) diyorlar ve Mekke ve Medine'yle bir tutuyorlardı. "Kıyamet Günü Büyük Toplanma" burada olacaktı. Hristiyanlar, o gün geldiğinde imansız Müslümanların cehennem ateşlerinde yanacaklarından eminlerdi. Peygamber'i destekleyenlerinse, zındık Hristiyanların aynı acımasız cezaları çekeceklerinden kuşkuları yoktu. Ancak, iyi niyetin egemen olduğu bu kısa mola sırasında, iki taraf da diğerinin bu dünyadaki hayatına karışmamaya ve geleceğin işkencelerini de Tanrı'ya havale etmeye eğimliydi.

Hristiyanların egemenliğini sağlayan şey, Müslümanlar arasındaki yıkıcı savaştı. Güvenlik ortadan kalkmıştı ve her

kent güçlü bir kılıcın ödülü olabiliyordu. Bir gün köle olan, ertesi gün efendi olabilirdi. Bitmeyen ayaklanma ve isyanlar yüzünden, hiçbir hükümdar kendi adamlarına bile bütünüyle güvenemiyordu. Bir sultanın bir zamanlar azametle dikildiği bir caminin kapısında dilenmek durumunda kalışını anlatan öyküler bile vardı. İnsanlar önderliğin sürekli et değiştirmesinden ürkmüşlerdi ve yeni hükümdara tepki vermez olmuşlardı, çünkü baştaki kişinin değişmesi onları iyi ya da kötü etkilemiyordu.

Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki iyilik ve kardeşlik dolu geçiş süreci sonunda Müslümanlar güçlerini artırdılar. Bir Arap yazar, Müslümanların zayıflığından ve Hristiyanların giderek şiddetlenen akınlarından kederle söz eder: "Birlikleri kalabalıktı ve kolları sanki bütün İslam dünyasını ele geçirecek gibi uzanıyordu. Art arda akınları günlerce sürüyordu. Bu akınlarda Müslümanlara çok zulmettiler ve onları mahveden darbeler vurdular. Müslümanların mutluluk yıldızı kararmıştı, iktidarlara yarılmıştı ve refah güneşi sönmüştü."

Birkaç güçlü kent dışında, Hristiyanlar her yerde gibiydiler. Mısır sınırında bile... İnsanların paralarını ve mallarını alıyor, onları "küçümseme ve baskı yoluyla hafifletiyorlardı." Ticareti sekteye uğratıyorlardı ve işgallerinden kurtulmuş kentler bile haraç vermek zorunda kalıyorlardı. "Bu sefalet içinde" diye bitirir sözlerini tarihçi, "insanlar ölmeyi diler olmuştu."

Araplarla Haçlılar arasında bir çatışma
(12. yüzyıl Aziz Denis Kilisesi'nin penceresinden)

Ancak bu durum sonsuza dek sürmeyecekti. Ne de olsa zalimler yabancı bir topraktaydılar ve sayıları da çok azdı.

Dahası, yerliler boynu bükük doğası olan insanlar değillerdi, savaşı soydan geliyorlardı. Birbirleriyle didişmekten cayıp, ortak düşmana karşı koyacakları gün elbette gelecekti. Bu durum, İmadeddin soyadına (dinin direği) sahip olan Zengi harekete geçtiğinde gerçekleşmeye başladı.

Zengi, Melikşah'ın çok değer verdiği kölelerinden birinin oğluydu. O dönemde köleler, sözcük anlamının çağrıştırdığı kadar sefil insanlar değillerdi. Aksungur saray kethüdası yapılmış, sonraları daha da çok ün kazanacağı Halep valiliğine getirilmişti. Ölümünden sonra yandaşları, gelecekte Musul hâkimi olarak önemli bir Müslüman emir olacak on yaşındaki oğlu Körboğa'nın çevresinde toplanıp, onu himayelerine almışlardı. Çocuk savaşı olmak üzere yetiştirilmişti ve ilk çarpışmasına katıldığında henüz on beş yaşındaydı. Bu çarpışmada sıkışık bir anda hamisinin kendi adamlarını savaşa çağırması sonucu öyle bir şevkle vuruşmuşlardı ki düşman dağıtılmış ve çocuk da günü kurtarmıştı.

Zengi, hem kendi halkının madden ve manen iyi bir örneği olacak biçimde, hem de büyük işler başarmak üzere yetiştirilmişti. Haçlılar, Zengi'nin çıkarabileceği sorunun boyutlarını, adamlarının önünde dörtnala gelip mızrağını kent kapısına sapladıktan sonra tek eliyle çarpışıp, yaralanmadan kurtulduğu Taberiye kuşatması sırasında anlayabilmişlerdi.

Zengi uzun süre, Musul emirleri, Bağdat Halifesi ve son olarak Selçuklu Sultanı Mahmut gibi farklı efendilere hizmet

etti. Bulunduğu her yerde hızla tepeye tırmandı, itibar gördü, ödüllendirildi ve 1127 yılında Musul ve El-Cezire Valisi ilan edilerek, atabeylik unvanına, yani sultanın iki oğlunu yetiştirmek görevine nail oldu.

Çağdaşı olan başka adamlar için bu onur ve güç yeterli sayılabilecek olsa da, Zengi için bunlar yalnızca asıl büyük tutkusunu -Frenklerin halkından kopardıklarını geri almayı-başarmasını sağlayacak olan araçlardı. Yaşamının geri kalanı boyunca kendini bütünüyle bu amaca adadı.

Yapması gereken ilk şey, diğer Müslüman emirlerin işine karışmayacaklarından emin olabilmek için, olası rakiplerine saldırıp onları devre dışı bırakmaktı. Bunlar sıradan rakipler değillerdi. Artuklu emirleri, yöreye dehşet saçan akınlarını dağlardaki kalelerinden inerek yapmaya alışkınlardı ve ege-men olan Frenkler tarafından bile saygı gösterilen kişilerdi. Bağdat Halifesi ise Sultan Mahmut'u desteklemiş olduğu için Zengi'ye zaten düş biliyordu.

Zengi'nin ilk işi, Artuklu bölgesinde kalan ve Musul'a karşı isyan etmiş olan Diyarbakır'a girmek oldu. Bunun ardından birkaç müstahkem yeri daha ele geçirdi ve hemen arkasından Haçlıların Fırat boyundaki kalelerinin hâkimi olan Courtenaylı Joscelin ile anlaşma yaparak, yüzünü Suriye'ye dönebilecek hareket serbestliğini sağladı. Fetihlerini sağlama alır almaz, uzun zamandır Frenklerin zulmüne karşı direnen Halep'ten gelen bir yardım çağrısını değerlendirdi ve kentin yönetimini

ele aldı. İki yıl sonra, Halep yöresinin başına en büyük bela olan Athareb Kalesi'ni Frenklerin elinden aldı ve Hristiyanlara karşı büyük seferini başlatmış oldu.

Bu kalenin kuşatması sırasında Kudüs Kralı Baldwin'in savaşçılarından biri, bu saldırının birkaç yıl önce Taberiye kapılarında tek başına at süren o genç adamın ta kendisi olduğu konusunda kralı uyardı ve bu tehlikeli kıvılcımın yangına dönüşmeden söndürülmesini öğütledi. Baldwin bu öneriye uydu ve genç zıpçıktıyı karşılamak üzere şövalyelerden ve deneyimli savaşçılardan oluşan güçlü bir birlik yolladı. Zengi'nin danışmanları, böyle bir ordu karşısında geri çekilmeleri gerektiğini, Athareb'i savunanların da deneyimli savaşçılar olduğunu ve bu biçimde arada kalmanın ne kadar tehlikeli olacağını ona söylediler de, Zengi çaresizliklerde çare aramaya daima hazır-
dı. El-Cezire'yi de ordusunun bir bölümünün taşmak üzere olan Dicle'yi yüzerek geçmesi sayesinde ele geçirmişti. Geri çekilmek yerine yine ileri çıktı ve kralın birlikleriyle yüzleşti. Savaşta hep ön saflarda duran ve Peygamber'in "Cehennemden tadına bakın!" savaş narasını salarak çarpışan Zengi, onun coşkusuna kapılan adamlarıyla birlikte tam anlamıyla bir "prensler, şövalyeler ve kontlar kıyımı" yaptı. El-Tahir'in aktardığına göre; "Kazananlar kan denizinde ilerledikçe, Tanrı'nın kılıcı düşmanlarının gırtlaklarını kın belliyordu."

Sert bir rakip ve sıkı bir hükümdardı. Yönetimi nezaketten uzaktı ve disiplini katıydı. "Benim toprağımda ancak bir

hükümdar olur” derdi. Söylenceye göre; nöbette uyuyan bir kayıkçı tepesinde onun soğuk gözlerini buluverince korkudan ölmüştü. Yönetim örgütü Melikşah’inkine benziyordu ama yöntemleri daha amansızdı. Her yerde casusları vardı. Savunmasındaki bir zayıflığın düşmana sızmasını engellemek için, topraklarından dışarı kimsenin çıkmasına izin vermezdi. Şiddet suçlularını çarmlıha gerdirirdi. Kişisel köleleri bile korku içinde titrerlerdi ve bu da zaman içinde acıklı sonuçlara neden oldu. Bunlara karşın, kimseyi şımartmadığı gibi kendi de şıarmazdı ve kendine hizmet edenlere vefasızlık etmezdi. İleride görüleceği gibi, Selahattin’in ailesini çok kritik bir anda öne çıkarabilmesini de bu yönüne borçlu olacaktı.

Ara sıra geri çekilmek zorunda kalsa da bunlardan pek etkilenmeden, yakaladığı fırsatları da iyi değerlendirerek Haçlıların üzerine yürümeyi sürdürdü ve sonunda en büyük başarısına ulaştı: Urfa’yı fethetti. “Yukarı Mezopotamya’nın gözü” düştüğünde Haçlıları yöneten kişi, valilik görevinden çok kişisel zevkleriyle ilgilenmeyi yeğleyen Kont II. Joscelin’ci. Zengi, kontun kentte olmadığı bir anı denk getirip, küçük bir başka kasaba üzerine yürüyormuş gibi yola çıktı. Yalnızca paralı askerlerin koruduğundan emin olduğu anda da Urfa üzerine birdenbire çöktü ve güçlü duvarlara dur durak dinlemeden saldırdı. 23 Aralık 1144 tarihinde askerleri duvarda açtıkları gedikten içeri doldular ve zevkten kendilerinden geçerek, Müslüman dünyasının bu kentin yöneticilerinin

elinden çektiklerinin öcünü almak üzere her yeri yakmaya başladılar. Zengi, adamlarına zafer sarhoşluğunu meneden Müslüman hükümdarlardan değildi ve acımasız fatihler yenilenlerin üzerine çullanırken, onları gemleyen yoktu. Kiliselere dalıp mihrapları ve haçları devirdiler. Keşişleri ve papazları kestiler. Evlere dalıp herkesi öldürdüler, yalnız genç erkekleri köle etmek üzere, genç kızları da cariye yapmak üzere sağ bıraktılar. Pazarlara dalıp yağma yaptılar. Koca kent bir mezbahaya dönecek gibi görünmeye başlamıştı ki, yıkım tamamlanamadan Zengi görüldü. Geniş sokakları ve soylu yapılarıyla kentin güzelliği onu büyülemişti. Burayı viraneye çevirmek açıkça bir suç olacaktı. Buyruk verildi ve çıldırmış askerler durduruldu. Genç erkek ve kızlar salıverildi, mallar sahiplerine iade edildi, ahali gizlendiği yerlerden çıktı ve yeni bir hükümdarın gölgesinde olsa da, gündelik yaşamlarına dönmeleri teşvik edildi.

İki yıl sonra, Zengi altmış iki yaşındayken, Fırat boyundaki Caber Kalesi kuşatması sırasında öldürüldü. Çadırındaki şarabı içmekte olan köleleri onun uyandığını gördüklerinde sabahleyin çarptırılacakları cezadan korkup üstüne çullandılar ve yardım bile çağıramadan onu hançerleriyle deştiler. Hristiyan işgalcileri püskürtmeyi başarabilen Müslümanların ilk büyük hükümdarı, böyle yüz kızartıcı biçimde öldü.

Bir sonraki lider Nurettin'di. İmadeddin Zengi'nin üç oğlundan biriydi ve gerçekten yakışan bir oğul olduğunu kanıt-

lamıştı. Başlangıçta Halep Emiri'yken, babasının başladığı işi üstlendi ve çok daha öteye taşıdı. Zengi'nin ölümünden iki ay geçmeden, Kont Joscelin kentteki Ermenilerin de desteğiyle Urfa'ya bir gece saldırısı düzenledi. Türk garnizonun çoğunlukla uyuyor olması sayesinde surlar sorunsuz alınsa da iç kale direndi. Joscelin daha burayı zorlayamadan haber uçurulan Nurettin Halep'ten kalkıp bütün hızıyla Urfa'ya ulaştı ve kuşatanları kuşatıverdi. Kont ve Nurettin'in gazabından kaçmaya çalışan Ermeni müttefikleri, Halep ordusu ile Urfa garnizonu arasında sıkıştılar. Özellikle ihanet eden Ermeniler büyük bir hezimete uğradılar. Kont Joscelin o an için cezasını ertelemeyi ve kaçmayı başarsa da Nurettin'e bağlı emirlerden biri tarafından yakalandı ve Nurettin'in merhametine bırakıldı. Kont, Nurettin'in yaverinin zırhını, onun baş düşmanı olan Sultan Mesut'a gönderecek kadar aptalca davranmıştı ve Nurettin'in zırhını da göndereceğine söz vermişti. Şimdi cezasını ödüyordu. Nurettin, kontun kör edilmesini ve Halep zindanlarına atılmasını buyurdu. Kont dokuz yıl sonra orada öldü.

Daha önce belirtildiği gibi, Urfa'nın düşmesi Avrupa'da yankı uyandırmıştı ve Nurettin'in art arda başarıları İkinci Haçlı Seferi'ne yol açtı. Dönemin pek muhterem ve dilbaz hatiplerinden olan Claievauxlu Aziz Bernard, asıl ilham kaynağı olmuştu ve yalnız halkta bir kızgınlık körüklemekle kalmamış, Alman Kralı III. Konrad'ın ve Fransa Kralı VII.

Louis'nin de yeni sefere katılmak üzere tahtlarından kalkmalarını sağlamıştı. Gelecekte romantik skandallara konu olacak olan Fransa Kraliçesi Elenor da haçı kabul etmişti.

Coşkulu bir aşkla başlayan sefer, doğrudan başarısızlığa sürüklendi. Aziz Bernard'ın orduyu yönetmesini istiyorlardı ama o kabul etmedi. Daha sefer başlamadan önce bile yanan ateşe söz geçiremiyordu. Almanya'da bir rahibe Yahudilerin katledilmesine ön ayak olmuştu. Önden yola çıkan Konrad'ın ordusu düzenden yoksundu. Geçtiği ülkeler, azgın askerlerinin yağmalarına karşı ayaklanıyordu. Edirne-İstanbul (Konstantinopolis) arasındaki bir ırmağın taşmasıyla binlercesi boğuldu. Bizans İmparatoru Manuel onlara kızgındı ve bu girişi baltalamak için el altından her yolu denedi. Sattığı una tebeşir kattığı ve kalp para verdiği söylenmektedir. Dahası, onları yanlış yönlendirecek kılavuzlar verdi ve en hazırlıksız oldukları noktalarda Haçlılara saldırımları için Türkleri kışkırttı. İznik'e ancak ordunun onda biri varabildi.

Louis'nin talihi biraz daha yaver gitmişti. Konrad'ın uydurma ordusuyla İznik'te birleşti ve Anadolu kıyısı boyunca güneye ilerleyerek Efes'e kadar ulaşabildi. Burada, Türklerin karşılarında ciddi bir ordu toplamakta olduklarını öğrenince Konrad Konstantinopolis'e dönmeye ve orada kışlamaya karar verdi. Menderes Irmağı'nı geçerken yakaladığı başarılarla kendine güveni gelen Louis yola devam etse de iki gün sonra, Eskihisar'ı geçtikten sonra "dorukları cennete değen, etekle-

rindeki sel cehennemden çıkan” bir dağ sırasıyla karşılaştı. Pek akılcıca olmayan bir kararla, ordunun bir bölümü dağı tırmandı ve düşmanın yüksekten ok yağdırabileceği bir yerde silah çattı. Anlaşılan Türkler, her fırsatta Haçlılara çomak sokmaya gayret eden Bizanslılarla ittifak halindeydiler. Louis adamlarını kurtarmaya boş yere çabalarken, savaş bir katliama dönüştü. Tepelerden yuvarlanan kütükler ve kayalar insanları da atları da süpürüverdi. Antalya’ya ancak küçük bir topluluk ulaşabildi. Burada Louis, kendi ordusu Antakya’ya geçerken silahsız hacıların da Tarsus’a geçmesini sağlaması için Bizans valisiyle anlaştı ama ihanete uğradı. Büyük acılar çekmek durumunda kalan hacıların pek çoğu, kendilerini açlığa mahkûm eden dindashları Yunanlılarla, kendilerine acıyıp yemek veren Türkleri artı arda görünce din değiştirdiler. “Merhamet, Yunanlıların ihanetinden bile acımasızmış!” diye yazıyordu bir Latin yazar. “Türkler ekmek verip, inanç çaldılar.”

Louis, Antakya’da iyi karşılanmıştı (Mart 1148) çünkü karısının amcası Raymond buraya hükmediyordu. Ancak Louis, amcanın karısına biraz fazla ilgili olduğundan kuşku duyunca anlaşmazlık çıktı. İlerleyen günlerde soylu kocanın kıskançlığına neden olan kişinin Raymond değil, Selahattin adında genç bir Arap olduğu, onun yiğitlik öykülerinin kraliçenin aşkını tutuşturduğu söylentisi de yazıldı. Yazar, bu aşkın ayrıntılarını aktarırken kraliçenin yüreğinden geçeni herkesle paylaştığını, Selahattin’in de aşkını almak için Antakya Limanı’na

muhteşem bir gemiyle geldiğini anlatır. Kadıncağız, Louis'yi kraliyet yatağında terk edip rıhtıma yarı çıplak koşturmuş ama işgüzar bir hizmetçinin ihaneti sayesinde Louis son anda yetişmiş ve kraliçeyi geri almış. Fakat, tarihi bir ayrıntı bu muhteşem aşk öyküsünün güzelliğine gölge düşürmektedir. Çünkü Selahattin, o günlerde çok uzaklardaki Beyrut'ta on üç yaşında bir okul çocuğudur. Öykü, Louis'nin Elenor'u haşlaması ve "Neden?" diye sormasıyla sürer. Kadın da karşılık olarak ona daha çok bağırır. Tembel kocası, amcasının sağladığı lüks içinde keyfine bakarken, ulaşmaya kendini adanmış olduğunu söylediği kutsal Kudüs'ü filan unutmuştur. O zaman öyle bile olsa, Raymond'un Halep üzerine yürümek macerasına bulaşmak istemeyen ve yan çizen Louis Kudüs'e gittiğinde Elenor da yanındaydı.

Bu arada, Konrad deniz yoluyla Humus'a gitmiş ve Şam üzerine bir saldırıya katılmıştı. Kudüs Kralı Baldwin, Louis ve Konrad'ı yanına, kutsal haçı da önüne alıp Ürdün'ü geçerken, Suriye'nin başkentini kısa zamanda ele geçireceğini düşünüyordu. Ancak kentin çevresindeki bağ ve bahçelerde düşmanları pusu atmıştı ve okları Haçlı saflarından çok hedefe isabet etti. Zorlu çarpışmalar sonunda Araplar püskürtülse de, Hristiyanlar su içmek için ırmağa yanaştıklarında karşılarında bir ordu daha buldular. Konrad o günün kahramanı oldu ve onu izleyenlere ilham vererek düşmanı kente geri kaçmaya zorladı.

Selahattin Eyyubi

Her Şeye karşın, bu sefer sonuçsuz kaldı. Arap kurnazlığı ve altın, savaŐarak baŐarılamayanı başardı. Yerli Hristiyanlarla deniz aşırı yoldaşları arasındaki kıskançlık ustalıkla kullanıldı. Yerliler, seferin başarılı olmasının kendilerinin Fransız ve Alman buyruğuna girmeleri anlamına geleceğine inandırıldılar. Önderler arası kişisel rekabet de gözden kaçırılmamıŐtı. Bunların üstüne, orduyu yönetenlerin en az yiyecek stokları kadar yetersiz olması eklendi. Kısa zamanda kuşatmanın kaldırılması lafları dolanmaya başladı ve Konrad bıkıp evine yelken açtı. Louis de bir yıl sonra onu izledi.

Bu baŐarısızlık Avrupa'da Şaşkınlık ve kırgınlığa neden oldu. Clermont papazına "Aziz" denmekten vazgeçildi, onun yerine kehanetinin baŐarısızlıđıyla alay edildi. Asya'da Nurettin, muzafferilerleyiŐini sürdürdü. Avrupa'daki Hristiyanlar ile Kutsal Topraklar'daki dindaŐları arasında güvensizlik tohumları ekilmiŐ oldu. Bütün bu koşullar sayesinde, Selahattin'in önündeki yolun taşları teker teker döŐeniyordu.

ALTINCI BÖLÜM

Savaşçıların Soyundan

“Konumuza gelelim” diye yazar, Selahattin’in baş vakanüvisi, yakın dostlarından biri ve İslam dünyasının büyük bir bilgini olan Bahattin. Hükümdarın yardımsever olduğunu, gerçek inanç doktrinini yeniden sağladığını, Haç’a inananları yere çaldığını, adalet ve hayırseverlik çitasını yükselttiğini, kendisinin dünyanın ve inancın (ed-din) refahı (Salah) olduğunu, İslam’ın ve Müslümanların sultanı olduğunu, Kutsal Kent’i putperestlerin elinden geri aldığını, iki mabedin hizmetkârı olduğunu, adının da Ebu Muzaffer Yusuf olduğunu anlatır.

Gerçek adı Ebu Muzaffer Yusuf ya da Eyüp oğlu Selahattin Yusuf idi ama Avrupa dünyası onu “Saladin” olarak tanıdı. Selahattin mesafeli, gururlu ve bağımsız savaşçı dağlılar olan, Ermenistan’ın ötesindeki yüksek bölgelerde yaşayan, İskoçları aratmayacak kadar kabileci davranan ve başkalarının mallarını yağmalamaktan çekinmeyen Kürt toplumundan geliyordu. Dolayısıyla komşuları arasında pek sevilmezlerdi, bunu

da pek umursamazlardı. Cahillerdi ve uygarlıktan nasiplerini almamışlardı. Ermenileri ya da İranlıları yağmalamadıkları zamanlarda yabani bir yaşam sürüyor olsalar da, onurlu ve konuksever olarak tanınmışlardı.

Selahattin'in ailesi Ravadiye boyundan geliyordu ve geleneksel yurtları Güney Kafkasya'daki Erivan yakınlarındaki Dovin köyündeydi. Bir İslam tarihçisi, soylarını otuz üç kuşak öteden Adem'e bağlayabileceğini öne sürse de ve Kürtler arasında soyuyla övünmek sık görülen bir özellik olsa da, Selahattin büyük babası Şadi ibn Merunan'dan öte soyunu bilmediğini itiraf ederdi. Sultan, Muhammed takvimine göre 532 yılında (bizim takvimimize göre 1137-1138 dolayları) doğduğunda ailesinin ve kaderinin durumu bir elverişsizlik örneği gibiydi. En güçlü oldukları yörelerden kendisi doğduğu gün kovulmuşlardı ve yakın gelecekte bir sığınma umudu da görünmüyordu. Savaşla ve geçimsizlikle kavrulan bir dünyaya gelen bu bebeğin geleceği herhalde karanlık görünüyordu. Birileri bu evsiz çocuğun günün birinde İslam'ın gururu olacağını ve dünya çapında ün kazanacağını söylemeye cüret etseydi, herhalde amcası Şirkuh'un da, babası Eyüp'ün de dudaklarına alaycı bir gülümseme yayılırdı.

İkisi de o günlerde çaresiz halde olsalar da aslında umutsuz değillerdi. Sultanın damarlarında akan kan, kaderin sert ciltlerine boyun eğecek bir kan değildi. Gençliğinden itibaren, ancak büyük cesaretle ve kararlılıkla üstesinden gelinebile-

cek sıkıntılarla ve boğucu sorunlar karşısında ümitsizliğe kapılmadan çözüm üretebilme becerisi gerektiren durumlarla yüzleşecek olan Selahattin, bu yetenekleri kanında taşıyordu. Gerçekten sıra dışı bir aileydi ve bu son filizleri de kalıbına uygun davranan bir adam olacaktı.

Söz edilen çıkmaz durumdan önce her şey yolundaydı. Şadi, oğulları için daha düzgün fırsatlar yakalayabilmek için olsa gerek, Bağdat'a göçmüştü ve orada vali olan Bihruz ile daha onun köle olduğu günlerden, Eyüp'e Dicle boyundaki Tikrit Kalesi'nin komutanlığını verdiği zamanlardan tanışıyorlardı. Şadi ve Şirkuh geçiniyorlardı ve Şirkuh'un bir devlet memuruyla didiştirdiği günlerde ailenin refahı güvence altında gibi görünüyordu. Söylentiye göre didişmenin nedeni, Şirkuh'un bir kadının iffetini savunmasıydı. Bu çok da tuhaf bir fikir değildi çünkü Kürtler kadınlara karşı korumacı tavırlarıyla ünlüydüler. Her halükarda Şirkuh kılıcını tacizeye saplayıvermişti ve o da oracıkta ölmüştü. O dönemde ara sıra birinin ölmesi çok büyük bir suç sayılmasa da, ölen kişi devlet görevlisiydi ve Bihruz'un Şadi'nin çocuklarından huzursuz olması için yeterli nedeni zaten vardı. Büyük olasılıkla, ilk anlaşmazlık onun gözünde aslında daha büyük bir suçtu ve bu ikincisi de cezalandırmak için bahanesi olmuştu. İlkinde, didişen Eyüp olmuştu. O anda yanlış gibi algılanabilecek bir dürtüyle hareket etmiş, Zengi ile yüz yüze gelmiş ve onu kendisine karşı borçlu duruma getirmişti. Zengi o günlerde

bir çıkmazdaydı. Nadir görülen geri çekilmelerinden birinde ordusu dağılmıştı ve Dicle boyuna ulaştıklarında, onları kovalayan Sultan Mesut'un ordusunun soluğunu enselerinde hissediyorlardı. Suyun karşısında kasvetli Tikrit Kalesi vardı ve karşıya o kalenin rızası olmadan geçmek olanaksızdı. Eyüp, Zengi'yi kurtarmayı seçmişti. Güçlerini karşıya geçirmesi için teknelerin yanında, tayın ve malzeme de göndermişti. Zengi bu yardımı asla unutmamıştı ama Bihruz da buyruğu altındaki kiler arasında en laf dinlemezi olan Musul Atabeyi'ne yapılan bu yardımdan huzursuz olmuştu. Eyüp'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Düşmanım eline düşmüştü. Neden ona iyi davrandın ve kaçmasına neden izin verdin?"

Eyüp'ün açıklamasının kaydı bulunmasa da, akıllıca ya da tesadüfen verilmiş bir kararla eski efendisiyle köprüleri attığı, yeni bir iş için Zengi'ye yanaştığı ve onun da bu talebi karşıladığı bir gerçektir.

Şirküh da, Zengi'nin ordusunda tatmin edici bir iş bulmuştu ve ikisi de hızlı yükseldiler. Baalbek'in 1139'da işgali üzerine Eyüp buraya vali yapıldı ve oğlu da orada ergenliğe ulaştı. Baalbek o günlerde sıradan bir kent değildi. Eski çağların Heliopolis'i, Güneşin Kenti, Baal inancının merkezliğini yapmıştı ve sonraları bir Roma sömürgesi olduğu için ilgi çekici bir mimariye de sahipti. Aynı zamanda, yalnız Suriye'nin değil, bütün bilinen dünyanın en soğuk yeri olmakla ünlüydü. Suriye insanının bir efsanesine değinmek gerekirse: "Birisi

Soğuk'a 'seni nerede bulurum' diye soracak olursa, 'Balkanlarda' diyecektir. 'Peki ya orada değilsen?' diyecek olurlarsa da, Soğuk 'aslında evim Baalbek'tedir' diye cevap verecektir." Ancak Selahattin, iklimin sertliğinden kötü yönde etkilenmedi, aksine, güçlü ve sert bir adam oldu. Zengi'nin ölümü sonrasında babası, Zengi'nin iki oğlu arasındaki veraset kavgasına karışmamanın doğru olacağına karar verdi. Şam'daki Selçuk sultanı Baalbek kapılarına dayandığında, Musul'dan yardım filan geldiği yoktu ve Eyüp kendi başına yapabileceği en iyi anlaşmayı yaparak, Şam yakınlarındaki birkaç küçük ama verimli köyü ve bir konağı almayı başardı. Ordu komutanı olduğu için, hükümdarı işe yarar olduğuna ikna edebildiği anlaşılmaktadır. Nurettin'in birlikleri kent kapılarına dayanıp teslim olmalarını talep ettiklerinde, kenti yöneten Eyüp'tü.

Durum şimdi ilginç bir hal almıştı, çünkü kuşatan komutan, Zengi'nin ölümü sonrasında Nurettin'e bağlanmış olan kardeşi Şirküh'un ta kendisiydi. Eyüp ile ikisi karşılarındaki sorunu tarafsız ve sakin biçimde tartışmak için bir araya geldiler. Birbirlerinin boğazına sarılmanın ve bu arada birçok Müslüman'ın ölümüne neden olmanın utanç verici olduğuna karar verdikleri anlaşılmaktadır. Karar, Eyüp'ün kenti teslim etmesi şeklinde oldu. Bunun doğru karar olduğuna Şam emirlerini ikna etmeyi başardı ve kent kapıları sonra açıldı.

Bundan sonra iki kardeş, Nurettin'in gözünde de babasının nazarında oldukları düzeyde tutuldular. Şirküh Şam böl-

Selahattin Eyyubi

gesinin naibi oldu, Eyüp de kentin valisi yapıldı. O günden sonra Selahattin, İslam kültürünün bu önemli merkezinde eğitim görmeye başladı.

İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığından sonra, Anadolu'nun egemenliği, Bizans imparatoru, Türkler, Türkmenler, Selçuklular ve Ermeni kralları gibi birçok hükümdar arasında paylaşılmıştı. Suriye kıyıları, Antakya ve Trablus eyaletleri ve Filistin Frenklerin elindeydi. Başlarındaki III. Baldwin -II. Baldwin'in oğlu- Kudüs'ü tutuyordu ve ona bağlı Hristiyan hükümdarlar da başka yerlerde egemenlerdi. Araplara karşı genellikle birlikte hareket ediyor olsalar da, her zaman durum böyle olmuyordu ve Hristiyanların Müslümanlarla ittifak yaptığı olaylar da görülüyordu. Feodalizm Avrupa'da artık ölüyor olsa da Kutsal Topraklar'da Haçlı seferlerinin başından beri çok revaçtaydı ve küçük küçük toprakların ağaları bile bağımsızlıklarına sıkı sıkıya bağlıydılar. Bununla birlikte, Hristiyanların merkezi bir kontrolden yoksun olmalarına karşın, Müslümanlar da birlikte hareket etme yetisinden en az onlar kadar yoksundular. Son olarak Mısır, kendi hilafetlerine sahip olan ve Bağdat'a burun kıvıran, hatta düşmanlık besleyen Fatımilerin elindeydi.

Selahattin'in gençliği hakkında çok fazla bilgi yoktur, olanlar da çelişkilidir. Kimileri, onun sonraki yıllarda inancına olan tutkusu ve dindar öğretmenlerine olan bağlılığına ve töreye sadakatine dayanarak gençliğini çalışarak geçirmiş

olan, en gözde önderlerden birinin oğlu olmasına karşın, Nurettin'in muhteşem huzurunda karşısına çıkan fırsatları tepmek pahasına delikanlılık yaşamamış bir münzevi olduğu sonucuna varmışlardır. Babası, sultanın huzuruna çıkma izni olan tek şamlıydı. Amcasına dev ordular ve en hayati görevler emanet ediliyordu ve neredeyse efendisine eşit görülüyordu. Yine de bu genç soylunun yıllarını kitaplar ve zikirle geçirdiğini ve yaşının getirdiği dürtüleri ve eğlenceyi görmezden geldiği öne sürülür. Aslında bu tezin tek temeli, dönemin yazarlarının ve Selahattin hayranlarının onun gençliği hakkında bir şey yazmamış olmalarıdır.

Onun konumundaki bir gencin eğitimi oldukça basitti: Kuran'ın öğrenilmesi, hafızasına elinden geldiğince bunu kazınması, gerek konuşma, gerek yazma konusunda Arap dilinin inceliklerini, şiiri anlamayı ve üretmeyi öğrenmesinden ibaretti. Bedensel gelişimin yanında bu da geleceğin büyük savaşçısı için bir ön koşuldu. Erkekliğe adım atarken de kılıç kullanmayı ve savaş ilkelerini öğrenecekti. Kafasını rahatlatmak istediği zamanlarda satranç oynar, halka açık alanlarda at biner, polo oynar (aslında İran'dan ithal edilmiş bir spordur) ve çeşitli avlara çıkardı. Şahincilik yapmak ve İngiliz ileri gelenlerinin av köpekleri benzeri, oranın soylularının beslediği leoparlarla avcılık yapma seçenekleri de vardı. Son olarak, yeterince cesur ve girişken olanlar için, ormanlar kralının kendisini avlamaya kalkışmak da bir seçenektir.

Belki de Selahattin, genellikle gösterildiği kadar saf ve içine kapanık bir insan değildi. Belki de dönemin yazarlarının onun büyüdüğü yıllarla ilgili suskunluklarının altında bambaşka bir açıklama yatıyordu. Gerçekten doğulu bir ketumluk içinde, gelecek yılların ilkeli önderini korumak için, her türlü gençlik taşkınlığından arındıracak biçimde, kalemlerini kendi rızalarıyla mı korkak alıştırmışlardı? Bahattin ve pek çok meslektaşı, Selahattin gençliğinin zirvesindeyken yaşanan ve aksakallıların burun kıvrıldığı bazı olayları, aileye karşı saygıdan dolayı hasıraltı etmiş olamazlar mıydı? Her tür maceranın ahfadı, hem talihe meydan okumaya hazır, hem de taleplerini karşılayabilecek olanaklara sahip olan genç bir adamın gençlik tutkularını bastırıp da köşesinde gam içinde oturması pek olası görünmüyor. Adı geçen yazar Bahattin'in sözlerinde kısacık ama belirgin bir ima sezilir: Amcasının ölümünü izleyen krizden ve genç adama kaderin çağrısından söz ederken Bahattin, onun "Şarabı da, dünyevi zevkleri de artık bir kenara bıraktığını" yazmaktadır.

Demek ki, bunlarla daha eskiden, yirmi yedi yaşında amcasıyla birlikte Mısır'a yola çıkmasından önce oyalanmış olabileceği kuşkusuyla uğraşılması mümkündür. Demek ki, Şam çeşmelerinin mahir ezgileri, ona da diğer gençlere geldiği kadar çekici geliyordu. Zaten gerçekten uyuşuk, solgun bir genç olsaydı, polo oynarken pervasızca saldırmakla suçlanır mıydı? Ya da köle pazarlarında ve cumbaların ardında gördüğü güzelliklerden doğan çocukların babası olmakla? Gözü pek bir

asker ve parlak bir önder olacak olan bu adamın gençliğinin renksiz geçtiğini öne sürmek oldukça mantıksız görünüyor.

O dönemlerde göze batmaktan kaçındığı bir gerçektir. Amcası Mısır seferinde yardımını istediğinde ona itiraz etmiştir. Yıllar sonra Bahattin'e böyle söylediğini biliyoruz. Bu kadarı bile, Şam nilüferlerini bırakmanın kaygısız bir genç adama ne kadar zor geldiğinin göstergesi olamaz mı? Üstün başarı gösterdiği ilk Mısır seferinden sonra bile Şam'dan ayrılmakta kararsızdı ve Nurettin'in -ve amcası başaramayınca, büyük olasılıkla babasının da- onu Mısır üzerine ikinci bir sefere ikna etmek için uğraşması gerekmişti. Elbette, sultana gerçekten ayak sürüyecek hali yoktu.

Büyük insanların yaşamları incelenirken, sorumsuz gencin aniden olgunluk kaftanını kuşandığı anın tam tespitini yapma tutkusu doğal bir dürtüdür. Selahattin için bu an, işte bu sefer sırasında -aslında tam olarak, sonunda- gelmişti. Ansızın ve beklenmedik biçimde geldiğinde de, o güne kadar hedefsiz görünen genç, olgunluğu duraksamadan kabullendi. Zevk içindeki geçmişinden ve Şam'ı o kadar çekici kılan her neydiyse ondan ayrıldı. Gençlik dürtülerinin, bunca gayret isteyen bir amacın yavuz gerçeklerine müdahale etmelerine izin vermesi artık mümkün değildi. Kader fırsat kapısını açmış ve büyük bir gelecek göstermişti. Baş döndürücü olasılıklara karşı konması imkânsızdı. Ömrünün cevherini oluşturacak olan bu görüşten, bundan sonra bir an bile sapmayacaktı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Mısır Sultanı

Şirkuh'un ilk Mısır seferinin nedeni, azledilen bir vezirle halefi arasındaki tartışma olmuştu. Bahtsız vezir olan Şaver (Shawer), Nurettin'e gelip, kendisini yeniden yönetime geçirmesi karşılığı büyük vaatlerde bulunmuştu. Ancak zaten Frenklerle başı sıkışık olan Suriye sultanının tereddütlerini ortadan kaldıran kişi Şirkuh oldu. Hevesli eski asker her zaman yeni maceralara açıktı ve daha fazla güce sürekli özlem duyuyordu. Şaver'in teklifinde de kendisi için büyük bir fırsat olasılığı sezmişti.

Yüzyıllarca Fatımi hükmü altında güçlü olan Mısır, artık inişe geçiyordu. Bağdat'taki geleneksel halifenin bütün gücünden vazgeçmiş ve yalnız dini önderlik vasfına sınırlanmış olması gibi, Şiilerin desteğiyle ayakta duran "sapkın" halife de aslında artık vezirlerinin elinde bir kuklaydı ve yerinden edilmemesinin tek nedeni, Peygamber'in kızı ve Halife Ali'nin karısı olan Fatma'nın soyundan geliyor olmasıydı. Ülke, ge-

reken cesareti ilk gösterecek olanın eline düşüverecek olgun bir meyveyi andırıyordu. Bu durum içeride de, dışarıda da biliniyordu. Aslında, o güne kadar kalkışılan birkaç fetih girişimi de, ancak halifelerin hazineleri sayesinde durdurulmuştu. Tam bu sıralarda da Kudüs kralını ve Haçlıları uzak tutmak için ödenen yıllık haraç gönderilmek üzereydi ama Nurettin'in yükselen gücü durumda değişiklik yaratmıştı. Şaver'in Suriye sultanından talebi, Mısırlı siyasetçilerin niyetini de belli ediyordu. Nurettin, Mısır'ın Hristiyan eline düşmesini engellemek için elinden gelen her şeyi yapardı. Elbette onlar da, Nurettin Mısır'ı fethe koyulacak olursa uslu oturacak değillerdi. Dolayısıyla Mısırlıların oyunu, iki tarafın karşılıklı rekabetine dayanıyordu. Nurettin'den yardım dilerken Şaver'in aklından geçen şeyler, yaşanacak olaylarla basbayağı kanıtlanacaktı. Şaver'in önerdiği rüşvet, bir sultanın aklını çelebilecek kadar yüklü olduğuna göre, Nurettin de bu kadarından kuşkulanmış olmalıdır: Şaver bütün sefer masraflarını karşılamayı ve Mısır'ın gelirinin üçte birini ona bağlamayı öneriyordu.

Kararın verilmesini Kudüs'ün yeni kralı Amalric sağladı. Şaver'i alaşağı eden yeni vezir Dargam (Dargham), hazır Amalric'in bütün dikkati Nurettin'in saldırılarına karşı uğraşmaya odaklanmışken, Kudüs'e haraç ödemeden yırtabileceğini düşünmüştü. Sonuçta Amalric Mısır'a bir ordu yolladı. Nurettin de, ülkeyi ele geçirebilmesi ve rakibini iki taraftan

kıştırabilmesi fırsatını görünce harekete geçmekte gecikmedi.

Amalric, Dargam'ı yendi ama vezir Nil üzerindeki barajları açtırıp ülkeyi sele boğunca durmak ve anlaşmak zorunda kaldı. Dargam, Şaver'in anlaşmasını öğrenince olası sonuçlardan korkmuş ve Nurettin'e karşı ittifak aramak için hemen Kudüs'e bir teklif göndermişti. Amalric daha buna yanıt vermeden, Şirkuh'un seçkin Türkmen birlikleri, Selahattin'in öncülüğünde Mısır'a doğru hareketlendiler. Bilbeis Savaşı'nda Dargam yenildi ve Kahire'ye çekildi ama halife ve ordu da kendisine karşı dönünce halk tarafından linç edildi. Şaver yeniden vezir olunca seferin sözde hedefine ulaşılmış oldu ve sözünü de o anda bozdu.

Şirkuh, Bilbeis'i ve doğu eyaletini ele geçirip, kentin başına Selahattin'i geçirdiği anda da Şaver, Nurettin'in ordusunu ülkeden çıkarmaya oldukça niyetli olan Amalric'e yanaştı. Çünkü Nurettin Mısır-Hristiyan Filistin ittifakı tarafından tehdit edilecek olursa, Şam ve Mısır arasında kalan Hristiyanların durumu daha da ciddiye gidecekti. Amalric ve Şaver'in ittifak kuvvetleri Şirkuh'un ordusunu üç ay boyunca Bilbeis'te kuşatma altında tuttular. Sonunda Nurettin, başarılı bir Filistin seferine çıkarak Amalric'i geri dönmeye zorladı. 27 Ekim 1164'te ateşkes yapıldı.

Şirkuh Şam'a döndüğünde, Nurettin'in pek çok kent ele geçirdiğini ve Antakya Prensi Bohemond, Trablus Kontu Ray-

mond ve Lusignanlı Hugh gibi önemli esirleri zincire vurup Halep'e getirmiş olduğunu öğrendi.

İlginç biçimde, dönemin önemli yazarlarından olan İbn el-Atir, Selahattin ile ilgili bir olayı "Kuran okuma sanatının hocası" Zekieddin Ahmet bin Mesut'tan aktarırken, Selahattin'in Mısır deneyiminden önce başarılı bir Harem kuşatması yapmış olduğunu söyler. Ona göre aralarında Selahattin'in de bulunduğu üç genç subay kuşatmayı tartışırken biri demiş ki: "Keşke Nurettin Harem'i aldığında beni yanında görevlendirse." Buna karşılık Selahattin demiş ki: "Eğer efendimiz Mısır'ı alırsa, beni oraya komutan yapması için kutsal ve yüce Allah'a yakarıyorum." Sonra üçüncü kişiye dönerek eklemiş: "Sen de bir dilek dilemelisin şimdi." O da yanıt vermiş: "Siz Mısır'ın efendisi, Mecittin de Harem'in efendisi olursa bana ne kaldı?" Ama Selahattin ve Mecittin bastırmışlar ve sonunda Aym (Eimm) kentinde gözü olduğunu itiraf ettirmişler ama bunların hepsi zaman kayıymış aslında, çünkü "Allah'ın dilediğinden başka bir şey olmaz"mış. Elbette, üçü de sonunda istedikleri şeylere kavuştular. Güvenilirliği sorguya açık olan bu şirin öykü, Kemalettin bin Adin tarafından yazılmış bir Halep tarihinde geçiyor olsa da, başka kimse tarafından kaleme alınmamıştır.

Aynı zamanlarda, kuşatmadan önceki savaş sırasında, Nurettin'in Tanrı'ya yakarmanın gücüne olan inancını sergileyen bir olay yaşanmıştı. Sağ kanat Frenk süvarilerinin

önünde çekilmeye başladığı zaman attan inen sultan secdeye gelerek bağırmıştı: "Tanrım! Ulu efendim! Aksungur torunu, Zengi'nin oğlu Mahmut olarak sana yalvarıyorum. Beni çaresiz kılma ve yardımını esirgeme. Peygamberine ve müritlerine inancı olanlara yardım edersin. Yakarışıma yanıt vermek lütfünde bulun ve evime sağ salım dönmemi sağla! Düşmanlarımın arkamı görüp neşelenmelerine izin verme!" Gözlerinden yaşlar süzülerek secdede beklemişti.

Bir yorumcu, bütün bunların -Doğu kültürüne çok da yabancı olmayan- kusursuz bir oyunculuktan ibaret olduğunu, asıl amacın adamlarını güçlerinin son damlasına kadar zorlanmaya ve sağ kanadın geri çekilmesinin aslında Hristiyan ordusunun geri kalanına kolay yüklenmelerini sağlayacak planlı bir hile olduğuna inanmaya ikna etmek olduğunu söylemiştir. Olaylar da bu biçimde gelişmiştir. Aynı hamle, ileride görüleceği gibi, başka Müslüman komutanlar tarafından da kullanılacaktır.

Şirküh Mısır'daki koşulları gördükten sonra, ikinci bir sefer için iştahı iyice kabarmıştı. Çünkü ülkenin geçmiş azametinden kalan kaynakları aynı olsalar da, askerleri itaatsizleşmiş görünüyordu. Kahire, mimari güzellikleri ve süslemeleriyle hâlâ görkemli bir kentti. Halifenin sarayındaki zenginlikler de orayı hâlâ bir masal diyarına çeviriyordu.

Amalric'in elçileri Caiserealı Hugh ve Tapınak Şövalyesi Geoffrey Fulcher, daha sonraları bu saraya girdiklerinde göz-

lerine inanmamışlardı. Şatafatlı askerlerin koruduğu gizemli koridorlardan ve kapılardan geçip, mermer kaidelere oturmuş dev kemerlerle çevrili geniş iç avlulara çıkmışlardı. Altın kakılmış ve mozaiklerle bezenmiş oyma tavanlar görmüşler, mozaik döşeli taşlar üzerinde yürümüşlerdi. Mücevher işlenmiş zengin ipekler gözlerine hitap etmiş, daha önce görmemiş oldukları muhteşem kuşların şakımaları dinlemişlerdi. Bahçelerde ve iç odalarda “uyanık dünyadan çok, sanat ve rüyadan oluşmuş başka bir dünyaya ait gibi görünen yaratıklar” dolanıyordu. “Ancak dahi bir ressam elinin, bir şairin ya da düş gören birinin tasvir edebileceği, doğunun ve güneyin göz önüne serebildiği ama batının asla görmediği hatta nadiren duyduğu, çeşit çeşit hayvanlar...” Sonunda arz odasına ulaştıklarında, harikulade giydirilmiş görevliler ve uzun pилerinin ardında görmeye değer şeyler sakladıkları kesin olan, inci işlenmiş, tantanalı perdeler tarafından karşılanmışlardı.

Pek bayılıyor olmasa da, Hristiyan kralın elçilerini kendisi karşılamış olan Şaver, bu perdenin önünde eğildiğinde perde açıldı ve altından tahtı üzerinde halife görüldü. Bu inançsız şövalyelerin Kutsal İmam'ı görüyor olmaları bile belli ki hürmetsizlik sayılıyordu ama koşullar bunu gerektirmişti. Nurettin'in yaşadıklarından ders almış olan Amalric, verilen sözler halife tarafından şahsen onaylanmadıkça Şaver'in yardımına gelmeyi reddetmişti. Böyle bir kendini bilmezlik karşısında, kuşkusuz halifenin dalkavuklarından pek çoğunun

Charles J. Rosebauf

elleri silahlarının kabzalarına uzanmıştı ama halife şahsen razı oldukça yapacak bir şey de yoktu. Korkusuz şövalyelere gelince, gördükleri şeylerden şaşkına dönmüş olsalar da, bu münasebetsiz tecavüzlerinin nedenini unutmış değillerdi ve halife vezirinin söylediklerine eldivenli eliyle onay verince, Hugh "Gerçeğin gizlenmeye ihtiyacı yoktur" demiş ve hükümdarların söz verdikten sonra, gizli işler çeviremeyeceklerini belirtmişti. Kâfirin bu kaba hakareti bütün Müslümanların kulaklarını dikse de Hugh kozlarını iyi oynamış, halife de biraz zoraki gülümsedikten sonra, eldivenini çıkarıp öyle el etmişti.

İttifak anlaşması, yıllık verginin yanı sıra, derhal iki yüz bin altın dinar -bugün aynı değerde İngiliz sterlinine eşittir- ödenmesini ve benzeri bir meblağın ileri bir tarihte tekrarlanmasını gerektirdiğine göre, hazinedeki altının haddi hesabı herhalde yoktu. Bu sıralarda Şirkuh ülkeye girmişti ve Kahire'nin altmış kilometre güneyinden Nil'i geçmişti. Kısa zaman sonra karşı kıyıda Amalric'in ordusu da belirdi. İki tarafın da Kahire'ye yanaştığı karşılıklı hamlelerden sonra, Şirkuh geri çekildi ve iki ordu El-Babeyn'de çatışmaya tutuştu.

Şirkuh bu çarpışmada, Nurettin'in Harem'de uyguladığı taktiği tekrarladı. Selahattin merkezdeki süvarinin başındaydı ve gücünü olduğundan büyük gösterebilmek için, birliklerinin arasına ikmal kollarını da almıştı. Aldığı emir, biraz direndikten sonra geri çekilmek ve ancak Amalric'in süvarisiz

kalacak olan birliklerinin üstüne Şirkuh çullandıktan sonra yeniden dönüp, kendisini izleyenlerle çarpışmaktı. Her şey planlandığı gibi işledi. Amalric'in savaşçıları Selahattin ile çarpışmalarından döndüklerinde Mısır kuvvetlerini Şirkuh'un önünden kaçarken bulunca, kendileri de kuyruklarını kıstırıp, ikmal kollarını bile bırakarak kaçtılar. Böylece Selahattin, ilk bağımsız çarpışmasında kendini parlak biçimde kanıtlamış oldu.

Yine'de Şirkuh, kaçan ittifak kuvvetlerini izleyecek gücü kendinde bulmamıştı. Kuzeye dönüp, İskenderiye'yi direniş görmeden aldı ve Selahattin'i burada bırakarak, kendisi ülke içlerinde çarpışmaya gitti. Bir zamanların gönülsüz yeğeni, Amalric ve müttelikleri İskenderiye'yi yetmiş beş gün boyunca kuşattıkları zaman, amcasının ona katılması için ısrarlarında ne kadar haklı olduğuna kendi bile inandı. Kimin kazandığını en ufak biçimde umursamayan bir kentin içinde, yanında yalnızca bin adamla, bir yandan kısa zamanda baş gösteren kıtlıkla uğraşan, öte yandan sürekli düşman taarruzlarına maruz kalan genç komutan gerçek mizacını burada ortaya koydu. Kent teslim olmak istiyor olduğu halde, Frenklerin onlara yapacaklarının korkusunu kitlelerin yüreğine sokmayı başardı ve arbedeye engel oldu. Bir yandan da kuşatanların savaş makinelerine karşı duvarları tutarak ve Şirkuh'un yardıma yetişmesini bekleyerek sert bir savunma yaptı. Şirkuh Kahire'yi ele geçirme peşindeydi ama savaş iki cephede

de berabere bitti ve iki taraf da birer zafer ilan ettiler. İki ordunun da Mısır'ı Mısırlılara bırakıp çekilmesi konusunda anlaşmaya varılsa da, Amalric bu koşulları ihlal etti. Kendi garnizonunu Kahire'de bıraktı ve Şaver'den anlaşukları yıllık yüz bin dinar talebini sürdürdü. Şirkuh, elli bin dinarı alıp götürmüştü. Şaver, hangisi kalırsa kalsın ileride kendiliğinden sorun olacak dostuna da düşmanına da rüşvet olarak Mısırlıların parasını dağıtmakta tereddüt etmedi. Ancak bu bile, kaçınılmazı ancak biraz geciktirebildi.

Kendini dizginleyemeyen ilk kişi Amalric oldu. Söylentiye göre, Mısır'dan döner dönmez onu, Nurettin'i hemen atlatıp işgali tamamlaması için kışkırtan kişi, Amalric'in ikinci karısının büyük amcası olan Bizans İmparatoru Manuel olmuştu. Hospitalier Şövalyeleri de aynı şeyi önerirken, bu kadar taze bir anlaşmayı çiğnemenin rezalet olduğu görüşünde ısrar edenler yalnızca Tapınak Şövalyeleri'ydi. Mısır'dan ayrılmasından bir yıl kadar sonra, 1168 Ekim'inde Amalric geri döndü ve Kasım ortasında Kahire surlarına dayandı. Kenti alması aslında pek zor olmazdı ama Şaver kralın tereddüt ettiği sürede Nurettin ile görüşmeleri çoktan başlatmıştı. Aralık ayında Şirkuh geri döndü ve Amalric onu karşılamak için kuşatmayı kaldırmak durumunda kaldı. Türkmenler kralı atlatmayı başardılar ve Mısırlılar da ele geçirdiği kentlerde yaptığı kıyım yüzünden ona sırtlarını döndüler. Sonunda Filistin'e dönüp, Arapların orada yarattığı belalarla uğraşmak zorunda kaldı.

Selahattin, amcasının bu seferinde de ona katılmamak için çok ayak diremişti ve ancak Nurettin'in müdahalesi sayesinde yola geldi. "Allah için" dediği söylenir, "bana Mısır'ın hükümdarlığı verilse bile gitmem." Olacaklar şöyle bir düşünülürse, bunların tuhaf sözler olduğu görülür. Mazeret olarak Mısır'da yaşadığı zorlu mücadeleyi gösteriyordu ama o yaşananlar, yılların getirecekleriyle kıyaslanınca, aslında küçük didişmelerden ibaretti. Nice büyük sınavları başarıyla verip döndüğünde, Bahattin'e dönüp şöyle diyecekti: "O kadar adamın arasında, o sefere katılmayı en az isteyen bendim ve amcamla gitmem de kendi rızamla değildi."

Muzaff'er Şirkuh, Kahire'ye onu kurtarıcı olarak karşılayan halkın coşkulu kutlaması arasında girdi. Müslüman hükümdarların egemenliğini simgeleyen kaftan olan hilatı, halife kendisine şahsen giydirmişti. Şirkuh, yeni giysisiyle hemen halkın önüne çıktı, çünkü yaşlı kurdun siyaset sezgisi, bu kez Şaver'e haddini bildirmesi gerektiğini söylüyordu.

Herhalde bu savaşkan ve kasıntı Kürt, Mısırlıların gözüne kendi yurdunun insanlarına olduğu kadar çekici gelmiyordu. İyi bir insan olarak tanımlanamayacak kadar kusurluydu ve sırtında hilatla sokaklarda yaptığı geçit resmine bakıp pis pis sırtıtanlar, kimsenin sevmediği vezirden kurtulmanın rahatlığı karşılığı bunu kâfi bedel olarak görüyorlardı. Bu yüzden Şirkuh o güne dek hep sert davranmıştı. Herkes yine bunu bekliyordu. "Böyle durumlarda zaten hep at üstünde, davullar,

borular ve sancaklar eşliğinde gelirdi" ama bütün bu patırtı bile gerçeği gizleyemiyordu. Şirkuh, kurtarıcı olduğu kadar fatihtti. "İmanın Aslanı'nın pençeleri Mısır'a kenetlendi" diye yazıyordu Bahattin. Şirkuh'un lakabı Asadettin'di, yani "İmanın Aslanı."

Şaver'in artık gülünç olmaya başlayan sözde hükmüne son vermek Selahattin'e düştü. Suriyeliler, vezirin yeni bir ihanet tezgâhladığını ve bu kez adamlarının Şirkuh'u bir şölende ele geçirmeye çalışacağını öğrendiler. Vezir, Şirkuh'u ziyaret edip esir almak üzere giderken, Selahattin yanında birkaç adamıyla onu karşılamaya çıktı. Bu durum kısa zamanda sarayda duyuldu ve halife, Şirkuh'tan vezirin kellesini isteyen yazılı bir talep gönderdi. Bu durumlarda sık görüldüğü gibi kelle uçtu ve halifeye törenlerle ulaştırıldı. Yanık tenli, çelimsiz, hatta kadınsı tavrılı bir genç olan halifeyi, haremindeki cariyelere kanlı kelleyi göstererek, onu bunca gülünç durumlara düşürmüş olan adamın korkunç sonucuyla övünürken tasavvur etmek pek de zor değildir.

Koşulların gerekliliklerinin farkında olan ve anlaşılması zor olmayan bir şükran duygusu içinde bulunan halife, vezirlerinden birinin kaftanını Şirkuh'a göndererek, onu Şaver'in halefi ve yönetimin başı ilan etti. Böylece genel amaca ulaşılmış oldu. Artık Mısır'ın ve zengin kaynaklarının efendisiydi. Emin olabilmesi için her şey Nurettin'e bağlıydı ama o da uzun bir süre kendi toprağında meşgul olacaktı ve Mısır'a

ulaşmak da çok kolay değildi. Buranın yöneticisi, aslında saltanatın tüm imtiyazlarına sahip bir hükümdar gibiydi.

şirkuh, halkla kaynaşmak için zaman-kaybetmedi. şaver'in ne kadar taraftarı olduğundan emin değildi ve sabık vezirin sarayının halkın yağmasına açık olduğunu bildiren tellallar dolaştırmaktan çekinmedi. Ayaktakımı bir anda, büyük teza-hratlar eşliğinde işini yapmaya koyuldu. Ertesi gün biterken sarayda bir yastık bile kalmamıştı.

En büyük umutlarını gerçekleştiren şirkuh gevşedi ve kendini Mısır'ın ünlü lüks hayatının zevkine teslim etti. Yönetimin sorunlarını, gündelik işlerde deneyimsiz birisi için beklenmedik derecede iyi hallettiği anlaşılan yeğenine devretti. Vakanvislerden biri, genç yeğenin, kendisi bütün işi yüklenirken ve bütün sorumlulukları omuzlarken, amcasının keyfine bakıp, yeni rütbesinin ayrıcalıklarını kullanması gibi bir sonucu zaten başından beri bekliyor olduğunu ima eder.

Ancak bu durum çok sürmedi. şirkuh'un sofraya keyfine olan zafiyeti kabul edilebilir sınırları aşıyordu. Yemeğe düşkünlüğü yüzünden hazımsızlık çekmeye başladı. Yine de ğtleri dinlemedi ve sonunda cezasını doğa verdi. Halife tarafından Muzaffer Sultan ve Başkomutan ilan edililişinin üzerinden üç ay geçmeden beklenmedik bir kriz geçirdi. Artık, kaderin ayak sryen şamlı gence, bu huzursuz edici rolü neden zorla yüklediği anlaşılmaya başlanıyordu. şirkuh sahneden çekilir çekilmez Selahattin halifenin vezirleri tarafından in-

Charles J. Rosebaullı

celenmek üzere saraya çağrıldı. El-Atir, Peygamber'den alıntı yaparak şöyle der: "Bazı insanları cennete getirmek için zincire vurmanız gerekir." Bahattin de Kuran'dan alıntıyla şöyle yazar: "Sizin için iyi olan bir şeyden nefret ediyor olmanız bile mümkündür."

Binbir Gece Masalları'ndaki o tuhaf öykülerden birini andıran, insana "kısmet işte!" dedirten bir sondu. Gönülsüz gelen otuz yaşındaki savaşı, firavunlara halef oluyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kıskançlık İlleti

Selahattin, iddiaya göre, halifeden gelen ve Şirküh yerine vezir olması teklifine direnmiş ve uzun uğraşlar sonunda ikna edilmesi gerekmişti. Kuşkusuz; vezir kaftanı giyinmiş halde ve vakur “Savunmanın Meliki” (Malikü'l-Nasır) unvanını taşıyarak vezaret sarayına döndüğünde, ikna edilmeye izin vermesinin doğru bir karar olup olmadığını düşünüyordu. Amcasının altında ona hizmet etmiş olan emirlerden hiçbiri, nezaketen bile olsa orada değillerdi. Onların yoklukları, kendli adamları arasında bile muhalefet bulunduğunun açık göstergesiydi. Hepsi bu makama adaydılar ve hiçbiri aralarından en genç, en az savaş görmüş ve en deneyimsiz olanın seçilmesine göz yumamıyorlardı. Halifenin, aralarından en gencinin seçilmesini özel olarak istediği, çünkü en zayıflarının o olduğunu düşündüğü iddiası bile üstünde durmaya değerdir. Ancak halife de, emirler de yanılıyorlardı. Çünkü bu güvensizlik ve muhalefet, aslında Selahattin'in kişiliğinin

oluşması ve cevherini sergilemesi için tam da gereken şeydi. İlk yalnızlık anlarında, başka birisi olsa silah arkadaşlarının bu tavrına karşı belki sertleşirdi ve intikamı bile düşünebilirdi ama Selahattin sorunu açıkça irdeledi. İçerlediğini belli etmedi ve bunu hoşgörüyü karşılamayı başardı.

Geri durmasına neden olan dürtü ne olursa olsun, kaderin ona sunduklarıyla yüzleşmeye hazırdı. Ondan önce ve sonra pek çok büyük adamın başına geldiği gibi, içsel istikrarı ve için beşin hesabını yapmadan devam edebilme becerisi, bu krizde öne çıktı. Aldığı terfi çok önemli olsa da, bunun sınırlarını bile oldukça aşan, güllük gülistanlık bir geleceğe yönelik görüş açısından güç alarak kirli tabağını boşalttı ve kişisel tutkularını bastırdı. Dünyevi zevkler de, gençliğinin taşkın kâsesini sağduyudan ayrı düşüren şarap da artık ondan uzaktı. Yalnız olsa da kendine bir yol çizdi ve en acil olan şeylere hazırlandı. O anda yapacağı tek bir yanlış bile, gözleri önüne belirgin biçimde serilen büyük geleceği yok edebilirdi. İlk adımı, hemşehrileriyle uyum sağlayabilme yeteneğini kanıtladı. Onlara doğrudan hitap etmek zayıf görünecekti ve sonucu ancak ölümcül olurdu. Biat etmeye zorlamak isyana neden olabilir ve Mısır'daki Suriye egemenliğini tehlikeye düşürebilirdi. Kendi başına hareket eden bir aracı gerekiyordu ve Selahattin, Şirkuh ile birlikte Mısır'a gelmiş bir hukukçu olan Heccarî'yi bu amaçla seçti. Gerçekten de doğululara özgü bir plan kuruldu. Hukukçu, emirleri birer birer ziyaret

etmeye başladı. İlk olarak, Ahmet oğlu Seyfettin Ali'yi seçmişti.

“Zaten sen kazanamazdın ki” diye yakındı Heccari, “Dinin Gözü Yaruki de, Telil’in oğlu da adaydı çünkü.”

Bu söylediğindeki gerçek payı açıktı, bu sayede ilk müracaat başarılı oldu. Sırada Selahattin’in dayısı olan Haremi vardı. Hukukçu açık konuştu:

“Kız kardeşinin oğlu olan Selahattin ülkenin başında olduğuna göre, onun ayrıcalığını kendinin gibi görebilirsin. Her durumda, sakın ondan bunu almaya kalkışan sen olmayasın, çünkü o zaman bu unvan sana asla gelmez.”

Mantığı kabul gördü ve dayı, yeğenine biat etti. Muzaffer hukukçu, bu kez Kudbettin’e yöneldi.

“Sen ve Yaruki dışında herkes Selahattin’i kabul etti” diye çıkıştı. “Ama sizin aranızda özel bir bağ var. İkiniz de Kürtsünüz ve egemenliği Türklere vermeyi istemezsiniz.”

Bundan sonraki atış, hedefi bu kadar iyi vuramadı. Yaruki dışlı çıkmıştı. Gerek konumu, gerekse adam sayısı olarak çok güçlüydü. Kurnaz hukukçu bütün hitabet ve ikna gücünü harcadı ama emirin kıskanç öfkesi dinmedi. Hiddetle dikildi ve adamları da, birkaç küçük emir de onun peşi sıra ayrıldılar. Ancak ordugâha döndüklerinde Nurettin onları tersledi ve bu da Müslümanların gözünde Selahattin’i iyice yükseltmiş oldu.

Bu sırada Selahattin ayrılanları görmezden geliyor ve kendi yatağını düzeltiyordu. Karışık ve güvenilmez Mısır birlikle-

rini lağvedip, kendi Kürt savaşçılarından oluşan etkili, küçük bir kuvvet oluşturduktan sonra, bütün yaşamı boyunca onu simgeleyecek olan armağan saçma işine girişti. Bu cömertlik hem savaşçılara, hem de sivillere karşıydı ve amcasından kalan büyük servet iki tarafa da dağıtıldı. Kuşkusuz, bir miktar armağan dağıtmak zaten siyasetin gereği idi ama Selahattin vermeye can atıyordu ve bu eli açıklıktan yararlananların çoğu, bir karşılık beklenemeyecek olan yoksul âlimler, şairler ve din adamlarıydı.

Şaşılacak kadar kısa zamanda egemenliği kesinleşti. Kıskaç rakipleri, büyüklerinin üstüne yükseliveren bu gence burun kıvrımayı kestiler. Halife ve yandaşları bir sabah uyanıklarında, sözde fatihler arasında en zayıf halka olması gereken, bu gencin yalnız kendi adamlarına değil, rakiplerine de hükmedebildiğini şaşkınlıkla fark ettiler. Kızgınlık ve hüsrana alenacele hasıraltı edilse de, sarayın gündelik öğünlerinden olan fesat devreye giriverdi. Yeni plan, Selahattin'in küçük kuvvetleriyle ülkenin uzak bir bölgesine gitmesini sağlanarak halifeyle Frenkler arasındaki yeni bir ittifak tarafından bertaraf edilmesiydi.

Ancak Selahattin uyuyor değildi. Melikşah örneğini de gördükten sonra casusları hep meşguldüler ve fesatçılar, düşündüklerini yapmaya fırsat bulamadan ifşa edildiler. Önderleri olan saray hadım ağası yazlığında yakalandı ve hemen kellesi vuruldu. Kahire yönetiminde görevli elli bin kadar zenci

ayaklandılar ve isyan ancak hilafet sarayıyla vezaret (vezirlik) arasındaki meydanla kanlı çarpışmalar sonunda bastırılabilirdi. Bu olayın yankıları yıllarca sürdü ve ülkenin dört bir yanına yayıldı. Birkaç tane daha sert cezadan sonra, siyahlar da yeni efendilerini bulduklarına kanaat getirdiler ve tahriklerini kestiler.

Resmi itaatsizliklerin dinmesinden öncesinde bile, Selahtin'in gözü asıl amacındaydı. Emirlerin başkaldırması meselesiyle başa çıkabilmesini sağlayan bakış açısı günbegün geliyordu. Mısır'ın kontrol edilmesi küçük bir mesele oluvermişti. Daha şimdiden kendini daha büyük bir kadere hazırlıyordu. Birilerinin Zengi ve Nurettin'in başlattığı muhteşem işi sırtlanıp ileri götürmesi gerekiyordu. Birilerinin Müslümanların mirasını geri kazanmak ve İslam'ın kutsal yerlerine Peygamber'in sancağını yeniden dikmek amacıyla kişisel hedeflerini birleştirmeyi becermesi gerekiyordu. Tabii ki bu kişi uluların mirasına layık olacağına göre, Tanrı tarafından seçilmiş olmaktan başka bir dayanağı olabilir miydi?

Bu kadar uzun vadeli bir görüş, durmaksızın Frenk kesmekte olan Nurettin'in de dikkatini çekmiş olmalıdır çünkü yeni vezire karşı tavrı da, hitap biçimi de, onun dizginden boşanacağı kuşkusunu taşımaya başlamıştır. Yaşlı savaşçı, eserinin bir yabancı tarafından taşınmasını istiyor değildi. Hayatının asıl amacı kâfirlerle dövüşmek olmasına ve bunu kişisel çıkarlarının bile üstünde görmesine karşın o da insan-

dı ve önderliği kendi ailesinde tutup, kazancını kendi soyuna aktarmak istiyordu. Eyüp'ün bu genç Yusuf, belli ki önderlik için yaratılmıştı ama Nurettin de yıllarca kan ve ter dökerek kazandığı hâkimiyet kaftanını bir yabancıya vermeyi istemiyordu. Böylece, ulaşı Selahattin'e ulaştığında ona ve "Mısır'daki tüm diğer emirlere" hitap ederken, ona yüklediği "Emirlerin Seçme Komutanı" unvanında bile, o komutanlığı Nurettin'in bahşettiği gizlenmiyordu. Selahattin'in yaptığı ya da söylediği hiçbir şey, gönülden bağlılığı konusunda kuşku yaratmıyordu. Hutbe sırasında kendi adı değil, Nurettin'in adı söyleniyordu. Hatta vezir, yeri geldikçe yaptığı her şeyi efendisi Nurettin'in adına yaptığını halka açık yerlerde de dile getiriyordu.

Bu cümlelerin altında yatan başka şeyler olabileceğinden kuşku duyan tek kişi Nurettin değildi. Bahattin'in sonraları yazacağı gibi, Selahattin'in destekçileri kadar düşmanları da, kendileriyle konuşurken için için güldüğünü hissediyorlardı. "Kendi ağzından şöyle duydum" der Selahattin'in kâtibi, "Tanrı Mısır'ın hâkimiyetini o kadar az çabayla elde etmemi sağladığında, bana Sahil'in fethini de bahşedeceğini anlamıştım, çünkü bunu aklıma sokan da O idi." Bu, Nurettin'e ait olan ve Haçlıların elinde bulunan tüm Suriye kıyılarını da ele geçirmeyi düşündüren hırsın itirafından başka bir şey değildi.

İlerleyen yıllarda kendine hâkimiyet ve sabır abidesine dönüşecek olan Selahattin, henüz koza aşamasında olsa da,

yaşına ve insanları yönetmek konusundaki deneyimsizliğine göre yine de sıra dışıydı. Geleceğin Selahattin'i, Nurettin ile ilişkisini daha kendinden emin yürütürdü. Ondan kaçmazdı. Bu durum iki kere görüldü. İlki, Suriye'den Mısır'a uzanan çöl yollarına hâkim olan ve Müslüman kervanlarına sorun çıkaran Shobek kentini kuşattığında oldu. Nurettin'in Şam'dan ayrılıp kendisine yardıma geldiğini öğrendiğinde kuşatma sürüyordu. Efendisini beklememesinin bahanesi, Mısır'da yeni bir fesadın başladığı oldu ama aslında bunun oluşmasını engellemiş durumdaydı ve kardeşleri de zaten buyruklarını uygulamak üzere oradaydı. İkinci olay, çöl ticaretine ve Mekke hacılarına musallat olan başka bir Frenk kalesine saldırırken oldu. El Kerak, daha önceden de dikkatini çekmiş bir yerdi. Güçlüydü ve iyi korunuyordu. Nurettin'in buyruğu üzerine Selahattin buraya saldırdı ama efendisinin yardıma geleceğini öğrenince, korkusuna söz geçiremeyip yine çekildi.

Bu sefer bahanesi, Eyüp'ün başına gelen bir kazaydı ama babası Selahattin Kahire'ye ulaşmadan çok önce zaten ölmüştü. Bu, büyük bir kayıptı çünkü Şirküh'un aksine Eyüp sakin ve bilgeydi. Daha kısa zaman önce, oğlunun büyük bir hata yapmasını engellemişti.

Shobek çekilmesinin ardından Nurettin yardımcısını bulmaya kararlıydı ve ortada Mısır'ın işgal edilmesi sözü dolanıyordu. Bir aile toplantısında Selahattin'in güvenilir destekçilerinden biri karşı koymayı önerdiğinde, Selahattin'in aklı

da hafifçe kaymıştı ama ihtiyatlı olduğu kadar dikkatli olan Eyüp, genç adamın sözlerini ağzına tıkivermişti.

“Ben senin babanımı” demişti Selahattin’e dönerek. “Şibabettin de annenin kardeşi. Burada toplananlar arasında senin iyiliğini ikimizden daha çok düşünen biri var mıdır sence?” Selahattin, “Allah biliyor, yok” dediğinde de Eyüp devam etti: “O zaman şunu unutma, eğer ben ve amcan, Nurettin’le karşılaşacak olsaydık, önünde attan inip ayağının dibinde yeri öpmemizi hiçbir şey engelleyemezdi. Kellemizi keseceğinden korkuyor olsak bile bunu yapardık. Buna göre, bir de diğerlerinin ne yapacağını düşün. Buradaki herkesin de, bütün savaşçıların da Nurettin’e biat etmeye ihtiyacı var. Bu toprak onun ve eğer seni tahttan indirecekse uymak zorundayız. Sana öğüdüm şudur: Ona bir mektup yaz. De ki; Bu ülkeye bir sefer düzenleme niyetinde olduğun kulağıma çalındı. Buna neden gerek var ki? Boynuma bir urgan bağlayıp beni sana götürmesi için develi bir ulak göndersen, burada kimsenin sesi zaten çıkmaz.”

Eyüp’ün kurnazlığı... Toplantı dağıldıktan sonra -bu arada halkın önünde de bir konuşma yapıp, oradaki herkesin Nurettin’in malı ve köleleri olduğunu söylemeyi ihmal etmemiştir- pek çoğu kendisine ihanet etmek için fırsat kollayanların önünde hırslarını gösterdiği için Selahattin’i azarladı. Sonra, içindeki savaşçının gerçek duygularını dile getirdi: “Allah biliyor, Nurettin tek bir şeker kamışımıza bile daha el uzatırsa, ben de onunla ölümüne dövüşürüm.”

Öğüdü haklıydı ve etkili oldu. Nurettin, buyruğunun itirazlarına inanıyor gibi göründü ve vezir yerinde bırakıldı. Aslında Nurettin'in de kendi toprağında başı sıkıştı ve uzaklara gidip de ülkesini saldırıya açık durumda bırakmayı istemiyordu.

Selahattin ile Nurettin arasındaki gerginlik geçmeden önce önemli bir yardımlaşma olayı daha oldu. Amalric, Mısır'ın Müslümanların elinde olmasından rahatsızdı. Bizans imparatorunun desteğini kazanmış ve büyük olasılıkla Mısır'daki hoşnutsuz ailelerden gizlice yardım sözü de alıp Dimyat'ı kuşatmıştı. Selahattin yardım istediğinde, Nurettin hemen birlik gönderdi ve Amalric'in düşüncesi engellendi. Bir Arap atasözünden keyifle alıntı yapan İbn Atir, "Devekuşu boynuz derdine düşünce, kulağını kaybedermiş" diye yazacaktı. Bizans donanması enkaza döndü ve Amalric'in ordusu da perişan oldu. Bu savaş, herhangi bir püskürtmeden daha öteye gidecekti ve Haçlılar artık yalnızca savunmada kalacaklardı.

O günden sonra olaylar belirgin biçimde Selahattin'in lehine gelişti. Suriye cephesinde taarruza kalkıp, Frenklere ait kimi yerleri yağmalayıp, kimilerini ele geçirdi ve Mısır'daki ününü artırıp, halifeye olan bağı kopararak Abbasi hilafetine yöneldi. Nurettin de kendisi de aslında bu mezhebe bağlılardı ve ikisi de aslında Şiiilerle ittifak yapmış olmaktan memnun değillerdi. Hatta Nurettin bu sahte tavrı bırakmayı çok uzun zamandır düşünüyordu ama Selahattin'in danışmanları

kuşkusuz aksini söylüyorlardı. Bu son anda bile tereddütlü bir hamleydi ama hutbenin Bağdat halifesi adına okutulması, şaşkın homurtulardan daha fazlasına neden olmadı.

Mısır halifelerinin sonuncusu olan El-Adid Ebu Muhammed Abdullah, başına geleni hiç bilemedi. O sırada hastaydı ve Selahattin'in buyruğu üzerine haber ondan saklanmıştı. "Kendini toplarsa, yakında zaten öğrenir" demişti Selahattin, "ölecekse de bırakın huzurlu ölsün." Bu dini reformun üzerinden üç gün geçmeden, halife ardında dört karı, on bir oğul ve pek çok akraba bırakıp, olup bitenler hakkında bir fikri olmaksızın öldü. Çoğunluğu Selahattin'in güvenilir adamları tarafından, sarayda alışmış oldukları lüks yaşamın içine kapatıldılar ve erkeklerle kadınlar ayrılarak, sayılarının artması engellendi.

Selahattin'in nezaketi şimdiden konuşulmaya başlanmıştı. Ölmekte olan halifenin şahsen görüşme dileğini önce reddetmiş olsa da, halifenin art niyetli olmadığını anladığında, reddettiği için vicdan azabı çektiğini açıkça ifade etti, onun kibarlığını ve diğer üstün niteliklerini övdü. Kendi yaşamına ve hükümüne karşı kurulan fesadın boyutları göz önüne alındığında, bu hareketi âlicenaplıktan başka türlü nitelenemezdi.

El Adid 13 Eylül 1171 tarihinde öldü. Böylece Mısır'da korkulacak bir muhalefet kalmamış oldu. Halifeden kalan hazinenin emirler, savaşçılar ve halk arasında pay edilmesi Selahattin'in popülerliğini yükseltti ve itibarını çok artırdı. Ha-

zine, yalnız altın bakımından değil, mücevher bakımından da devasaydı. Yüzyıllar boyunca Anadolu, Afrika ve İspanya'dan toplanan değerli taşlar, Mısır'da hilafet sepetlerinde birikmişti. Binbir Gece Masallarını yazanlar, bu nadide parçaların bazılarının parıltısını ve zarafetini tasvir bile edemiyorlardı. İbn El-Atir bir zümrüten söz ederken, "Yumruğun bir buçuk katı" demişti. Kimin eli olduğu ve böyle bir taşın nasıl olup da iddia edildiği gibi bir yüzüğe takılabildiği konusu bir yana, bu mücevherlerin bazıları bugün var olanların çok üstündeydi ve en önemli taşları süsleyenleri bile çok aşıyorlardı.

1174 Mayıs'ında Nurettin öldü. Böylece, Selahattin'in uzun vadeli planlarının önü açılmış oldu. Eski efendisinin ailesine bağlılığını beyan ediyor ve Mısır hutbelerinde onun oğlu Melik Salih İsmail'in adını okutuyor olsa da, bunun çok sürmeyeceği de belliydi. Aslan gidince, enik pek de ciddiye alınmıyordu. Suriye'nin kalelerinde çok fazla kıskanç rakip vardı ve bazıları kendi hükümlerini sağlayabilmek için Frenklerle iş birliği yapmaktan bile çekinmiyorlardı. Selahattin'in, geleceğe giden yolun taşlarını döşeyebilmek için hâlâ zamana ihtiyacı vardı.

Aynı yılın güzünde Frenkler Mısır'ı tekrar zorladılar. Aslında bunun zencilerin ayaklanması ve birkaç muhalif Türkmen'le eş güdümlü olması düşünülmüştü ama fesat yine fark edildi ve acımasızca ezildi. Bunu öğrenen Filistin Frenkleri yerlerinden kıpırdamadılar. Yalnız Sicilya kralı İskenderiye'ye donan-

Selahattin Eyyubi.

mayla gelip, savaşçı indircli. Bir ara küçük savunma birliklerini kırabilecek gibi oldu ama Selahattin'in büyük kuvvetlerle yardıma geldiği haberi garnizonun şiddetli bir huruç yapmasına ön ayak oldu ve Sicilyalılar kesin yenilgiye uğradılar.

Bu zafer, evde de dışarıda da etkili oldu. Daha Nurettin ölmeden Sudan'da ve Arabistan'da başarılı seferler yapan kardeşi Turan Şah'ın fetihleriyle birleşince, İslam'da yeni bir güneşin doğduğu anlaşılmıştı. Sör Humphrey'nin hâlihazırda Mısır sultanı olan "Müslüman şövalye"si, imparatorluk tacına doğru dörtlüce yol alıyordu.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Suriye'ye Giriş

Şam'ın ileri gelenleri arasındaki anlaşmazlık sonunda, bazıları Selahattin'e bir davet gönderip, kenti Musul Emiri Gümüştekin'in tehdidinden kurtarmasını istediler. Tekrar çağırmaları gerekmedi. Sultan zaten Suriye siyasetine müdahale etmenin fırsatını kolluyordu ve kuvvetlerini toplamak için bile beklemedi. Başvuranlara fikir değiştirebilecekleri kadar zaman tanımamalıydı. Yalnızca seçkin yedi yüz atıyla, çölden çıkarken Frenklere yakalanma riskini de göze alarak Şam kapılarında görüldüğünde kimse onu bu kadar erken beklemiyordu. Girişine karşı koyan olmadı. Tersine, gençliğini geçirdiği kentte sıcak bir karşılama gördü ve hemen büyüdüğü eve gitti.

O günlerde Suriye ve Filistin'de koşullar neredeyse aynıydı. Amalric'in ölümü sonrasında Kudüs tahtına cüzamlı bir çocuk olan IV. Baldwin geçmişti. Trabluslu Raymond onun naibi olarak seçilmiş olsa da, diğer Hristiyan hükümdarlar arasında toplu hareket etmelerini engelleyen hizip ve kıs-

kançlıklar bulunuyordu. Böyle olmasaydı, her güçlü emirin Nurettin'in ve Zengi'nin tahtına oynaması yüzünden kendi içlerinde kargaşa yaşayan Suriye Müslümanları için bir tehdit olabilirlerdi.

Selahattin, bu konum ile ilgili kuşkuları ortadan kaldırdı. El-Atir, Selahattin'in Şam'ın rakip beylerine yolladığı bir mektupta, Nurettin'in kendisini Mısır tahtına oturtmasının nedeninin, onu önderlikte halef bellemiş -elbette kendi oğlu adına- olduğunu kanıtladığını anlatır. Salih'in ve mülkünün hamiliğinin kendisine ait olduğunu öne sürmüş ve Şam'a gelmesinden itibaren, bu hakkını güç kullanarak korumaktan çekinmeyeceğini bildirmiştir.

Bunun ötesinde, gözden düşmüş olan emirlerin cezalandırılması tehdidi de vardı. Bu tanım, sözde genç hükümdara karşı görevlerini aksatan emirler anlamına geliyordu ama emirlerin hepsi bu sözlerin gerçek anlamını biliyorlardı. Bazıları Frenklerle iş birliği yapıyorlardı, rüşvet alıyorlardı ve Müslüman rakiplerine karşı destek için haraç ödüyorlardı. Ortak düşmanla olan bu tür yakınlaşmalar, Selahattin'in gözünde oldum olası aşağılamayla ve gazapla karşılanmıştı. İnançsız olanlara karşı hoşgörüsü bile, kendi adamları arasından dönmelere olandan fazlaydı ve bu iletişim onun gözünde Tanrı'ya da Peygamber'e de ihanet anlamına geliyordu.

Şamlıların bağlılığını cömertçe para harcayarak güçlendirdikten sonra, Mısır'dan gelen birliklerinin de desteğiyle, en

büyük direnç noktaları olan Halep ve Musul beylerine bağlı yerlere boyun eğdirmek üzere yola çıktı. Urfa, Hama ve diğer kentler savaşımadan teslim oldular ama sözde efendisinin de Gümüştekin'le birlikte bulunduğu Halep'e ulaştığında kapıları kapalı, burçları da dolu buldu.

Salih yalnızca on iki yaşında olsa da, kafasının çalıştığı ve yaşından büyük düşünebildiği anlaşılmaktadır. Daha uygun koşullarda gelişebilmesine izin verilmiş olsa, mirasına sahip çıkabilmesi çok daha olası görünmektedir. Selahattin'in gelişiyi -ki bu gelenin de başka bir kurt adam gibi anlatıldığı açıktır- çocuk Halep meydanına atıyla fırladı ve halktan korunma istedi: "Babamın sizlere karşı ne kadar anlayışlı olduğunu biliyorsunuz" dedi gözlerinden yaşlar süzülerek. "Ben size emanetim. Şimdi de babamın kendisine bahsettiklerini inkar eden, nankör bir adam kentimi almaya geliyor. Buna ne Tanrı gözünde, ne insan gözünde hakkı yoktur."

Bir çocuk için fazlaca yetişkin bir konuşma olduğu sezilse de beklenen etkiyi yaptı. İnsanlar önce onunla birlikte ağıladılar. Sonra silahlandılar ve o kadar iyi çarpıştılar ki, Selahattin henüz zamanın gelmediğine karar verip daha kolay avların peşine düştü.

Gurur ya da kan hırsı taşımadığı için, bu püskürtülme ona pek bir şey ifade etmiyordu. Hedefi tekti ve ona ulaşmak için en kolay yol, daha uzun sürecek olsa da en bilgece olanıydı. Her şeyden önemlisi, Müslüman kentlerini harap etmek,

Müslümanların refahını sekteye uğratmak ya da onların kanını gereksiz yere dökmek çok ciddi bir yanlış olurdu. Bunların hepsinin daha büyük bir amaç için elden geldiğince saklanmaları lazımdı. Bu yüzden işgal ordusu oradan oraya gezme-ye ve kolay elde edilebilenleri hedef almaya başladı. Bu arada yalnız zorlandığı zaman savaşıyor, o zaman da bunu göz ardı edilemeyecek bir ders verecek kadar güçlü ve şiddetli yapı-yordu.

Böylece, Musul ve Halep orduları onu Hama yakınlarında yakaladıklarında uzlaşmayı, hatta ele geçirdiği bazı yerleri geri vermeyi önerdi. Ancak, daha büyük kuvvetlere sahip olan ve zaferden emin rakipleri önerisini küçümsediler ve reddettiler. Selahattin'in askeri dehasını hesaba katmamışlardı. Sonunda savaş çıktığında, rakip kuvvetler tam onun istediği gibi konuş-landılar. Kaderle oyun oynanacak ya da siyasi nedenlerle elini korkak alıştırarak zaman değildi. Şam ve Mısır savaşçılarının arasında bir vadide kısıtılan Halep ve Musul savaşçıları kıyı-ma uğradılar ve Halep'e kadar kovalandılar. Burada, Halep ve yakın çevresi dışında Nurettin'in Suriye'de sahip olduğu tüm toprakların hükmünü Selahattin'e veren bir barış anlaşması yapıldı. Bu durum, Salih'e göstermelik bağlılık iddialarının tümüne son verdi. Talihsiz genç hükümdar, Gümüştekin'le ortak olduğu için kaybetti. Gümüştekin'in umursamazlığını görünce de Salih özgürlüğünü kazanmanın tek yolunu onun kellesini vurdurtmakta buldu. Selahattin, artık Mısır sultanlı-

ğı yanında Suriye hükümdarlığını da kazanmıştı ve Kahire'de darp edilen altın sikkelerde şöyle yazıyordu: "Yardımsever Hükümdar, Eyüp Oğlu Yusuf: Sancağı Üstte Olsun."

Yeni bir hükümdar geldiğinde Bağdat halifesinin onun hükmünü törenle onaylaması gerekirdi. Aslında bu yalnız usulen böyleydi çünkü halifenin gerçek bir gücü kalmamıştı ve bir fatih ortaya çıktığında taleplerine karşı duracak hali de yoktu. Mührünü vurmamayı ara sıra düşündüğü olsa da, halifenin itirazının başarılı bir savaşçıya engel olduğu günler çoktan geçmişti.

Bağdat'taki saray töreni, mümkün olan en dramatik biçimde yapıldı. Halife altından tahtında oturur, çevresini yardımcıları doldurur ve hükümdar huzura çıktığında halife tahtından inip onu karşılardı. Kutsal Adam'ın başında Abbasilerin kara duvağı, sırtında Peygamber'in hırkası, elinde Peygamber'in değneğı, boynunda bir Kuran bulunurdu. Kendi elleriyle hükümdara beş ya da altı yeleğı üst üste giydirip altından bir cübbeyle sarar, beline iki kılıç asar ve başına tacı koyardı. İlgili herkesin davet edildiğı, büyük bir şölenle biten ve hükümdar ayrılınca kadar tezahüratlarla sürüp giden görkemli bir törendi. Herhalde, adet olmasının yanı sıra, yeni gelenin kurumunu artırmayı ve insanları etkileyip, onun görkemini tanıtmayı da amaçlıyordu.

Selahattin'in o günlerde usul törenlerine ayıracak zamanı yoktu ve halifeden ilgili kuralları da içeren yazılı çağrı ge-

linceye dek Bağdat'a gitmeyi aklından bile geçirmedi. Davet 1175 yılında Selahattin Hama'dayken eline ulaştı.

Bir yıl boyunca Selahattin ele geçirdiği bölgelerin yönetimini düzenlemekle uğraştı. Sonunda Musul Emiri Seyfettin yeniden karşılaşmak için koşulların olgunlaştığına karar verdi. Haleplilerle yeniden birlik oldular ve Selahattin'in karşısına çıktılar. Bu kez Selahattin'i talih ve rakiplerinin beceriksizliği kurtardı. Çünkü o anda adamları atları sulamak üzere dağılmışlardı, kendisi de küçük bir birlik eşliğinde Türkmen Kuyusu denen bir yere gidiyordu. Bu sırada bir saldırı yapılabilseydi müttefiklerin çok şansı olabilirdi ama belirlenemeyen bir nedenle bir gün beklediler ve Selahattin adamlarını istediği gibi konuşlandırmış oldu.

Bir süre için terazi ona karşı hareket eder gibi oldu. Sonradan Selahattin'e gelip kayınbiraderi olacak olan Erbil Hükümdarı Muzaffertiddin Kökbörü, Selahattin'in sol kanadını geriden sert bir taarruza kalktı ve Selahattin'in şahsen yönettiği bir karşı taarruzla tehlike ancak savuşturuldu. Seyfettin canını zor kurtardı ve subaylarının büyük bölümü esir edildi.

Bu zafer görüldüğün de büyüktü, çünkü Selahattin esirlerine o kadar iyi davranmıştı ki, eve döndüklerinde onu övmeye başladılar. Birçoğu ona hediyeler getirdiler, hatta yaralıların bazıları onun şefkatli bakımı sayesinde hayatta kalabildiler. Bunlar toparlandıklarında, birçoğu Selahattin'in sancağı altında toplandı. Başarılı bir halkla ilişkiler ve diplo-

masi örneği uygulandı ve havadisler doğru yere doğru etkiyle ulaştırıldı. Bu arada kendi adamlarını da ihmal etmemiştir.

Seyfettin mallarını toparlayacak zaman bulamamıştı ve ganimet büyüktü. Tamamı subaylar ve savaşçılar arasında pay edildi. Bunu, Membij ve Azaz Kalesi gibi yerlerin ele geçirilmesi izledi. İleride anlatılacağı gibi, bu kalede Nurettin'in kızınada bir miktar zaman ayırdı.

Araplar ve Frenkler kuşatmalarda aynı yöntemi izlerlerdi. Mancınıklar duvarların üzerinden taşlar atarlardı ve bazen koçbaşı da eklenirdi. Genellikle birkaç ayrı yerde mancınıklar kullanılırdı. Bunların etkinliklerini anlamak için şöyle bir örnek verilebilir: İlerideki kuşatmalardan birinde bir mancınının saldırdığı bir taş, duvarların içinde on iki adam öldürmüştü. Mancınıkları kuşatılanlar da kullanırdı. Ünlü Akka kuşatmasında, baş belası bir mancınığa Frenkler "Kötü Komşu" adını vermişlerdi ve bu mancınık, Arapların benzer bir tavırla "Kötü Hısım" dedikleri bir başka mancınık tarafından devre dışı bırakılmıştı.

Sirkeye bulanmış ham derilerle ateşe karşı korunan, tekerlekler üzerinde yol alan ve altındaki adamlar hendeklere taş toprak doldururken onları korumayı amaçlayan "oluk" gibi başka icatlar da vardı. Son olarak, farklı yüksekliklerde olan, genellikle kuşatılan duvarlardan yüksek yapılan ahşap kuleler vardı. Bunlar da tekerlekliydi ve içeriden hareket ettirilirdi. Farklı katlarında mancınıklar, koçbaşları ya da

okçular bulunurdu. Bunlar da Rum ateşine karşı sirkeli deriyle korunurdu. Taarruz makineleri, aslında Roma'dan beri pek ilerleme göstermiş değildi.

Selahattin, genellikle lağımçıları ve duvarları yerinden sökmek için ateş kullanırdı. En çok risk alan ve kendini tehlikeye atanlara büyük ödüller verilirdi. Aynı yöntemler İngiliz Kralı Richard ve diğer Haçlı önderleri tarafından da kullanıldı. Ulaşılamaz yerlerde, dev duvarların ardında aşılmaz görünen kaleler, komik denecek kadar küçük bir insan gücü sayesinde alındılar.

Azaz'ı ele geçirdikten sonra Selahattin Halep'e döndü ve buraya o kadar gayretle saldırdı ki, savunanlar uzlaşmak zorunda kaldılar. Fethini geçerli kılan antlaşma 29 Haziran 1176 tarihinde kabul edildi ve altı yıl sürdürüldü. Eylül'de Mısır'a dönüp, Kahire'nin duvarlarını güçlendirmekle ve diğer binaları, okulları ve hastaneleri geliştirmekle uğraştı. Bütün bir yıl bu çalışmalarla geçtikten sonra, Kudüs kralıyla yaptığı anlaşmaya uymayıp topraklarını yağmalayan Frenkleri cezalandırmak üzere yeniden çıktı.

Bu sefere kendine güveni tam çıkıyordu, çünkü yanına sekiz bin savaşçı memluktan ve on sekiz bin zenciden oluşan yeterli kuvvet almıştı. Bir süre işler yolunda gitti. Ordu Filistin içlerine neşe içinde yürüyüp, Kudüs kapılarına kadar olan her yeri yağmaladı. Sonra, 25 Kasım 1177'de birdenbire Hristiyanların ortak bir kuvveti onu Ramlah (Ramla) yakınlara

rında hazırlıksız yakaladı (E.n: Montgisard Savaşı). Ordunun büyük bölümü uzaktaydı ve Selahattin'in yanında yalnız kendi fedaileri vardı. Adamlarını çarpışma düzenine sokup, biraz savunma yapmayı başardı ama düşman çok güçlüydü. Yaşamı boyunca göreceği en büyük yenilgi sonunda, şansı yaver gittiği için kurtulabildi ve hızlı bir devenin sırtında, çölü yalnız başına geçti. Mısır'dan onunla birlikte neşe içinde ayrılan muhteşem ordudan geri dönebilen çok az kişi oldu.

Korkunç bir sekte yaşamış olsa da, güvene ulaştıktan sonra pek de etkilenmedi. Şam'ı yönetmek üzere bıraktığı ağabeyi Turan Şah'a yazdığı mektup, kendi tarzına göre bir hayli abartılı ve süslüydü: "Saflarımızda mızraklar savrulurken, demirden ciritler kanımızla sulanırken, aklımdan sen geçiyordun." Belki de, kendisi daha gençken ona hava atan ağabeyine biraz gösteriş yapmak ve bu korkutucu deneyimin onu sarsamadığını kanıtlamak istemiştir.

Yenilgi, düşmanla karşılaşmasını çok geciktiremedi. Üç ay sonra yeni bir orduyla Suriye'ye girdi ve ordugâhını Humus yakınlarında kurup, Frenklerle dalaşmalara başladı. Yenilgisinin acısını tam olarak unutamamış olacak ki, onun ünlü merhametine pek yakışmayacak biçimde, birkaç esirin kellesini vurdurmuştu.

Kral Baldwin'in, Toronlu Humphrey'in yiğitçe kendini feda etmesi sayesinde zar zor kaçtığı başarılı birkaç küçük çatışmadan sonra, iki ordu 1178 Haziran'ında Banyas yakınların-

Selahattin Eyyubi

da karşılaştı. Arapların kaçmaya başlamasıyla, onları izleyen Frenkler bir kez daha zafer kazandıklarını düşündüler ama kovalamaca fazla ileri gitti. Özellikle de Amandlı Odo önderliğindeki Tapınak Şövalyeleri'nin fazla açıldığı Selahattin'in dikkatli gözlerinden kaçmamıştı. Savaşı kazandıklarını düşünüp, Arapların bıraktığı malları yağmalamış ve iyice ağırlaşmış olan düşmanın üzerine, Seyfettin'le savaşındakine benzeyen hiddetli bir çıkış daha yaptı. Frenkler tam anlamıyla dağıldılar; çoğu öldürüldü ve esir düştü. Kalanlar savaşa tutuştular. En önemli şövalyelerden yetmiş tanesi Selahattin'in otağına getirildiğinde, aralarında kendine çok güvenen Odo, Trabluslu Raymond, İbelinli Balian, Ramlahlı Baldwin, Tabe-riyeli Hugh ile Hospitalier Şövalyeleri'nin üstadı da bulunuyordu.

Selahattin, iki ay sonra Yakup Kalesi'ni ele geçirdi. Kral Baldwin burayı kısa zaman önce, Selahattin'in bütün uyarlarına karşın onarmıştı. Kale uzun zamandır tarafsız kabul edilen bir ovaya hâkimdi ve rakip devletlerin sürüleri burada birlikte otluyor, çobanlar da arkadaşlık ediyorlardı. Selahattin, kaleden çekilmesi için krala büyük bir meblağ ödemeyi bile önermişti ama geri çevrilmişti.

Bu kaleye yapılan saldırı sırasında, daha önce anlatılan, alınması olanaksız görülen yerlere taarruz yöntemleri kullanıldı. Müslümanlar duvarın altına lağım açıp, burayı tahta doldurup ateşe verdiler. Isının yaratacağı genişlemenin bazı

taşları yerinden oynatacağını düşünmüşlerdi ama taşlar o kadar ağır ve kalındı ki alevler etkilemedi. Bunun üzerine Selahattin, buraya getirilen her dolu matara için bir altın vereceğini ilan etti. Kısa zamanda lağımları dolduracak kadar suyu oldu. Bu sayede dehlizler derinleştirildi ve yeni bir yangın, bu kez istenen sonucu verdi.

Bu iki yenilgiye, uzun süren kuraklık yüzünden oluşan kıtlık ve kralın cüzzamının ilerlemesi de eklenince Frenkler barış istediler. Selahattin'in toprakları da susuzluktan muzdaripti ve onun da bu barışa niyeti zaten vardı. 1180 yazında, karada ve denizde silah bırakıldı. Aynı yıl içinde Selahattin, Müslüman hükümdarları ve Ermeni kralları da kapsayan geniş bir barış ilan etti. Bu da iki yıl sürdü. Sonra Mısır'a döndü ve orada da iki yıl kaldı.

Bu sırada Suriye ve Irak'taki bazı önemli gelişmelere kayıtsız kalamadı. Seyfettin ölmüş ve Musul tahtına Mesut geçmişti. Daha önemlisi, bağırsak iltihabı ya da zehirlenme nedeniyle Salih de ölmüştü ve onun varisi olarak da Mesut belirmişti. Bazı Frenk prensleri anlaşmaya aykırı hareketler yapar olmuşlardı. Ancak Selahattin, ne kadar kışkırtılırsa kışkırtılsın, sözüünün eri bir adam olduğunu kanıtlamak istercesine yerinden kıpırdamadı.

Bütün yaşamı boyunca, anlaşmalar onun için harfi harfine uyulması gereken şeyler oldular ve bir kere bile anlaşma bozmadı. Rakiplerinin başına gelen talihsiz durumları elbet-

te görmezden gelmiyordu ama heybetli sabrı tükenmek bilmiyordu. Zamanı geldiğinde de, antlaşmaya rağmen zararsız tüccar kervanlarına ve hacılara saldırıp duran Chatillonlu Reginald'ın yakında öğreneceği gibi cezaları iki katı kesiyordu. Aynı şey, Frenklerle birlikte onu ortak düşman belleyen ve tekrar fesat anlaşmalara giren Müslümanlar için de geçerliydi.

Selahattin, bir şey yapmaktan çok, oralarda bulunmak amacıyla 11 Mayıs'ta Suriye'ye döndü. Mısır'dan ayrılışı haddinden fazla büyütülen dramatik bir olayla olmuştu. Çevresindeki dünya da, en akıllı insanlar da batıl inançlardan arınmış değillerdi ve Selahattin de, her ne kadar aydınlanmış olursa olsun, bütünüyle o çevrenin ya da dönemin üstünde değildi. Ayrıca, iyi ve kötü cinlere ve bunların insanların işlerine karışmalarına inanmak onun dininin de bir parçasıydı. Kuran'da bile birkaç yerde bunlardan söz ediliyordu. Hatta pek çok Müslüman, "Abdül" denen bazı kimselerin dünyada kutlu yaşamlar sürüp, öldükten sonra da bu dünyanın işlerine müdahale etme hakkı edindiklerine inanıyorlardı. Ordu-sunda her zaman kâhinler bulunurdu ve önemli kararlardan önce yıldızlara danışırlardı.

Kahire'den ayrılacağı gece, ileri gelenler ve dostları sultana veda etmek üzere toplanmışlardı. Sazlı sözlü genel bir şenliğin keyfi sürerken, Selahattin'in çocuklarından birinin öğretmeni öne çıktı ve kendi yazdığı bir mısrayı okuyuverdi:

Charles J. Rosebault

“Menekşelerin saldığı kokuların keyfini son kez çıkarın: Gece bitiyor ve artık menekşe olmayacak.”

Selahattin tuhaf biçimde etkilenmişti. Az önce gülen çehresi düştü ve donuklaştı. Oradakilerin tümünün içine kötü bir şey olacağı duygusu doğdu. Genç öğretmenin bu kasvetli kehaneti söylemesine bir cin mi neden olmuştu?

Selahattin, Mısır'ı bir daha görmedi.

ONUNCU BÖLÜM

Dağdaki İhtiyar

O günlerde şansın yüzüne güldüğüne inanacak birisi varsa, o da Selahattin'di. Dağdaki kötü niyetli, ürkütücü ihtiyar onun yaşamını almaya iki kez çalışmıştı ve ikisinde de başarısız olmuştu. Bu, bir çeşit mucizeydi. Haşhaşiler hedeflerini pek sık ıskalamazlardı. Bu korkunç örgüt, kuruluşu günden beri, en güçlü hedeflere karşı bile amacına ulaşmıştı. Bu fanatik topluluğun hem kurucularından, hem de bir zamanlar destekçilerinden olan kurnaz ve kudretli Nizamülmülk ilk kurbanlarından biriydi. Büyük Sultan Melikşah'ın bile bir Haşhaşi tarafından zehirlendiği düşünülüyordu.

"Haşhaşi" sözcüğü, güçlü bir uyuşturucu olan haşhaş bitkisi suyunu kullanan ve zehirler hakkında derin bilgisi olan adam anlamındadır. Zehir ve hançer, bu tarikatın efendisi tarafından belirlenen kişileri devre dışı bırakmak için eşit oranda kullanılan silahlardı. Sıklıkla da ikisi birlikte kullanılırdı. Arada sırada gözü kara bir hükümdar bu katilleri cezalan-

Selahattin Eyyubi

dırmaya kalkıştırdı. Bunların arasında Nurettin bile vardı ama onun çabaları da diğerleri gibi boşa çıkmıştı ve alay konusu olmuştu. Yüzlerce savaş alanında kendini göstermiş olan korkusuz Nurettin, korkunç şeyhin ilk yanıtını gördükten sonra, saldırgan tavrını sürdürecektir yüreği kendinde bulamamıştı. Yastığına sapanmış zehirli hançere asılı bir uyarı mektubu, en cesurların bile şevkini kırmaya yeterliydi. “Bu akşama kadar ordugâhını toplamazsan” diyordu ürkütücü mektup, “bu hançer senin karnına gömülmüş olacak.”

Şeyhin söylediklerinde her zaman küstahl, gücünden emin bir zorbanın tavrı sezilirdi. Nurettin’in kuvvetleri tarafından yapılan bir akına yanıt olarak şöyle bir yazı gelmişti: “Bizi savaşla tehdit etmek, ördeği suya atmakla tehdit etmektir. Güvercin kartala meydan okuyormuş! Kellemi vurup, kalemi yıkacakmışsın! Boş umutlar bunlar! Beyhude hayaller...”

Nurettin’in Haşhaşilerin kasvetli sığınağına yeni bir müdahalede bulunmayı planladığı günlerde öldüğü bilinmektedir.

Selahattin’in hayatına ilk kastedildiğinde, Halep üzerine yürümekte olduğu düşünülüyor ve bu girişimin Vezir Gümüştekin tarafından başlatıldığına inanılıyordu. Birkaç katil sultanın ordugâhına sorunsuzca girmişler ama Haşhaşi bölgesine yakın bir noktada olan Ebu Kubeys Kalesi’nin Emiri Kamertekin tarafından fark edilmişlerdi.

“Sizi buraya kim getirdi ve neden geldiniz?” Emir, orada bulunmalarının bile fesat anlamına geldiğinin farkında olma-

yan saf bir tavırla sordu. Yanıtları, emiri ciddi biçimde yaralayan bir hançer darbesi oldu ve Selahattin'in otağına dalıverdiler. Bereket versin, yardım yakındı ve sultana ulaşmadan durduruldular. Yine de, alt edilmeden önce yardımcılarının birkaçını öldürmeyi başardılar. Altı ay sonra, Selahattin otağında yalnızken bir adam içeri sızdı ve tarpuşunun (E.n: Eskiden kullanılan mavi ipek püsküllü kırmızı takke) altına giydiği örme zırh başlığı olmasa onu öldürebilecek olan darbeyi vurmayı başardı. Selahattin adamın bileğini yakaladı ama kalkamadığı için üst üste inen darbeleri de engelleyemedi. Öldürme sanatında eğitimli olan saldırgan hançeri ustalıklı kullanıyordu. Hedefi sultanın gırtlığıydı. Sürekli oraya vuruyor, ancak entarinin altına zırh giymiş olması sayesinde ulaşmıyordu. Sultanın çağrılarına yardım yetiştirdi ve subaylarından biri, parmaklarını kesmek pahasına, gözü dönmüş saldırgan darbelerden bayılana dek hançeri tuttu. Ancak henüz son gelmemişti. Daha o yere düşmeden, bir başka katil otağa daldı ve korumalara rağmen Selahattin'e ulaşmaya çabaladı. Ölünceye kadar da durmadı. İkisi de düşünce belanın savuştuğunu düşünüp rahat bir soluk alsalar da yanılıyorlardı. Şeyhin üçüncü bir elçisi otağın dışında bekliyor ve fırsat kolluyordu. O da içeri daldı ama sultana ulaşmadan yakalandı. Selahattin ilk kez korkuya kapılmıştı. Kendisinden üstün düşmanlara karşı cesur çıkışlarıyla, kanlı savaşların belirsiz sonuçlarını çattık kaşlarla kabullenebilmesiyle ünlü olan korkusuz savaşçı,

saldırının hızı ve saldırganların korkusuz kurnazlıkları yüzünden bir an afallamıştı. Katiller otağına kadar ulaşabiliyorlarsa, nöbetçileri ve gözcüleri ne işe yarıyorlardı? Hemen bir soruşturma açıldı ve sonuçları da aynı derecede vahim oldu. Üç saldırgan, sözde ince elenip sık dokunarak seçilmiş olması gereken fedaileri arasından adamlardı. Selahattin hemen fedailerini çağırttı ve yüzünü şahsen tanımadığı herkesi kovdu. Ancak hâlâ güvende hissetmiyordu.

Bütün dünya Haşhaşilerden korkardı ve bunda da haklılardı. Lübnan dağlarındaki sığınıklarından çıkan hançeri zehirli adamlar nereye isterlerse girebilirler, kime isterlerse ulaşabilirler ve korkunç efendilerinin hüküm verdiği herkese ölümü taşıyabilirlerdi. Becerileri kadar, onları sarmalayan ürkütücü gizem de dehşet vericiydi. En iyi korunan yerlere bile başarıyla sızmalarında insanüstü bir acımasızlık ve kurnazlık yatıyordu. Organize cinayetin bu korkunç parmakları, ölüm ve işkence olasılığı karşısındaki tavırlarıyla insan cesaretinden fazlasını gösteriyorlardı. İstedikleri kılığa hemen bürünebilmelerinin altında yatan yöntemleri hiçbir yabancı anlayamıyordu.

Yüz yıl kadar sonra bu örgütü anlatan Marko Polo, bu adamların çaresizlik içinde başardığı şeyleri akla yatkın biçime sokarak aktarmaya çalışmıştır. Dağlardaki güzel bir vadede, seçme meyve ağaçlarıyla ve hoş kokulu çalılarla dolu, etkileyici bir bahçe bulunurdu. İçinde zarafetle süslenmiş ve döşenmiş muhteşem saraylar inşa edilmişti. Bu saraylardan

bahçeye açılan zekice düşünülmüş kanallardan temiz su, şarap, süt ve bal akardı. Bu sığınağı çekici kılan şey yalnız bu kadar değildi. Bu cennetin mucidi gerçek bir hovardaydı ve muhteşem bir hayal gücüne sahipti. İçeride yalnızca hem göze çekici görünen, hem de bu çekiciliğin şanını artıracak her çeşit sanatta eğitilmiş güzel kızlar bulunurdu. Şarkı söylerler, her çeşit çalgıyı çalarlar ve oynarlardı. Hepsinden önemlisi, “çekici bir cilveye ve şehvete” sahip olacak biçimde eğitilmişlerdi. Başlarındaki kadın korumalar pek göz önünde olmasa da, onlar günlerini bahçede geçirirlerdi.

Bu mükellef girişimin amacı, çevreden seçilen, yürekli, yetenekli ve güçlü genç adamların gözü önünde, Hz. Muhammed’in inananlara vaat ettiği, hurilerle dolu cenneti yaratmaktı. Bunlar her gün şeyhlerinin şaşırtıcı güçlerini anlatan ve Tanrı’nın görüntüsü olduğu için kendisine mutlak itaat edilmesi gerektiğini söyleyen dilbazları dinlerlerdi. Bu kulların sadakati, yalnız sözle sağlanmazdı. Öğreti yeterince anlatıldıktan sonra Hint keneviri suyu verilir ve saraylara götürülürlerdi. Ayıldıklarında kendilerini canlı ve cansız güzellikler arasında bulurlar, en lezzetli yemekleri yiyip, en güzel şarapları içerler ve müzik eşliğinde kızların kollarında şehvetin doruğuna ulaşırlardı. Bu masum dağ köylülerinin, gerçekten de Peygamber’in tarif ettiği cennete giriş izni kazandıklarına inanmış olduklarından kuşku yoktur. Bu bedensel coşku birkaç gün sürdükten sonra, yeniden kasvetli evlerinin yakın-

Selahattin Eyyubi

larında ayılırlardı ve doğal olarak cennetin güzelliklerini geri isterlerdi. Mutlak itaat etmeye her  eyleriyle hazır olduklarını kanıtlarlarsa yeniden girebilecekleri söylenirdi. Peki,  eyhin buyrukları yüzünden ölecek olurlarsa ne olacaktı? Elbette bu durumda da istediklerine kavuşmuş olacaktı, hem bu kez mutlulukları sonsuza dek sürecekti.

Bu öğretinin insanları ne kadar derinden sardığı, sığınağa konuk olan ve bizzat  eyhin kendisi tarafından ağırlanan bir ziyaretçi tarafından görülmüş ve aktarılmıştır. Dağların i le-rindeki gezintilerinden birinde bu ziyaretçi, kayalık bir çıkın-tıya t nem ş olan, dikkatli tavırlarla her hareketlerini izleyen bir gözcü görmüştü.  eyhin ani bir el hareketiyle hiç durak-samadan kendini baş aşağı vadiye attı ve efendisinin ayakları-nın dibine kanlı bir kemik yığını olarak düştü.

Selahattin, bütün olanlardan sonra artık yaşamını yalnız şansa bırakamayacağının farkındaydı ve bu yüzden ordusuyla dağa yürüdü. Sözde amacı İhtiyar'ı ve kabilesini bitirmekten ama aslında konu bundan biraz daha  etrefilliydi. Sonrasında olanlar hakkında güvenilir kayıtlar bulunmamaktadır. Bir kay-da göre, dönemin  eyhi olan Sinan, arayı d zelteceği vaadiyle sultanın dayısını araya sokmuş, öte yandan da Selahattin geri çekilmezse onu ve ailesini öldürmekle tehdit etmişti. Başka biri, daha tanımlayıcı ve ilginç fikirlerle doludur. Bu açıkla-madaki doğaüstü kavramlar, kişinin bu konuya bakışına bağlı olarak anlatılanlardan sökülebilir ya da kabul edilebilir.

Selahattin, Sinan'ın bölgesini harap edip, kalesinin bulunduğu dağ zirvesine yürüdü ama burayı alamadı. Sinan orada değildi ama Selahattin'in ulağı, onu ve iki yardımcısını yakındaki bir köyde buldular. Ulak, karşısındakini onursuz bir teslimiyete davet ediyor olmanın verdiği aşağılayıcı bir tavırla şeyhe yanaştı ama birdenbire şaşkına döndü. Anlatılana göre şeyh, şaşaalı bir ışıkla kaplanmıştı. Elçi, Dağdaki Korkunç İhtiyar'da gördüğü kadar göz kamaştırıcı bir görkemle ya da yenilmez bir güçle hiç karşılaşmamıştı. Büyülenmiş gibi bakarken ışık daha da arttı. Ne ileri ne de geri gidemeyen elçi, pişmanlık içinde yeni efendisinin hizmetine girebilmek için yalvarıyordu. Hemen sultana dönmesi ve gördüklerini anlatması buyrukdu.

“Ona de ki” diye buyurdu şeyh, şeytani bir tavırla, “eğer beni bulmak istiyorsa gelsin. Gördüğün gibi yalnızca iki adım var. Gelmezse, yarın ben ona geleceğim.”

Şeyhin tarafını tuttuğu belli olan bu anlatıya göre sultan, İhtiyar'ın davetini tuzak olduğu kuşkusuyla geri çevirdi. Bunun üzerine Sinan ve iki adamı, yakındaki bir dağın tepesine çıktılar. Selahattin, üçünü birden yakalamak umuduyla dağın eteklerine yerleşmişti. Ancak elli kadar “emir ve seçkin asker” tarafından yönetilen adamları dağa yürüme emri alınca hareket edemediklerini fark ettiler. Bacaklarını uyuşturan bir güç onları dermansız kılverdi. Sultan, silahsız ulaklar yollamayı denese de, onlar da bu görünmeyen güç karşısında başarısız oldular.

Selahattin Eyyubi

Selahattin gelen raporlardan çok huzursuz oldu. Tanrı'nın yansması olduğunu iddia eden rakibinin bir çeşit büyü yaptığı açtı. Selahattin bunu kabul edemiyor olsa da, İblis'in yakınlarında maddeleşmiş olmadığından da tam anlamıyla emin olamıyordu. Alt tarafı bir insan olarak, doğüstü güçler tarafından desteklenen birine karşı üstün gelmeyi becerebileceğinden kuşku duydu. Yine de hemen pes etmedi. Gece otağına girildiğini fark edebilmek için çevresini tebeşir tozu ve küllle doldurdu. Nöbetçilere meşaleler dağıtıldı ve devriyeler artırıldı. Her şeye karşın rahat uyuyamadı ve kötü düşmanın görünmeyen ajanları tarafından sarılmış olduğu kanısından kurtulamadı.

Bir gece, gözcüler şeyhin dağdaki sığınağında tuhaf bir ışık gördüler. Tepeden aşağı süzülüp, çadırların arasında yok oldu. Selahattin kâbuslardan uyandığında dışarı çıkmakta olan bir gölge gördü. Apar topar kalktı ve içerideki lambaların yerlerinin değiştiğini, başucunda da Haşhaşilerin geldiğini gösteren çöreklerden olduğunu gördü. Zehirli hançer saplanmış bir kâğıtta şunlar yazıyordu: "Krallığın görkemi adına! Ne yaparsan yap elindekileri yitireceksin ve zafer bizim olacak. Sana sahip olacak kadar seni tanıyoruz ve hesabın kesileceği güne kadar bağışlıyoruz."

Sultanın bağırsıkları şaşkın nöbetçilerin içeri dolmasına neden oldu. Bütün önlemlere karşın Dağdaki İhtiyar onları atlatmıştı. Sultanın yastığına kadar ulaşmış ve ne kötülük is-

terse yapabileceğini göstermişti. Bu başarının ancak bir mucize olarak açıklanabileceği düşüncesi, otağın çevresindeki küllerde yalnızca dışarı giden ayak izleri bulunduğu görülünce daha da güçlendi. Düşmanlarının bütün önlemleriyle alay ettiği de, istese hiç ayak izi bırakmamasının mümkün olduğu da açıktı. Bütün bunlar, onun isteklerine karşı ne kadar çaresiz olduklarını göstermek içindi. Ertesi sabah ordugâh kalktı, mancınıkları ve diğer ağırlıkları bile bırakıp oradan ayrıldı.

“Onu gördüm” dedi Selahattin. “Ve bu, onun sözlerini duymaktan çok farklı. Bu adama gidip geçiş izni isteyin ve eski hatalarımı bağışlaması için dua edin.”

Bu anlatılan doğru olsa da, olmasa da, Selahattin’in Haşhaşi seferinin ilk ayı sonunda amacına ulaşamadan döndüğü bir gerçektir. Her zamanki kadar güçlü ve sinsi kaldılar ve yıllar boyunca çevredeki Hristiyan ve Müslüman hükümdarları yaptıklarıyla dehşet içinde bırakmayı sürdürdüler. Siyasi amaçlar ya da kişisel düşmanlıklar nedeniyle daha uzun süre kiralanacaklardı ve çok can alacaklardı. Ancak Selahattin’i bir daha rahatsız etmediler. Her nasıl becerdiyse, düşmanları artık ona karşı Dağdaki İhtiyar’ın yardımını alamıyorlardı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Tek Başına

Selahattin'in Suriye'ye dönme ihtiyacı duymasına neden olan olay, Şam'da yönetici olarak bırakmış olduğu yeğeni Ferruh Şah'ın ölümü oldu. Ferruh'un en sevdiği yeğenlerinden biri olduğu ve en çok ona güvendiği anlaşılmaktadır. Becerikli bir savaşçı olduğu kadar yetenekli de bir şairdi ve onun kaybını derinden hisseden amcası, üzüntüsünü dile getirmekten çekinmiyordu. En çok kendi soyundan çekinen ve taht hakkı olanlardan kurtulmak için, doğu tarihini babasının oğlunu, amcanın yeğenini öldürdüğü korkunç öykülerle dolduran nüfuzlu kişilerin çoğunun aksine, Selahattin kendi soyuna karşı şefkatliydi. Mısır'da hükümdar olduğundan beri çevresine ailesinden kişileri topluyordu ve onlara kaldırabilecekleri kadar yetki ve güç bahşediyordu. Şirkuh'un ölümünü Nurettin'e haber verirken, kardeşlerinin yanına yollanmasını istemişti ama Nurettin reddetmişti. Kardeşleri, ancak Frenkler Mısır'ı işgal etmeye başladıklarında gönülsüz salıverilmiş-

lerdi. Bu tavrın nedeni, Nurettin ile Selahattin'in büyük ağabeyi Turan Şah arasındaki konuşmadan anlaşılır:

"Eğer kardeşini eskiden gördüğün gibi göreceksen" demişti Nurettin, "sen otururken sana hizmet eden kendi halindeki Yusuf olmasını bekliyorsan, oraya gitmemeni öneriyorum. Ülkeye karışıklık götürürsün ve seni geri çağırıp hak ettiğin cezayı vermek zorunda kalırım. Ama eğer onu Mısır'ın tek hâkimi olarak ve benim yardımcım olarak görebileceksen, bana gösterdiğin sadakati ona da gösterebileceksen, kardeşinin yanına gidip, ona her türlü işinde yardımcı olabilirsin."

Elbette, Turan Şah iyi bir savaşçı olmaya söz vermişti. Nurettin henüz kendi yardımcısını kıskanıyor değildi ve Turan Şah ile birlikte baba Eyüp'ün de, pek çok dostlarının da yolculuklarını kolaylaştırmak için, çöl yolunda bulunan ve müdahale edebilecek tek yer olan Kerak Kalesi'ni bile kuşatmıştı.

Turan Şah, iyi bir yardımcı olmuştu. Bir orduyla Yemen'e yürüyüp, Nurettin günün birinde niyeti bozup da Mısır'a girecek olursa diye, orada Selahattin'in çekilebileceği bir geri cephe oluşturmuştu. Ayaklanan zencileri kendi ülkelerine geri püskürtüp, halifenin taraftarlarıyla bağlantılarını ortaya çıkarmıştı. Ancak elbette, büyük kardeş olduğu gerçeğini de, bir zamanlar Yusuf'u kolaylıkla itip kakabildiğini de unutabilmiş değildi. Asıl şaşırtıcı olan, insan sarrafı olduğunu defalarca kanıtlamış olan Nurettin'in, bu durumda olanaksız istiyor olduğunu görememiş olmasıydı.

Turan Şah sürekli taleplerde bulunuyordu ve Selahattin ile, kendisini utandırslar bile bunlara karşı koyamıyordu. Alenen çirkin olaylardan biri, ağabeyinin Baalbek Kalesi'nin komutanlığını istemesi olayı olmuştu. Selahattin, buranın yönetimini Şam'ın ele geçirilmesi sırasında yararlıklar gösteren Şemsettin Muhammed'e vermişti ve o da kaleyi teslim etmeyi istemiyordu. Selahattin eski müttefikinin üstüne yürümek zorunda kalmış ve ancak kaleyi kuşatarak ikna edebilmişti. Sonuçta uzlaşmaya varılsa da, arkadaşlarına sadakatiyle ün yapmış Selahattin için bütün bunlar acı verici olmuştu.

Selahattin, Turan Şah'ı Yemen'e yollarken orada kalmasını ve kendine bir imparatorluk kurmasını bekliyordu ama Turan Şah yaşamın sunduğu güzel şeylere fazlaca bağlıydı ve Suriye kadar verimli topraklar şuracıkta dururken, Yemen gibi ıssız bir ülkeyle yetinemiyordu. Selahattin'in ulaşıp ona ulaşmış, orada kalmasını ve ülkeyi geliştirmesini buyuran mektubu verdiğinde, Turan Şah kethüclasına bin altın verip bununla buz almasını söylemişti.

"Ama efendim, burası Yemen. Buz nasıl bulacağız?" diye sordu kethüda.

"O zaman bir tepsi kayısı al" dedi hükümdar.

"Onu nasıl bulabilirim ki?" dedi kethüda.

Turan Şah, Şam çarşısında bulunabilecek meyveleri saydıkça diğeri aynı yanıtı verdi. Sonunda ulağa dönerek "Bu zenginliklerle ne yapacağımı merak ediyorum, çünkü bana

Selahattin Eyyubi

zevk de veremiyorlar, istediğim yaşamı da sağlayamıyorlar. Parayı yiyecek değilim ya” demişti.

Elbette bütün bunlar, ağabeyini bu kadar istemediği bir yerde tutmaya devam etmesinin ne kadar zor olduğunu kardeşine aktarılması için gösterilmişti. Zengin ve kârlı arpalıklara sahip olmasına karşın, Turan Şah öldüğünde iki yüz bin dinardan çok parası yoktu ve Selahattin alacaklılara kendi cebinden ödeme yapacaktı.

Diğer bir kardeşi olan Melik Adil konusunda da Selahattin büyük yardımlar yapmış, en güçlü döneminde onu sağ kolu olarak atamış ve kardeşi uzun bir süre Mısır’da Selahattin’i temsil etmişti. Bir keresinde, uzun bir ziyaretin ardından Adil Mısır’dan ayrılırken, Selahattin yolculuğunun bir bölümünde ona eşlik etmek için ısrar etmişti. Bu kardeşi, Frenkler arasında “Sefahattin” olarak biliniyordu ve Aslan Yürekli Richard tarafından yakından izleniyordu. İngiltere kralının damat olarak almayı düşündüğü kişi oydu ve Richard ordular arası silah bırakma ve barış görüşmeleri talebinde bulunduğu anda Selahattin onu göndermişti. Daha önce belirtildiği gibi, Richard’ın büyük bir törenle şövalye ilan ettiği kişi de zaten Adil’in oğluydu.

Selahattin’in bazı yeğenlerine karşı olan tutkusu gerçekten derindi. Kardeşi Şehinşah’ın oğlu Tacettin’in ölüm haberi ulaştığında Adil’i, Bahattin’i ve en yakın olduğu emirlerinden üçünü çağırttı ve uşaklar bile dâhil olmak üzere diğer herkesi uzaklaştırdı. Geldiklerinde kötü haberi taşıyan mektubu onla-

ra uzattı. O ana kadar sükûnetini bozmaııştı ama birdenbire bir feverana kapılıvermesi, daha ne olduğunu anlamayan konuklarını bile ağlattı. Bahattin ona Tanrı'nın böyle istediğini ve buna çok isyan etmenin de doğru olmadığını hatırlatana kadar bu böyle sürdü.

Akrabalarına olan inancını sınavan pek çok olay yaşadı. Bir keresinde, emiri Alamettin'le vilayetlerin ve yönetimin aile içinde bölünmesi konusunda tartışırken emir demişti ki:

“Vasiyetlerinin harfi harfine uygulanacağını, av gezisinde verilen buyruklar gibi hemen yerine getirileceklerini düşünüyorsun. Kuşlar bile senden daha uzak görüşlüler, bundan rahatsız olmuyor musun?”

“Ne demek o?” diye sordu Selahattin, emirin açık sözlülüğüne gülerek.

“Kuş, yavrusuna yuva yapmak istediğinde, onları tehlikeden koruyabilecek bir kuş tepesi seçer ama sen muazzam kaleleri akrabalarına verip, çocuklarını yere koyuyorsun. Hamat, yeğenin Tacettin'de; Asadeddin Şirkuh'ta duruyor. Bu arada oğlun El-Efdal Mısır'da Tacettin'in istediği zaman sona erdirebileceği buyruğu altında. Başka bir oğlun, ona canı ne isterse yapabilecek olan ağabeyinle aynı çadırda.”

Bu zehir iş gördü mü? Öyle görünüyor. Olayı anlatan, Selahattin'in sözlerini şöyle kaydetmiş:

“Haklısın ama söylediklerin sır olarak kalsın.” Bunun ardından Halep'i Adil'in elinden alıp oğlu Zahir'e verdi ve

Selahattin Eyyubi

kardeşini de oğullarına sorun çıkaramayacağı kadar uzağa, Suriye'nin dışındaki kentlere atadı.

Bu olayın gücü, söz konusu emirin Adil ona istediği terfiyi vermediği için kızgın olduğunu ve Selahattin'in de bunu bildiğini öğrenmemiz nedeniyle elbette biraz düşünüyor. Selahattin, siyasi olarak doğru sonucu vereceğini düşündüğü fikirlerle katılıyor gibi görünmeyi iyi becerirdi ve Adil'e olan tavrı da şüpheden her zaman uzak oldu. Vasiyetinde, oğullarının hamisi olarak da Adil'i seçecekti.

Ailesinden uzun süreler ayrı kalsa da, çocuklarına karşı duyduğu şefkat dillerdeydi. Bir keresinde en küçüğüne olan özlemi o kadar arttı ki Mısır'dan yanına çağırtı ve sefer boyunca da yanında tuttu. Son günlerinde, yaşamının en yorucu seferinden sonra, en küçük oğluyla oynarken iki Frenk elçisi geldi. Bu iki savaşçının görünümü çocuğu korkuttu. Alışık olduğu sakallı görünümün tersine, yeni tıraş olmuş tuhaf yüzlerini görünce gözyaşlarına boğuldu. Selahattin hemen izin istedi ve elçileri huzurdan gönderdi. Korkan oğluyla ilgilenmediği için de onları bir daha kabul etmedi.

Eyüp, ailenin başı olarak hak ettiği hürmeti ve saygıyı her zaman gördü. Bahattin'in anlattığına göre, Mısır'a geldiği zaman Selahattin gücünü ona devretmeyi önermişti ama Eyüp danışman kalmayı yeğlemişti. "Sevgili oğlum" demişti, "Tanrı, senin bu makama layık olduğun kanaatinde olmasa, buraya seni çıkarmazdı. Talih yüzümüze gülüyorsa, onu değiştir-

meye çalışmamalıyız." Oğlunun nezaketine uygun bir yanıtı; karşılıklı anlayış ve içtenlik sayesinde oğulla babanın ilişkisi daha da iyiye gitti. Eyüp Mısır hazinesinin başına geçirildi ve ölene kadar da bu önemli görevde kaldı.

Şirkulh, sofra zevklerine aşırı düşkünlükten ölmüştü. Eyüp ise defalarca uyarılmış olmasına karşın vazgeçemediği aşırı hızlı at yarışlarından biri sırasında attan düşerek öldü. Yaşamın zevklerinden mantıksız derecede uzak duran Selahattin, sonunda amaca o kadar odaklandı ki, geçen yıllar içinde yaşamı bundan ibaret duruma geldi. Toplumsal yaşama olan bağlılığı, av merakı, hatta çok iyi becerdiği polo tutkusu bile ancak sefer aralarında zoraki yaptığı şeyler haline geldiler. Bütün bunlara ve vakanüvislerin de yazdıklarına bakan yaratıcı beyinler tarafından bu sıra dışı adam hakkında alışılmadık fikirler evirildi, hatta görünüşü bile hayal konusu oldu:

"Ortalamadan iriydi. İnce uzun bacaklarının ve zarif ellerinin bedenine oranı dengeli olsa da, son zamanlarda sergilediği dinçliği ve esnekliği pek sergilemiyorlardı. Ancak daha yakından bakınca, uzuvlarının her türlü hantallıktan tecrit edilmiş olduğu görülüyordu. Büyük bir savaşçıdan çok, yorğun ve bitkin bir bedene yakışacak biçimde, yalnız kemik ve kas belirgindi. Çehresi, doğulu kabile soyuna yakışır bir benzerlik gösteriyordu ve ne şarkıcıların anlattığı kâfir savaşçıların tasvirlerine benziyordu, ne de resimlerde gördüğümüz kadar görkemliydi. Doğu güneşi altında kavrulduğu

anlaşılan, kıvrık bir sakalla sona eren yüzünün hatları küçük, oranlı ve zarifti. Burnu düz ve sıradandı. Parlayan kara gözleri keskin ve derindi. Dişleri, geldiği çölün fildişleri kadar güzel görünüyordu. Kısacası, bu Arap'ın kişiliği de, bedeni de parlak, kıvrık ve keskin bir şam kılıcına benziyordu. Yaşamının baharında olan emir, alnı birazcık daha geniş olsaydı, Avrupa güzellik anlayışı için fazlasıyla yakışıklı sayılabilirdi.”

Selahattin'den kalan tek portre budur. Maalesef bu da zengin bir hayal gücünün ürünüdür ve büyük olasılıkla Selahattin'i ancak andırmaktadır. Sör Walter Scott, Haçlı Seferleri konulu romantik eseri olan “Tilsım”a sultanı aktarırken, Richard'ın en büyük düşmanının görüntüsü hakkında o güne dek bir şeyler söylemiş olan herkesten ayrıntılar toplamış, kalanları da şairlere yakışır biçimde ilahlaştırarak yazmıştır. Sultanın çağdaşı olan pek çok yazmada söz edilen ayrıntıları ve imaları kullanarak sıra dışı bir birey yaratmıştır ve kendisi bir portre oluşturamayan binlerce okuru için Selahattin'e can vermiştir.

Bazı ayrıntılarda kusur bulmak pek de zor değildir. Örneğin “burnu düz ve sıradandı” konusunda; bunun ortalama bir doğulu burnu olmadığı açıktır. Selahattin Kürt olduğu için, Scott büyük olasılıkla onun Aryan ırkına benzemesi ve Sami komşularından çok farklı olması gerektiğini düşünmüştür. Her nedense, inançlı insanları yöneten büyük bir kumandanın burnunun çıkıntılı ve büyük olması yerine, kılıcı gibi

eğimli olması yazara daha uygun gelmiş görünmektedir. Ayrıca “kara gözler” konusunu sorgulamak da yersiz olmayacaktır. Bahattin, gözlerinin yumuşak baktığını ve çabuk yaşardıklarını söyler. Bu tanım, doğulularda en sık görülen, sert bak-salar da, tutkulu kara gözlere oranla çok daha fazla melankoli içeren kalıverengi gözleri daha çok çağrıştırmıyor mu?

Bütün yazarların anlattıklarından ortak olarak anlaşılan, uzun boylu olduğu, yaşamını eyer üstünde geçirdiği ve takıntılı denecek kadar az yemek yediğidir. Teni, hem soyu nede-niyle, hem de sürekli güneş altında kalmaktan dolayı mutla-ka koyuydu. Elbette sakallıydı -çocuğun tıraşlı Frenklerden korkması olayını hatırlayalım- ve sakalı herhalde gençken karaydı ama Scott’ın anlatmayı seçtiği dönemde kıra çılmaya başlamış olduğunu Bahattin’den öğreniyoruz. Bu bilgi bize Richard Kudüs’ü kuşattığı sırada Selahattin’in diz üstü gelip yakarması olayı dolayısıyla anlatılıyor: “Kır sakalına gözyaşla-rı damladığını gördüm” diye yazmış kâtip.

Sakalın bakımlı olduğundan emin olabiliriz. Müslümanlar yıkanmak ve sakal konularında her zaman titizlerdi. Tarama-ya, fırçalamaya ve koku sürünmeye çok dikkat edilirdi. Bu-gün Avrupa’da hâlâ sakal bırakan tek toplum olan Fransız-larinkinden daha uzun bir şakaldı. Soylular genellikle elma-cık kemiklerinden aşağı doğru bırakırdı ve yaşlandıkça daha uzardı. Ancak yaşlı da olsa genç de olsa, özen gösterildiğinin işareti olarak, her bir telin belirgin olması gerekliydi.

Etkileyici bir görünümü olduğunu okuyoruz, demek ki dimdik ve güçlü durduğu konusunda Scott'la hemfikir olabiliriz. Soylu ve iyi eğitilmiş bir savaşçı olduğuna göre kolları bedenine yakın duruyor olmalıydı ve elleri pala kullanmanın verdiği alışkanlıkla çevik ve gerginlerdi. Kaşları, yaşamın temelleri üzerine onun kadar derin düşünen, kimseden, ölümden bile korkmayan ve insanları okumayı bilen birine yakışacak biçimde, kalkık, dingin ve kibirli olmalıydı. "Yüzü nezaketle doluydu, alçakgönüllüydü ve son derece kibardı."

Bu kadar ayrıntıyla yetinmemiz gerekiyor. Daha az önemli kişiler hakkında çok fazla ayrıntı veren vakanüvisler, her nedense bu büyük kahramanı betimlemekten kaçınmışlardır. Günümüzün büyük şehir gazeteciliği içinde yetişmiş bir muhabirin o günlerde yaşamamış olması acıdır. İnsanlık tarihinde gelmiş geçmiş en önemli insanlardan biri olan Selahattin, kişilik özellikleriyle yanındakilerden hemen ayrılan, keskin, olumlu düşünen ve ilkeleri konusunda çelik gibi sert ama duygusallığa karşı bir o kadar açık bir insandı. Böyle bir muhabir var olabilseydi, dünyaya sanki cömertlik ve güzellik yapmaya gelmiş gibi yaşayan, hayata tutkuyla bağlı olsa da geçiciliğinin farkında olan, sıkıntılara pratik bir kafayla yaklaşmakta ve sorunları saptamakta becerikli olsa da geçici başarılarla burun kıvrıran bu kişi hakkında çok daha fazla bilgi sahibi olabilirdik.

Scott, onun tavrını "ciddi, zarif ve ağırbaşlı" olarak tanımlıyor ve bu tavır, yaptıklarıyla da örtüşüyor. İyi ama bunların

“sıcakkanlı ve çabuk öfkelenen insanların, kendi tez canlı yaradılışlarına ket vurabilmek için yarattığı alışkanlıkların” göstergesi olduğu gibi bir çıkarıma nasıl ulaşıyor? Bunlar, bildiğimiz gerçeklerle nasıl örtüşebilirler ki?

Haddinden fazla yorucu bir günün sonunda bitkin düşmüş halde odasına çekilmek üzere olduğu bir akşam yaşlı bir köle otağına girdi ve Selahattin'den bir dilekçeyi imzalamasını istedi. “Yörgunum” dedi sultan, “sonra bakarım.” Memluk, itaat edeceği yerde sultanın kendisine olan sevgisine güvenerek dilekçeyi açtı ve oradaki adları görmesi için gözlerinin önüne kaldırdı. Selahattin en baştaki adı görünce, değerli bir insan olduğunu ve dinlenmesi gerektiğini söyledi. “O zaman izin verin, efendim onayını yazsın” diye üsteledi köle. Sultan, hokkasının yanında olmadığını söyledi. “İşte oradalar” dedi köle. Yakında duran bir hokkayı ve tüyü gösterdi ama gidip getirmedi. Selahattin döndü, almak için uzandı ve kendi imzasını da kâğıda ekledi. Köle gittiği zaman, bütün bunlara şaşkınlıkla tanık olmuş olan Bahattin, sultana ne kadar nazik olduğunu söyleyince, “Sözünü etmeye bile değmez” diye yanıt verdi.

Yazarların, onun kendini kaybettiği anlardan söz etmeleri gerçekten nadirdir. Bunun tek istisnası, yakınlarının kaybına üzüntü duyduğu ya da bahtsız insanlar için acıma hissettiği anlardır. Her zaman yorgun olmasına karşın, ne ani bir öfke patlaması, ne de kızgınlık gösterisi yoktur. Yaşı ilerledikçe daha da belirginleşen ve edindiği gücün hiçbir biçimde ba-

şını döndüremediğini kanıtlayan bu kendine hâkimiyet, herhalde kalıtsal olmalıdır.

Yağma izinlerini kısıtladığı için ona kızgın olan bazı emirlerin, düşmana saldırı buyruğunu dinlemedikleri bir olay dikkate değerdir. O gece otağı kurulduğunda, emirleri onunla yüzleşmeye çekindiler. Oğlu Melik el-Zahir, Bahattin'e birkaç idam beklediğini itiraf etti. "O çağırmasa, otağına girecek cesaretim yoktu" dedi melik. "Girdiğim zaman, Şam'dan gelen bol miktarda meyve olduğunu gördüm. 'Emirlere haber yolla' dedi, 'gelip, bunların tadına baksınlar.' Bu sözleri gerginliğimi azalttı ve gidip onları çağırdım. Geldiklerinde titriyorlardı ama babam onları o kadar güler yüzlü ve cömertçe karşıladı ki onlar da sakinleştiler."

En az malzeme çıkan konu, onun gönül işleridir. Müslüman yazarlar, bir kadını işin içine sokarak bu kahramanın görkemini bozmak istemediklerinden midir, yoksa doğrular aşk meselesine biz batılilar gibi bakmadıkları için midir bilinmez, evlilik yaşamı hakkında yüzeysel bilgiler dışında, karşı cinsle ilişkisi hakkında bir şey bilmiyoruz. Selahattin'i her zaman şaşırtıcı bir kişilik olan gören, kimi zaman öven, kimi zamanda yeren Hristiyan yazarlar, duygusal bir öykü bulabilmek için çok derin ve geniş araştırmalar yapmışlardır. Bulamayınca da birkaç tane uydurmuşlardır.

Fransız Elenor'dan söz etmiştik. Selahattin'in zamanından yüz yıl sonra bile Fransız hanımcifendileri, "Soylu Hanımın

Öyküsü” şiirini okuyup heyecanlanıyorlardı. Kraliçenin, altın ve gümüşle dolu sandıklar taşıyan iki nedimesiyle birlikte odasındaki gizli geçide girip, uyuyan Antakya Limanı’nda kendisini bekleyen Selahattin’in yanına gidişini dinlerken kim bilir nasıl heyecanlanıyorlardı! Hele hanımefendi “bir ayağı karada, bir ayağı denizde” beklerken oluşan o gerilim... Fransız hanımlar kimin tarafını tutuyordu? Soylu kralın mı, yoksa yalnızca parlak başarılarını uzaktan duymakla bile leydinin aşık oluverdiği genç Arap’ın mı? Burada kuşkuya pek yer yoktur. Onlar bütün Müslümanları hor görmeleri gerektiğini bilen iyi Hristiyanlar olsalar da, yazarın romantizmi çok kışkırtıcıydı. Bu yüzden, kral bir açıklama isteyerek Elenor’un karşısına dikildiğinde, hanımlarımızın küçük ayaklarını kızgınlıkla yere vurduklarını da, kraliçe “Senin ödlekliğin yüzünden gidiyorum, çürük bir elma kadar değer yok, hâlbuki Selahattin hakkında neler duydum” dediğinde kendi aralarında kıkırdıklarını da rahatlıkla varsayabiliriz.

Arap kaynakları da, kuşkulu bir gözün oldukça farklı yorumlayacağı bir öykü anlatırlar. Kûfeli güzel bir şarkıcıdan söz edilir. Selahattin, bu kadını kurtarmak için Kılıçarslan’ın topraklarını işgal etmiştir. Kılıçarslan’ın damadı ve Kûfe Kalesi’nin komutanı olan Nurettin’e yardım etmektedir. Kılıçarslan, Selahattin’e bir ulak yollar ve der ki: “Nurettin, o şarkıcı kadınla birlikte olarak kızıma ihanet etti. Topraklarını işgal etmek ve cezasını vermek benim hakkımdır.” Selahat-

tin, çoğunlukla yasalara ve geleneklere bağılı bir hükümdar olsa da, bu mektubu görmezden gelmekle kalmaz, iki gün içinde Kılıçarşan'ın başkentinde olacağını ve malını mülkünü elinden alacağını söyler. Bu kadar haşin ve mantıksız davranmasının nedeni, gerçekten müttetikine olan bağılılığı mıydı? Kabul edilen sav budur. Ertesi gün biraz daha esnek davranır, çünkü kurnaz elçi ona reddedemeyeceğı bir teklif yapar: "Sizin gibi büyük bir sultanın, inancımıza düşman olan Frenklerle barış yapıp, Allah'ın izniyle başlatmış olduğumuz kutsal savaşı sekteye uğratması, bütün eyaletlerden topladığı savaşçılarla üzerimize yürüyüp de sınırlarının, topraklarının ve tebaasının güvenliğini bir fahişe uğruna tehlikeye atması, günah değil midir efendimiz? Bunun hesabını Allah'a, diğer İslam hükümdarlarına ve halka nasıl verirsiniz? Terk edilmiş kızımızı savunmayacaksınız bile, en azından bu kötü kadının tarafını da tutmayın."

Sonuçta uzlaşmaya varılır. Nurettin şarkıcı kadını bir yıl içinde bırakmayı vaat eder ve Selahattin de eğer o sözünü tutmazsa bu kez Kılıçarşan'ın yanında olacağı sözünü verir. Bir yıl sonra kadın Bağdat'a gönderilir ve bildiğimiz kadarıyla Selahattin bir daha onunla ilgilenmez. Onu savunmaya kalkışmasından önce, bu kadını tanıdığına dair bir bilgi sahibi değiliz. Bunları düşününce, baştan çıkarıcı bir kadın olduğu kesin olsa da, bundan ötesi hakkında tahminde bulunmak biraz zorlama olacaktır.

Bir de, ileride söz edilecek olan Antakya prensesi meselesi vardır. Selahattin, Burziye şehrini aldığı zaman prenses gizleniyordu ama onu özel olarak arattı ve buldurdu. Orada olduğunu nereden biliyordu ve kadın neden gizleniyordu? O güne kadar bu kadınla ilgili hiçbir şeyden söz edilmemiştir ama Arap yazar der ki: “Sultana düşmanlarına karşı pek çok kere akıl vermişti. Onların sırlarını iyi bildiği için destekleniyor ve armağanlar alıyordu. Sultan, onun ve ailesinin Antakya’ya yolculuğunu kolaylaştırdı ve Müslüman davasına daha fazla yardım etmesini sağlamaya çalıştı.” Bu hanımın bir kocası, bir kızı ve bir üvey oğlu vardı. Buradan sonra, bu kadın da resimden çıkıverir. Onunla birlikte, en zorlama tahmin olasılıkları da ortadan kalkar. Selahattin, karşımıza devlet adamı olarak, diplomat olarak, savaşçı ve büyük hükümdar olarak çıksa da, bir sevgili olarak asla çıkmamaktadır.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Sultanla Bir Gece

Selahattin, oldukça etkin olan sefer gidiş gelişleri arasındaki duraklamalar sırasında, Şam'daki sarayında dostlarını ve her yerden gelen konuklarını eğlendirirdi. Polo ve av yanında, zihni canlandırmak için satranç da bulunur hepsinin ötesinde sosyal etkinlikler düzenlenirdi.

“Tılsım” adlı eserinin girişinde Scott, Selahattin'in “Onu eğlendirenlerin bile belli bir mesafe durmalarına neden olan bir ağırbaşlılığa” sahip olduğunu söyler. Evet, münasebetsiz söz ya da tavırlar sultan tarafından hoş görülmezdi. “İstemediği bir şeyi duymamak için” diye yazar Bahattin, “derli toplu konuşmayan kimseyle muhabbet etmezdi.”

Bu tavır, sultanla bir akşam geçirmenin vakur bir şey olduğu ya da görgü kuralları konusunda aşırı titizlendiğini mi gösteriyor? Çağdaşlarının çoğu bunun tersini düşünüyordu. Hatta huzurunda her şeyin fazla rahat yapılabildiğini eleşti-

Selahattin Eyyubi

renler de vardı. Önceki sultanların zorladığı görgü kurallarını herkesin sevmeyişi anlaşıyor. Örneğin Nurettin'in kabullerinde insanlar sert kurallara uyarlardı, kimse söz verilmeden konuşamazdı ve korku veren, etkileyici bir kişi olarak sultan, her birinin kaderini avucunda tutuyor olduğu gerçeğinin unutulmasına izin vermezdi. El-Atir'e göre, konuşmalar ilmi içtihatlar, din ve evliyaların tarihi konularıyla sınırlıydı. Söz alabilmek için Kuran'ı hatmetmiş olmak, töreyi çok iyi bilmek ya da sahabeleri ve eski büyük adamları okumuş olmak gerekliydi. Bir de Peygamber'in ağızdan ağza aktarılarak gelmiş olan tarihini kadar bilen şairler konuşabilirdi. Bu etkinlikler vakur ve ancak köşelerde fısıltıyla konuşulabilen olaylardı.

Selahattin'in getirdiği özgürlük, ondan öncekiler zamanında sahneye sahip olmuş olan bu ayrıcalıklı kişileri şaşırttı. Şamlı Ebu'l Kacim bin Asker, Selahattin'in verdiği izinlerden o kadar rahatsız olmuştu ki, bir toplantıyı terk edip, sonraki davetleri de geri çevirmişti. Selahattin bir açıklama istediğinde âlim sözlerini sakınmamıştı: "Toplantılarından benliğimin tümüyle iğreniyorum" dedi açıkça. "Kimsenin dinlemediği ve birbirine yanıt vermediği avam toplantılara benziyorlar. Eskiden, Nurettin'in huzurunda toplanırken, onun fikirleri bizde o kadar büyük saygı uyandırır ki, 'başımıza bir kuş konduğunu' sanırdık. Konuştuğunda sessizce dinlerdik ve bize söz verdiğinde de ilgi görürdük."

Selahattin, hiddetli âlimin azarını alçakgönüllülükle kabul etti, usulünce özür diledi ve -en azından yaşlı adam ortalık-tayken- daha dikkatli olmaları konusunda arkadaşlarını da uyardı. Bahattin, sultanın hoş bir akşam tanımından ne an-ladığı konusunda şöyle yazar: "Arapların eski şecerelerini ve savaşlarını iyi bilirdi. Onların maceralarının yanında, atlarının bile soylarını tanırdı. İlginç ve sıra dışı bir çeşit irfanın usta-sıydı. Bu yüzden, onunla konuşan insanlar, başka kimseden öğrenemeyecekleri şeyleri duyarlardı." Bütün bunlara, "cana yakınlığını ve tatlı dilini" de ekleyince, onun toplantılarının Nurettin'inkilerden neden farklı olduğunu anlamak pek de zor olmayacaktır.

Selahattin bilgelerin ve âlimlerin arasında olmayı yeğlese de, her çeşit yeteneğin değerini bilirdi ve akşamları en çok bilgeleri davet etse de, eğlendirecek olanları da çağırmaktan geri kalmazdı. Ara sıra hoşuna giden bir şiiri kendi okurdu, bu yüzden şairlere de kapısı her zaman açıktı.

Seçkin Müslümanların soy kütükleri sözlüğünün yaza-rı İbni Hallikan, sultanın en sevdiği şiir olarak şunu aktarır: "Baharın müjdecisi sesini duyurdu, sevdiğimin hayali rüyama girdi, kıskanç casuslara karşı tedbirler aldı. Ziyaretin sevin-ciyle etrafı az daha uyandıracakmışım ki o, aşkını saklayan perdeyi arzuyla yırtar oldu. Umutlarım en büyük rüyamın oluruna inandırınca uyandım; ama sonra mutluluğum hüzne dönüştü."

Selahattin Eyyubi

Elbette, bu topluluk yalnız erkeklerden oluşurdu, kadınlar kendi bölümlerinde olurlardı. Sürekli katılımcılardan biri, bilgili bir yargıç olan Kacı el-Fadıl'dı. Bir diğeri, Selahattin Mısır'a ilk geldiğinde kiskanç emirleri ikna etmesine yardımcı olan, sonradan sultanın dış işleri bakanlığına getirilen ve sultana yakınlığına güvenerek her şeyi kaba bir dürüstlikle ortaya koyup, huzurdakileri şaşkınlıklara sürüklemekten çekinmeyen, hukukçu Heccari idi. Hukukçu cübbesi altında asker giysileri içinde etkileyici bir görüntüsü vardı. Bunlardan başka, yaşamı kan ve siyasetle örülmüş bir macera öyküsü olan, Şeyzar'ın (Sheyzar) romantik hükümdarını Usame de orada olurlardı. Yaşam öyküsüne bakılırsa, birlikte olduğu herhangi birinin ağzını şaşkınlıktan açık bırakabilecek pek çok öyküye sahipti. Son olarak, o anda Şam'da bulunan seçkin yabancılar da orada olurlardı çünkü sultan uzaklardan gelenleri ağırlamaya büyük önem verirdi.

Bu kadar farklı adamları bir araya toplayan bir ev sahibinin konuklarını rahat bıraktığını ve iletişimi kısıtlamadığını görmek pek zor değildir. Çevresine zeki ve yetenekli adamları toplarken ve onları yönlendirirken amacı, aynı zamanda bir dostluk ortamı yaratmak; şairlerin ve öykücülerin onları serbestçe eğlendirebilmelerini sağlamaktı. Bu Şam gecelerini daha derin kurcaladıkça, katılımcıların yüz yüze görüştüğü, rahat olduğu ve serbestçe konuştuğu bu ortamlar sayesinde, yüce amaçlarının da canlı tutulması hedeflerine ulaşıldığına inanmak kolaylaşır.

Eldeki kanıtlarla, böylesi bir geceyi yeniden kurmak ve duygusunu vermek çok zor değildir. Sultan, sahneye erkenden gelirdi çünkü konuklarına karşı nezaket konusunda çok titizdi. Giyim kuşamı basitti, çünkü yalnız yün, pamuk ya da keten giyerdi. Din adamlarına, şairlere, âlimlere, hükümdarlara, elçilere ve seçkin savaşçılara gösterişli giysiler armağan etmekle ünlü olsa da, belli ki kendi zevki bunları giymek yerine vermek yönündeydi.

Konuklar geldikçe basit ve candan karşılanırlardı, çünkü Selahattin elinden geldiğince resmi törenlerden uzak dururdu. Yeni gelenlere bile buramın bir sarayın arz odası değil, bir ev olduğu, karşılayan adamın da hükümdar gibi değil, kibar bir ev sahibi gibi görülmesi gerektiği hissettirilirdi. Hem de düşünceli ve eli açık bir ev sahibiydi, çünkü sofrasında da, konuklarına ilgisinde de hiçbir şey eksik olmazdı. Canları ne çekerse, yalnız hükümdarları olduğu için değil, doğuştan âlicenap bir insan olduğu için onlara vermeye çalışırdı.

O yeni gelenlere yöneldikçe, konukları içeri geçer ve yakınlıklarına ya da farklı önderlerin başlattığı konuşma konularına göre topluluklar oluşturmaları. Kimi zamanlar bu hevesli konuşmaların uğultuları mükemmeliyetçi İbni Asakir gibileri rahatsız etse de, bu sahneler aynı zamanda İslam'ın başkentindeki kültürel yaşamı yöneten kişiler arasında ne katılığın, ne de ürkekliğin olmadığını da kanıtlıydı.

Bu toplantılar, zarif mesleklerden gelen insanların, şairle-

rin, yazarların, oyuncuların, müzisyenlerin, başka bir deyişle, meslekleri zihni kullanmalarını, yaşamın estetik yönüyle temas etmelerini ve yolculuk etmelerini gerektiren kişilerin bir araya geldiği; her birinin diğerinden daha ilginç olmaya çalıştığı ve sıkıcı olanların bu etkileyici çemberden dışlandıkları, günümüzün küçük kulüp toplantılarına benzetilebilir. Doğulunun doğal hitabet tarzı ve sözcükleri süsleme eğilimi öykülerine renk ve coşku katardı ve anlattıkları şeyin zengin görünmesi için ellerinden geleni yaparlardı.

O gün tesadüfen bir aslan avı olmuştu ve çağdaşları arasında aslanlar hakkında en çok bilgi sahibi olduğunu alçakgönüllülükle kabul eden Usame de oradaydı. Zengin deneyimlerini oradakilerle paylaşıyordu: "Bu Şam şehrinde, bir zamanlar küçükten yetiştirilmiş genç bir aslan yaşırdı. Bu aslan, atlara saldırmayı alışkanlık edinmişti ve pek çok şehirlinin hayvanını yaralamıştı. Allah rahmet eylesin, Emir Müyinetin'e şikâyetler geldiğinde ben de oradaydım. 'Bu aslan' dediler, 'çok insana zarar verdi, artık o sokakta olduğu zaman atlar kaçışıyor.' Aslan, gece gündüz emirin evinin yakınında bir yerde otururdu. Emir dedi ki: 'Gidin terbiyecisine söyleyin, aslanı da alıp bana gelsin.' Sonra da hizmetçisine döndü ve 'Kesilecek koçlardan birini mutfaktan al ve avluda sal, bakalım aslan ne yapıyormuş' dedi. Hizmetçi koçu getirdiği sırada terbiyeciyile aslan da geldiler. Koç, aslanı gördüğü gibi üzerine saldırcı ve toslaya toslaya kovaladı. Gülmemek için

kendimizi zor tuttuk. Sonra, toprağı bol olsun, emir dedi ki: 'Bu aslan zavallının tekiymiş. Götürün gırtlığını kesin bunun, postunu da bana getirin.' Kestiler ve yüzdüler. Koç da saliverildi ve kesilmekten de kurtuldu."

Bu sırada bütün konuklar gelmiş, Selahattin de içeride gezinmeye başlamıştı. İslam dünyasından ünlülerin konuşmaları dinlerken her zamanki gibi etkileyici görüyordu. Her zamanki zarafeti ve nezaketiyle gruptan gruba geçip, yanındakileri şaşırtan bir anda bir tanesine katılıveriyordu.

Yetenekli bir İtalyan ya da Felemenk ressamın o sahneleri çizmemiş olması üzücüdür. Çünkü henüz dini inancı sanata izin veriyor olmasa da, kendileri kâfir olsalar da, model alacakları adamın hepsini şaşkına çevireceğinden kuşku yoktur. İnsan, ilham sahibi bir zihnin ve yetenekli parmakların, bu önyargıyı kırabilmenin bir yolunu bulabileceğini düşünmekten kendini alamıyor. Renkli giysileri içindeki bu güçlü, sakallı adamlar kadar doğulu bir sarayının pırılduları da bunu sağlayabilirdi. Çünkü sultan her ne kadar gösterişten uzak bir insan olsa da, güzelliklere gözü kapalı değildi ve buyruğundaki insanların, hükümdarın evinde ihtişam ve güç sembolleri görmek istediklerinin de farkındaydı. Bu onlar için soluk alıp vermek gibi bir şeydi ve büyük adamların sarayında lüksün var olmaması durumunu da anlayamazlardı. Ayrıca, burası Selahattin'den çok daha öncesinden beri saraydı ve şaşıaali mobilyaları, zarif ferahlığı ve zengin döşemeleri de önceki

hükümdarlardan kalmıştı. Kahire halifesinin daha önce söz edilen lüks döşeme merakından uzak olsa bile, hoş mozaikler, görkemli perdeler, göz alıcı halılar, altından ve gümüşten lambalar, doğu işçiliğinin harika tasarımları, pek çoğu ganimet olarak alınmış sayısız sanat eserleri hâlâ oradaydılar ve hava bile doğuya yakışan baştan çıkarıcı parfümlerle doluydu.

Özel ilgi isteyen, eğitimli bir yabancının ağırlanacağı ve müziğin eğlenenin önemli bir parçası olacağı bir gece mi söz konusu? O zaman sanatçı mutlaka şarkı söyleyip oynardı ve sultan da onunla birlikte kalkar, ancak sanatçı sustuğu zaman makamına geri otururdu.

"Tevazuda yüceydi, nezakette kusursuzdu" diye yazar Bahattin. Bir teveccüh ustası olarak, burada da karşımıza kusursuz şövalye çıkıyor. Bu ustalık, söz konusu ister şövalyelikte olsun, isterse bir şeylerin inceliklerini görmek sanatında olsun, onun bulunduğu yeri hak eden bir insan olduğunu yeniden ortaya koyuyor.

El üstünde tutulan bir âlim ve hekim olan Abdüllatif, sultan hakkındaki düşüncesini şöyle özetliyor: "Selahattin'in şahsında, görür görmez saygı ve hürmet uyandıran, hoşgörülü, gerçekten bilge, cömert ve soylu düşünen büyük bir hükümdara tanık oldum."

En güçlülerin bile önünde sindiği, bir parmağıyla ölüm ya da yıkım getirebilen doğulu despotun alışıldık görüntüsü,

sultanların en büyüğünün huzurundaki mütevazı âlimlerden birinin rahatlığını anlatan bu evrensel şahitliği sayesinde bir hayli silikleşiyor.

Bahattin, Selahattin'in sahip olduğu kudretine karşı olan kayıtsızlığını gösteren, hatta kimileri terbiyesizlik olarak nitelenecek durumlar karşısında bile uysal olduğunu betimleyen bazı sahneler aktarır. Tebriz hükümdarının oğlu, sufi olmak için saltanatından feragat etmişti. Sufilik, insan yaşamını bir yolculuk olarak gören, Tanrı'yı arayan bir yolcuya benzeten, bu yolcunun nihai amacını da kendi benliğinden sıyrılarak Tanrı'nın kusursuzluğunda soğrulmak olarak tanımlayan bir öğretilerdir. Bu adam, bir akşam kadı evine teklifsizce gelmiş ve duydukları yüzünden hayran olduğu sultanı görmek istediğini söylemişti. Bahattin, aynı gece Selahattin ile bir görüşme ayarladı. Konuk, bu ziyareti sırasında hadisler aktarıp, dinden söz ederken ve sultanı "iyi şeyler yapması" için teşvik ederken, Selahattin saygıyla, hocasını dinleyen bir öğrenci edasıyla dinledi. Geceyi kadının yanında geçiren sufi, ertesi sabah ayrılmak istediğini söyledi. Kadı, hiç değilse sultana bir veda ziyareti yapması için onu ikna etmeye boşuna çabaladı. Tebriz tahtından bile geçmiş olan bu adam, sultana saygı göstermeye ikna edilemiyordu. Kısıtlı bir törenle ayrıldı ve kadıyı zor durumda bıraktı. Selahattin, ilk ve son kez yardımcısına darılmıştı.

"Öyle bir adamın kabul edip de, ona eli açıklığımı gösteremezsem, ben neyim ki?" diye bağırdı.

Selahattin Eyyubi

O kadar kızmıştı ki, kaçlı onu sakinleştirmesi gerektiğini sezdi ve sufiye dönmesi için yalvaran bir mektup yolladı. Geldiğinde, sultan onu günlerce onur konuğu olarak ağırladı ve “armağanlarla donatarak; bir cübbe ve uygun bir binek hayvanı yanında, ailesine, müritlerine ve komşularına dağıtması için giysiler vererek, yolculuğunun masrafları için de para armağan ederek” gönderdi.

Evinde ağırladıkları arasında en çok bu tür adamlar, yetenekli Kuran tefsircileri ona neşe verirdi. Saraydaki toplantılarda bu kişilerden biri söz aldığında, meclistekilerin davranışları asla eleştiri konusu olmazdı. Neredeyse soluksuz kalan izleyiciler, hafızın dolgun sesiyle hitabetine şiirleri ve Peygamber kıssalarını katmasını sessizce izlerlerdi. Hz. Muhammed’in yaşamından alıntılar da öğretisinin bazı inceliklerinin ortaya çıkarılması da, bu konuşmaların konusu olurdu.

Kuran’ın ritminde bir ezgi ve doğal olarak şiir duygusu bulunur. Bunu doğru ortaya koymak ve dinleyiciye hissettirmek için beden de ritmik biçimde hareket ettirilir. Dinleyicilerin bir münafığın kınanmasına da, bir cömertlik gösterisine de aynı coşkuyla kendilerini kaptırdıklarını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Selahattin için -ve herhalde tüm konukları için- bu öyküleri dinlemek büyük bir entelektüel keyifti, çünkü gizli anlamları ortaya çıkaran ve ince mantık oyunları yapan bu yorumcular, Doğulu zihniyet için bir nimetti ve yalnız ruhları değil, zihinleri de ziyafet çekiyordu.

Charles J. Rosebault

Şam sarayındaki bu geceler, önceden Kahire’de yaşananlar kadar verimli ve keyifliydi. Lakin sultan “cihat” ilan ettikten sonra pek nadir yaşanabilir oldular.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sultanın Görevleri

Melikşah gibi, Selahattin de sultanlığı zor bir görev olarak algılıyordu. Ancak, Melikşah'ın ülkesi zaten birleşmiş durumdaydı ve en büyük sorunu, işlerin düzgün idare edilmesi idi. Selahattin ise, kendisini umursamayan, hatta açıktan düşmanlık eden emirleri hizaya sokmak istiyordu ve en büyük tutkusunu olan Haçlıları kovmak arzusu yüzünden hükümet koltuğundan sık sık ayrılmak zorunda kaldığı için, işi çok daha zor ve karmaşıktı. Dahası, kardeşi Melik El-Adil gibi, danışmanı El-Fadıl gibi, dış işleri bakanı İmadeddin gibi yetenekli danışmanları ve yardımcıları olsa da, bunlar dehası efendisine eşit, hatta üstün olan birer Nizamülmülk değillerdi. Bu yüzden, siyaseti, çekici kişiliği ve tebaasında güven ve saygı uyandırma yeteneği olsa da Selahattin yalnızdı. Bu da aslında, işlerin ancak onun elinde kusursuz işlemesi ve hükmünü geçirmek konusunda kendini hiçbir zaman tam güvende hissedememesi anlamına geliyordu.

Selahattin Eyyubi

En önemli sıkıntısı, kendi vicdanının bitmeyen kışkırtmalarıydı. Gelenek de, doğulu zihnin yapısı da onun her konuda halkının babası olmasını gerektiriyordu. Tebaası arasındaki anlaşmazlıklarda hakemlik etmek için şahsen orada bulunmalıydı; hangisinin büyük güce tevazuyla yaklaşabileceği sorularını kendisi çözmeliydi. Selahattin için bu gelenekler zorunluydu ve zaman ya da güç kazanmak için bile bunları savsaklamak için bir bahanesi olamazdı. En zorlu seferlerinin birinin ortasında bile, önüne gelmek isteyen herkese yargıcılık etmeyi sürdürdü. Savaş talihî ona somurttuğu zamanlarda, tedirginliği zihnini kanser gibi kemirse de, daha alt düzey görevlilerin kararlarını umursayıp patırtı çıkaranları şahsen dinlemeye devam etti.

“Adil bir yönetici, Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesidir” der Ebubekir. “Tanrı’ya kendisi ve başkaları adına inançla hizmet eden kişi, Tanrı’nın tahtının gölgesinde oturacaktır ve gün geldiğinde o gölgeden başka bir şey kalmayacaktır.” Peygamber’in halifesinin bu söylemi, Selahattin’i derinden etkilemişti. Her pazartesi ve perşembe açık yargılama yapar, çevresinde kadırla ve hukuk konusunda deneyimli diğer âlimlerle otururdu. “Derdi olan herkes” diye yazmıştı yardımcısı, “ister güçlü ister yoksul olsun, yaşlı kadınlardan sakatlara kadar, kim olursa kabul edilirdi. Yalnız şehirde olduğu zamanlarda değil, seferdeyken bile dilekçeleri kendisi kabul eder ve her türlü zulüm şikâyetini sona erdirmek için bütün gücüyle

çalışırıldı. Şikâyeti olan ya da tazminat talep eden kimseyi geri çevirmezdi. Her gün, gündüz ya da gece bir saat yardımcısıyla oturup, tüm dilekçelerin üzerine Tanrı'nın ona öğütlediği çözümlü ve bir de duayı yazardı. Bir davacı geldiğinde dinlemek için durur ve konuyu ehil ellere teslim ederdi.”

Hiç kimse, suçlanamayacak kadar yüce ya da büyük değildi. Şamlı bir vatandaş, en sevdiği yeğeni olan Tacettin hakkında suçlamada bulunduğunda, sultan herkesin duya-bilmesi için yeğenin halka açık mahkemeye çağırılmasını buyurmuştu. En yüce olan kendisi bile, tebaanın en önemsiz kişileri tarafından dava edilebilirdi.

Bir gün, Bahattin Kudüs'te yargıç kürsüsündeyken, Ömer Kelati adlı Ahlatlı bir tüccar, elindeki onaylı sözleşmenin okunmasını talep etti.

“Kimden davacısın?” diye sordu yargıç.

“Davam sultanladır” dedi şikâyetçi adam. “Burası adalet huzurudur ve ben de adam ayırmadığınızı duydum.”

Kadı, büyük olasılıkla efendisinin adının davalılar arasında bulunmasından hoşnut değildi. Şikâyeti kabul etmeden önce kanıtları dikkatle inceledi. Sonunda, dürüst ve korkusuz bir yargıç olarak, sultanın kendisine iltimas geçmesini istemeyeceği kanaatine varmış olmalı ki, davaya halka açık bir duruşmada bakmayı kabul etti.

Ömer'in sultan karşısında haklı bir davası olduğu anlaşılıyor. Büyük paralar emanet etmiş olduğu bir kölesi kaçmıştı.

Tüccar geri alamadan köle ölmüştü ve sultan da üzerinde bulunan paraya el koymuştu. Şimdi tazminat istiyordu ve anlatıklarını doğrulayacak belgeleri de tanıkları da resmi olarak geçerliydi. Bahattin, efendisi için en uygun koşulları yaratsa da, davacının haklarını da korudu.

“Davalının haberi olmadan bir suçlamayı değerlendirmek haksızlık olur” dedi. “Sultana haber vereceğim ve yanıtını da size ulaştıracam.”

Ömer bunun adil bir karar olduğunu kabul etti ve davanın görüleceğine inanıp gitti. Aynı gün içinde sultana durum bildirildi. Selahattin çok şaşırıp, bu suçlamanın saçma olduğuna inancını dile getirse de, davanın usule uygun sürmesini istedi ve şahsen gelip kendini savunacağını söyledi. Kendisi adına konuşmak üzere tayin edilecek bir avukatın tanıklarla konuşmasını istedi ve duruşma günü kararlaştırıldı.

Zamanında çok tartışma yaratmış bir konu olduğunu düşünebiliriz. Yüce sultan kendini açık mahkemede savunacaktı ve valilerinde çok ayıpladığı bir suçla itham ediliyordu. Bundan sonra olanlar hakkında, yargıcın kaleminden çıkmış, oldukça iyi raporlar sayesinde bilgimiz bulunuyor.

Sultan ilk gelenlerden biriydi ve yargıcın yanında oturdu. Davacı görüldüğünde, Selahattin yargıcın önüne gelmesini buyurdu ve kendisi de kalkıp onun yanına geçti. Duruşma davacının konuşmasıyla başladı ve sonra savunma için sultan söz aldı.

“Bu Sungur, benim memluklarımdan biriydi ve ben ona özgürlüğünü bahşedene dek, her zaman bana ait oldu. Öldü ve varisleri mirasını paylaştılar.”

Ömer, efendisinden geliyor olsalar da, bu iddiaların altında kalmaya niyetli değildi. Mahkeme gerçekten adilse, herkesin sözü, diğerininki kadar geçerli olmalıydı.

“Elimde söylediklerimin gerçek olduğunu kanıtlayacak bir şey var” dedi. “Lütfen açın ve içindekileri söyleyin.”

Belge yargıca götürüldü. Yargıç açtı, okudu ve Ömer’in söylediklerini doğruladı. Kanıtlara göre Ömer haklıydı. Ancak Selahattin de halkının önüne hazırlıksız çıkacak adam değildi.

“Bu kâğıdın tarihi nedir?” diye sordu.

Yargıç yüksek sesle okudu.

“O tarihte Sungur’un bana ait olduğunu ve Kahire’de bulunduğunu söyleyecek tanıklarım var” dedi sultan. “Bir yıl önce onunla birlikte sekiz tane daha köle almıştım ve özgürlüğünü verene kadar bana ait kaldı.”

Tanık kürsüsüne art arda birkaç önemli devlet görevlisi çıktı ve hepsi sultanın iddiasını desteklediler. Anlaşılan bir kimlik karışıklığı söz konusuydu ve davacı gerçekten iyi niyetle hareket etmiş olsa da, yanlış bilgilendirilmişti. Bunu kabul etmekten de çekinmedi. Yargıç suçlamaları düşürdü. Böylece Selahattin’in kendi mahkemesinde yargılandığı tek olay kapanmış oldu. Ancak, gerçek son, duruşma mevzuatı

tamamlandıktan sonra Selahattin'e özgü bir tavırla geldi. Bahattin, hükümdarlarının nasıl bir adam olduğunu halkın görmesini istediği için midir, yoksa Selahattin'in durumu tam anlamadığını düşündüğü için midir bilinmez, davacının kendini sultanla eşit tutmadığını, yalnızca mahkemenin gerekirse sultana karşı bir davada bile adil olabileceğine inandığı için gelmiş olduğunu açıklama gereği duydu. Ömer, karar yüzünden doğal olarak allak bullak olmuştu ama buradan efendisinin merhametinden yoksun olarak mı ayrılacaktı?

"Ha, bu bambaşka bir konu" dedi sultan. Ömer'e bir hilet armağan edilmesini ve masraflarını karşılayacak kadar da para verilmesini buyurdu. "Bakınız" diye bitirir kadı öyküsünü, "lütfuna, yasalara ve mevzuata olan bağlılığına, gururunu bir yana koyabilmesine ve ceza verme hakkına bile sahipken sergilediği cömertliğine iyi bakınız."

Kendisine başvuran herkesin yükünü üstlenmeye iten babacan rubu, şahsen gelemeyen ama ona mektupla ulaşmanın bir yolunu bulabilenlere karşı da hareketlenirdi. Sekreterleri yardım ediyor olsalar da, bu durum onun zamanına ve gücüne ağır bir yük daha yüklüyordu. Bunun yanında, devlet yönetiminin düzenine karşı duyduğu içgüdüsel sevgiyle ve koşulları Melikşah dönemindeki yüksek standartlara çıkarmak arzusuyla, günbegün artan topraklarındaki ajanlarıyla da sürekli yazışması gerekiyordu. İyerde geçen zor bir günün ardından hatta fiilen çarpıştıktan sonra bile, bütün ordugâh

huzur içinde uyurken, sultanın otağında gece lambaları yandı.

Ayrıca, törenlere katılma görevi de bir kenara bırakılmazdı. Kendi gücüne karşı her zaman kayıtsız olsa da, sultan halkın istediği gösteriyi yapmak zorundaydı. Kendisinin merkezde bulunduğu görkemli şeyler yapılması gerekiyordu. "Geniş kollu, siyah bir entari giyip, miğferinin üzerine poşu sarar, içine çelik yelek giyer, belinde bir Arap kılıcı taşırdı." Değerli taşlarla ve altın sırmalarla süslenmiş eyer örtüsü, hanedanın ileri gelenlerinden biri tarafından taşınırdı. Meliklerden biri sarı ipekten bir şemsiyeyi başının üzerinde tutardı ve hükümdarlık alemi de bir başka soylu tarafından taşınırdı. Atı bile hanedanın renklerine göre ihtişamla süslenirdi.

Resmi geçitlerin eksiksiz olmaları kadar, halkı etkileyecek ve duyguları hareketlendirecek biçimde olmaları gerekiyordu. Her ayrıcalığı kışkırtan müttefik devletlerin emirlerinin ve yabancı elçilerin uygun gösteri ve törenle kabul edilmeleri lazımdı. Evin hizmetlileri bile bu cakadan paylarını almalıydılar ve disiplin altında tutulabilmeleri için kendilerini önemli görebilecekleri bir görgüye sahip olmalıydılar. Bütün bunlar, günün zaten giderek azalan saatlerini daha da kısıtlıyordu.

Bundan sonra da sırada hiçbir sultanın savaşılamayacağı -Selahattin'in zaten savaşılamayı aklından bile geçirmeyeceği- dini görevler geliyordu. Aslında bunlar bir insanı tartarken onun için birinci sırada gelirdi. En sevdiği hırslarından bile

vaz geçmişti. İnancına sonuna kadar sadık biri olarak, dini bütün, sadık bir Hz. Muhammed inanırı olmaktan vazgeçmesi, aklına en son gelecek olan şeydi.

Haftada bir ayine giderek Tanrı'ya karşı görevlerini fazlasıyla yerine getirdiğini düşünen çağdaş insan için, koskoca ülkelerin yöneticisi ve dünyanın en büyük savaşçılarından birisi olan, pek çok halkın yargıcı ve hükümdarı bu sultanın kişisel zamanını seve seve feda ettiğini tasavvur etmek bile hayret vericidir. Bahattin'i çevirmiş olan General C. W. Wilson der ki: "Selahattin'in gündelik duaları, beş vakit namazın dışında kimi zaman üç de gönüllü namazdı. Bunlar genellikle geceleri, ikişer rekât biçiminde olurdu."

Zorunlu namaz için belirlenen zamanlar şunlardır: 1- Gün doğuşu; 2- Güneşin tepeden inmeye başlaması; 3- Öğlen iki ile dört arası; 4- Gün batımının hemen sonrası; 5- Gecenin ilerleyen saatleri.

Bahattin'in söylediğine göre; Selahattin düzenli ibadeti dışında, gece uyanacak olursa o zaman, uyanmazsa da sabah namazından önce kalkar ve dua ederdi. Yolculuk ederken, vakti geldiğinde attan inerdi.

İnançlı olsalar bile, Haçlılar arasındaki hükümdarların, dini vecibelerini yerine getirmek konusunda İslam hükümdarlarının büyük çoğunluğu kadar titiz olduklarını söylemek biraz zordur. Yahudiler için hahamların talimatları ne kadar katıysa, onlar için de Kuran öyledir. Peygamber'e göre İs-

lam beş temelin üzerinde yükselir: Tanrı'nın birliğini kabul etmek, düzenli ibadet etmek, hayır için bağışta bulunmak, Ramazan ayında oruç tutmak ve Tanrı'nın kutsal evi olan Mekke'ye hacca gitmek. Bunlardan herhangi biri savsaklanamaz. Ancak her birini aşırıya kaçan bir titizlikle yerine getirmiş olan Selahattin, çok istemiş olsa da koşullar nedeniyle hacca gidememiştir.

Halife Hasan'ın yaşamında, Kuran'ın inananlar üzerinde ne kadar büyük etkisi olduğunu gösteren bir örnek vardır. Ölüm cezasına çarptırılan bir köle, kendini efendisinin ayaklarının dibine atar ve Kutsal Kitap'tan bir alıntı yapar:

"Cennet, öfkesine hâkim olabilenler içindir."

"Öfkeli değilim" der halife.

"Ve bağışlamayı bilenler içindir" diye ekler yalvaran.

"Seninkini bağışladım" der Hasan.

"Kendisine kötülük eden bile iyilik edenler, Tanrı'nın sevgili kullarıdır" der köle, biraz daha cesaretini toplayarak.

"Öyleyse" der halife, "sana özgürlüğünü ve dört yüz de gümüş veriyorum."

Bu öykü, Selahattin için de geçerli olabilirdi. Çünkü onun yaşamı da, dindarlığını ve ahir yaşamı bu dünyadaki yaşamdan önemli gördüğünü belirten örneklerle doludur. Yakarmanın gücüne olan sonsuz inancıyla, ilahi iradenin insanlara müdahale ettiğinden kuşku bile duymadan, en zor ve acil durumlarda yüzünü Tanrı'ya döndüğü defalarca görülmüştü.

Düşmanları Kudüs'ü geri almak üzere yürürlerken ve başarımları için tüm koşullar da hazırken, gelmelerinden önceki gergin geceyi dua ederek geçirmişti. İç yüzünü bilmediği nedenlerle o saldırı başarıya ulaşamadı. Bu bariz mucizeyi, Her Şeye Kadir Olan'ın müdahalesinden başka ne sağlamış olabilirdi ki?

Demek ki din adamlarının sözlerine sıkı sıkıya bağlı olmasına ve bu uğurda gerekenleri feda etmekten kaçınmamasına da şaşmamak gerekir. Beden sağlığı açısından orucun zararlı olacağı zamanlarda, hekimi de din adamları da kendisini kutsal bir savaşı yürüten kişinin, diğer insanlardan ayrıcalıklı olabileceği yolunda uyarılmışlarsa da kulak asmamıştı. Böylesi bir olay son günlerinde yaşandığında, gücünü saklaması için kendisine yalvaranlara şöyle demişti: "Ne olacağını hiç kimse bilemez. Tek güvenilecek şey, her şeyi olması gerektiği gibi yapmaktır."

Bütün gücünü ve yeteneklerini yüce efendisinin çağrısı olarak algıladığı şeylere ocladmıştı ve gerçekten gerekiyorsa, Tanrı'nın kendisine acil zamanlarda insanüstü bir direnç bahşedeceğine yürekten inanıyordu. Kuşkusuz, bu aynı zamanda kendisiyle iş birliği yapmayanlara karşı duyduğu nefretin de nedeniydi. Bütün iyi Müslümanları desteklemekle görevli olduğundan emindi, "cihadi" cleştirenlere karşı acımasızdı ve yoldan çıkanlara tahammülü yoktu. Kâfir düşmanın cezalandırılması işini bile Tanrı'ya bırakabiliyordu ama

itaatsizlik edenler ve boyun eğmeyenlere gazap saçıyordu. Bu yüzden, çağının en büyük âlimlerinden olan Sühreverdi'yi bile, dalalet içinde kâfirlerle iş birliği yapmakla suçlayıp, idam ettirebildi.

Günleri ve geceleri, üzerine aldığı pek çok sorumlulukla dolu olsa da, ülkenin dört bir yanından gelen âlimleri ve din adamlarını ağırlamak, desteklemek ve onlara danışmak için mutlaka zaman bulurdu. Bu da, tebaasına karşı sıradan bir hükümdardan çok daha yakın durmak istediğinin bir başka kanıtıdır.

Daracık zamanına bütün bu müdahaleleri kabul etmesinin nedeni olarak, günlerce yargıçlık etmekten ya da uzun ve gereksiz ayrıntılarla dolu arzuhalleri dinlemekten keyif aldığını düşünmemek elde değildir. İslam dünyası onun ailesiydi ve çocuklarından hiçbiri, kayıtsız kalabileceği kadar uzakta ya da önemsiz değildi.

Selahattin'i, dikkat çekmek için birbirini ezercesine yarısan bir davacılar izdihamının önünde, yasuklar üzerinde otururken tasavvur etmek mümkündür. Sultan, bütün bu mücadeleye karşın sakin ve merhametli bir tavırla oturmuş, eline en yakın kâğıdı kabul etmiş, bütün dikkatini de bu kâğıda vermiştir. Ancak izdiham, görgü kurallarını hiçe sayar. Altındaki yasukları bile çiğnerler. Kendi anlattığına göre, Bahattin dehşete düşmüş, bir o kadar da telaşlanmıştır ama sultan en ufak memnuniyetsizlik göstermemektedir.

Selahattin Eyyubi

Peki, seferlerini planlamak, dâhice savaşlarının kurgusunu tasavvur etmek, kıskançlıklarla baş etmek ve kargaşa çıkaran emirleri yeniden bayrağı altında toplayabilmek için, Peygamber'in bu seçkin hizmetkârının ne kadar zamanı kalıyordu? Buna verilebilecek tek yanıt, gerçekten meşgul insanların, mutlaka daha fazla zaman yaratabiliyor oldukları ve dâhilerin başarılarının sıradan engellerle durdurulamayacağıdır. Sürekli uyuşturucu çekip, muhteşem sarayının parfüme bulanmış tenha odalarında gezerken, çevresinde oynayan cariyelerini izleyip kendinden geçerek zaman öldüren sultan tasviri, Selahattin'in yaşamı ve başardıkları düşünüldüğünde silinip gider.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Eli Açık Selahattin

O dönemin çatışmalarından ve garazlerinden kaynaklanan korkunç zulümlerin yanında, büyük çoğunluğu Müslümanlar tarafından yapılan sıra dışı âlicenaplıklar da yaşandı. Kudüs Kralı III. Baldwin öldüğü zaman yaşanan kargaşa, Nurettin'e Filistin'i işgal edebileceği fırsatı verdiği zaman, böyle yapmasını öğütleyen emirlerine burun kıvrarak şöyle demişti: "Efendisinin yasını tutan insanların acısından faydalanmak insanlık dışıdır ve kendini savunamayacak durumda olan birine saldırmak benim şanıma yakışmaz."

Haçlıların bu kadar cömert davranabildikleri durumlar olmuşsa bile, tarih bu konuda sessizdir. Yine de bu tür girişimleri olmuşsa dadaha doğmadan öldüğünü varsaymak pek de yanlış olmaz çünkü Kilise, bunun böyle olmasını sağlamak için sürekli tepelerindeydi.

Müslüman hükümdarlar arasında bu tavrı aşırıya kadar götüren Selahattin oldu. İnançların tekrar tekrar ihlalini ve

sözlerin defalarca bozulmasını tek tük istisnai durum dışında görmezden gelmeyi becermiştir. Bu arada kendisi sözünden hiç dönmemiştir ve hele ki koşullar düşünülecek olursa, düşmanına kavranması zor olan soylu bir ruhla yaklaşmayı da her zaman başarmıştır.

Bunun açıklaması, Toronlu Humphrey tarafından şövalyeliğe alındığı zaman kendisine anlatılan ilkelerin gelecek yaşamı boyunca onu etkilemiş olması olabilir mi? Daha gençken, Yiğit Humphrey'in İskenderiye dışında kendisine çizmiş olduğu korkusuz ve kinsiz şövalye resmine uygun davranmaya mı karar vermişti? Belki de bu, çağdaşlarını da, o günden beri bütün dünyayı da şaşkınlıklara sürükleyen ve hangi açıdan bakılırsa bakılsın umutsuzca idealist görünen hareketlerinin tek açıklamasıdır.

Düşmanın arasındaki bazı şövalyelerin, hatta konumları gereği diğerlerine örnek oluşturması gereken üst rütbeli kişilerin bile bu ilkeleri ihlal ettikleri kendisine defalarca kanıtlanmış olmasına karşın, onu eleştirenler bir kerecik olsun onun da benzer bir ihlalde bulunduğunu ya da kendi yüce ülkülerine aykırı davrandığını söyleyememişlerdir. Böylesi bir iddia kendi halkından da gelse, bir yabancı da söylese inanılması zor olurdu. Bu tür suçlamalar zaten genellikle onu şeytanın hizmetkârı, basit bir kâfir olarak gören ve sonsuz acılara mahkûm olacağını tekrarlayıp duran kilise görevlilerinden gelmişti. Bu kişiler, gerektiğinde zor bile kullanarak onun altını oymaya ve erdemlerini küçümsemeye kendilerini

adamış oldukları için, gelecek kuşaklar onu bu kişilerin aktardığı bilgiler ışığında değerlendirenler diğer hükümdarlardan ayrı bir konumda tutmaya özen göstermelidirler.

Askerleri, düşman kampından yeni gelmiş bir Hristiyan kadını Selahattin'in önüne getirirler. Ağlayıp dövünen bu kadın, telaşlı bir acının resmini çizmektedir. Bir çevirmen aracılığıyla Selahattin kendisinden ne istediğini sorar.

"Dün gece çadırıma birkaç Müslüman hırsız girdi ve küçük kızımı kaçırdılar" der kadın. "Bütün gece yardım için yalvardım ve kendi hükümdarlarım bana Müslümanların hükümdarından yardım istememi söylediler. 'Çok merhametlidir' dediler. 'Ona gidip kızından haber sormana izin veriyoruz' dediler. Cepheyi bu sayede geçtim ve çocuğumu kurtarmak için kalan tek umudum sizsiniz."

Selahattin çok etkilenir ve hemen ordugâhın aranmasını emreder. Ulağı bir saat sonra, kayıp kız omzunda olduğu halde geri gelir. Kızı gören annesi kendini yere atarak o kadar şiddetle ağlamaya başlar ki sultan dâhil izleyenlerin de gözleri yaşarır. Kadını ve kızını bir ata bindirip, Hristiyan hatlarına geri yollar.

Bundan sonra, Selahattin'in adalet duygusunu gösteren örnek bir gelişme yaşanır. O günlerde tarafların birbirlerinin ordugâhlarından bir şeyler çalmak için adam salmaları oldukça sıradan bir durumdu ve Araplar da bu konuda oldukça iyiydiler. Dolayısıyla kızı kaçırmak bu adamın hakkıydı ve

Selahattin Eyyubi

kimse müdahale etmemiş olsa onu bir köle pazarında satabilirdi. Sultan olarak, tüm ganimet içinden istediğini alabilmek hakkına sahip olmasına karşın küçük kıızı karşılık ödemedен alabileceği halde, kişiliğine aykırı düşecek bu tavrı göstermez ve adama gerekli tazminatı da öder.

Haçlıların sultanın yüce gönüllülüğünden faydalanmak istedikleri durumlar defalarca tekrarlanmıştır. Safed kuşatmasında esir düşen iki Tapınak Şövalyesi onun merhametine kurnazca sığınır. Müslüman esirlere insafsız davrandıkları ve barışların bozulmasında her zaman parmakları olduğu için, Selahattin'in bu tarikata karşı kin beslemek için haklı ve yeterli sebebi vardı. Yine de adamlardan biri içten görünen bir tavırla; "Sizin nazik ve cana yakın yüzünüzü gördükten sonra, artık bize bir zarar gelmeyeceğine inandım" dediği zaman, Selahattin başka zaman olsa verilmesi uygun olan idam cezasını değiştirme zorunluluğu hisseder.

Daha önemsiz olan ve doğru söylediği belli olan başka bir esir, yalnız ölümden kurtulmakla kalmadı, özgürlüğünü de kazandı. Yüzünün her çizgisinde dehşet görülen bu adam, sultanın önüne büyük bir heyecan içinde getirilmişti.

"Neden titriyorsun?" diye sordu çevirmen.

Adam, daha soru bitmeden kendini toparlamıştı. Gözlerini sultana dikip, basitçe şöyle dedi: "Onun yüzünü görene kadar çok korkuyordum ama şimdi huzurundayım ve onu görebiliyorum. Bana zarar vermeyeceğinden eminim artık."

Selahattin'in yüce gönüllülüğünü gösteren en önemli örneğe, sultanın Kudüs'ü ele geçirişinden söz eden bir Hristiyan tarihçinin satırlarında yatar. Sultanın şehir halkına karşı sert davranmak için yeterli nedeni vardı. Haçlıların Kudüs'ü aldıklarında savunmasız Müslümanları topyekûn katledişlerinin anıları hâlâ tazeydi. Kentin komutanı olan İbelinli Balian sözünü çiğnemişti. Hittin Savaşı'ndan kaçanlardan biriydi ve sultana yazarak Müslüman hatlarının arasından geçmesine, karısını Sur'dan Kudüs'e getirmesine izin vermesi için yalvarmış, orada bir geceden fazla kalmayacağına da yemin etmişti. Sultan her zamanki nezaketiyle izin vermişti ama Balian oraya ulaştığında, zor durumdaki Kudüs'ü terk edip gitmesinin, bir kâfire verdiği sözü çiğnemesinden daha büyük günah olduğu konusunda Başpiskopos Heraklius tarafından ikna edilmişti.

"Eğer Kudüs'ü kaderine terk ederseniz, bu sizin için de, çocuklarınız için de büyük bir ayıp olarak kalacaktır" demişti papaz.

Aynı temcit pilavı devam ediyordu. Bir kâfirin şövalyelik onuruna olan güveninden faydalanan ama kurtulduğunda kendin bu onuru o kadar ciddiye alma... "O zaman Balian kalmaya söz verdi" diye anlatır tarihçi "ve şehirdekiler ona biat edip, efendileri saydılar."

Ancak şimdi ödeşmek zamanıydı. Kudüs, yeni efendisinin çabalarına karşın alındı ve Müslüman ordusunun eline geçti. Balian'a ne oldu? Cezasız kurtulmakla kalmadı, sultan beş

yüz esiri de fidyesiz alıp gitmesine izin verdi. Fatih'e ait olması gereken altınlarla dolu arabalara atlayıp kaçmakta olan başpiskoposaysa yedi yüz esir daha verildi. Hristiyan halkın haline acıyan ve onları kölelikten kurtarmak isteyen kardeşi El-Adil'e de bin kişi verdi. Böylece iki bin iki yüz kişi, fatihlerin cömertliği sayesinde serbest kaldı. Sultan, bundan sonra da kendisi için bir hesap yaptı: "Kardeşim kendi zekâtını ödedi; başpiskopos ve Balian da ödediler. Şimdi kendiminkini ödeyeceğim."

Bundan sonra şehirde tellallar dolaştı ve tüm yaşlı kadın ve erkeklerin fidyeye ödemeksizin Aziz Lazarus Kapısı'ndan çıkıp gidebileceklerini duyurdular. Yaşlılar, gün doğumundan batımına kadar sultanın koruması altında olacaklardı.

Bu tür hareketlere bütün emirler sıcak bakmıyordu. Hatta bazıları, Haçlıların şehri aldıklarında yapmış olduklarıyla bunun örtüşmediğini söyleyerek karşı koydular ama itirazları kabul görmedi. Şehrin dışında, sultanın gözünden uzakta, bazı emirler ve adamları bildiklerini okudular ve cesaret edebildikleri kadar soygun yaptılar. Ancak surların içinde, düşman tarafından işgal edilmiş gibi bir görüntü bile yoktu. İşgal anından itibaren birilerinin zarar görmesini engellemek için köşe başlarına nöbetçiler dikildi ve teslim koşulları zorunlu olmadıkça sertliğe başvurulmadan rahatlıkla gerçekleşti.

Bu büyük cömertlikle ilgili her şey, Balian'ın yamağı Ernoul'un ağzından bize ulaşmaktadır çünkü Bahattin de, di-

ğer doğulu yazarlar da, Kutsal Kent'in ele geçmesinin coşkusunun kafalarını meşgul ediyor olmasının da etkisiyle olsa gerek, efendilerinin bu alışıldık hareketlerinden söz etmeye pek de gerek duymazlar.

"İşte Selahattin'in sayısı belirsiz zavallı kalabalığa gösterdiği merhamet bu kadar büyüktü" diye anlatır yamak. "Ama burada bitmedi. Kudüs'te yardıma muhtaç pek çok hanım bulunuyordu; savaşta ölen ya da zindanlarda çürüten şövalyelerin dulları, eşleri, kız kardeşleri ve kızları kalmıştı. Bunlar, hoşgörülü fatihin yardımını dilemek üzere kalabalık halinde geldiler.

Selahattin onları gördüğünde, kim olduklarını ve ne istediklerini sordu. Savaşta ölen ya da esir düşen şövalyelerin eşleri ve kızları oldukları söylendi. O zaman ne dilediklerini sordu. Tanrı adına kendilerine merhamet göstermesini istediler. Erkeklerini hapse attığını, bazılarını öldürdüğünü, topraklarını kaybettiklerini; şimdi de Tanrı adına onlara akıl ve el vermesi gerektiğini söylediler. Selahattin ağladıklarını görünce onlara acıdı ve kendisi de ağladı. Sonunda bütün o esirler salıverildiler. Dullarla yetimlere de eski zenginlikleriyle orantılı olarak kendi hazinesinden para verdi. O kadar eli açık davrandı ki, hepsi onun adına dualar ettiler ve Selahattin'in gösterdiği nezaketi ve merhameti her yerde anlattılar."

Başka şehirlerin kapılarına kadar Müslüman savaşçılar eşliğinde giden kaçak Hristiyanlar, o kadar nazik bir karşılama

görmediler. Hele Trablus Kontu, zavallıların yüzüne kapılarını kapattı ve askerlerini yollayıp, fatihin yanlarında götürmelerine izin verdiği malları yağmalattı.

Fethettiği düşmanına karşı hoşgörüsünü anlatan öyküler sonsuzdur ve bu cömertliğinin bedeli, yaşamının en büyük yenilgisinde ona karşı çevrilen silahlar olacaktır. Kıyı şeridindeki şehirleri aldığı anda garnizonların silahlarıyla birlikte çıkıp gitmelerine izin vermemiş olsa Akka kuşatması mümkün olamazdı. Sur şehrinde bir araya gelen savaşçıların başlatacağı bu hareket hakkında, zamanı gelince daha çok bilgi verilecektir.

Doğal olarak, bu cömertliği yalnız rakiplerine karşı değildi. Müslüman dünyasındaki ağızlar, sürekli iki eliyle birden veren ve başkalarını refaha ulaştırmaktan keyif alan sultan için edilen dualarla kaplıydı. Âlicenaplıkta bu kadar yüce olan, tamahkârlığı ise bu kadar aşağılayan başka bir hükümdarın daha gelmemiş olduğu konusunda bütün kaynaklar ağız birliği ederler. “Para denen şeye çöldeki kum kadar değer vermeyen birileri olabilir bu dünyada” dediği söylenir. Bu bir böbürlenme midir? Sürekli olarak vermek, profesyonel hayırseverlerde dünyayı hor görme duygusu yaratıyor olabilir mi? Yardımcısının anıları bunu inkâr ediyor. Anlaşılan, bu cömertliği içgüdüsel oldu ve bastırılması da olanaksızdı. Neredeyse akılsızlığa vardığı zamanlarda, anlamayan arkadaşları ve yardımcıları kaygılanıyorlardı. “Yokluk zamanlarında da,

bolluk zamanı olduğu kadar çok verirdi" diye yazar Bahattin ve haznedarının acil durumlara para ayırabilmek için kimi zaman hazinenin boş olduğunu söylemek zorunda kaldığını anlatır. Bu aldatma, elbette uzun sürmüyordu.

Kuşkusuz, kişisel servete olan bu uzaklığı, genellikle açgözlü olan emirlerin desteğini kazanmak ve sürdürmek konusunda işine yarıyordu. Başlangıçta, amcasından miras aldığı büyük zenginlikleri dağıtması, emirleri kendi bayrağı altına toplarken çok yardımı olmuştu. Kendine neredeyse hiçbir şey almamıştı. Mısır halifelerinin sonuncusunun ölümünden sonra kalan büyük zenginliklerden de pek bir şey istemedi.

Binbir Gece Masallarından çıkmış gibi görünen, altınlar, mücevherler ve değerli eşyalarla silme dolu bir hazine klinin altındaydı. Avuçlarca inci, batı dünyasının hayal bile edemeyeceğı, "dört parmak uzunluğunda bir zümrüt", hatta iki bin dört yüz karat bir yakut! Fildişinden ve abanozdan yetenekli sanatçıların oyduğı mobilyalar, altın ve gümüş kakılmış paha biçilmez tunç eşyalar, taşlarla süslenmiş gümüşten aynalar ve altın sırimlarla süslü dokumalar...

O harikalar sarayında oturmayı reddetmesi ve dolayısıyla emirlerin kıskançlığından kurtulması, yaşından çok ötede, bilgece bir hareket olarak görölmüştür. Lüksün onu rahatsız ettiği ve memurlarına harika evler verirken aslında kendisinden bir şey feda ediyor gibi hissetmediğı, ancak çok sonraları anlaşılmıştır. Halkındaki diğer büyükler arasında alışılmadık

kadar sade zevkleri kesinlikle ona özgü bir yöndü ve başka bir nedene bağlanamaz. Ne babasında, ne de zevke aşırı düşkünlüğü yüzünden ölüp ona büyük fırsatı sağlayan amcasında bu yön yoktu, birine acıdığı zaman ağlamak yönü de bulunmuyordu. “Tamañhkârlık, tüccarlarda gerekli olabilir” demişti bir emirine, “ama hükümdarlara yakışmaz.” Bu tavır, döneminin diğer yöneticilerinde pek de itibar görmeyen bir düşüncenin ürünüydü.

Komutanlarından biri Kudüs'teki fidyelerden bir günde yetmiş bin dinar toplamıştı, ertesi güne yalnızca otuz dinar kalmıştı. Selahattin bütün parayı yoksul Müslümanlara dağıtmıştı. Akka Ovası'ndaki zaferden sonra on bin at ele geçirmişti. Bunların tümünü subayları ve savaşçıları arasında dağıtmakla kalmadı; esir düşen Müslümanların evlerine dönebilmeleri için gereken fidyeyi de kendi kesesinden ödedi. Hiçbir şair, âlim ya da hafız onun huzurundan armağan almadan ayrılmadı. Ondan faydalandığını söyleyenlere de içerlerdi. Yardımcıları vicdansızların arsızlıklarına karşı onu korumak istedikleri zaman kabul etmedi. “Bir şey istemeye gelenlerin açgözlülüklerinden çoğu zaman ben utanırdım” diye anlatır bir yardımcısı ama o kişiye daha önce de vermiş olduğunu söylemek bile işe yaramıyordu çünkü “daha önce hiç vermemiş gibi şevkle” yeniden vermek istiyor, hatta miktarı artırıyor.

Sahtekâr hizmetçileri cezalandırmak sıradan bir olay olsa da Selahattin işkenceye izin vermezdi ve bir keresinde kendi-

sinden iki kese Mısır altını çalınıp, yerine bakır kuruşlar konduğu zaman kuşkulanan köleleri kovmuştu, daha fazlasını yapmasını söyleyenleri de dinlememişti.

Bu zafiyetinden faydalanmak istenildiği açıkça görülen durumlarda bile görmezden gelirdi ve hilekârların istediğini yapardı. Halep'i savunanlar kendisiyle barış yapmak için ona Nurettin'in kızını yollamışlardı. Selahattin, kadını armağanlarla donattıktan sonra, daha yapabileceği bir şey olup olmadığını sordu. Önceden öğretilmiş olan kadın, yakın zamanda ele geçirmiş olduğu Azaz Kalesi'nin özlemini ne zamandır çektiğini söyledi. Niyet açıkça belli olsa da, Selahattin bir şey demeden kaleyi kadına bahşetti.

Bu öykülerin kimine inanmak gerçekten zordur. Servetini yitiren zengin bir adam hamama girer ve çıktığında bıraktığı paçavraların yerinde yeni ve zarif giysiler bulur. Kimin bıraktığı belli değildir ve ancak görevliye sorunca öğrenir. Bu yalnızca başlangıçtır, çünkü giysinin cebinden içinde bin dinar olan bir de kese çıkar. Kapıda kendisini bir uşak ve kuşamları tamamlanmış bir at beklemektedir. O günden sonra da aylık bağlanır ve eski gücüne yeniden kavuşur.

Cömert olduğu kadar sabırlıydı ve nazikti. "Bir gün ben görevleyken, bindiğim katır develerde korktu ve sultana çarptım" diye anlatır Bahattin. "Kasığını yaralamış olsam da, Allah razı olsun, bana gülümsedi! Başka bir seferinde, rüzgârlı ve yağmurlu bir günde, katırımın üstünde Kuclüs'e onun önün-

den giriyordum. O kadar çamurluydu ki, katır sultanın üstüne başına çamur sıçratıyordu, giysilerini de berbat ediyordu. Yalnızca güldü ve arkasına geçmek istediğimi anlasa da izin vermedi.”

Bir keresinde, ağır bir hastalıktan kalktıktan sonra hama-na götürülmüştü. Çok sıcak olduğu için soğuk suyla iltmala-rını istedi. Getiren köle sakarlık etti ve sultanın üstüne sıcak su döktü. O bitkin halinde yaşadığı şok oldukça ciddiydi ama bir şey demedi. İkinci bir köle, ilk kazadan dolayı da gergin olsa gerek, kazayı tekrarladı, hem de bu kez tastaki bütün suyu döktü. Dehşete düşen memluk kekeleyerek özür diledi. “Beni öldürmeye çalışıyorsan” dedi Selahattin, “bari söyle de bileyim.” Başka bir şey de demedi.

Sur kenti kuşatması sırasında şehrin komutanı olan Konrad'ın babası Marki Monferrat surların dibine getirildi ve şehri teslim etmezlerse öldürüleceği söylendi. O günlerin Avrupa ve doğu ahlakına aykırı bir tavır değildi ama Konrad babasının yeterince yaşamış olduğunu, onun için kentin tek bir taşını bile vermeyeceğini, isterlerse öldürebileceklerini söylediğinde Selahattin tehdidini yerine getiremedi ve esiri Şam'a geri yolladı.

Şirkuh'un oğlu ve kendisinin de yeğeni olan Nasrettin'in, sultan ölecek olursa Şam'ı ele geçirmeyi düşündüğünü fark etse de görmezden geldi ve Humus şehrini onun on bir yaşın-daki oğluna verdi. Bir yıl sonra bir araya geldiklerinde, Sela-

hattin her zamanki nezaketiyle çocuğa Kuran hatminin nasıl gittiğini sordu. Düşmanlarının kıskırtması yüzünden midir, çocuk kendi kendine mi düşünmüştür bilemiyoruz ama şöyle yanıt verdi: “Tam ‘yetim hakkı yiyenlerin iç organları cehen-nem ateşinde kavrulacaktır’ diye yazan yere geldim.”

Bu sözler, babasının mallarına el konmasına atıftı ama Selahattin bunu kendisi için değil, devlet için yapmıştı. Küstahlığa karşılık vermedi.

Selahattin’in bu iyilik ve eli açıklık öyküleri, neredeyse tekdüze denecek kadar sık tekrarlanarak bitmek bilmeden sürerler. Sonunda, cömertliği neredeyse yanlış bir tavra dönüştür. Bu kadar büyük zenginlikleri fetheden adam o kadar yoksul ölmüştür ki, cenazesine yetecek kadar bile parası yoktur. “Koca cyaletleri başkalarına bahşetmişti ama” diye anlatır yardımcısı, “kendisi ne mal, ne mülk, ne köy, ne arazi miras bıraktı.” Kişisel hazinesinde, yalnız bir Sur altınıyla kırk yedi gümüş sikke bulunuyordu.

Hız. Muhammed der ki: “Cömert insan tökezlediğinde Tanrı onu elinden tutar.” Selahattin, kendini Tanrı’nın bir parçası yapmak için uğraşıyordu.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Kutsal Savaşa Hazırlık

Emirlerinin davetine karşılık Şam'a geldiği andan itibaren, Selahattin'in zihninde iki temel amaç dolanıyordu. Nurettin'in varisi olarak önderliğinin kabul edilmesi ve Frenklerin de Müslümanların da kafasında onun İslam hükümdarlığı konusunda kuşku olmaması gerekiyordu. Bu amaçlara ulaşmasının üzerinden dokuz yıl geçmişti. Kavgalarla, gergin bekleyişlerle ve çileden çıkaran günahlarla geçen bu yıllarda, kimi zaman sabır taşının çatlama noktasına geldiği olsa da, sakin yargı yeteneği ve güçlü iradesi onun yola çıkarken kurduğu planın dışına çıkmasına da, saygınlığına en ufak leke düşürmesine de engel olmuşlardı.

Mısır'dan Şam'a döndüğünde, hazırlık için ayırdığı zamanın yarısı dolmuştu. Koşullar uygun değildi. İzzettin Musul'da, hırslı kardeşi İmaclettin de Halep'te başa geçmişlerdi ve seçleflerinin anlaşmasına açıkça karşı çıkıyor olmasalar bile, Selahattin'i kabul etmeye de pek niyetli değillerdi. İsyân ka-

zanının kaynamakta olduğunu kendisi de gayet iyi biliyordu. Dahası, bunların bir ittifak yapmaları, hem de bunu yalnız Frenklerle değil, eski düşmanı Dağdaki İhtiyar'la yapmaları bile söz konusu olabilirdi.

O günlerde Selahattin'in eli kolu, kendi üretmiş olduğu bir anlaşmayla bağlıydı. Frenkler topraklarına akınlar yapıyorlardı, yağmalayıp soyuyorlardı ve Kerak Kalesi'ndeki çapulcu Chatillonlu Reginald, barışçıl kervanları basarken, tamamen onun barış sözüne güveniyordu. Sultanın yapabildiği şey sözlü kınamalardan öteye geçemiyordu. Kerak'ın efendisi, sultanın kız kardeşinin de aralarında bulunduğu hacıları durdurunca, Kudüs'e giden bir hacı gemisi durdurularak yanıt verilmişti ama haddini bilmez kontun topraklarına karşı bir hamle yapılmamıştı. Gelecek için pek çok şey düşünülüyor olsa da, o anda eylemsizlik egemendi.

Sonunda, 1182'in Eylül ayında barış anlaşması sona erdi. Kimisi Musul ve Halep ile didişmeleri sonucunda yeni katılmış olan mütefikleriyle birlikte yürüdükçe, pek çok şehir kapılarını açıp onun hükmünü kabul ettiler. Ama seferinin amaçları pek de kolay değildi. Halep, Kerak ve Musul, zaman içinde pek çok saldırıya uğramış olsalar da alınamamışlardı.

Bunlardan ilki, daha önemli bir şehir olduğu için, Selahattin'in almış olduğu Sincar karşılığında ele geçirilebilmişti. Ancak bu, İmadettin'in Halep halkı tarafından sevilmiyor olduğu için doğan korkuları sayesinde olmuştu. Bu durum öğ-

renildiğinde şehir sokaklarında yuhalanmıştı ve kalabalık ona bir çamaşır teknesi atarak, yöneticiliği bırakmasını, becerebileceği bir şeylere kalkışıp çamaşırcılık yapmasını söylemişti. Selahattin'i kucak açarak karşıladılar.

Kerak, ancak defalarca kuşatıldıktan sonra boyun eğdi. Selahattin zorladığı sırada şehir, Toronlu Humphrey'in kralın kızıyla yapacağı dördüncü evliliği için şenlikteydi ve iç kaleye zorlukla kaçabilen Reginald orada tüm saldırılara direndi. Ona yardım edebilecek olan başka bir birliğin yakında olduğunu öğrenen Selahattin, baş belası düşmanını ele geçirmeyi çok istiyor olsa da, kuşatmayı devam etmeye değer bulmadı.

Burada da onurlu tavırlarından biri görülür. Kibirden midir, kendi şövalyelik algısından mıdır bilinmez, Selahattin'e şenlikten et ve şarap göndermişti ve sultan da gerdek süresince kuleye ateş edilmemesini emretti.

Zaman, karşılıklı akınlar ve bazıları önemli sonuçlar doğuran çatışmalarla geçti. Sonra Selahattin bir süre için Şam'a döndü ve iki taraf da barışa kavuştu. Hasta olan Kral IV. Baldwin öldü ve V. Baldwin'in küçük olması nedeniyle oluşan iç çekişmeler, Frenklerin zorunlu olmadıkça savaştan kaçınmalarına neden oldu. Krallık naibi Raymond ile Selahattin arasında, Tapınak Şövalyelerine, Hospitalier Şövalyelerine ve Chatillonlu Reginald'a karşı dört yıllık bir anlaşma yapıldı. Küçük Baldwin'in ölümünde sonra, bunlar Başpiskopos Heraklius ile birlikte Lusignanlı Guy'un tahta geçmesi için komplo ku-

runca, Raymond'un sultanla ittifak yaptığı söylentileri yayıldı. Böylece sultan, herkes kadar taht hakkı olan Raymond'a yardım edecekti. Raymond, Müslüman esirleri serbest bıraktı ve o günlerde kıtlık yaşayan Şam'a yiyecek yolladı.

Selahattin'in düşman ülkesinde olanlar hakkında güçlü istihbarata sahip olduğu ve oraları sürekli huzursuz etmek için her fırsatı değerlendirdiği görülür. Düşmanları arasında en yeteneklisi olan Raymond kendi tarafında birleşik bir destek bulabilseydi, sultanın ilerlemesi daha zor olurdu. Ancak Hristiyanlar arasındaki uçurum, Müslümanlar arasında olanlardan daha geniş ve derindi. Raymond, bu bölgenin artık bir parçası olmuş olan ve yerel gelenekleri kabul etmekte pek zorlanmayan ilk yerleşimcilerin başıydı. Bunlar Müslümanlarla barış içinde yaşamak isterlerken, daha yeni gelmiş olan ve Haçlı ruhundan hâlâ etkilenen rakipleri, kâfirlerle her türlü anlaşmaya karşıydılar. Doğal olarak Selahattin onları kösteklemek istiyordu ve Raymond'la olan ilişkisi de diğerlerini kişisel olarak sevmiyor olması nedeniyle daha da geliyordu.

Raymond'u desteklemesinin bir nedeni daha vardı. Heraklius ve iki dini şövalye tarikatının büyük üstatları Akka'da toplanan bir kurultaydan sonra, destek aramak için Avrupa'ya gitmişlerdi ve eğer bu aralar Kutsal Topraklar'da savaş olursa ve Hristiyan birliği oluşamazsa onların işi de zorlaşır. Zaten, İngiliz soylularının haçı kabul etmelerini de, Fransız ve İngiliz krallarının desteğini kazanmayı da başarmış olmalarına karşın

yardım için gelen giden yoktu. Bu sırada Selahattin kendi savunmasını güçlendiriyordu ve alışmamış olduğu kadar uzun süre Şam'da kalabilmenin zevkini çıkarıyordu.

Bağdat'taki yeni halife olan El-Nasır selefinden daha atılgandı ve İzzettin ile sultanın arasını yapabilmek için Şeyhlerin Şeyhi'ni Selahattin'e bu amaçla elçi olarak yollamıştı. O sırada Musul'da yaşamakta olan Bahattin de bu görevin bir parçasıydı ve Selahattin'i çok etkilemiş, yüksek yargıçlık teklifini de bu sıralarda almıştı. Ancak kadı da, genç yaşına karşın böylesi bir yardımı kabul edip, sonra kendisini yollamış olan kişinin yanına eli boş dönmeyecek kadar bilgeydi. Zaten görev başarıya ulaşamadı. Musul Atabeyi, Selahattin'e katılan bazı Mezopotamyalı alt düzey yöneticileri cezalandırmaya kalkıştığı için Musul yine kuşatma altındaydı.

Atabey korkuyordu. Musul ve çevresinin Nurettin'in soyu olan ailelerinin hakkı olduğuna Selahattin'i ikna etmeleri için, yanlarına birçok üst düzey hanımı da vererek annesiyle yeğenini yolladı. Bazı Arap yazarlar, sultanın bu hanımları karşılamasını eleştirirler ve doğru bulmazlar. Aslında, ne ufak tefek şeyler yüzünden dikkatinin dağılması, ne de planlarından caydırılması mümkündü ve nezaketi bir an olsun elden bırakmamış olsa bile kararından da vazgeçmedi.

Ancak Musul alınamadı. Savunmaları çok güçlüydü, halkı iyi savaşıyordu ve uzun bir kuşatma dışında alınamıyordu, ki Selahattin de bundan mümkün olduğunca uzak dururdu. Or-

Selahattin Eyyubi

dusu sıcaktan bıkmış ve yorulmuştu. Selahattin bu durumu, daha serin olan Ermeni topraklarına girip, ne zamandır yardımını istemekte olan Müslümanları oradaki zorbalarm zulmünden kurtarabilme fırsatı olarak değerlendirdi.

O sorunu istediği gibi çözdükten sonra yeniden Musul saldırısına döndü. Ancak bu sefer de yağmur mevsimi gelmişti ve solunum yoluyla bulaşan hastalıklara karşı zaafı yeniden kendini gösterdi. Bu kez o kadar sertti ki öleceğini düşünenler oldu. Eyerde zor durarak Harran'a ulaştı ve orada bir süre ölüm kalım mücadelesi verdi. O sıradaki kafa yapısı, komutanlarını çağırıp, oğullarına biat etmelerini söylemesinden çıkarılabilir. Kardeşi El-Adil Halep'ten hekimler getirse de, iyileşmesi sancılı ve uzun oldu.

Bu hastalık, İzzettin'in barış için bir başka heyet yollayacak cesareti bulmasını sağladı ve heyetin başındaki kişi olan Bahattin, sultanın içinde bulunduğu durumu en iyi biçimde değerlendirdi. Kendi yazdığına göre, görevi en kısa zamanda kabul edilebilir koşullar sağlamaktı ve o da hiç zaman kaybetmedi. 1186'in Şubat ayında anlaşmaya varılarak sultana ve kardeşine biat edildi. Kurnaz kadı, sultanın durumu kuşkulu olduğu için kardeşini de andın içine eklemeyi ihmal etmemişti.

Bu anlaşma sayesinde atabey şehrini ve topraklarının önemli bir bölümünü kurtardı ama hutbelerde adını okutarak ve sikkelere adını koyarak sultanın egemenliğine girmiş oldu.

Adil bir anlaymaydı ve bütün dünyaya İslam bedeni içindeki yaralardan sonuncusunun da iltihabının artık akmış olduğu mesajını yolladı. Hâlâ yerel yöneticiler arasında kan davaları vardı ve Kürtlerle Türkmenler arasındaki kavga daha yıllarca sürecekti, Yukarı Mezopotamya'yı, Diyarbakır'ı, Suriye'yi ve Azerbaycan'ı kana bulayacaktı ama bunlar İslam'ın önderliğini tehdit etmiyordu ve sultan artık rakipsizdi.

Hâlâ uzun bir nekahet devresinde olan Selahattin önce Halep'e, oradan da büyük kutlamalar arasında Şam'a geçti ve kendi topraklarındaki barış sayesinde artık kalkışabileceği büyük seferini kurmaya başladı. İlk adımı, egemenliğini pekiştirebilmek için önemli yerlerin başına kendi ailesinden insanları yerleştirmek oldu. Yaklaşmakta olan atılımın bütün zamanını ve gücünü alacağını önceden görmüş olmalı ki, yerel yöneticilere kendi bölgelerinde daha fazla yetki ve sorumluluk vermek istiyordu. Kolay bir iş değildi ve yerlerinden edileceklerin bu durumu nasıl algılayacaklarını dikkatli tartması gerekiyordu. Örneğin Mısır'dan çağırdığı yeğeni El-Melik El-Muzaffer o kadar huzursuz olmuştu ki, Barka göçebelerine katılmasını engellemek için Mısır'daki yukarı düzey devlet memurları araya girdiler. Selahattin'in bundan mutlaka haberi vardı ama aile üyeleri arasındaki ilişkilerin iyi olmasına çok önem veriyordu ve genç adam Şam'a döndüğünde bunun sözünü bile etmedi. Hatta kendisi şehirden bir günlük yola kadar çıkıp, onu yolca karşıladı.

Selahattin Eyyubi

Mısır'ın yeni valisi Melik El-Adil olmuştu. Yani, içlerinden en yeteneklisi en önemli toprakların başındaydı. İşler sıkıştığı zaman, adam ve erzak için son çare her zaman Mısır'dı ve El-Adil'in gereken şeyleri toplayabileceğinden de, kısa zamanda yetiştireceğinden de sultanın kuşkusu yoktu.

Oğlu El-Melik Ez-Zahir, "sultan" unvanıyla Halep'e gitti. Bu, onun için büyük bir onur olduğu kadar, Haleplileri de pohpohlamak içindi. Halep ve çevresi o kadar büyük bir öneme sahipti ki, Bahattin "sultanın gücünün temeli" diye yazacak kadar ileri gidebiliyordu ve orada egemenliğinden emin olduğu sürece, Yukarı Mezopotamya, Musul ve Kelat gibi daha doğudaki illerin bağlılığı konusunda kaygısı olmayacağını söylüyordu.

Selahattin, planlarını tamamlayıp, Halep'ten de birlikler alarak Kerak Kalesi'ne yeni bir saldırı için yola çıktığında, 1187 yılının Mart ayıydı. Kuneyitre yakınında durdu ve Suriye'den ve Mısır'dan gelen takviyeleri beklerken Reginald'ın topraklarına yağma kolları çıkardı. Diğer Frenklerin ona burada olduğu sürece saldırımayacaklarından emindi ve yapmış olduğu bu anlaşma sayesinde, en belalı düşmanı ile savaşırken ilk kez kendini bu kadar serbest hissediyordu.

Reginald'ın hacı kervanına saldırıp, esirleri bırakmasını söyleyenlere de "Muhammed gelsin de kurtarsın" diye hakaret ettiğinin üzerinden bir yıl geçmişti. Aynı günlerde Arabistan'ı işgal etmek ve Peygamber'in mezarına girip ke-

Charles J. Rosebault

miklerini parçalama tehditleri de savurmuştu. Hatta Akabe Körfezi'ne tekneler indirmişti ve kıyıları yağmalamak dışında, Kızıldeniz'deki El-Havra üzerinden Medine'ye yürümenin yolunu kuruyordu. Bir Mısır filosu bu seferi dağıtmıştı, serüvenci kont da canını zor kurtarmıştı ama yarattığı şok Müslümanlar arasında unutulmamıştı. Selahattin de, kont uygun biçimde cezalandırılmadığı sürece kendini ödeşmiş saymayacaktı. İlk kez kanlı bir intikam istiyor ve bunu gizlemiyordu. Hiç kimse Peygamber'e hakaret edip, mezarına saygısızlık tehditleri savurup, sonra ceza görmeden kurtulamazdı. Sultan, bu canavarı kendi elleriyle öldüreceğine ant içmişti. Ancak zamanı gelmemişti. Kader, Selahattin'in Kerak'ı almasını engelleyecekti ve bu zafer başkasına nasip olacaktı ama sultan büyük ülküsüne, Kerak hükümdarını ele geçirmek amacına yakında kavuşacaktı.

ON ALTINCI BÖLÜM

Hittin Çarpışması

Selahattin'in yaşamı boyunca, Hittin Ovası'nda kazandığı zafer kadar kesin olan, o kadar büyük sonuçlar doğuran, dâhice kurgulanan ve kusursuz yönetilen başka bir çarpışma yoktur. Uzun uzun ve dikkatle hazırlanmıştı, düşmanın hatalarından iyi yararlanmıştı ve çarpışmayı kendi istediği yer ve zamanda yapmayı başarmıştı. İlk andan itibaren zaferin mayasını oluşturan büyük muhakeme yeteneği, çarpışmanın başından sonuna kadar haklı çıktı.

O günü anlatan Arap ve Hristiyan yazarlar, olayları aynı biçimde anlatsalar da, Hristiyanlar neden öyle olduğunu açıklamaya daha çok önem vermişlerdir. Trabluslu Raymond, sultana karşı dostça tavırları ve Tapınak Şövalyeleri'nin Büyük Üstadı Ridefortlu Gerard ile didişmeleri dolayısıyla, merkezi bir roldeydi. Anlaşılan, Lusignanlı Guy'un Gerard tarafından Kudüs Kralı ilan edilmek istenmesi, Raymond'un kinini arttırıyordu. Onun kadar güçlü ve becerikli bir savaşçının Hristi-

Selahattin Eyyubi

yan davasından kaybedilmesi anlamına geliyor olsa da, aralarındaki düşmanlık bitmiyordu. Gerard'ın en azından şimdilik sakin olmasını; Hospitalier Büyük Üstadı ve İbelinli Balian'la birlikte Raymond'a gitmesini, onu Selahattin'le bağlarını kesip, eski müttefiklerinin arasına dönmeye ikna etmeye çalışmasını ancak kralın da desteğiyle kurulan bir soylular meclisi sağlayabildi.

Üçü Taberiyye'ye yola çıktılar ama talihsiz Balian, diğerleri Faba'ya devam ederken yolda bir yere uğradı. Kaleye ertesi gün ulaştığında surlarını boş, kapılarını açık buldu. Geride kalan iki sakattan, Müslümanların topraklara girdiklerini duyan üstatların apar topar ayrıldıklarını öğrendi. Merakla daha ileri giden kont, daha fazla bilgiye ulaşınca korkularının gerçek olduğunu anladı.

Selahattin'in oğlu El-Efdal, bir gün önce Ürdün'ü geçmek üzere Raymond'dan bir günlük izin almış, karşılığında tek bir eve ya da yerleşime elini sürmeyeceğine, gün batmadan önce de dönmüş olacağına söz vermişti. Aslında El-Efdal bir ikmal toplama görevindeydi ve sözünü tutmuştu ama çabuk hiddetlenen Gerard, Naseriyye'den topladığı yedi yüz asker ve kırk şövalyeyle üzerine atılmıştı. Bu delice bir saldırıydı çünkü Araplar sayıca bire on üstünlerdi ve aptallığının bedelini adamları ödedi. Hospitalier Büyük Üstadı öldü ve Gerard, bütün adamlarını savaş meydanında bırakıp arkasına bakmadan kaçtı.

Bu felaket Müslümanların davasına şevk verse de, Raymond'un krala ve Tapınak Şövalyeleri'ne karşı memnuniyetsizliği bir kenara bırakmasını da sağladı. Bir araya geldiler, kral ve kont kucaklaştılar ve herkes Selahattin'in karşısına bir an için birlik olarak çıkabileceklerini düşündü. Ancak Gerard'ın sakinleşeceği de, Raymond'a karşı kininin dineceği de yoktu.

Temmuz ayında, bağımsız kıyı kentlerinin kuvvetleriyle desteklenen bir krallık ordusu, Akka ile Taberiye Gölü (Celile Gölü) arasında bir yerde bulunan Sufuriyye pınarlarında konuşlandı. Raymond'un karısından Selahattin'in Taberiye kentinin kapılarına dayandığı ve tek başlarına dayanamayacakları haberi de burada geldi. Kral, soylular meclisini topladı ve onun isteği üzerine Raymond söz aldı: "Size önemli şeyler söyleyeceğim ama inanacağınızdan kuşkuluyum. Taberiye'yi bırakın. Karımı, adamlarımı ve mallarımı alsalar bile, zamanı gelince geri alırım. Her şeyi yitirmektense, sırf onları yitirelim. Burasıyla Taberiye arasında küçük bir pınar dışında su kaynağı yok. Biz insanları ve hayvanları sulayamazken ve düşmanın elinde her türlü olanak varken nasıl yürürüz? Bu yola girmek, yok olmak demektir."

Konuşması inandırıcıydı ve orduyu daha uygun bir zaman yakalayana kadar elde tutabilmek adına şehrin bırakılmasına karar verildi. Ancak uzlaşmak bilmez Gerard, rakibinin bu küçük başarıya bile katlanamadı. Yatışmak bilmez ruhunda,

yılanın zehir üretmesi gibi kin ve nefret güdüyordu. Düşmanın sözünü dinlenmiş olduğu için duyduğu hiddetle odasına geri döndüğünü kestirmek zor değildir. Diğer herkes uyuduğu zaman da kralın çadırına döndü ve söz istedi.

Eleştirenlerin söylediği gibi, Guy büyük olasılıkla zayıf ve beceriksizdi, çünkü Gerard onu yeniden kazanmakta pek de zorlanmadı. Soylular ertesi sabah uyandıklarında, kralın dün geceki kararları tersine çeviren emirleriyle karşılaştılar. Yakınmaları da bir işe yaramadı. Ordu, kısa zamanda bahtsız yürüyüşüne başladı. Tek umutları, başpiskopos tarafından Kudüs'ten getirilmiş olan ve yoğun koruma altında onlarla birlikte yürüyen kutsal andacın, İsa'nın şahsen gerilmiş olduğu haçın bir mucize yaratmasında yatıyordu.

Frenk ordusunun yaklaştığı haberi ulaştığında Raymond'un karısı, Taberiye'yi yağmalayan Selahattin'e karşı kalesinden elinden geldiğince savunma yapmaya çalışıyordu. Selahattin, geride küçük bir kuvvet bırakarak onları karşılamaya çıktı. Şehirden beş kilometre kadar uzakta onları kuşattılar. Hittin kıvrımının altındaki tek bir pınar bile bulunmayan bir vadide yakalanan kral, bu en sıcak mevsimin kavurucu güneşi altına ordusunu kondurmak zorunda kaldı.

Selahattin kendisini talihli görüyordu çünkü o gün, bütün camilerden Peygamber'e ortak duaların yükseleceği, onun da ordusuna kol kanat gereceği bir cuma günüydü. Yirmi bin seçme savaşçıdan oluşan iyi bir ordusu vardı ve kralın kendi

ordusunu sürüklemiş olduğu çıkmazın da farkındaydı. Rakibinin ağır ve hantal ordusunu, sıcak, taşlık, susuz yolculukları boyunca kendi hafif süvarisi de huzursuz edip durmuştu.

Onun gözünden, koşullar kusursuzdu. Açık bir alanda ve sıradan bir günde Frenkler yenilmez gibiydiler. Hatları, yarılmaması mümkün olmayan bir katılıkta olurdu. İnsanları da atları da ağır zırhlar içindeydiler ve şövalyeler mızrak ve oktan neredeyse hiç etkilenmiyorlardı. Onlar için yegâne tehlike, at düştüğü zaman ağır zırhlı binicisinin de düşmesiydi. Bir şövalye, bir düzine rakiple birden başa çıkabiliyordu ve sıradan savaşçıları da teke tek dövüşte Müslümanlarınkinden daha iyi dövüşüyordu. Son olarak, Avrupalıyla Asyalı her karşılaştığında ortaya çıkan, batılıların kendilerini üstün görmek ve tez canlı doğuluları horlamak alışkanlığı da vardı. Ok yağmuru altında birisi devrildiğinde, bir şey olmamış gibi saflar sıkıştırılırdı ve hareketlerine aynen devam ederlerdi. Özellikle atılar, şövalyeler ve yamakları, kendilerine saldıranlara umursamaz tavırlarla ilerlerlerdi. Çevrelerinde, Müslüman süvarisinin ani saldırılarını püskürtecek yaya savaşçılar olurdu. Kendileri genellikle yedek durur, çağırıldıklarında düşmanın karşısına ancak çok büyük kayıplarla aşılabilecek bir taş duvar gibi dikilir ya da doğru zamanda bu insan perdesinin arkasından çıkıp, karşı konulmaz bir güçle düşmana çarpıp, onları kasırgaya düşmüş saman yığını gibi dağıtırlardı.

Araplar yalnız hafif zırh giyerlerdi -bazen hiç giymezlerdi- ve durumdan faydalanmaya uygun biçimde hızlı ve ani

hareket ederlerdi. Ciddi hasar vermeleri mümkündü ama Selahattin düşmanın taş bir duvarın ardındaymış gibi görünen aşılmazlığına defalarca tanık olmuştu. Kendi savaşçıları düşmanıninkilerle karşılaştırıldıklarında neredeyse silahsız görünüyorlardı. Yanlarında yalnız yay ve çivi kakılmış sopalar taşıyorlardı, mızraklarının yalnız ucu demirdendi, sapları kamıştandı. Hızlı atları üzerinde rüzgâr gibi kaçıp, izleyenler takibi bıraktığında tekrar toplanıyorlardı ve en beklenmedik anda geri dönüyorlardı. “Israrlı bir sinek gibiler” diye yazar bir tarihçi, “kovalasan da mutlaka geri gelirler; onlara bakarsan uzakta dururlar ama dikkatini başka bir şeye çevirdiğin anda yeniden saldırırlar.”

O gün de, avlarının yakınlarında dolanıp duran, her fırsatta saldırıp, karşılık verilmesini bile beklemeden çekiliveren, ısırıkları yeri zehirleyip kaçan bu ısrarlı sineklerin sürekli daclanmasıyla geçen, yorucu ve sıcak bir gün olmuştu. Askerlerin durumu bunu zorunlu kılmış olsa bile, geceyi vadide geçirmek kararı ölümcül oldu. Elbette pek seçenek yoktu; tepeleri taze Müslüman birlikleri sımsıkı tutuyordu ama dürüstçe anlaşmak için bu son fırsattı. Balian’ın yamağı bu fikri Raymond’a iletmış olsa da, Raymond kralın bu iyi teklifi dinlemeyeceğini ve kendisi durmayı önerse de diğerlerinin ne pahasına olursa olsun harekete devam etmeyi istediklerini, suya ulaşmanın her şeyden önemli olduğunu öne sürdüklerini söyledi. Gün boyunca ordugâh içinde dolaşp, şu sözcükle-

ri söylediğini hayal etmek zor değildir: "Heyhat, Tanrım! Bu savaş bitti. Hepimiz öldük. Krallık dağıldı."

Her yandan su için yalvaran sesler arasında, bir damla su olmadan geçen berbat bir geceydi. Araplar, rakiplerinin içinde bulunduğu durumu gayet iyi bildikleri için her yönden kuşatmışlardı ve bir kişiyi bile çıkarmıyorlardı.

"Cennetin ve cehennemin melekleri bayram ediyorlardı. Bu tek gecede, binlerce sıradan gecenin toplamından daha büyük bir güç vardı, çünkü melekler ve kutsal ruh sabahki zaferimizi sağlamak için yere inmişlerdi. Bizler, sanki Tanrı'nın şahsen konuştuğu ve yalnız bu dünyada değil, ahrette de mutluluk vaat ettiği kişilerdik." Müslümanlar arasında bu türden övgüler dolanıyordu.

Ancak, Selahattin ilahi desteğe güveniyor olsa da, insanın yapabileceği hiçbir şeyi Tanrı'ya bırakmamıştı. Kaçmaları için küçücük bir delik, en ufak bir şans bile olmamalıydı. Kendilerine güvenen savaşçıları önceden zafer şarkıları söylerken, o gerekebileceğini düşündüğü yerlere ok siperliklerinin dikilmesini sağlamak için cephe boyunca gezdi. Dört yüz denk yedek ok yaptırdı ve bunların kolay dağıtılabilmesi için develer tayin ettirdi. Tek kaygısı; Faba'daki Frenk birliklerinin ileri bir hareket yaparak Amer Vadisi'nden Beyzan'a yürümeleri ve Ürdün üzerindeki köprülere saldırarak, kendisinin çekiliş yolunu tek bir köprüyle kısıtlamaları olasılığı olabiliyordu. En azından, bizim çağımızın İngiliz komutanların-

dan olan Yarbay C.R. Conder, durumu dikkatle incelediğinde bu düşünceye varmıştır ama Selahattin'in böyle bir saldırıya karşı önlem alıp almadığını bilmiyoruz ve sergilediği kendine güven, bu tür bir huzursuzluk duymadığını da bize bir miktar gösteriyor.

"Dilediğimiz oldu". dedi heyecan içinde. "Kendimize güvenirsek onları deviririz ve Taberiye bölgesini de, kıyıları da kaybederler."

Ertesi sabah yeni bir cehennem gibi başladı ve kavrulan düzlüklerden kalkan Frenkler düşmanın üzerine çaresiz yürüdüler. Zırhları onları mızrak ve oka karşı koruduğu için, atları yaralanmadığı sürece şövalyelerin daha fazla şansları vardı ama susuzluktan ve ayaklarındaki yaralardan deliye dönmüş olan, hem de bir ok yağmuru altında yürümeye çalışan piyadeler dehşetin eşiğindeydiler ve kendilerini kısa zamanda kaybettiler. Piyadeyle süvari arasındaki alışıldık dayanışma kayboldu ve herkes kendi başına kaldı. Bu işkenceyi artırmak için Araplar kurumuş otları ateşe verdiler ve Frenkler kara dumanlar içinde boğulmaya başladılar.

Selahattin, güne her zamanki sükûnetiyle başladı. Yanına yalnız bir yamak alıp, iki ordu arasında at sürerek araziyi inceledi ve iki tarafın da güçlü ve zayıf oldukları noktaları saptadı. Düşman keskin nişancıları tarafından atılan oklara aldırmadan gözcülüğünü kısa zamanda bitirdi ve ordular hareketlenmeden döndü. Günün geri kalanında, gerektiğe cephenin

çeşitli yerlerine gidip buyruklar vererek yönetti, yüreklendirdi ya da sakinleştirdi.

“Frenkler ölüme geliyorlardı” diye yazdı Bahattin. “Önlerinde felaket ve yıkım vardı ve ertesi gün mezarda olacaklarından eminlerdi. Yine de kapışma inatla sürdü. Kesin zafer kazanılana kadar her bir atlımız kendini düşmanın üzerine attı ve kâfirler helak oldular.”

Frenkler açısından bu son ve çaresiz girişimdi ve Müslümanların zaferi de ucuz olmadı. Piyadeler susuzluğun ve sıcağın işkencesiyle savaş dışı kalmış olsalar da, şövalyeler düşmanı uzun süre tuttular. Bu toprakların efendisi olduğu için, savunulmasında da başı çekmesi kral tarafından emredilmiş olan Raymond, Müslümanların arasına çaresiz bir taarruz yaptı. Oradaki komutan zekice bir hareketle saflarını ayırdı ve kontla adamları geçince yemiden kapanıp, kralın güçlerini bölmeyi başardı. Raymond, çarpışmanın çaresizliğine inanuncaya dek direndi ve sonra Trablus’a kaçtı. Orada, kimilerine göre acısından, kimine göreyse Haşhaşi hançerleri sayesinde kısa zamanda öldü.

Haç için savaşanların son savunma noktası, doğal olarak kutsal haçın çevresi oldu. Bu haç, kralın otağının ardındaki bir yükseltiye dikilmişti ve ikisinin de çevresinde son savunmalar birikmişti. Selahattin’in oğlu El-Efdal, Peygamber’in savaşçıları üzerlerine çullanırken bu son direnen kahramanların mücadelesini babasının yanından izlediğini anlatır. Şövalyeler taarruza kalkıp, Müslümanları sultana kadar geri itmişlerdi.

“Onu izlerken yüzünde korku gördüm” der çocuk. “Rengi değışti, sakalını yolarak fırladı ve ‘Şeytana haddini bildirin’ diye bağırmaya başladı. Böylece Müslümanlar düşmanın üzerine yeniden çullandılar ve onlar da tepeye geri çekildi. Frenklerin kaçtıklarını ve Müslümanların kovaladıklarını görünce ‘Dağıttık onları!’ diye coşkuyla bağırdım ama Frenkler yeniden taarruza kalktılar ve adamlarımızı bir kez daha babamın olduğu yere kadar gerilettiler. Onları yeniden topladı ve düşmanın üzerine sürdü. Yine ‘Dağıttık onları!’ diye bağırdım ama babam bana dönüp şöyle dedi: Sessiz ol! Düşmanın otağı orada dikildiği sürece onları yenmiş olmayacağız.” Deneyimli savaşçı, önderin aleml ayakta durduğu sürece çevresine ne kadar büyük etkisi olduğunu biliyordu. Kendisi de daha az önce yenilip kaçan savaşçıları toplayıp geri yollamış değil miydi? Ancak, bu sözleri söylemesinin hemen üzerine otağ da, kraliyet sancağı da devrildi. “O zaman sultan atından indi, secdeye geldi ve gözyaşları içinde Tanrı’ya şükretti.”

Şövalyelerin çoğunluğu ölmüş, gerisi esir düşmüştü. Bu yenilgiyle birlikte, Hristiyan dünyasını yıllarca acıya boğacak bir şey daha olmuş, kutsal haç da devrilmişti. “Kızıl altınla kaplanmış, inciler ve değerli taşlarla süslenmiş” bu kutsal tahta, nice çaresiz taarruzun ilhamı olmuş, beyhude sanılan umutların parlak zaferlere dönüşmesini sağlamıştı. Şimdi imansızların elindeydi ve alay konusu olması kaçınılmazdı.

Çaresiz kalan şövalyeler savunmayı kestiler ve kendilerini

yere attılar. Susuzluktan mahvolmuş, tükenmenin sınırına dayanmış bu savaşçılar koyunlar gibi sıraya sokuldular ve fatihin otağına getirildiler. Bu kadar büyük bir felaket görülmuş şey değildi. Hristiyan davasının en cesur yiğitleri yanında, kral da esir düşmüştü. Pek azı kaçabilmişti. Raymond ile birlikte Sayda Prensi ve Balian da bunların arasındaydı. Felaketin asıl sorumlusu olan Gerard, Hospitalierlerin yeni üstadı olan ve gerdeğine sultan tarafından anlayış gösterilmiş olan Toronlu genç Humphrey, Kont Raymond'un oğlu, Gaddar Reginald ve Jibeil Kontu da esirler arasındaydılar. Diğerlerinin çoğu öklürülmüştü.

“Sıradan insanlara gelince, kimisi ölmüştü, kalanları esirdi. Tutsaklar dışında, koca ordudan sağ kurtulan olmadı. Önemli önderlerin çoğu, yaşamını kurtarabilmek için esareti kabullendiler. Güvenilir olduğunu düşündüğüm bir adam, Havran'da bir Müslüman savaşçının, çadır ipiyle bağladığı otuzdan fazla tutsağı güderken gördüğünü anlattı. Hepsini tek başına esir etmişti; yenilginin yarattığı dehşet, işte bu kadar büyüktü” diye yazar Bahattin.

Tepeler ve vadiler cesetlerle, karpuz tarlası gibi kesik başlarla kaplı olarak günlerce kaldı. O kadar çok at ele geçmişti ki savaşçılar satacak adam bulmakta zorlandılar ve Şam'da Hristiyan kölelerin fiyatı üç dinara kadar düştü. Bir savaşçı, tutsağını bir çift ayakkabıyla takas etmişti. Bir başkası; tutsak bir adamı, karısını, üç oğlunu ve iki kızını toplam seksen dinara satabildiği için kendini şanslı addediyordu.

Selahattin Eyyubi

Guy'un ordusunun gücü hakkındaki raporlar çeşitlidir. Kimi, yirmi üç bin kadar düşük sayılar dile getirir, kimi altmış üç bin der. İmadettin, yalnızca ölenlerin otuz bin kişi olduğunu söyler. Her durumda, Selahattin'in ordusundan en azından iki kat kalabalık oldukları açıktır. Müslümanların bu oranlarla zafer kazandıkları tek savaş buydu ve bu kazanç bütünüyle sultanın fırsatı hızlı değerlendirip, doğru zamanda doğru hamleyi yapması sayesinde olmuştu.

Şimdi de sıra yargılamaya gelmişti. Hristiyan şövalyeliğinin çiçeği elindeyken nasıl bir karar verecekti? Geçmişi düşünülürken merhametli ve kesin bir adalet duygusu içinde davranması beklenirdi, ki olaylar da öyle gelişti.

Ödenmesi gereken bazı pis borçlar vardı. Örneğin, Chatillonlu Reginald'ın borcu... Aynı biçimde, Ridfordlu Gerard ve onunla birlikte, hoşgörülü Müslümanların inançlarına saygısızlık etmekten hiç çekinmemiş olan Tapınak Şövalyeleri'nin ve Hospitalier Şövalyeleri'nin tümü de bu borcun altındaydılar.

Yorgun soylular, sarhoş gibi sallanarak otağına getirildiler ve ilk olarak kral ve Reginald huzura çıkarıldı. Kral için bir sandalye kondu. Ne kadar bitkin olduğunu gören sultan, bir çanak buzlu gül şerbeti getirilmesini buyurdu. Kral susuzluğunu giderdikten sonra çanağı Kerak Lordu'na uzattı ama Selahattin müdahale etti. "Krala söyle" dedi çevirmeni-ne, "bu adama içecek sunmak onun değil, benim elimdedir." Bu sözün nedeni, Reginald'e karşı olan tavrının yanlış anlaşıl-

masını engellemekti çünkü Arap geleneklerine göre bir esire konukseverlik göstermek, yaşamının bağışlanacağı anlamına gelirdi. Sonra Reginald'e döndü ve dedi ki: "Kaç yere yemin edip, sonra bozdun? Anlaşmalar yapıp sonra uymadın; bizim güvenimizi suistimal etmek dışında ne yaptın?"

Tehditkâr sesi ve haşın gözleri, kontun akıbetini anlatıyorlardı ama o anda bir şey olmadı. Selahattin başka çadırların ve sancakların dikilmesini emredip atına bindi ve herhalde serinlemek ve düşünmek için uzaklaştı. Geri geldiğinde, kral ve Reginald tekrar otağına getirildiler. Kral girişte oturuyordu, Kerak Lordu ise ayaktaydı. Peygamber'in kişiliğiyle ve gücüyle alay ettiğini hatırlattıktan sonra Selahattin gaddar bir sesle şöyle dedi: "Hz. Muhammed'i sana karşı savunuyorum!"

Bundan sonra olanlar hakkında tanıklar arasında anlaşmazlık vardır. Bir tanesi, sultanın adamın boynuna vurduğunu, sonra bir hizmetçinin onu dışarı sürükleyip işini bitirdiğini anlatır. Başka biri, Selahattin'in kılıcını sıyrıp Reginald'in kolunu kopardığını ve yardımcılarının da sonra kafasını kestiklerini söyler. Her ne olursa, sonuç aynıydı; Kral Guy, aynı şeyin kendi başına da geleceği korkusuyla sandalyesinde dehşet içinde büzüldü ama Selahattin nazik tavrına döndü ve onu rahatlattı. Otağın içine götürdü ve şöyle dedi: "Hükümdarlar birbirlerini öldürmemelidir ama o adam bütün sınırları aşmıştı. Kötülükleri, ihaneti artık kabul edilmez boyuta gelmişti. Aymazlığı, kendi sonunu getirdi."

Selahattin Eyyubi

Gerard, zincire vurularak Şam'a yollandı ama diğer Tapınakçılar ve Hospitalierler sultanın gazabıyla yüzleştiler: Hepsi idam edildiler.

O gece Müslüman ordugâhında kimse uyumadı. Bitkin tutsaklar talihlerine küserlerken, Müslüman savaşçılar sevince boğuldular ve zafer şarkıları söylediler. "Her yandan 'Allahüekber!' ve 'La ilahe illallah!' sesleri yükseliyordu."

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Kudüs’e Doğru

“Başarı kapısı önünde aralanan kişi fırsatı değerlendirip girmelidir, çünkü kapının ne zaman kapanacağını bilemez.” Selahattin, Peygamber’in bu sözlerini unutacak adam değildi. Gerçek bir doğuluydu ve “kısmetin” belirgin gücünü iliklerine kadar hissediyordu. Mısır krizi sırasındaki fırsatı kucaklayarak güce ulaşmıştı ve yirmi yıldan uzun zaman sonra, şimdi de koşulların önüne bu kadar açıkça sunduğu durumu değerlendirmeye çoktan hazırды.

Büyük zafer, Müslümanların önünde Filistin’in kapılarını açmıştı ve koca şehirleri de, kaleleri de büyük fatihin toplayabileceği olgun birer meyve gibi önlerinde duruyordu. Hükümdarları da savunucuları da ölmüşlerdi ya da tutsak düşmüşlerdi. Ancak kıyıda köşede kalmış birkaç kale kuşatmaya direnebilecek güçteydi, ki bunların da büyük bölümü eski efendilerine çok da tutkun olmadıkları için, ölümüne bir savunma yapmayacakları belliydi. Tuhaf birtakım rastlantılar sonunda Sur şehri

Selahattin Eyyubi

Frenklerin eline kaldı -ve ileride de işlerine yaradı- ama kıyıda-ki diğer şehirler ve kaleler, kimi hiç karşı koymadan, kimi de hafif savunmalar yaptıktan sonra, birer birer teslim oldular.

Hittin'den hemen sonra, Selahattin ordusunu Raymond'un eşinin büyük bir cesaretle elde tutup, sonunda çaresizlikle teslim ettiği Taberiye Kalesi'ne soktu. Kadının ve çocuklarının güvenle kaleden çıkmalarını sağladı. İki gün sonra, önemli Akka şehrinin kapısında belirdi. Şehir halkı dışarı çıkıp, teslim olmalarına ve mallarını kurtarmalarına izin verilmesini dilediler. Selahattin, bu öneriyle karşılaşıldığında adet olduğu üzere kabul etti. Mallarının içinden taşıyabileceklerini toplamaları için bir gün izin verildi ve sonra ordu içeri yürüdü.

Müslüman savaşçılar, en açgözlülerinin bile doyacağı kadar yağmaya kavuştukları bir başka zafer yaşamış oldular. Savaşçılar şehre dağılırken her biri seçtiği bir evin kapısına kendi mızrağını dikti ve orayı istediği gibi yağmaladı. Ellerini uzatıp alı- vermekten başka bir şey yapmaları gerekmedi, çünkü zengin Frenkler bir gece önce şehri terk etmişlerdi. Halka açık yerlerde ve silahlıklarla dikkatle yaptıkları aramalar sonunda büyük hazineler ortaya çıktı. Bu sırada sultan yağmadan kendi payını almış, büyük bölümü Tapınakçılar'a ait olan mallardan ve kendi takdir ettiği büyük âlimlerin eserlerinden seçmiş ve kenara çekilmişti. Haznedarı, evlerine gönderilecek olan yoksul Müslümanlara bu yağmadan pay dağıtmakla bir hayli meşguldü. Şehri ve civar köylerini oğlu El-Melik El-Efdal'e bahşetti.

Üstte: Haçlıların kuşattığı bir Arap kalesi
(Bir 13. yüzyıl Sanatçısı tarafından çizilmiş)

Altta: Selahattin, Kudüs kraliçesinin ricasını dinliyor
(Eski bir Fransız eserinden).

Güçlü bir kale olan Toron, iki hafta kadar sonra kuşatıldı ve savunan nadir yerlerden biri oldu. “Cesaretleri denenmiş ve inançlarına sonuna kadar bağlı” adamların savunduğu kalenin alınabilmesi için mancınıklar kurulması ve üst üste taarruzlar yapılması gerekti.

Bu sırada El-Adil temizliğe yardımcı olmak için Mısır’dan bir orduyla gelmişti ve saldırıp Yafa’yı almıştı. Dört bir yana kuvvet gönderildi ve bu kollar Beyrut, Sayda, Jibeil, Hayfa, Caeseria, Nasiriye, Sefuriye ve Tibnin gibi pek çok yeri ele geçirdiler. “Beyrut’un alınmasıyla Frenkler oradan ayrıldılar ve anayurduna bir yabancı gibi kalmış olan İslam, evine döndü.” Kudüs, Sur, Aşkelon ve Tapınak Şövalyeleri’yle Hospitalierler tarafından tutulan birkaç kale daha dışında Kudüs Krallığı sultanın eline geçmişti. Aşkelon’u bir kuşatmayla Eylül’ün beşinde aldı. Güçleri çok seyrelişmiş durumda olmasaydı ve “her savaşçı kendi yağmasıyla uğraşıyor” olmasaydı, Sur şehrini de zorlayabilirdi.

Selahattin daha önce gitmeyi seçmiş olsaydı Sur bu durumda bile alınabilirdi; zaten teslimi için koşullar bile düşünülmüştü. Antakya prensini temsil eden Saydalı Reginald ve yerel komutanlar, Selahattin kuvvetlerini çekerse teslim olmayı önerdiler. Sonuçtan emin olan sultan, burçlara dikilmek üzere iki sancağını gönderdi. Ancak Monferat Markisi Konrad’ın beklenmedik gelişiyile işler değişiverdi.

“Marki, kâfirlerin en imansız olanıydı” diye yazar El-Atir.

“Bir talihsizlik iblisiydi; kurttan beter, itten aşağılık, eşi benzeri olmayan bir iğfalciydi.” Bunu söylerken, Arap tarihçi bu adamın Müslümanların etinde bir diken olduğunu söylemek istiyordu ve bu olaylarda gerçekten de öyle olduğunu gösterdi. Akka’ya bir zaman önce gemiyle geldiği zaman şehrin Frenklerin elinde olduğunu sanıyordu çünkü yenilgileri onun ayrılmış olduğu Konstantinopolis’e henüz ulaşmamıştı. Akka’da adet olduğu üzere, kendisini karşılamak için çanların çalmadığını görünce şaşırılmış ve bir açıklama istemişti. El-Efdal’in yolladığı ulak markiz tarafından kandırıldı ve masumane bir tavırla Hittin çarpışmalarını anlattı: Frenklerin Filistin’den sürüldüklerini, yalnız Kudüs’te ve birkaç başka küçük yerde kaldıklarını söyledi. İki taraf da hatalarını daha görüşme bitmeden anlamışlardı ve ulak markiyyle birlikte gemiye el konulmasını sağlamak için şehre dönerken gemi demir aldı ve Sur şehrine yelken açıp, sultanın teslim koşullarının bildirilmesinden bir gece önce ulaştı. Yeterince savaşçısı ve yiyeceği vardı ve deneyimli kuvvetlerle destekleniyordu; bu yüzden Saydalı’nın kabul ettiği teklifleri reddetti. Sultanın sancakları hendeklere atıldı ve Saydalı Antakya’ya kaçarken, Konrad şehri kuşatmaya karşı hazırlamaya başladı. Çevre yerleşimlere dayanmalarını söyleyen ulaklar gönderildi, yeni surlar dikilip, eskiler güçlendirildi, hendek derinleştirildi ve halk şiddetli bir direniş göstermek üzere yüreklendirildi. Planları aksayan Selahattin, karşısındaki rakibin zeki ve be-

cerikli bir adam olduğunun farkındaydı ve burada zaman ve güç harcamaya değmeyeceğine karar verdi. Aşkelon'a doğru yola çıktı.

Seferin son büyük hamlesi olan Kudüs kuşatması için artık yol açıktı. Oradaki güçlü kişilere ulak yollayıp, şehri teslim etmelerini talep etti. Heyet ona ulaştığı zaman da şehri bir kuşatmanın dehşetinden korumak istediğini anlatıp, Balian'ın yuşağına şunları söyledi: "Ben de Kudüs'ün Tanrı'nın evi olduğuna inanıyorum ve Tanrı'nın evini kuşatmak da, oraya taarruz etmek de istemiyorum. Barış ve iyi niyetle alabilirsem, ne yapacağımı size söyleyeyim. Size otuz bin Bizans altını vereceğim ve şehri de, beş fersah çevresindeki toprakları da size bırakacağım. Paskalya'ya kadar yetecek yiyecek de vereceğim. O zamana kadar yardım getirebilerseniz ne ala; ama eğer o gün geldiğinde hâlâ kurtulma umudunuz yoksa şehri teslim edeceksiniz, ben de halkınızı ve mallarını sağ salım Hristiyan bölgesine geçireceğim."

Koşullar düşünüldüğünde alışılmadık bir teklifti ve Selahattin söz konusu olmasa bu teklife inanılması da pek mümkün değildi. Heyet teklifi reddetti. Kurtarıcılarının onların selameti için kan akıtıp, acı çekmiş olduğu şehri teslim etmelerinin mümkün olmadığını söylediler. Selahattin yanıtı aldığında cesaretlerine ve sadakatlerine saygı gösterdi ve şehri almak için temiz bir savaştan başka bir yola başvurmayaacağına ant içti.

Kudüs'ün kuşatılmak üzere olduğu haberi, kutsal şehre de, Selahattin'e de pek çok katılıma neden oldu. İslam dünyasındaki son inatçılar da Selahattin'in önderliğini kabul edip ordusuna katıldılar. Binlerce Hristiyan savunmasına yardım etmek ya da sığınmak amacıyla şehre geldiler. Bu yüzden şehir aşırı kalabalıklaştı ve insanlar sokaklarda yatar oldular. Aynı zamanda yiyecek ve ikmal sağlamak ve savunmaları güçlendirmek için çaresiz girişimler de başladı.

Yeni komutan Balian, Müslüman ordusuna karşı zafer kazanabileceğinden kuşkuluydu, ayrıca Selahattin'e verdiği sözü tutmamış olduğu için kişisel kaygıları da vardı. Yine de koşulların elverdiğince en iyisini yapmaya çalıştı ve Kutsal Mezar Kilisesi'ndeki gümüşleri söküp, savaşçılara vermek üzere eritip sikke yapan başpiskopostan da biraz yardım aldı. Yalnız iki şövalye kalmış olduğu için, Balian yeni konumlarının onları yüreklendirip, özveride bulunmalarını sağlayacağını düşündüğü kırk kişiye şövalyelik verdi.

Surlarda gergin bekleyenler, 1187 yılının 20 Eylül pazar günü Müslüman ordusunun Davut Kapısı'na gelen yoldan yaklaştığını seçtiler. Peygamber'in savaşçıları, izleyenlerin kaygılı gözlerinin alabildiğince tozlu yola yayılmışlardı ve yakında şehrin sonunu getirecek olan kuleleri ve mancınıkları yanlarında getiriyorlardı. Hittin çarpışmasından sonra geçen yetmiş beş gün boyunca bu savaşçılar Filistin'i yere sermişlerdi; şimdi durdurulabileceklerini düşünmek de anlamsızdı.

Sultan, başlangıçta kuvvetlerini Davut Kapısı'yla Aziz Stefan Kapısı arasındaki surların karşısında konuşlandırmak hatasına düştü. Burası Davut Kulesi'nin hükmettiği bir bölgeydi ve güneş de Müslüman ordusunun gözünü alıyordu. Kule garnizonunun üst üste yaptığı huruçlar, mancınıkları kurmaya çalışan mühendisleri geri püskürttü, kuleden atılan oklar da ciddi hasara neden oldu. Mühendisler ancak gün battıktan sonra gelişme gösterebildiler ve ertesi gün yeni saldırılarla o emekleri de boşa gitti. Birkaç gün sonra sultan konum değiştirmeye karar verdi. Çadırlar toplandı ve ordu hareket etti.

Kısa bir an için Kudüs halkı sultanın kuşatmayı kaldırdığını ve şehrin Müslüman belasından kurtulduğunu düşündüler. Kadınlar ve erkekler kiliselere koşup şükran sunarken, şehir sokakları neşeyle doldu. Ertesi sabah uyandıklarında kuşatanları bütün güçleriyle şehrin surlarının en zayıf olduğu kuzeyinde gördüklerinde, mancınıklar çoktan kurulmuş, Ceviz Vadisi'ne bakan duvarlardan birinin altındaki lağımlar bile açılmıştı. Şimdi güneş savunanların gözüne giriyordu.

Duvardaki bir çatlak kısa zamanda genişledi. Surlara o kadar çok ok yağıyordu ki, kimse çıkmaya cesaret edemiyordu. İki günde dış duvarın altında otuz metre lağım açılmıştı ve bu patlatıldığında duvar hendeğe çöküverdi. En iyimser olanlar bile umutlarını kaybettiler. Balian ve başpiskoposun son toplantısında, şövalye cesur bir savaşçının vereceği karara ulaştı. Bu karar, geceleyin kuşatanlara umutsuz bir çıkış.

yapıp çarpışarak ölmekti ve savaştan sonra utanç içinde öldürülmeye razı olmuyordu. Kutsal şehri teslim etmektense, İsa Peygamber'in kendileri için ölmüş olduğu yerde kendisi de ölmeyi yeğliyordu. Bu cesur konuşmasına şövalyeler de, şehirli de katıldılar ama başpiskopos müdahale etti.

Son bir büyük savunmada ölmek istemeleri gayet uygun olsa da, bunun kurtarılabilecek olan ruhları da tehlikeye atmak olacağını söyledi. Kendileri kurtulsalar bile, kadınları ve çocukları Hristiyanlığın büyük kaybı olurdu. Müslümanlar onları öldürmeseler de, inançlarını değiştirmeye çalışacaklardı. İsa adına, kadın ve çocukları korumak birincil görevleri değil miydi?

Bu söyleme karşı konulamazdı. Daha sonraları, özellikle de kilise hazinesini toplayıp götürmesinin ardından, kimileri Heraklius'un farklı amaçları olduğundan kuşku duyacak olsalar da, Balian'ın planının kahramanca ve gösterişli olduğu kadar korkunç sonuçları olacağı da açıktı. Sonunda Balian'ın sultanla şehrin teslim koşullarını konuşmasına karar verildi.

Balian ile sultan arasındaki konuşmada olanlar hakkında kayıtlarda farklılıklar vardır. İmadettin, sultanın hiddetli olduğunu ve şövalyeye doksan bir yıl önce Haçlıların şehri aldıkları zamanki tavrı göstermeye niyeti olduğunu söylediğini aktarır. Erkekler öldürülecek, kadınlar ve çocuklar esir edilecektir. Balian, nüfusun serbestçe çıkması hakkında ısrar edince, Selahattin ona güvenmediğini ve bu koşulları kabul et-

neyeceğini söyler. Kudüs zor kullanarak alınacaktır ve halkı da ölüm ve esaret beklemektedir. Erkeklerin kanını dökecek, kadınları ve çocukları da canı nasıl isterse öyle yapacaktır.

Olaçaklar düşünöldüğünde, sultanın zeki yardımcısının ya yanıtıldığı ya da efendisini yanlış okuduğı anlaşılmaktadır. Selahattin, böyle bir dili ancak karşısındakini korkutmak için kullannış olabilir, ki blöf yaptığı da pek görülmez. İnadettin, Balian'ın yanıtını şöyle aktarır: “Biz kurtarılmayı ummaktan caydık ve barış ya da merhamet aramıyoruz ama işte bu nedenle kendimizi ölene dek savunuruz ve canımızı pahalıya satarız. Hiçbirimiz sizden on kişiyi yaralamadan yaralanmaz. Evlerinizi yakar, kulelerinizi yıkarız. Ancak bir harabeyi yağmakıyabilirsiniz. Şahrâh'ın yok edersek pişman olursunuz. Şahrâh Kulesi de yıkılır ve Sulvan çeşmeleri doldurulur. Beş bin Müslüman esir, konumuna bakniadan katledilir. Altın ve değerli eşyaları yok edip, kadınlarımızı ve çocuklarımızı öldürürüz; taş üstünde taş bırakmayız. Bu harabe sizin ne işinize yarar?”

El-Atir, Balian'ın benzer sözlerini aktarır ama daha akla yatkın sözcükler kullanır. Şövalye, daha az böbürlenmektedir ve uyarısında içten bir çaresizlik sezilmektedir: “Yüce sultan, bu şehrin Tanrı'nın yanındaki savaşçıları olarak bizler, sizin diğer pek çok şehre gösterdiğiniz merhameti göstereceğiniz umuduyla kavgayı gevşetiyoruz.” Burada, merhamet dilenilmesinden hiç hoşlanmayan bir adam, diplomatik zarif bir ta-

lep söz konusudur. Tehditkâr tavrın boş ve anlamsız kalacağı kesin olan böylesi bir anda, çok daha makul bir yöntemdir.

Balian'ın yamağının anlattığına göre, efendisi Selahattin'e gidip teslim koşullarını konuştu ama daha onlar konuşurlarken surlara bir saldırı oldu ve burçlarda birkaç Müslüman sancağı dikildi. Selahattin alayla sordu: "Adamlarım ve sancağım oradayken ve şehir de açıkça benimken, neden anlaşma yapayım?"

Ancak bu sırada savunanlar çaresiz bir taarruza kalkıp burçları geri alınca Selahattin konuyu ertesi gün ayrıntılı konuşmaya karar verdi ve Balian da meclise durumu anlatmak üzere Kudüs'e geri döndü.

O gece şehir korkuya yenik düştü. Bir ihanet lafı dolaşmaya başladı ve insanlar komşularından korkar oldular. Papazların, keşişlerin ve rahibelerin yas dolu tören geçidi, haçın ardından sokaklarda Tanrı'dan merhamet dilenen ilahiler söyleyerek dolaştı. Kiliseler, korkudan deliye dönen insanların ilahi yardım dilemek için üşüşmesiyle ana baba gününe döndü. Anneler, kızlarının saçlarını kesip, güzelliklerini biraz olsun gizleyeceğini umarak onları çıırılçıplak soğuk suya batırdılar. "Ama şehirdeki arbede yüzünden, Tanrı ona uzanmaya çalışanları görmedi, duaları da dinlemedi."

Balian, ertesi gün sultana döndü. Şövalyenin sözü bir şekilde sultanın talihsizlere karşı duyduğu merhamete getirip durduğu uzun konuşmalardan ve pazarlıklardan sonra anlaş-

Selahattin Eyyubi

maya varıldı. Selahattin şehri taarruzla almaya ant içmiş olsa da, halk için makul bir fidye almayı kabul etti ve erkek başına on, kadın başına beş, çocuk başına bir Bizans altını kararlaştırıldı. Yoksullara gelince, erkek, kadın ve çocuk fark etmeksizin, her yedi bin tanesi için otuz bin altın talep etti. Fidyesi ödenenlerin şehirden malları ve silahlarıyla çıkmasına izin verdi. Ödemelerin kırk gün içinde yapılmasına ve bu süre içinde ödeyemeyenlerin sultanın mutlak mülkü haline geleceklerine karar verildi. Gücünü talihsizlere karşı ne biçimde kullandığı, zaten önceden anlatılmıştı.

Müslüman silahlı kuvvetlerinin bu son başarısı yine bir cuma gününe denk gelmişti ve sevinçleri, o günün Peygamber'in cennete yükselmiş olduğu gecenin yıldönümü olması dolayısıyla daha da artmıştı. "Şehrin teslim olduğu günün, Hz. Muhammed'in Cebrail'le birlikte Kudüs'e yolculuk etmesinin yıldönümüne denk gelmesi yüzünden, tüm İslam dünyası heyecana büründü. Bilenlere göre, zaten bu işgalin belirtisiydi. Ne harika bir tesadüf!" der inançlı Bahattin. "Tanrı, Müslümanların şehri alması için Peygamberimizin gece yolculuğunun yıldönümünü seçti. Yaptıklarımızın O'nu memnun ettiğini görmemiz için başka bir işaret gerekli midir?"

Bu düşünce bütün İslam dünyasına yayıldı ve bir yolunu bulan her hafız ve âlim kutlamalara katılmak için şehre akın etti. Bundan sonraki haftalar boyunca, altın haç camiden indi-

rilirken ve cami yeniden gül sularıyla yıkanıp, Hristiyanların elinde kaldığı süre boyunca maruz kaldığı saygısızlıklardan arındırılırken, bu bilgiler sokaklarda kutsal şehri Tanrı'nın gözündeki yüceliğine yeniden kavuşturabilmek için ne yapılması gerektiğini tartışılar.

Peygamber'in aracısı olarak gördükleri Selahattin'e övgü yağdırırlarken, fısıltılarla eleştirmekten de geri durmuyorlardı. Hristiyanların pek tabii hak etmiş oldukları sıkıntıları hafifletmek için, gereğinden fazla yardım yapılmıştı. Ancak bu kınamalar, konu aldıkları kişi yağmayı dağıtmaya başladığında kesiliverdi, çünkü hiçbir âlim ya da din adamı es geçilmemişti.

Fetihden bir hafta sonra, El-Aksa Camisi'nin önünde sultanla beraber dev bir kalabalık toplandı. Halepli baş kadı, "Talihimizin dönüşünü kutlayın" diye öğütüyordu herkese vaazında, "Tanrı yaptıklarınızdan memnun; bir insanın isteyebileceği en üst noktadasınız. Yolunu şaşırıp yüzyıllarca kâfirlerin elinde neredeyse yüz yıl kalmış olan bu deviyi İslam'a geri getirmenizi O sağladı. Eğer Tanrı'nın seçkin hizmetkârları olmasaydınız bu mutluluk size bahşedilmezdi. Kadisiye'nin, Yarmuk'un, Hayber'in anılarını canlandırdınız; Halit'i, Tanrı'nın Kılıcı'nı yeniden yaşattınız. Tanrı sizlere bunun karşılığını veriyor ve döktüğünüz kan karşılığında sonsuza dek cennet vaat ediyor. Tanrım! O ki, senin keskin kılıcın, yanan ateşin, inancının hizmetkârı, kutsal yerlerin savunucu-

Selahattin Eyûbî

su, imanda ve dirençte yüceler yücesidir. Büyük, muzaffer kral, dinin destekçisi, haça tapanları alt eden, dünyanın ve imanın onuru, İslam'ın ve Müslümanların sultanı, kutsal tapınağı arındıran, Eyüp'ün oğlu Ebu Muzaffer Yusuf'un başımızdaki hükmünü uzun tut... Sana yakarışlarımızı duy: Bana da, atalarımıza da bahsettiklerine şükran duymama, doğru olanı yapmama ve senin istediğin gibi olmama yardım et. Sadık hizmetkârlarının arasında yaşayabilmemi sağla."

Bu sırada, yenilenler Davut Kapısı'ndan çıkıp gidiyorlar, ağlıyorlar ve kendileri için de dünyadaki en kutsal yer olan bu şehri terk etmenin yasını tutuyorlardı. Kendisine başvuran dertli hanımların başvurusu üzerine de olsa, yolculuklarını güvenli biçimde yapmalarını sağlamak için gösterdiği çaba, Selahattin'in onların durumundan ne kadar etkilendiğinin kanıtıdır. Emriyle mülteciler üç gruba ayrıldılar. Bir tanesi Tapınakçılar'ın, birisi Hospitalierler'in, üçüncüsü de Balian ve başpiskoposun yanına verildi. Her birine yeterince Müslüman atlı koruma atandı. Ernoul, bunların kendilerini koruduklarını, yetişemeyen kadınlara atlarını verip kendileri yayan gittiklerini, çocukları da atlarının arkasına aldıklarını anlatır.

Böylece, güven içinde Trablus kapılarına, kendi halklarının bölgesine ulaştılar ve burada Müslümanlardan gördüklerinin tersi muamele gördüler. Çünkü Trablus Kontu perişan haldeki bitkin mültecilere kapılarını kapadı. Hristiyan savaş-

çılar şehirden çıktılar ve fatihin mültecilerin yanlarında götürmelerine izin verdiği ne varsa yağmaladılar.

Mısır'a sığınmayı seçmiş olanların talihi biraz daha yaver gitti, çünkü İskenderiye emiri de Selahattin'le aynı ruh halini paylaşıyordu. İtalyan limanlarına geçişleri için hazırlıklar yapılırken bu evsiz gezginleri şehrin dışında kondurdu ve hem yiyecek, hem de koruma için savaşçı gönderdi. Dahası, gemi sahipleri onlardan yararlanmaya kalktıklarında müdahale etti. Çünkü Selahattin'in onlara vermiş olduğu güven içinde Hristiyan topraklarına ulaştırmak sözünü birkaç haydudun bozmasına izin veremezdi. "Denizciler başka türlüünü yapamayacaklarını anladıklarında, bu zavallıları taşıyacaklarını söylediler" ve emir her birinden bu insanları yerlerine ulaştıracakları sözünü alıp, bu sözü tutmazlarsa uğrayacakları intikamı açıkça anlattı.

Artık sultanın çevresi, Hz. Muhammed'in kanunlarını tefsir eden ve her biri Allah'ın ve Peygamber'in kutsal yerlerinde yaşanan zındıklıkların izlerini nasıl bütünüyle ortadan kaldıracabilecekleri konusunda fikir öne süren âlimlerle doluydu. Sabırlı hükümdar bir sözcükler denizinin ortasında kalmıştı, hatta bu deniz sokaklara ve halka açık yerlere bile taşmıştı. Mutaassıpların tartışmalarının kavgaya dönüşmesini engellemek için ciddi bir diplomasi gerekir, çünkü barışa asıl tehdit yaratan şey, ortam heyecanlıyken ve sinirler gerginken dini yorumlamaların yapıldığı ortamlardır. İslam'ın neşesi cıva gi-

Selahattin Eyynbi

bidir ve kolaylıkla tehlikeli yollara sapabilir. Ancak komutan ne zaman içine girnesi, ne zaman geri durması gerektiğini, gemleri ne zaman gevşek, ne zaman sıkı tutması gerektiğini bilir ve kaynama durulup da en ateşliler bile barış ortamını yeniden bulana kadar da asla elinden bırakmaz. Buna destek olarak fidyelerden toplanan ve tamamı sultana ait olan iki yüz yirni bin dinar da kullanıldı ve elinde hiçbir şey kalmadı. Büyük bölümü de hukukçulara ve dervişlere verildi.

Aksa Camisi'nin büyük mihrabının üzerinde şöyle yazar: "Bağışlayıcı ve merhametli Allah'ın adıyla! Allah'ın bu şehri onun vasıtasıyla almasından sonra bu mihrabın ve Aksa Camisi'nin onarılmasını 583 yılında buyuran, Allah'ın hizmetkârı ve vekili; muzaffer hükümdar, dünyanın ve dinin lütfü, Eyüp oğlu Ebu Muzaffer Yusuf'tur. Bu hizmeti karşılığında, Allah'tan O'nun merhameti ve adaleti sayesinde günahların azalmasına katkıda bulunabilmesi için kendisine esin vermesini dilemiştir."

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Talih Dönüyor

Doğulular bir fıkra anlatırlar: Bir Hz. Muhammed inanırı Zengi'yi cennetin en güzel bölümünde görünce şaşırmış. Nasıl bu kadar göze girebildiğini sorunca atabey şöyle demiş: "Urfa'yı aldığım için Tanrı diğer günahlarımı bağışladı."

Kudüs'ün yanında Urfa neydi ki? Bir adam, kıyamet gününün buluşma noktası olan bu kutsal şehri almaktan daha büyük bir zafere ulaşabilir miydi? İslam'ın tüm şairlerinin dediği gibi, o kişinin cennete girmesi artık kesin sayılmaz mıydı?

Selahattin artık yarım yüzyıldan yaşlıydı. Liderliğinin zirvesindeydi. Hristiyan şövalyenin onu şövalyeliğe kabul ettiği günden beri, çok da ciddi olmayan birkaç pürüz dışında sorun yaşamamıştı. Tanrı'nın ve Peygamber'in lûtfuna erişmişti ve bütün bunları, desteklemeye ant içmiş olduğu davaya olan bağlılığı konusunda en ufak bir kuşku yaratmadan yapmıştı. İstilacı kâfirler kaçıyordu. Müslüman topraklarını kısa zamanda tamamen terk edeceğini düşünmemek için bir neden

yoktu. Peygamber'in yılmaz savaşçısı olarak Selahattin, daha şimdiden deniz aşırı bir harekâtı düşünmeye başlamıştı. Cihadı düşman topraklarına, en uzak köşelere taşımayı kuruyordu ve göğün altında gerçek inancı tanımayan bir kişi bile bırakmamayı düşünüyordu. Bahattin der ki: "Tanrı adına savaşmak onun için gerçek bir tutkuydu. Ailesini, çocuklarını, doğduğu yerleri bırakmasına neden olmuştu. Bütün dünyevi zevklerden geçmişti, rüzgarda sağa sola savrulan bir çadırda yaşamayı bile kabullenmişti."

"Sana bir şey söyleyeyim mi?" diye sordu yardımcısına, birlikte Akdeniz'in fırtınalarını birlikte izledikleri bir gün.

"Elbette" dedi diğeri.

"Tanrı'nın yardımıyla bu kıyılarda hiçbir Frenk kalmadığı zaman" dedi sultan, "topraklarımı bölüştürmeyi ve halefime son emirlerimi vermeyi düşünüyorum. Sonra, peşlerinden bu denize açılacağım. Yeryüzünde Tanrı'yı inkâr eden bir tek kişi kalmayıncaya kadar ya da ben bu uğurda ölünceye kadar, bu denizde ve adalarında onları kovalayacağım."

Koskocaman dalgalar karşısında dehşete düşmüş olan Bahattin, bir ölümlünün bu kadar kaypak bir ortama nasıl olup da girebileceğini tasavvur edemiyordu. Bir hukuk bilgini olarak zamanında söylemiş olduğu "denizde gezen kişinin şahitliği kabul olunmaz" sözleri, hayran olduğu bu kahraman yüzünden şimdi anlamını yitirmişlerdi.

"Sence ölümlerin en şerefli si nedir?" diye sordu sultan.

“Tanrı yolunda ölmektir” diye yanıtladı kadı.

Gürültücü denizi vakur bir coşkuyla süzen Selahattin, sert bir sesle konuştu: “O zaman ölümlerin en şereflişinin kapısını aşındırmalıyım.”

Ancak Kudüs’ü aldığı 30 Ekim tarihinden itibaren bu tutkusu hep sekteye uğradı. O güne kadar tek tük çekilmeleri dışında, sürekli zafer kazanmıştı ama Peygamber gerçekten bu hizmetkârının yaptıklarından memnun idiyse bile, bundan sonra en kritik anlarda herhalde kulaklarını tıkar oldu; çünkü talihin pırlıtsı giderek daha hızlı titremeye başladı.

Biz, uzun zaman sonra dönüp baktığımızda bile görüntüdeki değişikliği görebiliyoruz. Artık o sakın, yenilmez, şairlerin ve inanırların hamisi, güçlünün ve güçsüzün babası, hoşgörülü, cömert, muhteşem amacına doğru sabırlı bir tutkuyla yürüyen sultan değildi. O güne dek çatılmamış kaşları umarsızca seğirmeye başlamıştı, muhteşem sabrı kırılma noktasına kadar gerilmişti. Dirençli bedeni, çelikten iradesinin bile kimi zaman engel olamadığı, aksi bir kişiliğin bitmek bilmez saldırıları karşısında güçten düşmüştü. Bu muhteşem savaşçının, hayranlık ve beğeni simgesi olmak yerine, her yönden gelen saldırılar karşısında acınacak kadar muzdarip durumlara düştüğü anlar yaşanmaya başlandı.

Urfa’nın düşmesi Avrupa’da heyecan rüzgârları yaratmıştı, Kudüs’ünkiyse bir afete neden oldu. İlki bir Haçlı seferine neden olduğuna göre, ikincinin daha aزیyla yetinmesi mümkün

değildi. Din tutkunları da, maceracı şövalyeler de derinden sarsılmışlardı. Tanrı'nın biricik krallığına tecavüz edilmişti. Kendisinden öncekilerin edinmiş olduklarını şimdi topluca elinde bulunduran kâfirin elinden bütün o zenginlikleri geri almak tutkusu içlerini ateşliyordu. Papa III. Urban yeni ölmüştü. Aslında kutsal şehrin düşmesinden önce ölmüş olsa da, halk arasında bu felaketin acısıyla ölmüş olduğu kanısı yaygındı ve bu da haçın altında yeni savaşçılar toplanmasına bir hayli yardımcı oldu. Haçlı ruhu o kadar keskindi ki, kardinaler yalvarmak pahasına bile olsa, siyasetten ve lüksten ellerini çekip, İsa'nın türbesini kurtarmaya gideceklerine dair antlar içtiler.

Yeni Papa VIII. Gregor'un çağrısı üzerine, ileri gelen hükümdarlar kişisel hırslarını bırakıp haçı kabul ettiler. İngiltere'de Poitou Kontu Richard bunların ilkiydi. Aynı Richard, daha sonraları kral olacak, "Aslan Yürekli" olarak dünyaca ün kazanacak ve aynı zamanda büyük Müslüman hükümdarın da başına bela olacaktı. İki ay sonra Fransa ve İngiltere kralları, Sur şehrinin başpiskoposu ve Haçlı seferlerinin büyük tarihçisi olan, Kudüs düşer düşmez de Hristiyan dünyasını harekete geçirmek üzere Avrupa'ya gelmiş olan William tarafından barıştırıldılar. İki kral haçı onun elinden aldılar ve Flanders Kontu ile birlikte, kutsal topraklarda kullanacakları renkleri beyaz, kırmızı ve yeşil olarak seçtiler.

İngiltere'de bütün vatandaşların omzuna "Selahattin Ver-

gisi" adıyla bilinen yeni bir yükümlülük getirildi. Kutsal savaşa destek amaçlı toplanan bu vergiyi ödememenin cezası aforozdu. Benzer bir vergi Fransa'da da uygulandı ve iki ülkede de en dilbaz hatipler yaklaşan sefere karşı heyecan yaratmak için diyar diyar gezdiler.

Önceki Haçlı seferlerinin değişmez görüntüleri olan heyecanlar, sözde mucizeler, özveri destanları ve toplu histeri sahneleri yeniden yaşandı. Kutsal Topraklar'a yürümek için her şey hazırlanmışken, Fransa ve İngiltere arasında yeni bir anlaşmazlık çıktı ve sefer defalarca ertelendi. Sicilyalı William harekete geçen ilk Avrupalı hükümdar oldu ve Trablus, Sur ve Antakya'ya yardım getiren de, Yafa'yı toparlamalarını sağlayan da o oldu. Frederik Barbarossa artık yaşlı bir adam olsa da, daha ileri bir safhada benzer biçimde tahtını bırakacaktı. Richard ile Fransız Philippe'in ortak seferi 1190 yılının Haziran'ına kadar başlamadı. Kudüs'ün alınmasından sonra bir hayli zaman geçmişti ama bu gecikme, Selahattin'in yaşayacağı sınavları geciktirmekten başka pek bir şeye neden olmadı.

Bu sırada o da boş durmuyordu. Kasım'ın ilk gününde, ülkesi için son ciddi belayı oluşturan Sur şehrinin surlarının önünde belirivermişti. Onun tutkuları açısından bakılırsa, bu amacında tutarlı davranmamış olması acıdır ve bu saldırıyı sürdürmemesi, kuşkusuz bütün yaşamının en büyük hatasıdır.

Selahattin Eyyubi

Gözü kara Montferrat Markisi bu sırada boş durmamıştı. Hendekler kazılmış ve uzatılmışlardı ve işgalciler artık daracık bir yerden yaşatabiliyorlardı. Surlar çok güçlendirilmişti ve ambarlar tayınlarla doldurulmuştu. İnsan ve silah miktarı da, Selahattin'in gereğinden fazla cömert tavrı yüzünden kale ve şehirlerden silahlarıyla birlikte salınan savaşçıların doluşması sayesinde bir hayli artmıştı. Konrad durmaksızın uğraşmıştı, savunmalarını kusursuz duruma getirmişti ve sultanın kuşatmasının uzun ve pahalı olması için gereken her şeyi hazırlamıştı.

Selahattin'in talih de bu kez eskisi gibi değildi. Mısır'dan yola çıkardığı filonun limanı tıkama girişimi felaketle sonuçlanmıştı. Denizden ikmali kesilebilecek olsaydı, yapılması gereken tek şey şehre giren kara yollarını tutmak olacaktı çünkü şehrin yiyecek yedekleri ancak bir yere kadar dayanabilirdi. Ancak Müslüman donanma komutanı gece nöbetlerini savsaklamıştı. Markinin gemileri onu basmış, beş gemiyi ele geçirip, birçok savaşçıyı da öklürmüştü. Bundan sonra donanma bir işe yarayamazdı, zaten Beyrut'a sığınmak üzere kaçmaya çalışırken yakalandı ve yok edildi.

Karada da talih Müslümanlara karşıydı. İlerleme kaydediyor gibi göründükleri ve markinin deniz savaşıyla meşgul olduğu sırada, savunma kulelerine saldırıp, ana duvarı lağım-lamaya koyulmuşlardı ama marki kapıları birdenbire açıp üstlerine çullanmıştı ve ağır kayıplar verdirmişti.

Kötü hava yaklaşıyordu. Emirler de, savaşçılar da huzursuzlaşmaya başlamışlardı ve sultan da zaten uzun kuşatmaları sevmezdi. Ordusunun iş birliğine yeterince güvenebiliyor olsaydı uzun tutabilir miydi sorusu tartışmaya açıktır ama Müslüman savaşçıların açık arazideki kısa vur-kaçlarda gösterdiği soğukkanlılığı böyle uzun süreli harekâtlarda beklemek söz konusu olduğunda, işler onun aleyhineydi. Ayrıca, kış yaklaştıkça evlerden gelen çağrılara direnmek zorlaşıyordu. Savaşçılar karılarına dönmek istiyorlardı ve mevsim sonunda hareket zaten yavaşladığı için, onları baharda dönmek üzere terhis etmek de adettendi. Böylece Selahattin bir emirler meclisi topladı. Kimisi cesurca kuşatmayı sürdürmeyi önerdiler ve makul biçimde, Sur düştüğü takdirde Frenklerin asıl para, yiyecek ve insan gücü kaynağı olan deniz yolu üzerinden gelecek ikmal ve desteklerinin yok olacağını ifade ettiler ama muhalefet daha kalabalık ve inatçı çıktı. Bu kadar farklı düşünen adamların arasındaki Selahattin belki de kalabalığın isteğine uymaktan farklı bir şey yapamazdı. Sonra açıkça görüleceği üzere, onun kutsal savaşa olan bağlılığını pek azı paylaşıyordu ve neredeyse tümünün öncelikleri kişiseldi. Ayrıca, kimi uzun zamandır süregelen kıskançlıklar da vardı ve orada temsil edilen boy sayısı kadar sayıda farklı düşünce ortaya atılıyordu.

İlginç bir gelişme, sultanın emirlerini dinlemeyi bir süre askıya almasına neden oldu. Şehri savunanların arasındaki bir

Selahattin Eyyubi

şövalyenin şöhreti, Selahattin'in ilgisini hatta hayranlığını kazanmıştı. Şövalye Vert, sanki üstün insanların da var olabileceğini kanıtlamak üzere dünyaya gelmiş olan o şaşırtıcı İspanyollardan biriydi ve şiirlere konu olacak bir yiğidin tüm niteliklerini taşıyordu. Sicilyalı William ile birlikte gelmişti ve o andan itibaren her türlü çatışmanın yıldızı olmuştu. Yeşil tolgasından uzanan bir çift geyik boynuzundan ve yeşil kalkanından tanınıyordu ve Müslüman keskin nişancıları da ellerinden geleni artlarına koymamaya davet ediyordu. Her hurucun önderiydi, kılıcını efsanelerdeki Orlando ve Cid gibi ustalıkla kullanıyor, kalabalık düşmanın ortasına küçümseyen bir tavırla dalıyor, okları da, mızrakları da umursamıyordu. Şaşıran Müslümanlar, hiçbir tehdidi umursamadığına göre, bir çeşit cinin korumasında olduğundan emin oldukları bu karşı konulmaz savaşçının önünden çekiliyorlardı. Onun bu cesur hareketleri kendisine zarar veriyor olsa da, Selahattin bu adamın yaptıklarından etkilenmekten kendini alamıyordu, çünkü Ernoul'un dediği gibi, "Sultanın en sevdiği şey, iyi bir şövalyeydi."

Emirleri ve savaşçılarını terhis eden Selahattin kendi adamlarıyla birlikte Akka'ya döndü ve Frenkler destek aldıklarında olacakları anlamış olacak ki, kışı orada savunmalarını güçlendirmekle geçirdi. Surlu William'ın kara yelkenli gemisiyle Avrupa'ya gidip oraları kaydattığını bilmiyor olamazdı ve onun etkisi ne olursa olsun, sultan, rakiplerinin Kudüs'e bir biçimde karşılık verecekleri olasılığına hazır olmalıydı.

Baharın gelmesiyle yollar yeniden yürünür oldular ve Selahattin hâlâ düşman elinde olan kalelerin üzerine yürüyerek Sur şehrinin savunmalarını zayıflatmayı düşündü. Kuvvetleri tarafından kuşatılmış durumda olan Havkabü'l Hava Kalesi'nden başladı. Burayı kuşatmış olanlar, karın-çamurun içinden buraya gelmekte olduğunu öğrenmelerinin hemen üzerine Hospitalierler'den bir gece baskını yemişlerdi. Kale, üst üste sert birkaç taarruz yapılsa da, kısa bir kuşatmayla alınamayacak kadar güçlüydü, bu yüzden Şam'a gitti ve birkaç gün içinde Frenklerin tehdidi altında olan Jubail'e yola çıktı. Orayı rahatlattıktan sonra bölgeyi keşfe çıktı ve Frenklerin bir raporuna bakılırsa Trablus'u kuşattı.

Ancak bu şehir, Sicilyalı William ve Monferrat Markisi tarafından desteklenmişti, bu yüzden alınması olanaksızdı. Yeşil şövalye burada da karşısına çıktı ve sultan bu kez onu daha yakından tanımak istedi. Düşman ordugâhına bir ulak yollandı ve güvenliği temin edilerek bir görüşme talep edildi. Şövalye de terbiyeli bir kişiydi ve sultanın otağına gittiğinde onurlu bir karşılama gördü, kendisine atlar ve mücevherler armağan edildi ve serbestçe konuştu. Selahattin bu konuğunu gerçekten kendi tarafına çekebileceğini düşündü mü, yoksa bu deneysel girişimi tamamen Frenklerin düşünüş biçimini anlamak için mi yaptı bilemiyoruz ama ondan kendi yanında kalması durumunda toprak, güç ve şöhret vereceğini söyledi. Ancak şövalye, böylesi bir kahramandan beklenir biçimde

armağanları da teklifi de geri çevirdi. Kutsal Topraklar'a Müslüman olmak için değil, Müslümanlarla yüzleşip, çarpışmak için geldiğini ve elinden geldiğince de onlara zarar vermek istediğini belirtti. Kavgaya meyilli bu sözlerle karşın görüşme makul bitti ve birbirlerine saygısızlık etmeden ayrıldılar.

Bu sırada, Kudüs Kraliçesi Sibyl de sultana bir ulak yolladı ve hâlâ Şam'da tutsak olan kocasının serbest bırakılmasını rica etti. Selahattin cömertçe tavrını yine sergiledi ve Şam'a haber salıp, Kral Guy'un yanına getirilmesini buyurdu. Ayrıca, Hittin'de tutsak düşen şövalyelerden en önemli on tane-sini de yanına çağırttı ve kendisine karşı bir daha asla silah kuşanmayacakları yeminini aldıktan sonra hepsini saldı. Her zamanki gibi, bırakıldıktan kısa zaman sonra papazlar tarafından yeminleri geçersiz ilan edildi ve yaşamlarını bağışlayan kişinin başına bela olmayı kaldıkları yerden sürdürdüler.

Sultanın bir dahaki hamlesi, bir Kürt kalesi olan, genellikle Şövalye Koyağı adıyla bilinen ve Yukarı Suriye'nin kıyı bölgesinde bulunan Hospitalier üssüne doğru oldu. Ancak bu aşılması zor kale çok sonraları alınabilecekti. Oğullarına haber salan Selahattin, El-Zahir ve El-Muzaffer'i Antakya çevresindeki yöreleri savunmakla görevlendirdi ve kendisi bir süre hareketsiz kalıp bölgeyi kolaçan ettikten sonra çevre kasabaları almaya girişti. Pek çok diğer yerleşim de birer ikişer kapılarını açtılar ya da taarruzla alındılar. Antakya üzerine yürümeyi düşünmeye başlamıştı ki, oranın hükümdarı

Bohemund'dan anlaşma teklifi geldi ve o şehirle sekiz aylık bir barış yapıldı.

Sultan, yine emirlerinin, özellikle Sincar Hükümdarı İmadeddin'in seferi kesip evlerine dönmek baskısından etkilenmişti. Savaştan yorulmuşlardı ve sürekli başarı gösterip, yağma toplamış olsalar da dinlenmek ve gevşemek istiyorlardı. Ayrıca, oruç ayı olan Ramazan geliyordu. Hepsi kendi birlikleriyle evlerine döndüler, Selahattin de biraz dinlenmek umuyla Şam'a döndü. Ancak koşullar onun birkaç gün içinde yeniden sahaya çıkmasına neden oldu.

Bu kez, derin uçurumlarla çevrili olan, ulaşılması güç Safed Kalesi'ne yürüdü ve boyun eğdirmesi bir aydan fazla sürdü. Artık Aralık ayı gelmişti ve durmaksızın yağan yağmur yolları da tarlaları da çamura çevirmişti ama Selahattin, Sur şehrinden geri dönmüş olmasının ve işine başka şeylerin de taş koymasının huzursuzluğuyla, doğanın önüne çıkardığı sorunlardan etkilenmiyordu. Mancınıkların kurulması işiyle bile şahsen ilgileniyordu ve o günlerden bir fırtınalı günün gecesinde, yardımcısı istediği gibi kurulduklarından emin oluncaya dek uyumayı bile reddettiğini yazıyordu.

Safed'ten yayladaki Havkabü'l Hava'ya ikinci kez yürüdü. Kaleyi hafif birliklerle sardı ve o kadar yakına yanaştı ki, savunmaların saldıkları oklar onun çevresine düşmeye başladılar. Ordugâhı açık bir konumdaydı, rüzgâr çadırları çamur içinde bırakıyordu ve düşmanın keskin nişancıları kendini gösteren

herkese ok atabiliyorlardı. Yine de kuşatma o kadar şiddetle sürdü ki, savunandar çok daha kötü bir kaderle yüzleşmekten-se boyun eğmeyi yeğlediler.

Bu sırada sultan büyük bir baş belasının teslim olmasının keyfini yaşıadı. Kerak, yeni efendisi olan Toronlu Humphrey'in özgürlüğünün bedeli olarak boyun eğdi. Bu olayda Selahattin, Humphrey'in atasına vermiş olduğu söze uygun davranarak hayatının en büyük cömertliklerinden birini sergileyecekti. Kerak'taki garnizon, kendilerini kuşatmış olan El-Adil'in birliklerine karşı o kadar cesurca savaşıyordu ki, teslim olmalarını sağlamak için aç bırakmak dışında bir yol kalmamıştı. İçeridekiler, bu tehdidin etkisini azaltmak için kadınları ve çocukları dışarı attılar. Büyük olasılıkla, Müslümanların uzun kuşatmaları sevmiyor olduklarına güveniyorlardı ya da dışarıdan bir destek geleceğini umuyorlardı. Sonuçta, savaşmanın en önemli iş olduğu o dönemin acımasız koşullarına çok da aykırı düşmeyen bir tavırla, savaşmayan boğazlardan kurtulmak için zavallı halk kovulmuştu. Kaderleri Müslümanların elinde haremlere ya da köle pazarlarına düşmek olmalıydı ama Selahattin, onları tutsak eden herkese para ödeyerek tümünü satın aldı ve hepsini saldı.

Bundan sonraki dört ay, daha önemli seferlerin hazırlıklarıyla ve kısa bir molayla geçti. Denizin ötesinde kendisi için yeni bir belanın hazırlanmakta olduğu duygusu yakasını bırakmak bilmiyordu. Bu duygu, onu Aşkelon ve Akka Kalele-

rinin savunmalarını tekrar incelemeye itti ve oradaki komutanlarının savunmalarını kusursuzlaştırmak için ne kadar ne kadar büyük çaba gösterdiklerini görünce şaşırdı. Kudüs'te ve Şam'da kısa bir süre kaldıktan sonra, 1189 baharında yeniden sahadaydı.

Hedefleri arasında, Banyas yakınlarındaki güçlü bir kale olan ve Saydalı Reginald tarafından yönetilen Şekif (Belfort) Kalesi vardı. Tüm rakipleri arasında bu adam, gaddarlığı yüzünden kellesini almış olduğu diğer Reginald'den sonra onu en çok rahatsız eden kişiydi. Sultan kalenin dışındaki ordugâhını düzenlemekle meşgulken, Reginald'den sorun istemediği yolunda bir haber geldi. Kaleyi teslim etmeye zaten niyetliydi ama bu kadar büyük bir kuvvetin, ikmal kollarının ve savaş makinelerinin ne gereği vardı?

Bu kadar terbiyeli, zarif ve takdire şayan başka bir şövalye görülüş değildi. Alçak gönüllüydü, açık sözlüydü ve mantığa Selahattin'in tanışmış olduğu şövalyelerin çoğundan daha açıktı. Bu çekici özellikleri sultanı etkiledi ve teklifini dinledi. "Sultan daha önemli işlerle ilgilensin" diyordu şövalye. Bu sırada Sur'da olan karısı ve ailesi için yeni bir sığınak bulacaktı. Herhalde, işleri istediği gibi düzenlemesi üç ay kadar sürecekti ama o sürenin sonunda Şekif Kalesi mutlaka teslim edilecekti.

Selahattin psikoloji konusunda da, diplomasi konusunda da toy bir delikanlı olmadığına göre ve dost olmaya bu ka-

Selahattin Eyyubi

dar hevesli bir düşmandan işkillenmiş olacağı kesin olduğuna göre bu adamın rolünü çok iyi oynamış olduğunu varsaymak gerekir. Her inandırmayı becerdi. Şam'a sığınmak istediğini ve ailesini geçindirebilecek kadar destek dilediğini söylediği zaman, Selahattin onu müttefik olarak, hatta müstakbel bir Müslüman olarak gördü. Sultanın yanındakiler de aynı derecede ikna olmuşlardı, çünkü Bahattin Reginald hakkında "Dinimizle ilgili konularda bizimle tartıştı ve kendi inançlarının boş olduğunu ona kanıtladı. Çok iyi konuşuyordu, kendini ifade ederken de nazik ve terbiyeliydi" diye yazdı.

Böyle seçkin ve akıllı bir şövalyenin din değiştirmesi büyük bir zafer gibi görünüyordu. Reginald tüm Kutsal Topraklar'da, hem kendi insanları, ulaştığında hem de Müslümanlar arasında tanınıyordu. Çoğu savaşçının tersine eğitimliydi, Arapça okuyup yazabiliyordu ve maiyetinde ona Arap edebiyatından seçmeler okuyan, söz oyunlarını ve derin anlamları yorumlayan bir Arap da bulunuyordu.

Sultan, güven içinde diğer konulara döndü. Kral Guy'un Müslümanlarla savaşmamak sözünü şimdiden unuttuğu ve Sur'a doğru büyük bir orduyla ilerliyor olduğu haberi dikkatini vermesini gerektiriyordu. Konrad'ın kapıları kralın yüzüne kapamış olduğu öğrenilse de, ikisi arasında düşmanlık olmamıştı ve kral surların dışında ordugâhı kurmuştu.

Kısa bir beklemeden sonra, Sur'dan bazı birliklerle de desteklenen Guy'un ordusu yeniden yürüyüşe kalktı ve sul-

tan, bu seferki hedeflerinin Akka olduğunu kestirdi. Bu hareket biraz yavaş ilerlese de eninde sonunda buraya ulaşacağı belliydi ve küçük birkaç çarpışmadan sonra, Selahattin de Frenklerin asıl hedefi olduğunu düşüncesinden emin olarak Akka'ya gitti. Surlar daha da güçlendirildi ve bütün sorumlulara alarında olmaları buyuruldu.

Bu sırada, Sayda hükümdarının sultanın yüzüne gülüp onu aldattığı ve bu süreyi savunmasını berkitip, ikmalini tamamlamak için kullandığı söylentisi dolanıyordu. Bu kuşku sultanın kulağına ulaştığında onu harekete geçirdiler. Şekif Kalesi'nin teslim edileceği söz verilmiş olan tarihe birkaç gün kala, sultanın ordusu yakındaki tepelerde yeniden konmuştu.

Kurnaz hileci bu sorundan etkilenmiş olsa bile bunu belli etmedi ve daha önceki gibi sadık bir tavırla sultanın otağına erkenden geldi. Düşüncesindeki değişiklikleri anlatmasına fırsat bile vermeden, şehrin el değiştirme işlemlerinin bekletilmesine gerek olmadığını ve o gün ya da ertesi gün yapılmasının da kendisi için pek fark etmeyeceğini söyledi. Bazı aile üyelerinin henüz Sur'dan ayrılamamış olmaları dışında bir gecikme nedeni yoktu, bu da birkaç gün içinde halledilecekti.

Selahattin, şövalyenin pazarlık koşullarına uymaya bu kadar hevesli olmasından kuşkulananmış mıdır ya da verdiği süre dolmadan fikir değiştirmiş olduğunu belli etmemek mi istemiştir bilinmez; karşısındakinin iyi niyetine inanır bir tavır gösterdi.

Birkaç gün sonra, anlaşmanın son saatlerine gelindiğinde Reginald yeniden geldi ve biraz daha müsamaha istedi. Bu kez, dokuz aylık ya da yuvarlama olsun diye bir yıllık zaman istiyordu! Sükûnetini koruyabilmesi, sınırlarının ne kadar güçlü olduğunu ve cesaretinin büyüklüğünü gösterir gibiydi. Müslümanların sultanı, adının Selahattin olmasına ve merhametinin eşsizliğiyle ün salmış olmasına karşın bir insandı ve bu kadar zorlanmamalıydı. Reginald'ın talebine karşılık savrulacak palanın uğultusunu hayal etmek pek zor olmasa gerek. Orada bulunanların yazdıkları, sultanın Saydalı'nın kendisiyle başından beri oynadığına artık inandığını anlatır. Yine de sınırine hâkim oldu ve sakin yanıt verdi: "Konuyu düşüneceğiz. Danışmanlarımla konuşup, kararı size bildireceğiz."

Reginald o gece kendi yatağına dönmedi. Sultan ayrılmasına izin vermemişti ve kendi otağının yakınında onun için de bir çadır gerilmesini, gerekirse ona kolay danışabilmek istediğini söyledi. Aslında pek az konuşma oldu, ancak şehrin teslim edilmesi için belirlenen süre dolana kadar oyalandılar çünkü Selahattin sözünü harfi harfine tutmaya her zaman özenliydi. Son konuşma için toplandıklarında artık hile istemediğini söyledi ve Reginald'ın sözünü tutmasını istedi. Şövalye yeniden savuşturmaya çalışınca da sözünü sertçe kesti: "Bizi kandırmaya çalıştın. Kaleni onardın ve ikmalini tamamladın."

Reginald o anda allak bullak olmuşsa bile bunu belli etmedi. Tam tersine, sultanın suçlamalarına meydan okudu ve

güvendiği iki adamını surları incelemek üzere göndermesini istedi. Bu sırada onlar da teslim koşullarını konuşacaklardı. Teklifin hayâsızlığına şaşmamak elde değildir, çünkü iki adam da döndüklerinde surların onarılmış olduğunu ve teslim taleplerinin de geri çevrildiğini söylediler.

Sonunda foyası ortaya çıkan Reginald, ikili oynadığını itiraf etti mi? Hayır. Aynı içten tavırla oyununu oynamayı sürdürdü. Kendi ulaşını gönderip, kale komutanına teslim olmasını söylemeyi önerdi. Komutan, efendisinden emir alacağını ama efendisinin ulaşının sözünü dinlemeyeceğini söyledi. Reginald kendisi halledeceğini söyledi, kale kapısına katır üstünde gitti ve içeridekilere kapıyı sultana açmalarını söyledi. Bir rahip çıktı, Reginald ile hiçbir Müslüman'ın bilmediği kendi dillerinde konuştular. Rahip dönünce olan tek gelişme kalenin direncinin artması oldu.

Reginald yine de kapının açılması için haberler göndermeyi sürdürmeyi teklif etti. Bir efendinin uşakları tarafından reddedildiği utanç verici durumlardan biriydi. Müslüman surların yüzüne karşı, efendilerinin emirlerini dinlemeyeceklerini söylediler. Gece çökünce küçük topluluk Müslüman ordugâhına döndü. Kapılar kapalı, burçlar da dolu kaldı.

"Sultan, kendisinin ve ordusunun üç ayı hiçbir şey yapmadan harcamış olmalarına neden olduğu için bu adama çok hiddetliydi" diye yazdı Bahattin. Başka doğulu sultanların uyguladığı bazı işkenceleri ona uygulamamasının tek nedeni, Selahattin'in kim olduğunu unutmamasıydı.

Selahattin Eyyubi

Arkadaşı ve hayranı olan Usame, bir Mısır halifesinin karılarının, halifeyi öldüren adamdan nasıl intikam aldıklarını ve saray duvarına canlı canlı çivilettirdiklerini ayrıntılarıyla kuşkusuz ona anlatmıştı. Kahire'deki ilk zamanlarında Selahattin, halifenin düşmanlarının ölü ya da diri atıldığı mağaraları da görmüş olmalıydı. Geçmişin ve şimdiki zamanın dahi zihinlerinin bu gibi durumları ele alırken ne gibi yöntemler uyguladıkları, rahiplere direnmelerini söylemekle suçlanan Saydalı'ya yanındakiler tarafından anlatıldı. Ancak bu tehditler Reginald'ı etkilemedi. Belki Selahattin doğrudan söylemiş olsaydı daha etkili olabilirdi.

Bahattin, "Döndüğü gece, boyun eğmesini sağlamak için korkunç tehditlerle karşılaştı" diye yazar ama bunları kimin savurduğunu belirtmez. Zaten işe de yaramadılar. Selahattin, daha sonra Reginald'ı "ikiyüzlü olduğu için haşladı" ama sultanın kılıcı kınından çıkmadı ve şövalye Banyas Kalesi'ne hapsedildiğinde işkence de görmedi.

Sultanın dikkati daha önemli şeylere odaklanmıştı. Kaybedilen değerli zamanı Saydalı'yı cezalandırarak geri kazanamazdı ve zaman artık o kadar değerliydi ki daha fazlasını da harcayamazdı. Kral Guy'un ordusu İngiltere ve Fransa'dan gelen katılımlarla büyüyordu ve Akka'nın başına bela olacaklarından artık kuşku kalmamıştı. Selahattin yine de duraksadı. Guy'un ordusu beklediği yönde ilerliyordu ve Sicilya Kralı William'in bazı kuvvetleri de ona katılmak üzere Sur'dan yola

çıkmişti ama bütün bunlar Müslümanların Şekif Kalesi kuşatmasını kaldırmalarını sağlamak için bir tezgah da olabilirdi. Ancak 26 Ağustos'ta bütün kuşuklar kalktı. O gece, Frenk öncülerinin Akka'nın on beş kilometre yakınına kadar geldiklerini haber veren bir ulak yetişti. Bütün valilere hemen birlik ve ikmal yollamalarını emreden haberler salındı ve ordunun hemen o gece toplanmaya başlaması için kesin emir verildi. Ertesi sabah sultan şahsen Ürdün Vadisi'ndeydi, Tibnin yolundan da düşmanın hareketleri hakkında düzenli aralıklarla bilgi getirmekle görevli bir keşif kolu çıkarılmıştı.

Sultan artık iyice tedirgindi ve tek amacı Frenkler ciddi biçimde yolu kapatmadan önce şehre destek kuvvet yetiştirebilmektir. Şehirdeki adam ve yiyecek miktarı yeterince yükselinceye dek art arda birlikler yollayarak bunu başardı, hemen ardından da son hazırlıkları yapmak için şahsen şehre girdi. Artık yeterince hazırdı. Şehrin savunması olabildiğince yerleşmişti ve herhangi bir baskını püskürtebilecek güce ulaşmıştı. Frenkler sürekli takviye alıyor olsalar da, henüz sayıca çok üstün duruma gelmiş değillerdi. Aslında, iki tarafın verdikleri sayılar birbiriyle çelişiyor olsalar da, valilerin de yolladıkları eklenince sultanın ordusunun Kral Guy'un kuvvetlerinden sayıca üstün duruma gelmiş olduğu varsayılabilir. Bu sayede, kral şehri kuşatırken, Selahattin de Frenklerin kampını kuşatıyordu. Kralın ordusu çevre tepelerle şehir arasında kalmıştı ve koşullar Müslüman ordusunun düşmanına

iki yönden yüklenip dağıtmasına uygun görünüyordu. Acil bir durum oluşması olasılığına karşın Frenk kuvvetleri denize yakın konuşlanmayı başarmışlardı ama en azından şehre yönelik tehdit şimdilik bertaraf edilmiş gibi görünüyordu.

Ancak Müslüman tarafın işine taş koyan ciddi bir sorun vardı ve yeni başlayan bu sefer boyunca da sıkıntı yaratmayı sürdürecekti. Sultan uzun zamandır hastaydı. Frenklerin saldırı fırsatı yakaladıklarını düşündükleri günlerde durumu o kadar kötüydü ki, Akka yolu boyunca eyerde ancak iradesini zorlayarak kalabilmişti. O da, ancak sık sık mola vererek ve üstünde tutulan bir parça kumaşın gölgesinde dinlenerek... Kendisini bir hekime teslim etmesi gerekirdi ama hastalığının Frenklerin kulağına gitmesinden o kadar çekiniyordu ki, ordugâh konmadıkça kendi çadırının kurulmasına da izin vermiyordu.

Rahatsızlığının tam olarak ne olduğu pek açık olmasa da, sıcak mevsimde varoşlardan yükselen kötü havanın onu çok etkilediği kesindir. Arap tarihçilerin anlattıkları belirtileri inceleyen bazı tıp uzmanları, sıtma derdi çektiği kanısına varmışlardır. Bazılarıysa tifo belirtileri saptamıştır. Su götürmeyen şey, gücünün tükenmekte olduğu ve etkinliğinin sekteye uğradığıdır. Gün geliyordu, ordunun konumu askeri kuramlar değil komutanının sağlığı göz önüne alınarak seçiliyordu. Buna ancak durumu çok ciddiye gittiğinde ve başka bir yol izlemenin ölmek anlamına geleceğine emin olduğunda

Charles J. Rosebault

başvurmuştur ama sık sık başvurmak zorunda kaldığı da gerçektir. Kavga şiddetlendikçe, Selahattin'in beden direncine eskiden olduğu kadar güvenememesi büyük bir sıkıntı haline gelecekti.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Akka'da Çarpışma

Aynı adlı körfezin kıyısında bulunan Akka, iki bin yıldan uzun zamandır askeri açıdan önemli bir yerleşimdi ve firavunlar dâhil pek çok hükümdarın hedefi olmuştu. Mısırlılar, Babilliler, Persler, Yahudiler ve Romalılar burası için savaşmışlardı. Kleopatra'nın zaferle girdiği yer, Herod'un Sezar'ı eğlendirdiği yer burasıydı. Ancak o güne kadar, başlamak üzere olan uzun ve kanlı kuşatma gibisini yaşamamıştı.

Kara tarafını kulelerle desteklenen çift burçlu surlar koruyordu. Şchirden uzanan bir dilin üzerinde Sinekler Kulesi vardı -eski bir efsaneye göre, sinekler yamyam ilkelerin kanlı kurban törenlerinden beri burayı mekân edinmişlerdi- ve limana koruma sağlıyordu. Bu deniz savunması, karşı duvara kadar çekilen dev bir zincirle berkitilmişti. Barış zamanında bu liman Filistin'in en iyi limanıydı ve Şam'ın dışında El-Celal şehrinin de ayağıydı. Şehir, Avrupalı hacıların ayak basma yeri olmuştu ve Selahattin'in fetihleri başlamadan önce Kudüs'ün

oynadığı rolü oynuyordu. Bir Arap yazar bu şehir için şöyle yazmıştı: "Suriye'deki Frenk yerleşimlerini taşıyan sütundur. Denizin üzerinde dağlar gibi görünen koca gemiler yanaşır. Zanaatkârların ve kervanların buluşma yeridir, her taraftan Müslüman ve Hristiyan tüccarlar buraya gelirler."

Ancak el sanatları gibi zarif uğraşlar, şimdi resmin dışındaydı. Sıtmalı ovanın ortasında yükselen bir tepede, Hristiyan ordusunun merkezinde Kral Guy'un otağı bulunuyordu. Dış ülkelerden gelen destekle, pek çok ünlü şövalye ona katılmıştı. Kısa zamanda müthiş bir önder olacak olan Avennesli James, VI. Louis'nin oğlu Dreuxlu Robert ve rahip olduğu kadar savaşçı da olan kardeşi Beausvaisli Philip, Brien ve Bar kontlarıyla Thuringenli Alman Louis... Bu sonuncusu, aynı zamanda Monferat Markisi'ni katılmaya ikna eden kişiydi. Ayrıca, sultana karşı asla silah kuşanmamak sözü sayesinde Şam'daki esaretinden kurtulmuş olan Ridfordlu Gerard da buradaydı.

Neredeyse sürekli çatışma oluyordu. Guy'un kuvvetleri bir süre sonra şehri kuşatmayı başardılar ama denize yakın bölgedeki birlikler hafif silahlılardı ve sultanın güçleri bunları yarıp kapı yolunun açık kalmasını sağladılar. İki ordugâhtan da küçük birlikler, eskisi gibi sürekli didişiyorlardı. Hızlı yer değiştiren Araplar, Frenklerin yiyecek arayan kollarını vurup, kellelerini sultana getiriyorlardı. Zırh kuşanmış, erkeklerden ancak ayak bileklerine taktıkları nişanlar sayesinde ayırt edi-

len kadınlar vahşice dövüşüyorlardı ve Müslüman tutsaklara işkence ediyorlardı.

Bütün bu karşılaşmalarda sultan hâlâ hasta olsa da cephe-
hede-ydi ve zırhlı da herhalde giderek ona daha da ağır geli-
yordu. “Çocuğu kaçırılmış bir ana kadar” girişken ve etkindi.
İki gün süren bir çarpışmaya kendini o kadar vermişti ki, he-
kimbaşı ona ancak bir lokma yemek yedirebilmişti. Ancak,
o hastalıkla kaygı arasında mücadele ededursun, savaşçılar
bu sürekli çatışma halinden sıkılmaya başlamışlardı. Aynı şey
düşman için de geçerliydi ve Müslümanlarla Frenklerin çar-
pışmayı ortada kesip muhabbete başladıkları durumlar görü-
lüyordu. Hatta yayladaki ordugâhtan, şehirdekileri şaşırtan,
iki tarafın ozanlarının atışması ve kararın buna göre verilmesi
fikirleri bile yükseliyordu. Sıkıntı duygusu o kadar derinleş-
ti ki bir program yapıldı. Şehirden ve ordugâhtan getirilen
çocuklardan takımlar kurulup dövüştürülüyor, büyükler de
onları teşvik edip bahse giriyorlardı. Elbette bu durum sabık
dostların sonra birbirleriyle dövüşmesine engel olmuyordu
ve bu arkadaşça eğlenceler uzun süre için kanlı mücadeleler-
le bölünüyordu. Akka çarpışmasının savaşın sonunu getirme-
si ve Haçlıların gelecekteki tüm çabalarını da boşa çıkarabil-
mesi mümkündü. Bu kadar belirleyici olmamasının nedeni,
Selahattin’in hastalığının bu girişime engel olmasıydı.

4 Ekim sabahı, Müslüman karakolları Frenk ordusunun
çarpışma konumu aldığını bildirdiler. Geleneksel düzende

Selahattin Eyyubi

yerleşmişlerdi; şövalyeler merkezde, yayalar ve okçular öndeydi. Ortada Kral Guy, önünde saten sancaklar altında İnciler taşıyan adamlarının ilerleyişleri Müslüman ordugâhından görünüyordu. Tepelerin belini kaplamışlardı, sol kanatları nehre dayanmıştı ve sağ kanatları neredeyse denize kadar uzanıyordu. Selahattin adamlarını düşmanın karşısına geçirdi. Kendisi merkezdeydi, iki oğlu Efdal ve Zahir ile Musul'dan ve Diyarbakır'dan gelen savaşçılar merkezin sağını tutuyorlardı. En sağ uçta, denize yakın bölgede sultanın yeğeni ve en başarılı komutanı olan Tacettin vardı. Merkezin solunda Kürtler, Sincarlı savaşçılar ve Muzaffer'in müritleri konuşlanmıştı. Sol uçta da Şirkuh ile birlikte Mısır'ı ele geçiren dencyimli gaziler bulunuyordu.

İki ordu gün doğumundan sonraki dört saat boyunca birbirlerine yaklaştılar ve sonunda Frenkler Tacettin'in kanadına bir saldırı başlattılar. Müslüman komutan, saldırganları destek birliklerinden uzaklaştırmak ve zamanı gelince onları kanattan vurabilmek umuduyla geri çekilir gibi yaptı. Selahattin bu hamleyi gerçek bir geri çekilme sandı ve kendi adamlarından bazılarını yeğenine desteğe yolladı. Saldırı böylece püskürtüldü ama geri çekilmeler yüzünden merkezin zayıflamış olduğu gözden kaçmadı ve yeni saldırı bu kez sultanın güçlerine yapıldı. Frenk piyadeleri Müslüman hatlarına yaklaştıklarında açılıp şövalyelere yol verdiler. Diyarbakır ve Musul'dan gelenler tam teçhizatlı bu savaşçıların karşısında

duramazlardı, kısa zamanda peşlerinde şövalyelerle kaçmaya başladılar. Sağ kanat paniğe kapıldı ve ordu tümüyle dağılacak gibi oldu. Bu çekilmeyi gemlemeye çalışan Selahattin'in yanında fedailerinden yalnız beşi kalmıştı.

Müslümanları ordugâhlarına kadar kovalayan ve sultanın otağında biraz oyalanan muzaffer şövalyeler, peşlerinden gelen destek olmadığını ve aslında kendilerini ordudan ayırmış olduklarını fark ettiler. Geri dönmeleri gerekiyordu, onlar da bu işe koyuldular. Bu sırada sultanın ordusu toparlanıyordu. Sağ ve sol kanatlar sağlandı ve Selahattin ipleri yeniden eline almıştı. Şövalyeler geçerken Müslümanlar saldırmak istese de, Selahattin onları tasmalarından sıkı sıkı tuttu. Muzaffer görünen düşmanın üzerine atılıverdiği ve parlak becerisini kanıtladığı o ünlü anlardan biriydi.

Şövalyelerin geçmeleri engellenmedi ve neredeyse tehlikenin dışına kadar çıktılar. Sonra Selahattin "İslam için!" narasını salarak adamlarını onların peşine karşı konulmaz bir güçle saldı. Şövalyelerin bir bölümü düştüler. Daha çok Müslüman saldırıya katıldıkça daha fazla şövalye atından devrilip öldürüldü. Yakındaki Frenkleri dehşet esir aldı ve Tacettin'in saldırısı da bu dehşeti bütün Frenk ordusuna yaydı. Birdenbire bütün Hristiyan ordusu kaçmaya başladı. Artçılar sayesinde bütününü yok olmaktan zor kurtuldular.

Frenk kayıpları, Hittin çarpışmasından beri görülen en yüksek düzeydeydi. Yalnız Tapınak Şövalyeleri'nden, arala-

rında büyük üstatları da bulunan yirmi tanesi öldürülmüştü. Ridfordlu Gerard, artık ne kendi ordusu içinde ikilik çıkarabilecek, ne düşmanın içinde intikam duygularına neden olacaktı. En azından ölümü soylu oldu. Kaçması salık verildiğinde şöyle dediği söylenir: "Tanrı korusun, arkasında yoldaşları ölürken kendini kaçıp kurtarmış denilmesine ve benim de tarikatımın da adının lekelenmesine göz yumamam."

Kral, şevksiz müttefiki Monferatlı Konrad'ı kurtardı ve Avannesli James de onun için kendini feda eden bir yardımcısının atıyla kaçabildi. Ancak kanlı meydanda pek çok şövalyenin cesedi, binlerce askerin ölüsüyle birlikte kaldı. Müslümanların buna karşılık yüz elli kayıp vermiş oldukları yolunda yazdıkları şeyler doğru olsa da, olmasa da, kayıp oranları oldukça düşüktü.

Müslümanların o gece şenlik yapmasını bir tek olay engelledi. İslam'ın düşmanlarına karşı zaferlerinden memnun halde ordugâha döndüklerinde arkadan vurulduklarını gördüler. Ordugâh hizmetçileri, Diyarbakır ve Musul savaşçılarının kaçışını ve Hristiyan şövalyelerin ordugâha kadar girip sonra geri gidişlerini görünce sultanın yenildiğine kanaat getirmişlerdi ve ordugâh ikmalinin de yağmaya açık olduğu sonucuna varmışlardı. Böylece, yorgun savaşçılar kutlama umutlarıyla dönmezden önce hizmetçiler her şeyi yağmalamış ve ordu gelmeden Şam yolunu tutmuşlardı bile. Dönenlerin hüsranlı ve kızgınlıkları herhalde bütün zafer coşkusunu silivermiş-

tir. Evlerine dönüş için sakladıkları ganimet, giysiler, silahlar, para ve daha kim bilir neler yok oluvermişti.

Adamlarını iyi tanıyan Selahattin, kaçanların peşinden ulak salmakta hiç gecikmedi ve firariler çaldıklarını satamadan ele geçtiler. Sultan, danışmanlarının arasında, otağının önünde oturdu ve ganimetin önüne yığılmasını izledi. Sonra bütün savaşçılar geldiler ve kendi mallarını ayırt edip şevkle ayrıldılar. “Kalabalık bir çarşıya benziyordu; gerçi bu kadar çeşitli mal bir arada hiç toplanmamıştır, o ayrı.” Selahattin yorgun olmasına karşın, “Büyük bir dirayet ve mizah anlayışı sergiledi. Sakin ve dingin görünüyordu ve en ufak ayrımcılık yapmıyordu.”

Birkaç gün sonra Selahattin emirlerini topladı ve onlara şöyle seslendi: “Allah’ın adıyla! O’nun inayeti sözcüsünün üzerinde olsun! Allah’ın ve ırkımızın düşmanları ülkemizi işgal ettiler ve İslam toprağını ayakları altında çiğnediler ama Allah’ın yardımıyla onlara karşı kazanacağımız zafer ufukta göründü. Şimdi bir avuç düşmanımız kaldı. Hepsini topyekûn ortadan kaldırmamız zamanı geldi. Allah şahidim olsun, bunu görevim addediyorum. Destek olarak yalnız El-Adil’in getirmekte olduklarını umabileceğimizi biliyorsunuz. Düşman orada. Onu rahat bırakırsak ve deniz kıyısında kalırlarsa, büyük destek alacaklar. Benim görüşüme göre en doğru karar, zaman kaybetmeden saldırınamızdır ama her birinizin düşündüğünü söylemesini istiyorum.”

Bilgece ve ileri görüşlü sözlerdi ama emirler kabul etmekte duraksadılar. Onlara göre yapılması gereken ilk iş, orduyu daha sağlıklı bir bölge olan El-Harruba'ya taşımaktı. Sonrasında, adamların da, atların da dinlenmesi gerekiyordu. Elli gündür silâh altında ve eyer üstündeydiler. Dinlenmek ruhlarını canlandıracaktı. Bu sırada El-Adil de onlara katılabiliirdi ve kaçaklar da geri toplanabiliirdi.

"Sultan o sıralarda, kendisini yiyip bitiren gerginlik dolayısıyla ve uzun zamandır taşıdığı zırhın da yüzünden iyice artmış olan ciddi bir rahatsızlık yaşıyordu. Bu yüzden, meclisin sonunda ikna oldu."

Selahattin'in emirlerini dinlemesinin nedenini Bahattin böyle açıklıyor. Sur şehrindeki hatasından sonra, yaşamının en büyük ikinci yanıışı bu oldu. Frenklerin bir avuç kalmış ordusu yenilgiden çökmüştü ve onların merhametine bakıyordu. Avrupalı istilacı belası bir hayli güç kaybetmişti. Sur, yeniden kolay bir avdı. Kadı, başka bir zaman Peygamber'den alıntı yaparak şöyle der: "İnsanların arasında karar vermeyi de, konuşmayı da iyi bilenler vardır, Ömer de bunlardan biridir." Ömer konuştu ama başarılı olamadı karşısındaki güçlü direnci kırmayı da beceremedi.

Bu sıralarda, Alman imparatorunun büyük bir güçle gelmekte olduğu haberi ulaştı ve sultan bütün eyalet valilerine ulaklar salıp, bahar seferi için ayırabilecekleri her adamı hazır etmelerini istedi. Aynı zamanda, kışı geçirmek düşüncesiyle

Akka'ya yürüdü ve şehri savunmak için zorunlu olmayan tüm savaşçıları da kış için terhis etti.

Uzun aylar boyunca boş durmadı. Bahattin, yardımını alabilmek için Bağdat halifesine gönderildi. Mısır'daki yardımcılarına hava izin verdiği anda Akka'ya yollanmak üzere bir donanma yapmalarını söyledi. Aynı zamanda her çeşit ikmal yollandı, savunmaları geliştirildi ve düşmanınkilere cevap verebilecek savaş makineleri üretildi. Bahar gelip de, birlikler çamura batmadan hareket edebilir olduklarında, Akka mümkün olan en sert saldırıya karşı bile direnebilecek durumdaydı.

Akdeniz'in sakinleşmesiyle daha da fazla destek ve ikmal geldi. Bahattin'in elçiliği işe yaramıştı. Halifenin özel bir temsilcisi, Peygamber soyundan gelen genç bir adam, neft kullanmak konusunda uzmanlarla hatırı sayılı miktarda neft-yağı getirmişti. Ayrıca sultana tüccarlardan yirmi bin altın borç almak ve bu borcu halifeye yükleyebilmek yetkisi de verilmişti ama Selahattin bunu kullanmakta dikkatliydi. Vergi yükseltmekten hiç hoşlanmıyordu ve halifeye para aktarmak için yapıyor gibi görünecek olan ve eninde sonunda Lüska gümrük vergilerine neden olacak bu gibi bir uygulamadan da çekiniyordu.

Her yönden birlikler geliyordu. Kimileri, örneğin El-Zahir'in Halep'ten getirdiği kuvvetler o kadar iyi durumdaydılar ki, sultan bunlara Frenklerin ordugâhına yakın bir yerde

geçit resmi yaptırdı ve rakibine saldıracak olursa neyle karşılaşacağını gösterdi. Ordu, ani bir saldırı olasılığına karşı şehrin yakına çekildi ve sultan kendini ilgi ve armağanlar yoluyla yeni savaşçıları daha iyi tanımaya ve onların hayranlığını kazanmaya adanmıştı.

Birlikleri ve önderleri arasında sadakati arttırmasını ve iyi niyeti pekiştirmesini sağlayabilecek hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Önderler, mümkün olduğu kadar kişisel ilgi ve saygıyla karşılanıyorlardı. Selahattin'in yalın ve basit tarzı bu konuklar ağırlanırken unutuluyordu. Kadılar ve kethüdalar en önce gelip saygılarını sunuyorlardı. Sonra, hepsi komutan ve eyalet valisi olan sultanın oğulları geliyordu. Son olarak sultan şahsen gelip, sıcak bir karşılama sunuyordu. Birlikler sancaklarını açıp, selam duruyorlardı. Bazen sultan bile şahsen atlanıp ordugâhın dışına çıkıyor konuğunu yolda karşılama nezaketini gösteriyordu.

Sincar hükümdarı sultanın otağında mükellef bir şölenle karşılandı ve ayağının altına satenden bir halı serildi. Yalnız sultana ait olan yastığın bir benzerine oturtuldu ve "o kadar nadir ve güzel" armağanlar sunuldu ki, kadı efendinin betimleme gücünü aştılar. Yeğeni olan Cezire hükümdarı da benzer biçimde armağanlar ve unvanlarla taltif edildi ve amcasının yanında ona özel bir çadır gerildi. Musul hükümdarının oğlu Mesut'a "muhteşem bir armağan" verildi ve çadırı sultanın iki oğlunun çadırlarının arasına kondu.

Bahar aylarında sultanı yüreklendiren olaylar yaşandı. Şe-kif Kalesi'ndeki garnizon, efendilerini hapisten çıkarabilmek için sonunda teslim oldu. Donanma Mısır'dan geldi ve Frenk-lerin kendisini sıkıştırmak için körfeze salmış olduğu donan-mayı da sıcak bir çatışma sonunda yendi. Yanında, Akka'daki kuvvetlerin ruh halini oldukça düzelten taze ikmal de getir-mişti. Surlara yanaşırken savunanların yüreğine korku salan üç dev mancınık belası da Şamlı sıradan bir savaşçının dehası sayesinde bertaraf edildi.

Karşılıklı icat edilen savaş makinelerinin her biri rakip ordugâhı ürkütürdü ama hiçbirisi bunlar kadar korku yaratmış değildi. Selahattin kışı bahardaki çarpışma için hazırlanarak geçirirken Frenkler boş durmamışlardı ve bu kuleler de üret-tiklerinin başında geliyorlardı. Şehir surlarından yüksek ol-maları ve alışıldık yöntemlerle yok edilemiyor olmaları Müs-lümanları irkiltmişti. "Tanımlanması zor bir dehşete neden oluyorlardı" der Bahattin "ve savaşçılar şehrin kurtarılmasının mümkün olmadığına inanmaya başlıyorlardı." Sultan neftçile-ri çağırttı ve bu kuleleri yok edebilirlerse büyük ödüller vaat etti ama çabaları boşa çıktı. Bu yapıların ön yüzünü kaplayan, şaraba ve sirkeye yatırılmış ham deri hiçbir biçimde tutuşmu-yordu. Frenkler, sonunda yok edilemeyen bir saldırı aygıtı icat etmişler gibi görünüyordu.

İşte o sırada, barış zamanında kazan üreticisi olan genç Şamlı, bazı malzemeler kendisine sağlanırsa bu kuleleri yok edebilece-

Selahattin Eyyubi

ğini söyledi. Bunların ne olduğu bilinmiyor ama fikri boş değildi. Malzemesini nefte katıp, kaynattığı bakır çanaklar içinde yakıp kulelere attığında her biri söndürülemeyen ateşlere bürünürdiler. Kısa zamanda bu dev yapılardan geriye köz ve erimiş metal kaldı. Diğer bela yaratan icatların da püskürtülmesi sağlandı. Özel tasarlanmış koçbaşları da, Sinekler Kulesi'ni hedef alan ve limanı koruyan bu önemli savunma noktasını yok etmeye yaklaşan bir yangın teknesi de püskürtüldü. Ancak, bunlar uzun süreli bir kuşatmada yalnızca yerel ve küçük olaylardı ve şehre yönelik büyük tehdidi ortadan kaldırıyor değillerdi. Frenkler hâlâ surların önündeki ordugâhlarındaydılar, kış boyunca da yerlerini berkitmişlerdi. İmparator Frederick'in dev ordusu da, aralarındaki anlaşmazlıkları çözmüş ve Kutsal Topraklar'a birlikte hareket etmiş olan İngiliz ve Fransız kuvvetleri de hâlâ uzakta olsalar bile, her geçen gün yaklaşıyorlardı.

Almanların ilerleyişi hakkında bilgi Selahattin'in casuslarından ve Ermeni Katolikos'tan geldi. Katolikos'un mektubu çok açıklayıcıydı. Macaristan'ı ve Yunan topraklarını geçtiklerini, Konya'ya vardıklarını, Kılıçarslan'ın ittifakını ve Frederick'in yoldaki bir derenin soğuk suyuna düşmesi sonucu öldüğünü anlatıyordu. Alman ordusunun büyük bölümü erimiş olsa da, Frederick'in küçük oğlunun emrinde hâlâ güçlü birlikler vardı ve hedefe doğru yürüyorlardı.

Bu mektubun sultanı ve emirlerini neden telaşlandırdığını anlamak zor değildir. Alman kuvvetleri, her çeşit silaha sahip

Charles J. Rosebault

olan kırk iki bin atlı ve kalabalık bir piyade gücü olarak anlatılıyordu. Yeni komutanları onları katı bir düzene sokmuştu ve kendilerine gereken ikmali de geçtikleri topraklardan yapıyorlardı. Hepsinde bir görev bilinci vardı ve en küçük kusur bile çok sert ceza görüyordu. "Uygunsuz davranan herkes, koyun gibi boğazlanıyordu." Hizmetçisini haksız yere döven bir asil ölüm cezası bile almıştı. Betimlenen bu sahneler, bir amaca kararlı adımlarla yürüten Spartalıları anımsatıyordu. Daha sonra Selahattin'in Bizans imparatorundan aldığı mektup farklı bir havadaydı. Almanların sayılarının çok az kaldığını, yorgun ve savaş yeteneklerini kaybetmiş durumda olduklarını, silahlarının yetersiz olduğunu, sultanın bu işgalden çekinmesinin yersiz olduğunu anlatıyordu. Ancak bu haber ulaştığında, nifak çoktan yerine ulaşmış durumdaydı.

Sultanın ordusunun büyük bir bölümü, Tacettin'in seçkin birlikleri ve Halep savaşçıları dahil olmak üzere, Katolikos'un mektubu üzerine emirlerle yapılan bir toplantının sonucunda Almanları karşılamak üzere ayrılmıştı. Geride Frenkleri karşılamak için güçsüz bir ordu kalmıştı. Frenkler El-Adil'in kuvvetleri karşısında ciddi bir yenilgi almış olsalar da -Bahattin dört bin kişinin öldürüldüğünü ve katırıyla geçerken cesetlerin sayısını şaşırdığını anlatırken, "Tanrı'nın kılıcı onları infaz etti, ruhlarını bedenlerinden, kellelerini omuzlarından ayırdı" ifadesini kullanır- Hristiyan ordugâhı çok da sarsılmış değildi.

Bundan sonra bir süre küçük çarpışmalar dışında bir şey yaşanmadı. Şehirden bir huruç Frenk ordugâhına girmeyi ve mancınıkların büyük bölümüne hasar verip, birkaç subayı tutsak etmeyi başardı. Müslümanlar, Beyrut'tan getirdikleri bir gemiyi kuşatma içine kurnazca soktular ve garnizonu tehdit eden kıtlık meselesini çözdüler. Frenk gibi giyinmiş, sakallarını da kesmiş denizciler kuşatan donanmanın içine cesaretle girdiler. Güverteye yayılmış olan domuzlar da, bu hileyi tamamlayan önemli bir ayrıntı oldu.

Bu gemi, belli ki Akka'nın hâlâ Müslümanların elinde olduğunu bilmeyen dost bir gemiydi. Durum onlara açıklandı. "Pekâlâ" dediler kılık değiştirmiş Müslümanlar, "ordugâha gideriz biz, ama hemen arkamızdan aynı rüzgârı kullanan bir gemi daha geliyor, onları da limana girmemeleri için uyarın." Ufukta bir gemi daha gerçekten vardı ve Frenkler onun komutanını uyarmak üzere ayrılınca, rüzgârın da elverişli olmasından yararlanan Müslümanlar limana kaçiverdiler. Başarıyla uygulanan yürekli bir girişimdi ve garnizon dört yüz çuval mısıra, bol miktarda peynire, soğana, koyuna ve diğer önemli malzemeye kavuştu; elbette domuzlar başka bir işe yaramazlardı ama zaten bu kadar da fazlasıyla yeterliydi.

Avrupa'da yas tutan rahipler, Montferat Markisi tarafından yapılmış olan ve Kudüs şehrini betimleyen kocaman bir resmi köyden köye gezdendiriyorlardı. Resimde Kutsal Mezar Kilisesi görünüyordu ve bir Müslüman atlısı, İsa'nın türbesini atıyla

ezerek saygısızlık ediyordu. Bir başkası, Araplar tarafından açıldığını anlattıkları yaralara bürünmüş olan Kurtarıcı'yı gösteren resmini taşıyordu. Bütün batı dünyası bu yanlışlıkları düzeltmek üzere mal ve insan hazinelerini seferber ettikten sonra, birkaç bin adamın kaybının ne önemi vardı? Kuşatanların ordugâhlarını bozma namaları yeterliydi.

Sultan bunun farkındaydı. Valilerden destek bekleyen mektuplarının sayısı artıyordu. Bütün İslam dünyasına karşı rica ediyor, serzenişte bulunuyor ve tehdit ediyordu. Müslümanlık ruhu neredeydi? Yorgunluktan tükenmiş, ölümcül hasta halde bile olsa ne malını, ne canını sakınmayan düşmanı görmüyorlar mıydı? Savaştan bitkin düşmüş olan Sincar hükümdarı buyruklara karşı geldi ve sultanın onu gösterişle buyur etmiş olduğu ordugâhtan ayrıldı. Ona yolda yetişen Tacettin duruma müdahale edip de biraz gözdağı verince geri döndü. Sultan, insanlar yöneltilen suçlamaların çoğu olayda abartılı olduğunu bilecek kadar deneyimliydi ama bu olayda, kendisi gerçekleri görmezden gelmeyi seçmişti. Kısa süre sonra, genç kaçağın amcası İmadeddin de gitmekten söz etmeye başladı. Selahattin kendi eliyle şunları yazdı: "Benim gibi bir adamın desteğini yitirmenin senin ne işine yarayacağını öğrenmek isterim." Bu örtülü gözdağı etkili oldu ama iki olay da sultanın kendi ordusu içinde neyle karşı karşıya olduğunu göstermiş oldu.

Bu süreçte kendisi acılar içinde olsa da birliklerini yönetmeyi sürdürdü ve bunu yapamadığı tek olayda da yardımcı-

sı yanaklarından eziyet gözyaşları süzüldüğüne tanık oldu. Bütün bedeni belden yukarı çaban kaplamıştı ve yiyebilecek kadar bile oturamadığı halde, bütün sabahı eyer üstünde geçirmişti. Kadı ve hekim sitem etseler de umursamadı ve eyer üstündeyken o kadar acı çekmediğini söyledi. Koşullar hızla kötüye gidiyor olsa da pes etmeyi düşündüğü yoktu. Büyük bir sabır ve direnç sergiliyordu. Bunlar, Champagne Kontu Troyesli Henry karşı tarafa yiyecek, silah ve on bin adam desteğiyle geldiği zaman da, çok korkulan Almanlardan geriye kalan birkaç bin adam geldiği zaman da sarsılmadılar. Bütün bunlar, Avrupalıların yalnızca öncüleriydi. Glanvilli Ranulf komutasındaki bir İngiliz filosu, daha fazla adam ve yiyecek birlikte Baldwin'i, Centerbury başpiskoposunu, Hubert Walter'i ve Salisbury Başpiskoposu'nu da getirdi. Bu kişiler, şahsen yola çıkmış olan İngiliz ve Fransız krallarının müjdecileriydiler.

Emirler arasında umutsuzluk başlamış olduğu gibi, bu yeni gelenler de Hristiyan ordugâhının koşullarını pek de iyi bulmadılar. Selahattin, başpiskoposun yayınladığı duyuruyu okuyabilseydi herhalde çok sevinirdi: "Üzülerek söylüyorum ki ordumuzu utanç verici işlere bulaşmış halde, erdem yerine tembelliği ve şehveti destekler durumda bulduk. Başkomutan ordugâhta değil; hiçbir şey yerine getirilmiyor. Komutanlar arasında kıskançlık ve çekişme var. Ayaktakımı yardım aradığında kimseyi bulamıyor. Ordugâh içinde adap, ağırbaş-

lılık, inanç ve yardımseverlik kalmamış. Türkler bizi kuşatmış durumdayken, her gün zorluyor ve ısrarla taciz ediyorlarken şövalyelerimiz çadırlarında pinekliyorlar. Selahattin'in gücü günbegün artıyor ama bizim ordumuz küçülüyor."

Selahattin, ordusunu sınımalı ovoidan çekmişti ve Akka ile haberleşmesini ancak haber güvercinleri ya da becerikli Arap yüzücüler yoluyla sağlıyordu. Ancak düşmanı yakından izlemeyi sürdürüyordu ve çıkan her birlikle kapışmaya hazırdu. Bu fırsatı, düşmanın büyük bir kuvveti Hayfa'dan yiyecek edinmek üzere çıktığında yakaladı. Çarpışma günlerce sürdü ve Frenklerin kayıpları Müslümanlardan fazla oldu.

Bir süre sonra, Frenklerin başka bir kolu pusuya düşürüldü ve Fransız kralının haznedarı da dahil olmak üzere, ileri gelen bazı subaylar tutsak edildiler. Selahattin, hasta olmasına karşın onurlu bir savaşçı olduğunu kanıtlamak fırsatını kaçırmadı. Bu adamların hepsi otağına getirildiklerinde onlara konumlarına yakışır biçimde davrandı ve "Onur cübbeleri armağan etti. Fransız komutanına birinci sınıf bir kürk verdi, o günlerde oldukça sert olan soğuktan etkilenen diğerlerine de kürkler armağan etti." Bir şölen düzenlendi ve onlar için özel bir çadır gerildi. Daha sonra, dostlarına yazmalarına da, ordugahtan kişisel eşyalarını getirmelerine de izin verildi. Son olarak, Şam'a gitmeleri için iyi atlar sağlandı ve yol boyunca savaş tutsakları gibi değil, onurlu konuklar gibi muamele gördüler.

Selahattin Eyyubi

Sultanın büyük sıkıntılar yaşadığı günlere biraz olsun hoşluk getiren bir süreç oldu. Efendisini sürekli kollayan kadı, hastayken kendini bu kadar yormaması gerektiğini söylese de, rakibiyle ölüm kalım mücadelesine girmiş olan ünlü bir Müslüman savaşçının sözleriyle cevap verdi: "İkimizi de öldürün! Onu da benimle birlikte öldürün!" Kendisini ve düşmanını aynı anda yok edecekse, ölümü kucaklamaya çoktan hazırды.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Selahattin ve Richard

Kader, sanki büyük İslam komutanının kişiliğini daha da belirginleştirmek istermiş gibi, karşısına Aslan Yürekli Richard'ı koydu. Sultanın en başarılı olduğu anda, rakip inançların ve zıt uygarlıkların bu iki kahramanı doğrudan çatışmaya girdiler ve şahsen hiç karşılaşmamış olsalar bile, Richard Kutsal Toprakları, terk edinceye kadar, İslam ve Hristiyanlık mücadelesinin tüm düzlemlerinde, aralarındaki çekişme hem silahla, hem de akılla sürdü. Fransız Philippe ve diğer soylular haç tarafında, El-Adil ve Tacettin de Peygamber tarafında kendi rollerini elbette oynadılar ama bu rollerin hepsi küçük rollerdi.

Richard, Hristiyan şövalyesinin idealize edilmiş haliydi. "Kızilla sarı arasındaki saçı" kadar, yürekliliği de onu özgün kılıyordu. Dev gibi bir adamdı, dev bir kılıcı savurabilecek uzun kolları ve koca cüssesini taşıyabilecek güçlü bacakları vardı. "Terbiyesiyle de, gücüyle de tüm erkekleri gölgede bı-

rakıyordu." İngiltere'den geldiği yolculuğu boyunca ona hayran kalmış bir yazarın sözleriyle: "Kralın karada olduğu kadar denizde de cesur, sağlıklı ve güçlü olması harika bir şeydi. Bunu görünce, dünya üzerinde karada da, denizde de ondan daha güçlü birinin olmadığı sonucuna vardım."

Cesur, yakın dövüŖte olağanüstü yetenekli, güçlü, arsız ve Tanrı'nın gözünde bile her Ŗeyce kadir bir kraldı. Yalnız görünüşü bile, düşmanla tam teçhizatlı bir şövalye alayının yarattığı ürkütücü duyguyu yaratabiliyordu. Pek de kolay ürkemeyen Müslümanlara bile oldukça doğaüstü görünüyordu. Müslüman atlıları laf dinlemeyen bineklerine, "Neden yoldan bu kadar çekiniyorsun? Yoksa Kral Richard mı var ileride?" diye soruyorlardı.

Akka'ya gelmesinden önce bile tehditkâr bir sıkıntı olmuştu, çünkü ünü kendisinden çok önde geliyordu. Gelmesinden kısa süre sonra da bir baş belası ve efsane oldu. Ayrılmasından önce bütün Müslüman ordusunun önünde tek başına at sürüp, mızrağını sallayarak meydan okumuştı ama İslam'ın cesur savaşçılarından hiçbirisi karşılık verememişti. Aslında o gün biraz isyankâr bir tavırdaydılar ve sessizlikleri temelde sultana karşıydı ama Richard bunu bilmiyordu ve dolayısıyla cesaretinin de bununla bir ilgisi olamazdı.

Selahattin'in cesareti de aşağı kalmıyordu. Neredeyse her çarpışmadan önce iki ordunun arasında at sürer ve savaş meydanını incelerdi. Düşmanın keskin nişancılarına hedef veriyor olsa da tehlikeyi umursamazdı. "Kavganın ortasında,

iki ordunun arasında gezerdi... Kendi birliklerinin önünde sağdan sola geçerdi, taburlarını düzenler, onları cepheye çağırır ve önemli gördüğü yerlerde konuşlandırırdu..." Bu tavır da yürek isterdi ama Selahattin bunu Richard'ınki kadar dramatik ya da gösterişli yapmazdı.

Bunun dışında, iki komutanın yöntemleri bambaşkaydı. Richard her zaman savaş hattında bulunur ve birliklerini şahsen yönetirdi; Selahattin ise ancak çok çaresiz durumlarda örnek oluşturmak için kendisi savaşırdı. Onun tavrı, çağdaş bir komutanın düzenleyici, diğerlerini yöneten, çarpışmanın değişken yapısını sürekli izleyen kuvvetlerini en etkili olabilecekleri yere kısa zamanda kaydırmaya odaklanan tavrına daha çok benzerdi.

Sefer sona erdiğinde, Salisbury Piskoposu'na Richard'ın çılgınca saldırıları konusundaki fikirlerini şöyle ifade etmişti: "Gereksiz tehlikelere sık atılıyor ve yaşamını hiçe sayıyor. Kendi açımdan, ne kadar büyük bir hükümdar olursam olayım, cesaret ve saldırganlık yerine, akıl ve dikkatle donatılmış olmayı yeğlerim."

Aynı ünlü piskopos, iki hükümdar hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmişti: "Zaten, sizin soylu niteliklerinizi Kral Richard'a ve onunkileri de size eklemek mümkün olsaydı, dünya böyle iki hükümdarı birden kaldıramayabilirdi."

"Tılsım" adlı eserinin girişinde Scott, iki hükümdarı başka biçimde kıyaslar: "O dönemde, Richard gibi savaşçı bir

kişiliğın desteklendiğı, abartılı erdemlerin ve pek çok saçma yanlışın yapıldığı bu şövalyelik anlayışı, Selahattin'in tersiydi. Hristiyan İngiliz hükümdar, bir doğulu sultan kadar acımasız ve sertken, diğer yanda Selahattin bir Avrupalı soyludan beklenen derin siyaset ve sağduyu tavrını sergiliyordu. İkisi, yalnızca cesaret ve cömertlik gibi erdemler konusunda yarışabilirlerdi.”

Richard, ordugâha 8 Haziran 1191'de vardı. “Yanında, savaşçı, silah ve ikmal malzemesiyle dolu yirmi beş gemi getirmişti” diye yazar Bahattin. Geldiğı gibi, zaruri malzemeyle dolu bir gemiyi de batırarak Müslümanlara ilk darbeyi vurmuştu. “Frenkler onun gelmesiyle o kadar neşelendiler ki, ordugâhlarını aydınlatan dev ateşler yaktılar. Önderleri, bize sık sık onun yakında geleceğini hatırlatır, bunu tepemizde bir tehdit olarak sallandırırlardı. Şimdi de, ordugâhlarına girip çıkan insanların söylediğine göre, karaya ayak bastığı gibi kuşatmayı ileri götürmeye başlamasını bekliyorlardı. Karar yeteneğıyle ve deneyimiyle gerçekten sıra dışı görünen bu hükümdar, çok cesur ve hırslıydı. Bu yüzden, gelişini duyan Müslümanlar dehşete kapıldılar.”

Kral Philippe birkaç ay önce gelmişti ve kuşatanlara cesaret aşlamıştı. Kuşatmanın sıkılaştırılması için uğraşmamış da değildi ama Richard'ın gelişinin yarattığı etki bambaşkaydı. O andan itibaren kuşatma yeni bir havaya büründü ve Hristiyan ordugâhında özgüven duygusu yükseldi. Richard hemen ye-

rel hastalıkların pençesine düştü ve seferde yer alamadı, ayrıca Philippe ile arasındaki kıskançlıklar ordunun önderliğini de zedeledi ama kontrol kaybedilmedi ve inançlı kadı bile, yorgun şehrin surlarına kazınmaya başlanan felaket işaretlerini seçebilir oldu.

Frenkler şimdi savaş makinelerini toparlıyorlardı ve Müslümanların dâhice yöntemlerle yok ettiklerinin yerine yenileri getiriliyordu. Richard bunlardan bazılarını kendi tasarlamıştı ve çalışmalarını izlemek için de arabayla geziyordu. Hasta yatağından bile, bir çapraz yayı etkili kullanabiliyordu. Sultan da aynı inanç ve gayretle Hristiyan ordugâhına saldırımayı sürdürüyordu. O güne dek göstermediği bir ilhamla, bıkmadan usanmadan çalışıyor ve sonsuz bir sabır ve boyun eğmez bir irade gösteriyordu. Kavgayla geçen koca bir gün boyunca, ağzına tek lokma atmadan eyerde oturmuştu, yalnızca hekimbaşının zorla verdiği ilacı almıştı. Eğer savaş bu iki ordu arasında kalabilseydi, kimin kazanacağını kestirmek çok güç olurdu. Ateşli mektupları sonunda etki etmişti ve ordusu yavaş yavaş mükemmel duruma gelmişti.

Ancak, Akka sürekli saldırı altındaydı, savunanlar gece gündüz çarpışıyorlardı. Savaşçılar hendekten sürekli insan ve at cesetleri temizleyip, surlarda açılan gedikleri onarıyorlardı. Uykuları alarmlarla bölünüyordu ve savaşa çoğunlukla aç karnına gidiyorlardı. İkmal gizlice de olsa sokuluyordu ve şehirden yükselen her davul işareti, sultanın kuşatanlara sal-

dırmasıyla sonuçlanıyordu ama uzun süren gerginlik, kuşatılanların direnme gücünü yıpratıyordu.

Richard ilk iş olarak rakibiyle tanışmak istemişti. Gelişinden iki hafta sonra, Hristiyan ordugâhına yakın gelişen ve kimsenin üstün gelemediği bir çarpışmanın ardından, El-Adil'e bir ulak geldi ve sultanla görüşmek istedi. Anlaşılan Richard, sultanın kardeşinin daha yumuşak başlı olduğunu fark etmişti ve İngiliz kralı o günden sonra zaman zaman onunla bağlantı kurdu.

Selahattin ulaşı kabul ettiğinde, Richard'ın görüşmek istediği haberini aldı. Sultan, kurnazlığıyla bütün doğuda ün salmış olan rakibinden elbette kuşku duyuyordu ve kişisel bir görüşmeden zararlı çıkmaktan çekiniyordu. Onun kadar hayşiyetli ve kibar bir insan, ola ki İngiliz hükümdarı o alışıldık sert patlamalarından birini gösterecek olursa buna gücenmeden edemezdi ve böyle bir şey olursa, ikisinin arasında gelecekteki olası görüşmelerle birlikte barış olasılığı da tehlikeye girerdi. Selahattin'in sözleri, aklından böyle şeyler geçtiğini gösterir:

“Hükümdarların bir anlaşma zemini konusunda mutabık olmadan görüşmeleri adetten değildir. Çünkü karşılıklı konuştuktan ve öyle durumlarda alışıldığı üzere birbirlerine güven verdikten sonra savaşmaları kolay olmaz. Bu yüzden, kabataslak da olsa bir görüşme planı yapılması önceliklidir ve aramızda güvenilir bir çevirmenin bulunup, ikimize de

diğerinin ne dediğini çevirmesi gereklidir. Taslak hazırlanır hazırlanmaz, Allah'ın izniyle görüşme yapılabilir.”

Bu söyledikleri, uygun bir yanıt görmedi, ilişkilerin iyiye gitmesini de sağlamadı. Birkaç gün sonra Müslüman ordugâhına yapılan bir saldırıda bir Müslüman tutsak, silah arkadaşlarının gözleri önünde ateşe verildi. Benzer bir şiddet tavrı da hemen Müslüman taraftan geldi.

Richard'ın bütün Müslüman önderlerle, özellikle de sultanla iletişimde alay eden bir tavrı sürekli sergilediğini gösteren belirtiler bulunur. Düşmanına zarar vermek için hiçbir fırsatı kaçırmak istemeyen Richard, bir dostluk gösterisi sergilemeyi ve karşıdan sürekli taviz istemeyi sürdürdü. Selahattin bunu yutmamış olsa da, bu taleplere karşı istifini bozmadan aynı nezaketle yanıt verdi. Buzlu şerbetler, dağlardan getirilen meyveler, Richard'ın isteği üzerine bedavaya sağlandı. Bir keresinde, Arap müziğinin ününü çok duyduğunu ve kendisini bu cazibeye kapılmakla yükümlü gördüğünü El-Adil'e söylemesi üzerine otağına yetenekli bir şarkıcı yollandı ve ona çalıp söyledi. Richard, bu nezakete karşın teşekkürle tenezzül etmedi.

Sultanla görüşmek talebine dönen Richard, ulağını bu kez El-Adil'e yolladı ve diğer Hristiyan hükümdarların, böylesi bir görüşmenin zararlı olacağını düşündükleri için araya girdikleri yolundaki haberleri yalanladı. “Gecikme nedenimle ilgili yayılan söylentilere aldırmayın” diye yazdı kral. “Ne yapaca-

ğıma ben tek başıma karar veririm. Eylemlerimin tek hâkimi benim ve üzerimde bir otorite yok. Ancak, geçen günlerde hastalığım nedeniyle bir şey yapamadım. Gecikmenin nedeni budur. Birbirlerine yakın oldukları zaman hükümdarların karşılıklı armağanlar göndermeleri adettendir. Şu anda elimde sultana layık bir armağan bulunuyor ve göndermek için izin istiyorum.”

Adil, kralın da eş değerde bir karşılığı kabul etmesi şartıyla armağanın kabul göreceğini bildirdi. Böylesi bir koşul öne sürmesi zaten zorunlu değildi ama ulak, Richard'ın denizaşırı ülkelerden getirttiği şahinleri yollamayı düşündüğünü, lakin kuşların yolculuktan yorgun düşmüş olduklarını, talim yapıp kendilerine gelmeleri için önlerine birkaç kuş atmak istediğini söyleyince bütün bunların da latife olduğunu anlamış ve bu yüzden o yanıtı vermişti. Yani, Richard sofrasında biraz tavuk istiyordu ve Adil bunu anlamıştı. Fakat Richard, daha sonra bir Müslüman esiri de aldı ve sultan da ona hilat armağan etti. Bu türden ziyaretlerin istihbarat amaçlı olduğu açıktır ve sultanın da ulak gelmeden önce ortamı kendi uyardırmak istediği duyguya göre düzenlediği de bilinmektedir.

Sonuç olarak, kamçı Richard'ın elindeydi, o da bunu biliyordu. Akka savunması ağır da olsa belirgin biçimde yoruluyordu ve sultan Frenklerin dikkatini sert saldırılarla başka yöne çekmeye çalışsa da, Richard'ın buldok azmi kırılmıyordu. Sultan, “Çocuğunu kaybeden bir ana kadar telaşlıydı...

Taburdan tabura gözlerinde yaşlarla koşturup, 'İslam için!' diye beyhude bağıırıyordu." Şehirden gelen bir mektup, savunmaların tükendiğini, teslim olmak zorunda kaldıklarını ve kazananlardan yaşamlarını bağışlamalarını dileyceklerini bildirdi.

Bu darbe Selahattin'e çok ağır geldi. Bütün İslam'ın en iyi kuvvetleri, Kudüs'ün, Şam'ın, Halep'in, Mısır'ın ve diğer Müslüman ülkelerinin savaşçıları yanı başındaydılar ve savaşmaya da kararlıydılar ama o, bu büyük kayba engel olamıyordu. Hatta sultan çaresizlik içinde son planlarını yaparken, şehirden elçiler Fransız kralıyla konuşuyorlardı. Başlarını çeken Seyfettin el-Mestub, hükümdara şöyle hitap etti:

"Biz de sizden şehirler aldık ve zorla girdiğimiz zamanlarda bile, yenilenlere uygun koşullar sunmayı adet edindik. Onlara sığınmak istedikleri yerlere kadar eşlik ettik ve elimizden geldiğince iyi davrandık. Sizden de şehrimizi aynı koşullarla teslim almanızı bekliyoruz." Kral buna gülerek yanıt verdi: "Sizin ele geçirdikleriniz köleler ve hizmetçilerdi. Siz de bizim kölemizsiniz. Ne yapacağımızı görürsünüz."

Emir bu azarı yiyip Akka'ya döndüğünde üç yardımcısı o kadar korkmuşlardı ki bir tekne ele geçirip sultanın ordugâhına kaçtılar ama bulunmaktan ödleri koparak orada da saklandılar. Birisi ele geçirildi ve zincirlendi. Ancak, ordugâh içinde de isyan havası esmeye başladı ve sultan ertesi gün savaşçılarına kazma kürekleri kapıp, düşman siperleri-

ne saldırılarını buyurduğunda hepsi reddettiler ve “İslam’ı yok edeceksin!” diyerek ona karşı durdular.

Selahattin yine de mücadele etti ve gemleri yeniden ele geçirdi. Parasıyla yeni bir grup Türkmen kiraladı, Sheyzar Emiri de taze kuvvetlerle geldi. Ordugâh bile, gizemli bir olay sayesinde biraz cesaretlendi. Şehrin içinden bir kalabalığın yürüyüşünü andıran bir ses yükseldi ve kuşatanların kulaklarına kadar gitti. Hristiyanlar ne kadar destek geldiğini öğrenmek için şehre ulak saldıılar. “Bin tane atlı” dedi nöbetçi. “Hayır” dedi Frenk, “o kadar olamaz, kendim gördüm. Yeşiller giyinmişlerdi.”

Yeşil! Bu renk, İslam şehitlerinin cennette giydiği renkti ve şehir için savaşıacak olanlar da bu ruh halindeydiler. Kısa bir süre için umut yükselir gibi oldu ve sultan düşman üssüne güçlü bir gece saldırısı yapacağı haberini yollayıp, içeridekilerin de aynı anda huruç etmelerini isteyince, herkese sanki bir ihtimal varmış gibi geldi.

Belki de gerçekten vardı ama değerlendirilemedi. El-Atir, Selahattin’in kaleyi savunanların her şeyi geride bırakıp denize doğru huruç etmelerini isteyişini, kendisinin de bu arada kuşatanlara yandan saldırıp, şehirden çıkanlarla birleşip, ortak bir hareket başlatmayı umduğunu anlatır. Ancak şehirdekiler mallarını düzene koymakla o kadar çok uğraştılar ki, şafak sökene dek çıkabilecek duruma gelemediler ve o zamana kadar da düşman haber alıp hazırlık yaptı. Müslüman

savaşçıların mallarını bırakmaya ikna edilemedikleri yağmanın dönüp dolaşıp kendi başlarına bela yarattığı bir olay daha yaşanmış oldu.

Sonunda şehir teslim oldu ve sultan bunu ancak hemen sonrasında öğrendi. Şehirden yüzerek gelen bir dalgıç, şehrin komutanının kabul ettiği koşulları belirten bir mektup getirdi. Şehrin ve içindeki savaş makinelerinin, ambarlarındaki malların ve gemilerin teslimi dışında, Frenklere iki yüz bin altın dinar ödenecekti, yüz tanesi yetkili, beş yüz tanesi ayakta kiminden esir verilecekti ve kutsal hac iade edilecekti. Bu, Bahattin'in verdiği bir bilgidir. Başka yazarlar, garnizonun fidyelere karşılık rehin tutulacağını ve sultanın iki yüz şövalyeyle bin beş yüz diğer Hristiyan savaşçıyı salmasını istediğini aktarırlar. Yılgındı ve kabul etmedi. Danıştığı emirlerin hiç birinden yardım alamadı ve Frenklerin sancakları surlara dikilirken ancak bir protesto mektubu gönderebildi. Akka'nın iki yıl süren kuşatması, savunan ordunun başkomutanının itirazları arasında 12 Temmuz 1191'de sona erdi.

Şimdi Richard, onu öven nice ozanın ve şairin bile temizleyemeyeceği bir vahşet suçunu işleyecekti. Teslim koşullarının tümünün yerine getirilmesinde zorluklar yaşanıyordu ve Selahattin, özellikle de Hristiyan esirlerin salınması konusunda daha fazla zaman istiyordu. Anlaşmanın yaptırımlarının üç aylık dilimler halinde gerçekleşmesi kararlaştırılmıştı. İlki hemen karşılandı ama sıra ikinciye geldiğinde Frenklerin iste-

Selahattin Eyyubi

diği esirlerden bazıları bulunamadılar ve Richard'ın adamları buna itiraz ettiler. Selahattin, zorlukları anlattıktan sonra iki ayrı çözüm önerdi. Müslüman esirler yine de salınabilirdi ve kendisi de bulunamayan tutsaklar için taksit ödeyebilirdi. Ya da Frenkler pazarlığın kendilerine düşen bölümü karşılığında rehin bırakabilirdi. O güne dek Frenklerin ne kadar sözlerini çiğnedikleri düşünülürse, bu çok haksız bir öneri değildi ama bu tekliflere yanıt bile gelmedi. Bir hafta sonra Akka'dan ovaya üç bin Müslüman tutsak salındı ve soğukkanlılıkla katledildi. Yalnızca fidyesi ödenebilecek kadar önemli olanlar içeride tutuldular.

“Kimilerine göre” diye yazdı kadı, “bu tutsaklar Müslümanların katletmiş olduğu kişilerin intikamı adına öldürölmüşlerdi. Bazıları, Richard'ın Aşkelon'u almaya kararlı olduğunu ve arkasında Akka'da o kadar tutsak bırakmak istemediğini söylediler. Gerçek nedenin ne olduğunu ancak Tanrı bilir.”

O günden sonra bir süre Selahattin'in Hristiyan tutsaklara karşı alışılmadık bir sertlik uygulamış olması herhalde şaşırtıcı değildir. Bunların pek çoğunun kelleleri, bulundukları yerde vuruluvermiştir.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

Aşkelon'un Harap Edilişİ

Akka'da bir garnizon bırakan Richard, ordusuyla kıyı boyunca, görünüşe göre Kudüs'ü hedeflemiş olarak yürüdü. Sultan hemen ardındaydı ve iki ordu uzun süre birbirlerinin yakınlarında kaldılar. Müslümanlar sürekli olarak çatışma çıkarmanın yolunu arıyorlardı. Selahattin'den en düşük ere kadar bütün kademelerde acı bir hava hâkimdi.

Arap yazarlar, Richard'ın ordusunun yaz sıcağı altında kusursuz bir disiplin içinde yürüyüşünü anlatırlar. Günler boyunca Arap süvarileri huzursuzluk yaratan taktiklerini uyguladılar; hızla yanaşıp ok yağdırdılar ve geldikleri gibi hızla çekildiler. Frenkler istiflerini bozmadılar ve hızlarını da düşürmediler. Atlılar ve yayalar belli düzende ilerliyorlardı ve görünüşe göre bu saldırıları da umursamıyorlardı. Anlaşıldığı kadarıyla, bu saldırılar örme yelekler ve dolgu zırhlı kuşanmış piyadelere bile pek hasar veremiyordu. Kadı, "üzerinde on tane ok sallanan" savaşçıların, pek de sorun yaşamadan yürümeyi sürdürdüklerini gözüyle gördüğünü anlatır.

Selahattin hâlâ ateşli bağırsak iltihabı çekiyordu ama düşmana bir darbe vurmaya kafayı takmıştı ve hastalığını umursamıyordu. Ordusunu Frenk kolunun üstündeki tepelerde yürütüyordu ve bir atmaca gibi her fırsatı değerlendirmeye çalışıyordu. Tayın bir hayli azalmıştı, hatta ordunun birkaç konağında ekmek bile çıkmamıştı. Başka zaman da fiyatlar fahiş oluyordu ama Selahattin, bildik cömertliği içinde adamlarına altını bol keseden dağıtıyordu.

Kimi zaman düşmanın saldırıları umursamama tavrını kıra biliyordu ve çıkan çatışmalarda iki taraf da zarar görüyordu. Sonunda, Eylül'ün yedinci gününde, Caeserea-Yafa yolundaki Arsuf yakınlarında ciddi bir kapışma yaşandı. Selahattin'in amacı Richard'ın artçı bölümünü durdurmak ve ordusunu ikiye ayırmaktı. Sultan her yere koşuyor ve adamlarını teşvik ediyordu. Müslüman zaferinin yakın görüldüğü bir anda, Hospitalier Şövalyeleri'nden bazıları Richard'ın sakın durmaları yönündeki buyruklarına karşı gelerek birdenbire döndüler.

"Şövalyelerin, piyadeler tarafından korunan bir çember biçiminde toplanışlarını kendim izledim" diye yazdı kadı. "Kargılarını diktiler, bir savaş narası attılar ve piyadelerin safları onlara yol vermek için aralandı. Sonra atıldılar ve her yöne saldırdılar. Bir bölümü kendini bizim sağ kanadımıza attı, biri solumuza attı ve üçüncü bir bölüm de merkezimize dalıp kuvvetlerimizi karmakarışık etti."

Bu karşı saldırı Richard'ın niyetini değiştirdi ve o da cepheye koştu. Güçlü savaşçıların başına kendisi geçti ve karşı konulmaz bir taarruza kalktı. Müslümanların yenilgisi bozguna dönüştü, Selahattin adamlarının dağılmalarını engelleyemedi. Kazananların takip etmeme nedeni, Richard'ın koruluklarda bir pusuya düşmekten çekinmesi oldu.

Bu yenilgi yüzünden iyice çökmüş olsa da Selahattin ertesi gün düşmanı çekmek için yeniden girişimde bulundu ama Richard tekrar yanaşık düzene dönmüştü ve meydan okumalara kulak asmadı. Bu girişim son deneme oldu ve Richard ordusunu Yafa'ya götürürken, Selahattin de güçlerinin bir bölümünü düşmanı izlemesi için El-Adil'e bırakarak, kendisi Aşkelon'a devam etti.

Selahattin, Aşkelon'un Richard'ın eline geçmesini, Kudüs saldırısı için bir üs oluşturmamasını ve Müslümanların Mısır'la bağlarını kesmesini engellemek için bu şehri yok etmeye kararlıydı. Şehri gördüğünde Bahattin'e şöyle dedi: "Tanrı biliyor, bu surlardan bir tek taş yıkmaktansa bütün çocuklarını yitirmeyi yeğledim ama Tanrı böyle istiyor. Müslüman davası bunu gerektiriyor."

Aşkelon, savunması güçlü, zengin, görünümü güzel bir şehirdi ve sultanın bu kararı, yalnız ona değil bütün Müslümanlara ağır geliyordu. Elbette şehre danışan olmamıştı. Savaş, sivilleri hiçbir zaman pek umursamazdı ve Selahattin bile, ne kadar anlayışlı olursa olsun, Aşkelon'un barışçıl halkının bu konuda söz sahibi olabileceğini düşünmezdi.

Selahattin'in memluklarından biri olan şehir valisine haber salındı; bütün işgücünü toparlaması ve surları yıkma işlemine başlaması buyruldu. Bu, pek kolay bir iş değildi çünkü o surlar dayanmak üzere yapılmışlardı ve duvarları "bir kargı uzunluğu kadar" kalındı. Elimizde, sakin ve güven içinde yaşarken birdenbire acımasız bir yıkımın eline düşüveren bu şehrin bir resmi bulunmaktadır.

Göz açıp kapayana kadar her şey birbirine karıştı. Yüce sultanı karşılamak için neşe içinde toplanmış olan halk, iyileştirmeye değil, yok etmeye gelmiş olduğunu öğrendi. Alkışlamaya gelmiş olanlar ürkütücü işe koşuluverdiler. Her yandan itirazlar ve feryatlar yükseldi. Zengin şehirli evlerini alevler, kendilerini de yoksulluk içinde buluvermek tehdidiyle karşı karşıya kaldılar. Mesleklerinin sonu geldi. Kimsenin uğramaz olduğu pazarlarında on dirheme aldıkları malı bir dirheme satmaya başladılar. Gösterişli haremli odalıkları, kaderin onlar için neler gizlediğini bilemedikleri gerçek dünyayla yüzleşiverdiler. Ne oyalanacak, ne düşünecek zaman vardı. Frenklerin müdahalesi olasılığı, işin mümkün olduğunca çabuk yapılmasını gerektiriyordu. "Durumun korkunçluğuna yakışır, korkunç olaylar yaşandı" diye yazdı Bahattin. "Kitlelerin şehirden yaya olarak ayrılması gerekiyordu çünkü ne binek vardı, ne de olsa alacak para..." Kimi Suriye'ye yollandı, kimi Mısır'a gitti.

Şehrin sökülmesi sürerken sultan, El-Adil'den Richard'ın elçilerinin barış koşullarını konuşmak istediklerini söyleyen

bir mektup aldı. Toronlu Humphrey'in oğluyla da bir konuşma yapmıştı ve sultanın kıyı bölgelerindeki şehirleri teslim etmeyi kabul etmesi koşuluyla barış yapmak istediklerini öğrenmişti.

Selahattin'in bu teklifi kabul etmeye niyetli olması, o andaki kafa yapısını anlamak için en açıklayıcı örnektir. Kısa zaman önce burun kıvrıp geri çevirmişti ama bu arada direnci de çok zayıflamıştı. Adamları yorgundu, savaşmaktan bitkin düşmüşlerdi ve mallarını bırakmak zorunda kaldıkları için moralleri de oldukça bozuktu. "Yokluktan bitap düştüler" diye yazıyordu kadı. Selahattin de büyük olasılıkla, onlara daha ne kadar güvenebileceğinden emin değildi. Zaten aksi takdirde, kardeşine görüşmelere başlamasını ve "ona uygun görünen koşullarda" barış yapmasını söylemezdi. Çünkü son sözü başkasına teslim etmek, sultanda alışılmış bir huy değildi.

Düşman, Yafa'nın savunmasını onarmakla -ve şehrin sunduklarının keyfini sürmekle- meşguldü. Yazarlara göre, bu meşguliyet, kutsal yerleri kâfirlerin elinden kurtarmaya yemin etmiş haçlı savaşçılarına pek yakışır şeyler de değildi. Anlaşılan, doğunun etkisine onlar da direnemiyorlardı ve Akka'dan beri getirdikleri kadınlarla çiçekten çelenkler altında birlikte olmak onlara eski Bakkalian efsanelerini çağrıştırıyordu.

El-Adil, Richard'ın Aşkelon'da olanlardan haberdar olduğunu ve kendisinin de oradaki işin bitmesini sağlayacak ka-

dar zaman kazanabileceğini yazdı. Bu haber, sultanın kararlılığını artırdı. Artık işin başında şahsen duruyordu, işçi grupları arasında geziyordu, komutlar veriyordu ve fazladan çaba gösterenlere ödül vaat ediyordu. Sürekli at üstündeydi ve bu yorgunluk, onu birkaç gün yatağa bağlayan bir hastalığa dönüşüverdi. Surların yerle bir edilmesi bir aydan uzun sürmüştü ve bir kale kadar sağlam olan Hospitalier Kulesi hâlâ yıkılmış değildi. Kazma işe yaramayınca kule iki gün boyunca yakıldı ve ancak o zaman taşlar sökülebilecek kadar kırılgan hale geldiler. Bu iş de bitince Selahattin kardeşiyle konuşmak üzere Aşkelon'dan ayrıldı.

Amacı, düşmanın yiyecek kollarını yoklamak ve Frenklere üs olabilecek kasabaları yıkmaktı. Ramla (Ramle) Kalesi ve Lud ilk yıkılanlar oldu. Müslümanların gün batana dek yiyemedikleri ve içemedikleri Ramazan ayı gelmişti ama bu yıkım işine engel olmadı. Sultan her akşam çalışmaları denetledi ve orada iftar açtı.

Kudüs'ü ziyaret etme kararını aniden verdi. Sonuçta Richard'ın bütün çabası bununla ilgiliydi ve bu amaca ulaşabilmesi olasılığı da Selahattin'in en büyük tedirginlik kaynağıydı. Komutayı El-Adil'e devretti ve küçük bir koruma birliğiyle gizlice ayrılıp, ertesi gün Kudüs'e ulaştı. Savunmaları dikkatle inceledikten sonra surların güçlendirilmesi ve hendegin genişletilmesi gerektiğine karar verdi. Gergin ve kurnutulu olduğu, gözetimle ve yönetimle yetinmeyip, şahsen

işe koşulmasından da anlaşılabilir. Zaten iyi olmayan sağlığını bu ağır işe koşması akıllıca değildi ama sultanın kendi ulu omuzlarında taş taşıdığını gören halk harikalar yarattı. Zengini yoksulu, güçlüsü güçsüzü, yaşlısı genci bu örneğin peşinden gittiler. Hammadde yetersizliği sorunu kısa zamanda çözüldü. Ancak efendilerinin hızına yetişmekte yine de zorlanıyorlardı.

Richard'ın adamlarının surlara saldırması sahnesi gözlerinin önüne gelmiş olacak ki, kendisini insanüstü denecek oranlarda zorladı. Şafakla otağından çıkıp, öğlene kadar durmadan çalışıyordu. Sonra dönüp yemek yiyordu ve güneşin dışarı çıkmayı tehlikeli kıldığı saatlerde biraz dinleniyordu. Dörtte yine ayaklanıyordu ve karanlık yüzünden devam edemez olana dek çalışıyordu.

Yatağından çıkmaması gereken, çevresinden hekimler ayrılmayan hasta bedenini sınırlarına kadar zorlayan bir dönem oldu, yine de tatmin olmadı. İş arkadaşları, sonuna kadar hak ettikleri akşam yemeği sonrasında şantiyede dinlenirlerken, hatta yataklarına çekildikten sonra bile sultanın lambası sönmüyordu. Sabahın ilk ışıklarına kadar onun otağını diğer çadırlardan ayıran özellik de genellikle içinde ışık yanması oluyordu. Ertesi günün işlerini ayrıntılarıyla planlamadan yastığa başını koymuyordu.

İşler onu tatmin edecek kadar tamamlandığında Kudüs'ten ayrıldı ve orduya döndü. Onun yokluğunda düşmanın yiye-

cek arayan kollarına birkaç saldırı yapılmıştı ve bunlardan birinde Richard avlanırken pusuya düşmüştü. Adamlarından birinin kahramanca müdahalesi sayesinde kargı ona isabet etmemişti ve hükümdar kaçabilmişti.

El-Adil ile görüşmelerde Monferat Markisi yeni bir yaklaşım izledi. Bu becerikli şövalye, Richard onun hırslarına müdahale ettiği için kızgındı. Sur şehrinde Selahattin'in saldırısını boşa çıkarmasının üzerinden çok zaman geçmişti. Bir yıl önce Kraliçe Sybil'in ve çocuğunun ölümü, markinin taht umutlarını canlandırmıştı. Frenk şövalyelerinin de ciddi bir bölümünün desteğini almış olan Guy her zamankinden daha popülerdi. Çünkü Konrad aslında onların ülkülerine bir hayli uzaktı ve Sur'daki başarısı da markinin itibarını pekiştirmişti. Kardeşi, kraliçenin ilk kocasıydı. Guy da Sybil'in kız kardeşi İzabella'yı Toronlu Humphrey'den boşanıp kendisiyle evlenmeye ikna ederek elini güçlendirmişti.

Bütün bunlar, Philippe'in ve Richard'ın Kutsal Topraklar'a doğru yola çıkmalarından beri süregelen İngiliz-Fransız çekişmesinin bir parçasıydı. İkisi, pek çok kere ilişkileri kesme noktasına gelmişlerdi. Richard, Philippe'in Sicilyalı Tancred'i kendisine karşı kıskırttığını ortaya çıkarmıştı. Sonra da Richard, çocukluktan beri nişanlısı olan Philippe'in kız kardeşiyle evlenmeyi reddetmişti ve bununla kalmayıp kadını aşağılamıştı. İşin kana bulanmasını engelleyen, elbette Richard'ın düşüncesiz tavırları olmadı. Akka kuşatmasından beri anlaş-

mazlıkları sürüyordu. Sonra, İngiliz başpiskoposu boşanmaya karşı çıkarken İzabella'yı markiyle evlendiren kişi Philippe'in kuzeni oldu. Sonunda Philippe, Richard'ın itirazlarını umursamadan Fransa'ya döndü ama geride kalan Fransızlar didişmeyi sürdürdüler. Konrad ile Richard arasındaki anlaşmaya göre Guy krallığını alacaktı ama gelirini Sur ve Beyrut hükümdarı olan markiyle paylaşacaktı. Guy'un ölümü sonrasında da taç yeni evlilikten olan çocuklardan birine geçecekti.

Anlaşıldığına göre marki hâlâ tatmin olmamıştı, çünkü bu kez de Müslümanlara barış önerdi. Kendisi Sayda ve Beyrut'a sahip olacaktı ve Akka'ya saldırıp aldıktan sonra onu sultana verecekti. Selahattin bunu kabul etti. Richard ile "bayağı çekindiği" bir adam olan markinin açılmasından daha çok işine gelen bir durum olamazdı. Tek koşulu, Konrad'a Sayda'yı ve Beyrut'u vermeden önce Sur'daki ve Akka'daki Müslüman tutsakların salıverilmesiydi.

Ancak bu görüşmelerden bir sonuç çıkmadı. Richard bunları öğrendiği ya da sezdiği için, marki bir şey yapamadan Akka'ya gitti ve savunmayla garnizonu güçlendirdi. Aynı zamanda El-Adil ile görüşmelere yeniden başladı ve top çeviren bir cambaz gibi, her şeyi birden aynı anda idare etmeyi başardı. Bahattin, içeriğinin Selahattin'e ulaşmasını rica ederek şu mektubu yolladığını aktarır:

"Müslümanlar da Frenkler de güçlerinin sonundalar. Şehirleri yok oldu ve iki tarafın da adamları ve erzakı bitti. Artık

buradaki durum belirginleştigine göre konuşulacak tek konu Kudüs, sınırlar ve haçtır. Kudüs'ü size vermemeye ve son adamımız ölene dek çarpışmaya kararlıyız. Sınırlar konusunda, Ürdün'ün ötesine kadar bize vermenizi istiyoruz. Son olarak, haç konusunda -ki size hiçbir şey ifade etmezken, bizim gözümüzde çok değerlidir- sultan onu bize verecek olursa, bunca yorgunluğun ardından barış görebilir ve rahat soluk alabilir.”

Sultan buna şöyle yanıt verdi: “Kudüs size olduğu kadar bize de aittir ve bizim gözümüzde sizin için olduğundan daha değerlidir çünkü hem Peygamberimizin yolculuğunu tamamladığı şehirdir, hem de meleklerin toplandıkları yerdir. Bu yüzden, şehri size vereceğimizi de, bizi buna ikna edebileceğinizi de düşünmeyin. Sınırlar meselesine gelince, en başta zaten bize aittir ve saldıran da sizdiniz. Eğer bir ara ele geçirmişseniz, bunun nedeni beklenmedik biçimde saldırmış olmanız ve o zamanlar orayı savunan Müslümanların zayıf kalmış olmalarıdır. Savaş sürdüğü sürece Tanrı bu ülkede taş üstüne taş koymanıza izin vermeyecektir. Son olarak, haç konusunda, onu elimizde tutmak bizim için bir üstünlüktür ve İslam adına büyük bir karşılık almadıkça veremeyiz.”

Bundan bir süre sonra, Richard şaşırtıcı bir öneride bulundu ve Sicilya Kralı'nın dul eşi olan kız kardeşi Joan'ın, El-Adil ile evlendirilmesinin barışı sağlayabileceğini öne sürdü.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

Uzlaşma

Richard, İngiltere'nin en büyük krallarından biri, parlak bir asker, gözü pek bir maceracı olarak hatırlanır, hatta şair bile olduğu söylenir. Akıllı ve güçlü kişilikli bir adam olduğu açıktır. Ancak, çağdaşlarının ve ondan sonra da yaşamış olanların gözünde bu kazanmış olduğu itibarı yitirdiğine kanıt olarak, Akka'nın düşmesinden sonra Selahattin'in elçilerine yaptığı tuhaf şakayı anlatan bir 14. yüzyıl şiiri gösterilebilir. Buna göre, Richard bir zamanlar hastayken biraz domuz eti ister ve Müslüman topraklarda domuz bulunamadığı için, aşçıbaşı -artık nasıl bir kafa yapısına sahip bir insansa- bir Müslüman tutsağın kafasını kestirip, soslari da kullanarak domuz kafasına benzetmeyi akıl eder. Kral, bunu sonradan öğrendiğinde iyi bir fikir olduğunu düşünür ve elçilere de aynı şeyi tekrarlatır. Elçiler bazı seçkin emirlerin tutsaklıktan salınmaları için pazarlık ederlerken, Richard bu söz konusu emirlerin kellelerini sultanın elçilerini eğlendirdikleri bir şölenle bu biçimde sunmanın uygun olacağı kanaatine varır ve

yanlışlık olmasını engellemek için de her emirin kellesinin yanına adını da yazdırır. Konukları dehşet içinde bu katliama bakarlarken kendisi burun kıvrır ve iyi yemekten anlamıyor olmalarından dolayı huzursuz olduğunu söyler. Ardından da daha makul yiyeceklerin getirilmesini buyurur.

Elbette, bu şiir Müslümanları kızarttırıp, yürüdüğü yol boyunca ardında dizdirmiş olan ve insan yediklerinin düşünülmesini sağlayarak, bu sayede düşmanlarını korkutmayı amaçlayan daha önceki bir haçlı şövalyesinden esinlenmiş bir kurmacadır. Ancak Richard'ın da kurbanlarının gülümsemesine pek nadir neden olacak bir şaka anlayışına sahip olduğu da tartışılmayacak kadar açıktır.

Kız kardeşi Joan ile El-Adil'in evlenmelerini teklif ederken de sultanla kafa bulmuş olmalıdır, ki sultan da bunu sezmiş gibi görünüyor. Yine de bu teklif ciddiyetle ve ayrıntılarıyla ele alındı. Çift, kıyıdaki bazı kentlerle birlikte onlara ait olacak olan Kudüs şehrinde yaşayacaktı. Akka, Yafa ve çevreleri Richard tarafından onlara verilecekti, sultan da kendine ait topraklardan verecekti. El-Adil, bütün bunların kralı olacaktı. Kendi elinde bulunan şehir ve topraklar da onda kalacaktı. Tapınakçılar ve Hospitalierler kendilerine ait köyleri ve kaleleri ellerinde tutacaklardı. Karşılıklı esir değişimi yapılacaktı ve Frenkler kutsal haçı alır almaz da Richard keyifle İngiltere'ye dönecekti.

El-Adil, kadıyı çağırttı ve onu kralın teklifini sultana bildirmek üzere oluşturduğu heyetin sözcüsü yaptı. Sultan kabul

ederse, orada bulunanlar buna tanık olacaklardı. Koşulları reddederse de hepsi tarafından bu kaydedilecekti.

Sultan dikkatle dinledi ve resmi onayını verdi. Kadının isteği üzerine, üç kez üst üste "evet" diyerek bu kararını sarıh kıldı ve orada bulunanların hepsinden bu sözüne tanık olmalarını, "Çünkü İngiliz kralın yine işi kurnazlığa ve alaya vurduğundan ve bu söylediklerinin hiçbirini yapmayacağından emin olduğunu" ekledi.

El-Adil o kadar da emin değildi. Kralla bir hayli dost olmuşlardı ve bir süredir Richard'a kardeşim diyordu. Richard onun için gösterişli eğlenceler düzenlemişti, kendisi de ona pek çok değerli hediyeler vermişti ama Adil'in gözleri yakında açılacaktı. Richard, sultanın yanıtını bildirmek üzere yollanan emire Joan'ın bir Müslüman'la evlenmek istemediğini bu teklife de çok kızdığını söyledi. Bu biricik engeli aşmak için El-Adil'in Hristiyan oluvermesini önerdi.

Bu sırada iki taraf da birbirine elinden geldiğince hasar vermeye çalışıyorlardı. Müslüman donanması, birisi beş yüz adam taşıyan iki gemi ele geçirmişti. "Bu haber" diye yazmıştı kadı, "bize güzel bir ezgiyi dinlemek kadar büyük keyif verdi." Yafa yakınlarında sultanın fedailerinin yaptığı sert bir saldırıda genç savaşçılar Frenkler tarafından ciddi biçimde hırpalandılar ve "ancak atlarının ya da kendi bacaklarının gücü sayesinde" kaçabildiler. Tacettin'in ölümü de sultana ürkütücü bir darbe daha vurdu.

Marki ile görüşmelere yeniden başlanmıştı ve kendileri bu kez, sinsî hileleri yüzünden sultanı çok rahatsız etmiş olan Sayda hükümdarı tarafından temsil ediliyorlardı. İhtimamla karşılandı, çadırı “büyük adamlara ve hükümdarlara yaraşan” halılar ve yastıklarla süslendi. Sultan, Richard ve Konrad’ı ayırık tutmasının sağladığı üstünlüğe her zamankinden daha fazla titizleniyordu. Sultanın, Richard’ın kuvvetlerine saldırmayı kabul edecek olursa markiyle anlaşmaya hazır olduğunu söylediği bir görüşme yapıldı.

Bunun hemen ardından El-Adil ile Richard bir sevgi şöleninde daha buluştular. El-Adil, çadırını her çeşit içecekle, lezzetli yiyeceklerle ve “Ancak bir hükümdardan diğerine verilebilecek armağanlarla doldurmuştu. Böylesi armağanlar verdiğinde, kimse görkem konusunda onunla yarışamazdı.” Kral bunları kabul etti ve El-Adil’i odasına davet etti. O gün ikisinin aşçıbaşları rekabet halindeydiler çünkü kral, kendi ülkesine özgü yemeklerden oluşan ve El-Adil’in tabağına yakışacağını düşündüğü bir öğün hazırlatmıştı. İkisi bütün gün birbirlerinin mutfaklarını tartışmış ve yorumlamışlar gibi görünüyor ama savaşın üzücü gidişini tartışacak zaman da buldular ve bunun sonucunda Toronlu Humphrey yeniden elçi olarak sultana gitti ve Richard’dan haber götürdü. “İçtenliğiniz hoşuma gidiyor ve arkadaşınız olmak istiyorum” diye yazmıştı kral. Bunun ardından da, El-Adil’i hem bütün Müslümanların gözünde aklayabilecek, hem de Frenklerin

serzenişini engelleyebilecek olan, tatmin edici bir anlaşmaya varılabileceğine inandığını söylemişti. Bunun yolu, Frenklerin Kudüs'ün bir bölümüne sahip olmalarıydı.

Selahattin hemen muvafık oldu ama aslında içten olmadığını elçi gider gitmez kadıya belli etti. Hatta ilk anda unutmuş havası yaratarak, Humphrey'i bu durumda tutsaklar meselesinin ne olacağını görüşmek için geri çağırttı. Aslında tek amacı usulca sorun çıkarıp, böyle bir barışa ulaşılmasını engellemekti. Herhalde ruhsal çöküntüsü artık ona egemen değildi ve düşmanla anlaşmanın tehlikelerini görebiliyordu. "Bu insanlarla barış yapacak olursak, onların kancıklıklarına karşı kendimizi koruyacak bir şeyimiz kalmaz. Ben ölecek olursam, böyle bir orduyu tekrar toplamak kolay olmaz, bu arada düşman iyice güçlenir. Yapacak en iyi şey, hepsini kıydan sökene kadar kutsal savaşı sürdürmek ya da bu uğurda ölmek."

Selahattin emirlerini topladı ve kral ile markinin teklifini ortaya koydu. Kadıya göre, soyluların ve hatta kadının bile itirazlarına karşı, kral evlilik fikrine geri dönmüştü. Dul olduğu için Papa'nın onayını alması gerekiyordu ve bu da altı ay sürebilirdi. Papa kabul etmeyecek olursa, kardeşinin kızı da Joan kadar uygundu ve bütünüyle kendi kontrolünde olan bir bakire olduğu için sorun da çıkmazdı.

Sultan, Frenkleri ikiye böleceğini ve birbirlerine düşüreceğini düşündüğü için, markizle bir evlilik fikrini destekliyordu.

Ancak emirleri, kralla anlaşmanın daha doğru olacağı ve markinin sözüne de, Suriyeli müttefiklerine de çok güvenemeyecekleri düşüncesindeydiler. Evliliğin Joan ile yapılmasında ısrarlıydılar. Bu evlilik konusunun hiçbir Hristiyan yazar tarafından kaleme alınmamış olması ama kadının yanında pek çok başka Müslüman yazarın da, bu konunun uzun tartışmalara neden olduğundan söz etmesi ayrıca dikkat çekicidir.

Bu süreçte, karşılıklı didişmeler bütün hızıyla sürüyordu ve Richard her ne kadar "sevgili kardeşini" ziyaret etmekten mutluydu da, Sayda hükümdarının da ordugâhta çok zaman geçirdiğini görmekten huzursuzdu. Markinin kurnaz elçisi, genellikle El-Adil'in yanında olduğunu gizlemiyordu. Richard'ın güçlerini gören bir tepeye birlikte at sürüyorlardı ve sanki birliklerinin konumlarına bakarak, birlikte plan kuruyorlardı. Herhâlde becerikli şövalye, bu tavrının Richard'ın markiye karşı durmak konusundaki inadını kıracağını düşünmüştü, El-Adil de kralın bu sayede sultanla anlaşmaya yanaşmasını umuyordu.

Üstünlük sağlamak için süre giden bu çaba, yağmur mevsiminin çökmesine ve sultanın birliklerini Kudüs'e çekmesine kadar sürdü. Kralın kız kardeşi yerine yeğenini olarak yedek kullanmak fikri hem sultan, hem de kardeşi tarafından geri çevrilmişti ama bunun dışında Richard'ın koşulları kabul edilmişti. Gelecek sefer için taze birlikler toplamakla görevli olarak geride bırakılan El-Adil, Richard'la görüşmele-

ri sürdürmekle de yükümlüydü ama zaten Papa'ya yollanan elçi dönmeden herhangi bir şey yapılamayacağı da açıktı. Bu sırada sultan, komutasındaki birlikleri terhis etti ve kışı kutsal şehirde geçirdi.

Ertesi baharda pazarlık daha da kızıştı. Richard ile markinin birleşebilmeleri olasılığı belirmişti ve sultan da Tacettin'in halefi olan kendi oğlunun isyankâr tavırlarından çok rahatsızdı. Richard bu haberi alınca Müslümanlar arasında bir savaş olasılığını gördü ve barış görüşmelerini kesti. Sonunda sultan Sayda hükümdarıyla anlaştı. Richard iki ateş arasında kalacakmış gibi görünse de, markiye yapılan suikasttan sonra bu tehdit ortadan kalktı.

İki haşhaşı tarafından gerçekleştirilen saldırının nedeni olarak, Konrad'ın Dağdaki İhtiyar'a ait bir gemiye el koymuş olması gösterildi. Açıklanamamış olan bir nedenle bu suç sultanın üzerine atıldı, hâlbuki markinin ortadan kalkmasının o sırada onun çıkarlarına ters olduğu açıktı. Daha kabul edilebilir bir açıklama, bunun Konrad'ın sultanla anlaşmasından umutsuzluğa düşmüş olan Richard'ın eliyle yaptırılmış olması olurdu.

Bu sıralarda Richard, sultanın öngördüğü gibi Kudüs'e doğru harekete geçmişti ama haklı çıkmış olmak sultanı pek rahatlatmadı. Mısır'dan gelen büyük bir kervan, esirleri, zengin malları, binlerce atı ve devesiyle Richard'ın eline geçince, durum olduğundan bile karanlık görünür oldu. Kudüs'ün

alınması olasılığı hâlâ duruyordu ve artık Mısır bağlantısı da Richard'ın elindeydi.

Hasta ve tedirgin olan Selahattin, ondan beklenmeyecek bir şiddetle sarsıldı. Kendisi ve ordusu Kudüs'te kalsalar ve esir düşme olasılığına kucak açsalar, acaba bu Hristiyan saldırganlığına karşı Müslüman direnişinin sonunu getirebilir miydi? Her şeyi riske atıp, düşmanı kutsal şehrin önünde karşılasa ve son bir büyük savaş yapsa nasıl olurdu? Kendine ve emirlerine bu soruları soruyordu. Onlar, güçlerinin bir bölümüyle şehirden çıkmasının ve kendilerinin kalan kuvvetlerle burada kalıp, ellerinden geldiğince karşı koymalarının daha doğru olacağı düşüncesindeydiler. Selahattin kendi halkını tanıyordu ve aldatılması kolay değildi. Sözcüleri olan Seyfettin el-Meştup ona şu sözleri taşıdı: "Efendimiz, biz sizin hizmetkârınız ve köleniziz. Bize karşı cömert davrandınız ve her birimizi güçlü ve zengin kıldınız. Boyunlarımız emrinize amadedir. Tanrı biliyor, ölene dek birimiz bile sizden desteğimizi çekmeyiz." Oradaki herkesin bu sözleri çılgınca alkışlamaları sultana biraz güven verdi ve zihnini rahatlattı. Ancak, o gece otağında yalnız kaldığında, yancılarının sözüne inanmaktan ne kadar uzak olduğunu kadıya sezdirirdi.

Paytak yürüdüğü ve başkaları ayakta dururken oturması gerektiği için "şişko" olarak bilinen Ebu Feyca, kuşkularını haklı çıkaran ilk kişi oldu. Sultanın memluklarından pek çoğunun şehirde kalma fikrine karşı olduklarını ama düş-

manı dışarıda karşılamaya akıllarının yattığını söyledi. Sonra Selahattin'e şehrin savunmasını başkalarına bırakıp, kendisinin gitmesinin işe yaramayacağını, Kürtlerle Türklerin birbirlerini dinlemeyeceklerini bildiren bir mesaj geldi. Böylece kazan yeniden kaynamaya başladı.

Müslüman davasının lehine olarak, onlara musallat olan uyumsuzlukların benzerleri Frenklerin meclisinde de vardı. Artık şehri görebilecek kadar yakına yanaşmışlardı ve yürümeleri için görünür bir neden de yoktu. Sofu kadı, Frenklerin ani dönüşlerinin nedenini cuma namazının gücüne ve sultanın gözlerinden süzülen yaşlar secdeye geldiği halıyı sırlıklam ederken başkalarının duyamayacağı biçimde fısıldadığı varlıklara bağladı.

Richard'ın söylediklerinde daha alışıldık nedenler bulunur. Suriyeliler de, Frenkler de, Tapınak Şövalyeleri ve Hospitalierler de, havanın erzaklara zarar verdiğini, zırhlarını paslandırdığını, düşmanın kirletmiş olduğu su kaynaklarıyla orduyu besleyemeyeceklerini ve şövalyelerin de, piyadelerin de şehri almayı becerecek olsalar bile, hemen ardından evlerine döneceklerini, bu yüzden ilerlemenin anlamsız olduğunu düşünüyorlardı. Aşkelon'u ve Şam'ı ele geçirip Mısır'a gitmek daha iyiydi.

Bu düşünceye Fransızlar karşı çıktılar ve buraya kutsal kenti kurtarmaya gelmiş olduklarını ve bu amaçtan dönmenin ayıp olacağını söylediler. Çaresizlikle bölünmüş meclisler

sonunda, karar beş Fransız, beş Hospitalier, beş Tapınakçı ve Suriyeli beş soyludan oluşan bir meclise bırakıldı. Verdikleri karar Mısır'a yürümek oldu ve ertesi gün Kudüs kulelerindeki Müslümanlar gözcüler, düşmanın Ramlah'a (Ramleh ya da Ramlâ) geri dönmekte olduğunu gördüler.

Sultan bu kadar kaypak bir düşmanla barış yapmak konusundaki fikrini değiştirmemiş olsa bile, iki taraf da savaşmaktan eşit düzeyde yorgundu ve anlaşmaya eğilimliydi. Yine de uzlaşmaları zaman alacaktı. Monferrat mMarkisi'nin boşalttığı tahta Champagneli Henri geçmişti ve sultana gelen bir daha ki elçi, onun elçisi oldu. O kadar tuhaf taleplerde bulundu ki sultan onun yüzüne karşı kızmamak için kendini zor tuttu.

Bundan sonra Richard'dan, sultanın krala boyun eğmesini isteyen ve taraflar arasında dostça bir çözüme ulaşılmasını umduğunu söyleyen bir mektup geldi. Sultan, buna da alışıldık nezaketiyle yanıt verdi ve ulaklar sanki durum iyiye gidiyormuş havası içinde karşılıklı gidip geldiler ama bu kez yolları Aşkelon şehriydi. Richard, kendisi ve şövalyeleri tarafından kurulan her şeyin yeniden yıkılmasını kabul edemedi. Selahattin ise bu şehrin düşman elinde sağlam olarak kalmasına razı gelmedi.

Görüşmeler sonuçsuz kalınca iki taraf da saldırı için yeni fırsat kollamaya başladılar. Richard Beyrut'a bir sefer planlarken, Selahattin Yafa üzerine yürüdü. Şehri ele geçirdiğinde, savunanların çekildiği iç kalenin de teslim edileceği sözünü almayı kabul

etti. Çünkü Müslüman komutan adamlarının katledilmesini istemiyordu ama Richard Akka'dan gemilerle geldiğinde, adamlarını tutmayı pek de başaramadı. Müslümanlar tarafındaki güçler karıştı. Türkler ve Kürtler bu önemli şehri uzun zaman sonra yeniden yağmalamaya niyetliydiler ve sultanın şehri Kudüs'ü aldığı gibi almak yönünde yapmaya çalıştığı anlaşmalarına müdahale ettiler. Böyle bir şeyin olabilmesi için Müslümanların yağmalamaktan vazgeçmeleri gerekiyordu ve sultanın memlukları, sultanın hiç hoşuna gitmiyor olsa da bunu başarabilmek için kimi yerde güç kullanmak durumunda kaldılar.

Sonunda kaybeden Müslümanlar oldu. Kavganın içinde bulunmuş olan ve sultanla ordugâhı arasında ulaklık eden kadı, bu sırada olanları betimlerken yandaşlıkları görmezden geldi. Onun anlattığına göre Frenklerle olan savaş, kendilerinin sarsılmaz kahramanlıklarının ve dikkatlerinin bir örneğini, bunun yanında da Richard'ın önderlik niteliklerine övgüleri içeriyordu.

Surlar Müslüman mancınıklarının bombardımanı sonunda yıkıldığında Hristiyan savaşçılar gedikleri doldurmak için mızraklardan bir hat kurdular. Mancınık taşlarından biri, bir savaşçıyı burçlardan aşağı savurduğunda, hemen başka biri yerini dolduruyor ve aynı kaderi beklemeye koyuluyordu. Savaşçılardan biri kaleden burçlara kadar olan yüksekliği aştı ve denize atlayıp, Richard'a kalenin henüz düşmemiş olduğunu ve yardımını beklediklerini haber verdi. "Çok iyi savaşçılar-

di" diye anlatır kadı, "cesur ve bahadırlandı." Richard'ın gemisi karaya ilk yanaşan oldu. Adamlarının başında, dev kılıcı düşmanın üzerine savrulurarak atıldı ve önündeki Müslümanlar canlarını kurtarmak için zar zor kaçabildiler.

Ertesi gün El-Adil'in kethüdası geldiğinde Richard neşeliydi: "Bu sultan çok güçlü ve İslam topraklarında onun kadar büyük ve güçlü başkası yok. O zaman, beni görür görmez neden kaçtı? Tanrı biliyor, silahlı da değildim, hazır da değildim. Ayağımda hâlâ dün giydiğim ayakkabılarım duruyor."

Aslında sultan, onun gelmiş olduğunu şehirden ayrıldık-tan sonra öğrenmişti ve kadı ona haber getirdiğinde kalenin teslimi konusunu iki elçi ile konuşuyordu.

"Eline sağlık!" diye devam etti Richard, "ben Yafa'yı iki ayda alamaz sanıyordum ama iki günde aldı ve başına bile geçti."

Ancak, kethüdayı çağırmasının asıl nedeni bu yorumları yapmak değil, barış talebini yinelemektir. Çekişmeler hâlâ sürüyordu ve becerikli Richard, Yafa ve Aşkelon'da bıraktığı birliklerin sultana katılacaklarını düşünmüyordu. Elbette yemi yutmadı. Sultan belki Yafa'yı verirdi ama Aşkelon'u vermezdi. Kralın elçileri bu kez sultanın Aşkelon'u vermesi koşuluyla barışın altı gün içinde yapılacağını ve kralın Suriye'den hemen ayrılacağını söylediler. Selahattin buna Richard'ın ne olursa olsun gidemeyeceğini, böyle bir şey yaparsa kazandığı her şeyi geri alınacağını söyleyerek yanıt verdi.

“Eğer kendileri kış insanlarından ayırık, evinden iki ay uzakta, buralarda geçirmeyi başarabiliyorsa” diyordu mektup “ve hayattan asıl keyif alması gereken yaşтайken bile buna katlanabiliyorsa, ben neden kalamayayım hatta yazı bile burada geçirmeyeyim? Ben ülkemdeyim, kendi evimde, çocuklarımı ve ne istersem elimin altında. Dahası, artık yaşlı bir adamım ben, bu dünyanın zevklerinden bir beklentim de yok. Onlardan nasibimi aldım ve eleğimi de astım. Bana kışın hizmet eden savaşçılar, yazın başkaları izleyecek. Hepsinden önemlisi, ben böyle davranarak Tanrı’nın istediğı bir şeyi yapıyorum. O, zaferi hangimize verecekse verene dek bundan vazgeçmem.”

Bundan birkaç gün sonra sultan, Richard’ı Yafa yakınlarında küçük bir birlikle bastı. Piyade sayısı binin altındaydı, şövalyeler de ancak bir düzineydiler ama Richard oradaydı ve varlığı sayı açığını kapatıyordu. Belki de bundan daha önemli olan Müslümanların savaşmak istemiyor olmalarıydı. Richard’ı ve adamlarını ele geçirmek için bulunmaz bir fırsat gibi görünüyordu ama sultanın birlikten birliğe gezerek, Frenklere saldıracak olanlara büyük ödüller vaat etmesi bile beyhude oldu. Yalnızca oğlu El-Zahir yanıt verdi, onu da sultan engelledi, çünkü tek başınaydı. Bunun açıklaması, Kürt emirlerden biri olan El-Jenah’ın yorumunda yatar:

“Selahattin! O emri sen, hem yağmayı toplayıp hem de bizleri savaşmaya döverek yollamaya çalışan memlукlarına

ver! İş savaşmaya gelince sıra hep bizde oluyor ama yağmaya gelince onların sözü dinleniyor.”

Selahattin doğal olarak kırgındı ve Richard da sanki olup bitenleri sezmiş gibi kendi ordusunun önünde, elinde mızrakla at sürerken bağırarak meydan okuyordu ama karşısına tek bir Müslüman çıkmadı. Ona neden “Aslan Yürekli” denildiğine örnek olarak gösterilebilecek sahnelerin belki de en önemlisi bu oldu.

Selahattin savaş alanından öfkeyle ayrıldı. Duygularına nasıl söz geçirdiği de, somurtkan emirlerini o gece nasıl davet ettiği de daha önce anlatılmıştı. “İntikam alabileceği halde bağışlamayı bilecek kadar kibar ve cömert bir adamdı” diye yazdı İmadettin.

Richard sonunda barış yapmaya ikna oldu. İngiltere’den gelen haberler, uzakta kalmasına artık izin vermeyecek kadar huzursuz ediciydi ve herhalde başlarında Selahattin olduğu sürece Müslümanların üstesinden gelemeyeceğine de artık inanmıştı. Selahattin’in öne sürdüğü koşulları kabul etti ve Aşkelon boşaltıldı. Richard 9 Ekim 1192 yılında, Selahattin ile hiç karşılaşmamış olarak ayrıldı ama barış için konmuş olan üç yıllık sürenin sonunda geri döneceğini ve Kutsal Topraklar’ı fethedeceğini bildiren bir haber bıraktı. Nezaketinden hiç ödün vermeyen Selahattin, ola ki bir gün bu toprakları kaybedecekse, bunun İngiliz kralına olmasını yeğleyeceği yanıtını verdi.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Selahattin'in Ölümü

Selahattin, amcasına ilk Mısır seferinde eşlik ettiği zaman yirmi yedi yaşındaydı. Richard'la barış yapıp, askerlik yaşamına nokta koyduğunda da elli beş yaşındaydı. Kutsal Topraklar'a birleşik İslam egemenliğini geri getirmek için ödemesi gereken bedel, sürekli olmasa bile, çok da uzun molalar verilmeyen, yirmi sekiz yıllık savaş olmuştu.

Barış anlaşması yapılırken orada bulunan İbelinli Balian, Selahattin'in İslam'ın kahramanı olarak gösterdiği başarıyı, farkında olmadan sözleriyle övmüş oldu: "Müslümanların arasından hiç kimse Hristiyanlara sizin yaptığınız kadar kötülük yapmamıştır. Bu kadar çok Frenkin öldüğü başka dönem görmedim. Sizi bulmak üzere yola çıkan savaşçıları sayınca altı yüz bin kişi olduklarını gördük. Bunların on tanesinden biri bile ülkesine dönemedi."

Ancak zaferin bedeli de ağırdı. Selahattin'i kalbi kırık, yorgun bir adama çevirmişti.

Şam'a dönüşü büyük coşku gösterilerine ve halkın patır-tısına neden oldu. Her yerde halkın kurtarıcısı olarak, Müs-lümanların Frenklere karşı üstünlüğünün simgesi durumun-daki ulusal bir kahraman olarak selamlandı. Yine de barışın akıllıca bir fikir olduğundan kuşkuluydu. Anlaşmayı imzala-mak üzereyken bile kadiya şöyle demişti: "Düşman gücünü arttıracak ve onlara bıraktığımız topraklardan çıkıp, kurtardığımız yerleri geri alacak. Görürsün, her biri bir tepeye kale konduracak. Artık geri adım atamam ama bu barış anlaşması Müslümanların sonu olacak."

Yine de sözünü titizlikle tuttu. Richard hacıların sayısın-dan huzursuzdu ve sultandan Kudüs ziyaretlerine biraz gem vurmasını istemişti ama Selahattin buna yanaşmadı. Kutsal kent onlara açık kalacaktı ve yolda da korunacaklardı. "İçle-rinden seçtiklerini onurlandırdı ve onlarla dostça sohbetlere girdi." Richard'a şöyle yazdı: "Kutsal yerleri görmek için çok uzaklardan gelenler var ve bizim töremiz onları engellememi-ze izin vermez."

Bir süre, Selahattin'in en sevdiği şehir olan Şam'da aile-cek bir araya geldiler. El-Efdal ile babasının gözdesi gibi görü-nen, sultanın savaşın bir bölümünde yanında taşımış olduğu El-Zahir ilk gelenler oldular, sonra El-Adil geldi. Ev herhalde oldukça kalabalık olmuştu, çünkü yaşayan on yedi oğlu ve bir kızı vardı. Sultan ve El-Adil bir süre dinlendiler, keyifle ava çıktılar ve çevgen oynadılar. Bu dönemi, aklındaki pek

çok yeni-fikri uygulamaya başlamadan önce bir boşluk olarak algıladı.

Bunlardan biri Mekke'ye hacca gitmekti. Bir diğeri Mısır'ı yeniden ziyaret etmek ve o ülkeyle ilgili üç düşüncesini yaşama geçirmekti. Son olarak, Müslüman Sultanlığı'nın gücünü pekiştirmek için fikirler kuruyordu.

İbn El-Atir, sultanın, El-Adil'in ve El-Efdal'in bir konuşmasını aktarır. El-Adil, hükümdarı sultana verdiği sözleri tutmadığı için Kelat üzerine silahlı bir sefer öneriyordu. El-Efdal, düşmanlarla sık sık iş birliği yapmış olan Kılıçarslan'ın varislerinin topraklarına girmeyi yeğliyordu. Sultan, ikinci fikri uygulayacağını ama bu arada El-Adil'in de Kelat'a karşı önlemler almasını söyledi. Daha sonra birleşip İran'a geçeceklerdi. Bu sırada, kendisi evde kalan son işlerle ilgilenirken El-Adil Kerak'a gidecekti ve işleri yoluna koyacaktı.

Ancak bütün bu fikirler, mınıtlılardan ibaretti. Önce, hepsinin düşünüldüğünden de güçlü ve büyük bir düşmanın alt edilmesi gerekiyordu, ki hiçbiri bunu yapabilecek kadar akıllı değillerdi. İki yıldır işine taş koyup duran hastalığı, hekimlere inatla direniyordu. Hiçbiri ne olduğunu anlamıyorlardı, nasıl sağaltacaklarını da bilmiyorlardı. Yine de hâlâ kendine ayrıcalık tanımıyordu. Adaletin dağıtılması ve başvuruların değerlendirilmesi gerekiyordu. Onu görmek isteyen kitleler için açık kabuller düzenledi ve herkesin girmesine izin verdi. Şairler gelip onun "adaletin kanatlarını herkesin üzerine ger-

mesini ve âlicenaplık bulutlarından halkına lütuf yağdırmasını” övdüler. Hazımsızlıktan, dermansızlıktan ve bitkinlikten şikâyetlerine bunlar çare olmadı.

Kışın sonunda durumu o kadar kötüye gitti ki, artık ziyaretçi kabul edemez oldu. Tek tük ayrıcalıklı dostlarından biri olan kadı, doğasının bir parçası olan canlılığı artık onda göremez oldu. İştahı kesildi ve zorlukla hareket eder oldu. Yine de iradesi yerindeydi ve Mekke’ye giden hacıları taşıyan kervanı karşılamak için yola çıkmakta ısrar ediyordu. Şubat’ın sonlarıydı ve hava hâlâ nemli ve soğuktu. Dikkatsiz uşakları, her zaman giydiği yeleğini getirmeyi de unutmuşlardı. Anlaşılan, kadı soruncaya kadar kendisi de yeleğin olmadığını farkında değildi. Getirilmediği anlaşılmınca kalabalık saraya dönmesi için ısrar etti. En kötüsünü düşünen kadı, onu bahçeler içinden hemen eve geri götürdü. Bu, dış dünyayla son teması oldu. Uzun ve acılı bir mücadeleden sonra 4 Mart 1193’te öldü.

Bütün şam gözyaşlarına boğuldu ve birçoğu duaları bile unutup, kendince mırıldanır oldu. Ölümü duyurulduğu zaman kapılar kapatıldı ve sokaklar ıssız kaldı. “Kimse” diye yazdı bir tarihçi, “şehri yağmalamayı düşünmedi bile.”

Cenaze basit oldu. Ne şairlerin söylemesine, ne ağıtlara, ne cenaze nutuklarına izin verildi. Tabutu basit bir kumaşla örtüldü ve savaş boyunca taşıdığı kılıcı da üzerine kondu. Ölmek üzereyken alemdarını çağırıp şöyle dediği söylenir:

“Savaşlarda alemimi sen taşıdın, ölüm sancığımı da sen taşı. Pespaye bir paçavra olsun. Onu bir mızrağın ucunda Şam sokaklarında gezdir ve ‘Bütün doğunun hükümdarı Selahattin bile, yânında bu paçavradan başka bir şey götüremedi’ diye duyur.”

Sarayda para kalmamıştı. “Cenaze için gerekenleri edinmek için borç almamız gerekti” diye yazdı kadı. “Mezardaki tuğlaların kilini karıştıracak olan kamyş gibi, üç kurusluk şeyler için bile...” El-Efdal, iki yıl sonra şehrin kuzey tarafında bir mescit yaptırdı ve cenaze oraya aktarıldı. Veziri olan Kadı El-Fadıl’ın kazıttığı kitabe kapısında hâlâ duruyor:

“Allahım, bu ruhu kabul et ve ona cennetin kapılarını açarak, hep umduğu son zaferi bahşet.”

Selahattin hakkında günümüze ulaşabilen bilgiler arasında, onun kişiliğini en iyi tanımlayan sözler, oğlu Ez-Zahir savaştan sonra babasına elveda diyip, atandığı bölgeye yola çıkmadan önce Selahattin’in ona söylediği şu sözlerdir:

“Seni, bütün iyiliklerin kaynağı olan Yüce Allah’a emanet ediyorum. Allah’ın istediklerini yerine getir, barışın yolu budur. Kan akıtmaktan çekin; unutma, kan asla uyumaz. Tebaanın kalplerini kazanmaya çalış, onların çıkarlarını gözet, çünkü önce Allah ve sonra da benim tarafımdan, onların iyiliğini sağlamakla görevlendirildin. Emirlerini, bakanlarını ve soylularını tatmin etmeye çabala. Ben, bugünkü gücüme kibar ve nazik davranarak ulaştım. Hiç kimsenin kötülüğünü dileme, çünkü ölüm kimseyi bağışlamaz.”

İSLAM'IN KILICI

SELAHATTİN EYYUBİ

Selahattin Eyyubi, Haçlı Seferleri'nin Doğu'yu kasıp kavurduğu yılların tartışmasız en ünlü kişiliklerinden biridir. Fikirleriyle ve yaptıklarıyla olduğu kadar, sergilediği tavırlarıyla da sıra dışı bir kişilik olarak her zaman yazarların ilgisini çekmiş ve o dönem hakkında yazılan nice öyküde birbirinden farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Batılı yazarlar, İslam uygarlığının uzun zaman sonra yeniden bir devlete dönüşebilmesini sağlayan bu kişiliğin çeşitli yönlerini övmüşlerdir.

Elinizdeki bu eser, dönemin Batı dünyasındaki şövalyelik kavramının, yani “haklı ve ilahi bir amaç uğruna çarpışan onurlu ve erdemli savaşılar” öğretisinin incelenmesine ve yorumlanmasına dayanmaktadır. Haçlı Seferleri boyunca ve sonrasında, şövalyelik söyleminin erdemleri dönemin bir ana teması olarak pohpohlanmış ve Batı kültürü dışında bile pek çok kültür için geçerli kabul edilmiştir. Bu savaşıların gerçekte ortaya koydukları tavrın aslında nasıl olduğunun, kâğıt üzerindeki törelerine ve düsturlarına uyup uymadıklarının ve onur ya da şeref gibi konularda verdikleri sözlerini tutup tutmadıklarının tartışılması, özellikle Batılı yazarlar için pek de alışılmış bir tarz değildir.

Charles J. Rosebault, Selahattin Eyyubi'yi pek alışılmamış ve karşılaştırmalı bir yöntemle gözler önüne seriyor. Eser boyunca verdiği örneklerle, “onurlu, şerefli ve haklı savaş” söylemini ortaya atan Hristiyan şövalyelerin kendileri başta olmak üzere, bölgedeki Hristiyan ve Müslüman yöneticilerin tümünün kişisel çıkarlarını aslında bu erdemlerin üstünde tuttuklarına vurgu yapıyor. O karmakarışık, büyük yangının içinde, Selahattin Eyyubi'nin tarih boyunca tanımlanmış olan “erdemli yönetici” kavramına nasıl örnek oluşturduğunun altını çiziyor ve onurları kâğıt üzerinde kalan tüm diğerlerinin arasından bu önemli kişiliğin nasıl göz alıcı biçimde parladığını okuyucunun gözleri önüne seriyor.

